

งานวิจัยและผลงานสร้างสรรค์ของนักศึกษา ระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS

“บวร” : ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพะ

Bor-won : The sustainability of identity in Wiang Phrae

ณัฐ นาคเกษม¹ธิดารัตน์ แผนพรหม²

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “บวร” : ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพะ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของบ้าน วัด โรงเรียนที่นำไปสู่ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพะ โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีการเก็บข้อมูลในภาคสนามจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พร้อมทั้งมีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในการศึกษาครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) หลัก ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้เฒ่าผู้แก่

ผลการศึกษาพบว่า ในเวียงแพะปัจจุบันเป็นสังคมที่ความเป็นปัจเจกจากสังคมภายนอก มีปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นภาพสะท้อนความทรงจำร่วมของคนในพื้นที่จากเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงี้ยวปล้นเมืองแพะหรือการทำไม้ของเจ้าโหว่ ความทรงจำร่วมดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมในเวียงแพะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จนนำไปสู่การประกอบร่างของอัตลักษณ์เวียงแพะในปัจจุบัน สำหรับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ขึ้นในเวียงแพะจะพบเห็นได้ในรูปแบบของประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมที่ถูกจัดขึ้น นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่าง “บวร” ยังมีให้เห็นในพื้นที่ของตลาดที่เรียกว่า กาด ตามภาษาท้องถิ่น โดยกาดในเวียงแพะเป็นพื้นที่แสดงตัวตนของเด็กและนักเรียนสู่สายตาของสังคมเวียงแพะ ผ่านการแสดงความสามารถในลักษณะการร้อง เล่น เต้น รำ อาจกล่าวได้ว่า ภาพสถาบันทางสังคมของบ้าน วัด และโรงเรียนภายในเวียงแพะเหล่านี้เป็นความยั่งยืนของความสัมพันธ์ภายในพื้นที่ที่มีมาตั้งแต่ในอดีตและนำไปสู่อัตลักษณ์อันยั่งยืนของเวียงแพะจนปัจจุบัน

คำสำคัญ: ในเวียง จังหวัดแพร่ อัตลักษณ์

Abstract

This study, “Bor-won : The sustainability of identity in Wiang Phrae, is a qualitative research which aims to study the relation between house, temple, and school which leads to sustainability of identity in Wiang Phrae. The methodology adopted in the study includes document research, in-depth interview and participant observation. Key informants in the study consist of community leaders, community philosophers, spiritual leaders and the elderly in the area.

The study results indicated nowadays Wiang Phrae is an individual society. Social Practice is reflection of collective memory of local people from history such as Robbery of Ngjauw or wood business of Jao-wong Sansiripant. The collective memory causes a unique social phenomenon leads to an assembly of the identity in Wiang Phrae nowadays. The social phenomena in Wiang Phrae can be seen in types of traditions, culture, and worships. In addition, the relation between house temple and school is

¹ นิสิตหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

² นิสิตหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

shown in the market. The market is an area of students to show their performances' in playing, singing and dancing. The study concludes that the image of social institutions, house temples and school, has shown the sustainability of the relation in the area since in the past and leads to the sustainability identity nowadays.

Keywords: Nai-Wiang, Phrae, Identity

บทนำ

“อัตลักษณ์” เป็นคำที่มีความเลื่อนไหลหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความหยุดนิ่งอย่างชัดเจน อัตลักษณ์มีความสอดคล้องกับลักษณะพื้นที่ฐานหรือปฏิบัติการภายในสังคมที่ขับเคลื่อนตลอดเวลา หรือเรียกได้ว่าขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ ตั้งแต่การเกิดขึ้นของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ล้วนก่อให้เกิดการแปรเปลี่ยนไปมาของอัตลักษณ์ตามกรอบแนวคิดและมุมมองต่าง ๆ ดังเช่น งานศึกษาของณรงค์ อาจสมิต (2555) เรื่อง รัชชาติ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ไทดำ ซึ่งได้นำเสนอให้เห็นว่า การแสดงอัตลักษณ์ที่แปรเปลี่ยนไปมานี้ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีอาจปฏิเสธได้ โดยเฉพาะเมื่อประเทศเข้าสู่กระแสแห่งรัชชาติ

อัตลักษณ์เป็นคำที่ไม่มีความหมายชัดเจนหรือตายตัว ทางสังคมศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่า ความหมายของอัตลักษณ์จะต้องกล่าวควบคู่ไปกับมโนทัศน์ในมิติต่าง ๆ ของสังคม เช่น มโนทัศน์อำนาจ การนิยามความหมาย การสร้างภาพแทนความหมาย (อภิญา เพ็ญพสุกุล, 2546: 1) หากจะมองให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น ผู้เขียนขอยกตัวอย่างงานเขียนของประทีป ชุมพล (2546) ในบทความเรื่อง เสียงเพรียกจากท้องน้ำ: เรื่องเล่ากับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นบทความที่เล่าเรื่องและชี้ประเด็นการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชาวอุ้งลาไวก์ที่ถูกตีตราจนต้องย้ายถิ่นฐาน และเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของตนเองตามสภาพสังคมและสภาพการณ์ที่บีบบังคับ ภาพลักษณ์ของอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลได้ตลอดเวลา ต่างกับ “เอกลักษณ์” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายหนักแน่นและชัดเจน แต่ทั้งนี้ แม้ว่าลักษณะของคำทั้งสองต่างกัน แต่ความหมายและหน้าที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบขั้นตอน ผู้เขียนมองมโนทัศน์ของทั้งสองคำในฐานะเป็นตัวแทนของพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม โดยการใช้ปฏิบัติการของทั้ง “เอกลักษณ์” และ “อัตลักษณ์” จะก่อให้เกิดตัวตนหรือภาพที่มีความหมายชัดเจนจากการเคลื่อนไหวหรือปฏิบัติการทางสังคมมากขึ้น

บทความชิ้นนี้ได้นำบางส่วนของแนวคิดเรื่องอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของปีแยร์ บูร์ดิเยอร์ (Pierre Bourdieu) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส มาอธิบายร่วมด้วย เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสถาบันทางสังคมที่มีส่วนในการกำหนดอัตลักษณ์ของบุคคลและสังคมในมิติที่แตกต่างออกไป อีกทั้ง อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส ยังอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันทางสังคมในลักษณะที่ว่า สังคมและสถาบันทางสังคมเป็นหน่วยที่จรรโลงบุคคลให้ดำรงอยู่ได้ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ระหว่างสถาบันต่าง ๆ

ในสังคมไทย “บ้าน วัด โรงเรียน” หรือ “บวร” ถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันมาตั้งแต่ในอดีต และเห็นเด่นชัดเห็นรูปมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการก่อตั้งโรงเรียนที่พึ่งพิงวัดในสมัยเริ่มแรก การบวชของชาวบ้านเพื่อเรียนหนังสือ หรือที่เรียกว่า “บวชเรียน” ซึ่งสิ่งสำคัญที่ทั้ง 3 สถาบันต่างสอดคล้องกันคือ วัตถุประสงค์ ในแง่ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมและชุมชนให้โดยอาศัยหลักธรรม เพื่อการดำเนินชีวิตที่สงบสุขและเรียบง่าย ความสัมพันธ์ของสถาบันดังกล่าวมีความลึกซึ้งดังคำกล่าวที่ว่า (ไทยรัฐออนไลน์, 2555 ย่อหน้า 18)

“...วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดค้ำค้ำ
บ้านกับวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรลัยทั้งสองทาง...”

แต่เมื่อวันเวลาผ่านไป ความสัมพันธ์ก็เริ่มเปลี่ยนแปลง โดยโรงเรียนเริ่มแยกตัวออกจากวัด ความเป็นศูนย์กลางของวัดหรือสถาบันทางศาสนาภายในชุมชนหรือสังคมเริ่มลดน้อยถอยลง ผู้คนหันเข้าหาการพัฒนากระแสหลักมากขึ้น ทุนนิยมเข้ามาบิบบทบาทในการใช้ชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ “คุณธรรม” จากที่เคยเป็นที่ตั้งของการดำรงชีวิตก็แปรเปลี่ยนเป็นเป้าหมายเชิงวัตถุนิยม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงผลสะท้อนของพลวัตในสังคมไทยที่ต่างไปจากเดิม

การเปลี่ยนแปลงเชิงปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นนี้ ทำให้ผู้เขียนเริ่มสนใจในสังคมที่ยังคงยึดพิงอยู่กับคำว่า “บวร” และมีวิถีชีวิตที่มีความเรียบง่ายเป็นอัตลักษณ์ ผู้เขียนจึงได้มองและวิเคราะห์ผ่านประสบการณ์ของตนเอง ประกอบกับการศึกษาข้อมูลงานวิจัย เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ กระทั่งพบว่า จังหวัดแพร่ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ที่ควรคู่แก่การศึกษาตามกรอบแนวคิดดังกล่าว จังหวัดแพร่มีเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ความเชื่อ และถิ่นฐาน โดยเฉพาะเขตในเวียงแพร่ ซึ่งมีวิถีชีวิตอันสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน โดยยังมีคงวัดเป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตของคนในชุมชนเวียงแพร่ ท่ามกลางกระแสการพัฒนากระแสหลักจากภายนอก อีกทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเวียงแพร่ที่มีขอบเขตอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ในลักษณะของกันหอยที่มีคันดินล้อมรอบหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เมก” จึงทำให้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การศึกษา อันจะช่วยในการก่อภาพผ่านการประกอบสร้างอย่างมีนัยยะของอัตลักษณ์ให้แก่ผู้ที่สนใจมองเห็นภาพของการก่อตัวของชุมชนที่มีปฏิบัติการทางสังคมจาก “บวร” ได้อย่างชัดเจน

การศึกษาในบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาอัตลักษณ์ของเวียงแพร่ ซึ่งเป็นเขตเทศบาล จังหวัดแพร่ ประกอบด้วยหลายชุมชน ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจที่บทความชิ้นนี้มีความพยายามจะนำเสนอ คือ ตัวตนของแต่ละชุมชนในเวียงแพร่ที่มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกัน จนก่อร่างเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่เวียงแพร่ มีเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ที่ไม่เคยตาย และรับใช้ผู้คนอยู่อย่างไม่หยุดนิ่ง (ชัยพงษ์ สำเนียง 2554: 99) อันเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ รวมถึงการสะท้อนให้เห็นถึงพลังของวิถีชีวิตคนเวียงแพร่ที่มีความเป็นปัจเจกสูงจนเกิดเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีพลังต่อต้านการพัฒนากระแสหลักไม่ให้เข้ามาครอบงำได้อย่างไม่มีข้อแย้งใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของบ้าน วัด โรงเรียนที่นำไปสู่ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพร่

ขอบเขตของการวิจัย

ในเวียงแพร่ เทศบาล อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ซึ่งประกอบไปด้วยชุมชนศรีชุม ชุมชนวัดหลวง ชุมชนพระนอน ชุมชนหัวข่วง ชุมชนพงษ์สุรินทร์ ชุมชนพระร่วง และชุมชนศรีบุญเรืองหรือสี่ล่อ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “บวร : ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพร่” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้เขียนได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดแพร่ ในเวียงแพร่ เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ จากเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป
3. การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่ในเวียงแพร่ โดยติดต่อผู้นำชุมชนและผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ได้ ในแง่ของประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลง ความสำคัญของ วัด บ้าน โรงเรียนในพื้นที่ และวิถีชีวิตของคนในเวียงแพร่ตั้งแต่ในอดีตจนปัจจุบัน
4. รวบรวมข้อมูลทั้งจากภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งจัดระเบียบข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์
5. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาทั้งข้อมูลเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เขตเวียงแพร์ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ในเขตเวียงแพร์ และแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ผู้เขียนจึงแบ่ง ผลการศึกษาออกเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

“ในเวียงแพร์” เมืองเก่าเล่าบริบท

“ในเวียงแพร์” เป็นพื้นที่ในการปกครองของเทศบาล จังหวัดแพร่ ประกอบด้วยชุมชนศรีชุม ชุมชนวัดหลวง ชุมชนพระนอน ชุมชนหัวข่วง ชุมชนพงษ์สุนันท์ ชุมชนพระร่วง และชุมชนศรีบุญเรืองหรือสีล่อ ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีวัดประจำ ทุกชุมชน ชุมชนทั้งหลายถูกห้อมล้อมด้วยคันดินที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “เมก”³ เป็นลักษณะหอยสังข์ มีคูน้ำล้อมรอบ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “น้ำคือ” เมกในปัจจุบันมีความสูงประมาณ 5 เมตร ฐานกว้างประมาณ 10 เมตร และยาวประมาณ 4 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 700 ไร่ มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านคือ แม่น้ำยม เมกกั้นแยกพื้นที่ระหว่าง “ในเวียง” และ “นอกเวียง” ออกอย่างชัดเจน เวียงแพร์มีลักษณะเป็นรูปหอยสังข์ มีประตูเข้าออกเชื่อมกับพื้นที่ด้านนอก 5 ประตู ประกอบด้วย ประตูชัย ประตูยั้งม้า ประตูศรีชุม ประตูมาร และประตูใหม่ ทั้งประตูและเวียงแพร์ต่างมีเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อตัวตนคนเวียงแพร์จนปัจจุบัน

ภาพที่ 1-2 สภาพเมกและน้ำคือรอบเวียง

ในอดีตการปกครองเมืองแพร์จะมีเจ้าหลวงเป็นผู้ปกครองสูงสุด ซึ่งคนแรกคือเจ้าหลวงเทพวงศ์ (ลั่นตอง) แต่ทั้งนี้ เจ้าหลวงผู้ปกครองนครแพร์ที่ถูกกล่าวถึงที่สุดไม่ใช่เจ้าหลวงเทพวงศ์ (ลั่นตอง) แต่กลับเป็น “เจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์” ซึ่งเป็นผู้ปกครองเมืองแพร์ลำดับที่ 4 ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2432-2445 เจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อตัวตนคนแพร์ที่ถูกกล่าวหาหรือมองว่าเป็น “กบฏ” เจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์พำนักอยู่ที่คุ้มเจ้าหลวงซึ่งตั้งอยู่ในเวียงแพร์ บริเวณฝั่งตรงข้ามโรงเรียนนารีรัตน์ในปัจจุบัน มีการบันทึกหลักฐานจากหลายแห่งที่แตกต่างกัน บางหลักฐานกล่าวว่าเจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์กบฏเงี้ยวปล้นเมืองแพร์จนสุดท้ายต้องหนีออกจากเมืองแพร์ แต่บางหลักฐานบันทึกว่าเจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์ไม่ได้เป็นกบฏ และไม่ได้หนี เพียงแต่ถูกนำพาออกไปยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2551: 185-198)

“เมก” ภาพสะท้อนความทรงจำร่วม

จากการสัมภาษณ์คนเวียงแพร์พบว่า คนเวียงแพร์มีความภูมิใจต่อเมกเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุมาก เนื่องจาก เมกของเวียงแพร์เป็นคันดินที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคเหนือ อีกทั้งยังมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในแง่ของการทำสงคราม ป้องกันการบุกรุกจากข้าศึก เหตุการณ์เงี้ยวปล้นเมืองแพร์ที่บุกเข้ามาทางประตูชัย กิจการป่าไม้ของบริษัทอีสต์เอเชียติก รวมทั้งการป้องกันน้ำท่วมเข้าสู่พื้นที่ในเวียงแพร์ ความภูมิใจดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความเป็นผู้พิทักษ์หรือวีรบุรุษของเมกสำหรับชาวบ้านยุคก่อน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

³ ในเอกสารบางชิ้นจะใช้คำว่า “เมฆ” แต่มีความหมายเดียวกับคำว่า “เมก”

“...เมกเนี่ยเขาตั้งชื่อตามความสูงที่สูงเทียมเมก แต่เขาไม่ใช่ เม เน เขาใช้ ก
เมกเนี่ยสร้างมาตั้งแต่อดีตแล้ว เมื่อก่อน เด็ก ๆ ก็วิ่งเล่นกันแถวนั้นแหละ เมื่อก่อนเวลา
มีข้าศึกหรือน้ำท่วม ก็ได้เมกเนี่ยแหละนี่ช่วย เมกของแพร์เนี่ยสมบูรณ์ที่สุดแล้วนะ ที่
อื่นนะเขาไม่สมบูรณ์เท่าของบ้านเราหรอก...”⁴

ในปัจจุบัน เมก ยังคงมีบทบาทและพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ที่ชัดเจนสำหรับคนแพร์ในปัจจุบัน เป็นพื้นที่
สร้างความเป็นหนึ่งระหว่างคนในเวียงแพร์และสถาบันทางสังคมผ่านกิจกรรมตักบาตรทุกวันพุธ ช่วงเวลา 07.00 - 9.00 น.
โดยมีพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ภายในเวียงมาบิณฑบาต และชาวบ้านจะเข้าร่วมตักบาตร นอกจากนี้ พื้นที่บนเมกยังเป็นพื้นที่
พักผ่อนหย่อนใจสำหรับคนวัยต่าง ๆ เนื่องจากมีการดูแลทำนุบำรุงด้วยการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา กิจกรรมทางสังคมในบริเวณ
พื้นที่ของเมกยังพบได้อีกในประเพณีไหว้ผิผู้อารักขาประตูทั้ง 4 ซึ่งแต่ละประตูจะมีชื่อเรียกที่สอดคล้องกับหน้าที่และบริบท
โดยรอบในอดีต กล่าวคือ ประตูชัย เป็นประตูสำหรับการเดินผ่านครั้นออกรบและกลับจากรบ รวมทั้งสำหรับการต้อนรับแขก
บ้านแขกเมือง ประตูยั้งมา เป็นประตูสำหรับไว้ให้วัวหรือม้าซึ่งเป็นพาหนะเดินผ่านหรือพักชั่วคราว ประตูศรีชุม อยู่ใกล้กับวัด
ศรีชุม ในอดีตถูกใช้ในการป้องกันน้ำท่วมจากน้ำยม ประตูมาร เป็นประตูที่มีความสอดคล้องกับชาวบ้านในเรื่องของการ
ประหารนักโทษและใช้เป็นทางผ่านของผีหรือศพเพื่อนำไปเผาข้างนอก และสุดท้าย ประตูใหม่ ประตูนี้ไม่มีเรื่องราวทาง
ประวัติศาสตร์มากนัก เพราะถูกสร้างเพื่อความสะดวกสบายของชาวบ้านในการสัญจร

ภาพสะท้อนของความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับเมกและประตูเวียงแพร์ผ่านโครงสร้างของประวัติศาสตร์ที่ทำหน้าที่
กำหนดรูปแบบและเงื่อนไข ก่อให้เกิดพื้นที่ความทรงจำร่วมทางสังคม (Collective Memory) ตามทัศนะของ Maurice
Halbwachs นักปรัชญาและนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ซึ่งอ้างถึงในงานศึกษาของวิลเลียม จงวิลเลียม (2552) เรื่อง
สงครามความทรงจำ : การรับรู้กับความทรงจำร่วมทางสังคมในวิกฤติไฟได้ ชี้ว่า ความทรงจำร่วมทางสังคม คือ ภาพตัวแทน
ของอดีตที่รวมสัญลักษณ์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน อันส่งผลต่อตัวตนคนความเป็นคนเวียงแพร์ในปัจจุบัน
เมกมีความเป็นสัญลักษณ์ในระดับความหมายแฝง (Connotation) Roland Barthes (อ้างในปรววรรณ ดวงรัตน์. 2557: 5-6)
นักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสที่มองว่า สัญลักษณ์ในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นจากการตีความโดยอัตวิสัย (Subjective) ตามเรื่องราว
หรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ผ่านมา ดังนั้น “เมก” และ “ประตูเวียง” จึงเป็นภาพสะท้อนของความภูมิใจสำหรับคนเวียง
แพร์ที่เปรียบได้ดั่งสัญลักษณ์ทางพื้นที่และวิถีชีวิตจากบริบทที่มีมาตั้งแต่ในอดีตจนปัจจุบัน

บ ว ร : เอกลักษณ์ที่ยั่งยืนของเวียงแพร์

ก่อนอื่นผู้เขียนขอเน้นย้ำโน้ตศน์ของคำสองคำที่ร่วมใช้ในการศึกษางานชิ้นนี้ คือ เอกลักษณ์ และ อัตลักษณ์
สองคำนี้ผู้เขียนใช้มองสังคมเวียงแพร์อย่างเป็นขั้นเป็นตอนและมีระบบอย่างลึกซึ้ง ผู้เขียนมองว่าเอกลักษณ์เป็นเรื่องของ
ปัจเจกบุคคล หากมีการกระทำร่วมกันจะก่อให้เกิดการปฏิบัติทางสังคมที่มีความชัดเจนในตัวเองและนำไปสู่ผลผลิตที่เรียกว่า อัต
ลักษณ์ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของเอกลักษณ์คือ ลักษณะที่มีเหมือนกันหรือมี
ร่วมกัน คำว่า “เหมือนกัน” และ “ร่วมกัน” หากมองให้ลึกลงจึงหมายถึงการรวมกันของหลาย ๆ ส่วน และหากเปรียบกับ
ลักษณะของสองคำดังกล่าว ในทางสังคมศาสตร์ก็จะพบว่า เอกลักษณ์มีความสอดคล้องกับในเรื่องของปรากฏการณ์ทางสังคม
ซึ่งเกิดจากปัจเจกบุคคลร่วมกันกระทำการขึ้นและมีความสัมพันธ์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม
ดังนั้น สภาพบริบทของสังคมที่มีปฏิบัติการความหลากหลายจะช่วยให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ อันมีเอกลักษณ์
เฉพาะตัว และการรวมกันเชิงโครงสร้างจะนำไปสู่ผลรวมของลักษณะที่เรียกว่าอัตลักษณ์หรือ Identity

⁴ สัมภาษณ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยในเวียงแพร์ตั้งแต่เด็ก

จากประสบการณ์ภาคสนามในเขตเวียงแพ่งช่วงสองปีที่ผ่านมา ผู้เขียนมองเห็นอะไรหลายอย่างที่มิในพื้นที่ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางสังคม ผู้เขียนสังเกตว่าทุกชุมชนในเขตเวียงแพ่งจะมีวัดประจำอยู่และมีชื่อเดียวกับชุมชน ดังนั้น วัดในเขตในเวียงแพ่งจึงประกอบด้วย วัดหัวข่วง วัดศรีชุม วัดหลวง วัดพงษ์สุนันท์ และวัดพระนอน ซึ่งอยู่ทางแถบฝั่งเหนือของเวียง ส่วนวัดศรีบุญเรืองและวัดพระร่วงจะวัดที่อยู่ทางฝั่งตะวันออก วัดจะมีบทบาทเป็นเสมือนเสาหลักในการปฏิบัติประเพณีและพิธีกรรมของเวียงแพ่งเกือบทั้งสิ้นและที่สำคัญคือ มีปฏิบัติเช่นนี้มาตั้งแต่ในอดีตจนปัจจุบัน ในพื้นที่จังหวัดแพ่งมีภาษาเรียกที่แตกต่างกันออกไปจากพื้นที่อื่น ๆ คือ พระสงฆ์จะเรียกว่า “ตุ้” หรือ “ตุ้เจ้า” และผู้ที่เพิ่งสึกออกมาจะเรียกว่า “หนาน” ในงานประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเวียงแพ่งจะมีชาวบ้านเข้ามาร่วมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีการบอกต่อกันระหว่างชาวบ้าน หรือในภาษาท้องถิ่นเรียกกันว่า “ใบบอกบุญ”

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและบ้านเป็นในลักษณะของศรัทธาวัตถุ ในอดีต แต่ละวัดจะมีสายตระกูลที่มีชื่อเสียง ร่ำรวย และมีอิทธิพลในชุมชนเป็นศรัทธาวัตถุ คอยบำรุงไม่ให้วัดเสื่อมโทรม ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ ชุมชนศรีบุญเรือง ซึ่งมีศรัทธาวัตถุคนแรกคือ พญาแสนศรีขวา ผู้ครองเมืองอิทธิพลในชุมชนศรีบุญเรืองและเป็นเจ้าของคัมภีร์ราชา พญาแสนศรีขวาเป็นผู้บูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้ก็ได้ ต่อมา ชุมชนศรีบุญเรืองเข้าสู่ยุคของแม่เจ้าคำป้อ ผู้เป็นหลานของพญาแสนศรีขวาได้สมรสกับพระวิชัยราชาหรือเจ้าหนานขัติ ก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์ธำรงวัดเช่นกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและวัดยังไม่หมดเพียงเท่านี้ ประเพณีทำบุญสืบชะตาเป็นประเพณีที่พบเห็นได้ตั้งแต่สมัยของแม่เจ้าบัวไหล ผู้เป็นชายาของเจ้าพิริยเทพวงศ์ ประเพณีดังกล่าวจะกระทำขึ้นเมื่อตรวจพบว่า มีผู้ที่ชะตาขาดหรือจะประสบภัยร้ายแรงมาก ๆ โดยจะนิมนต์ตุ้เจ้า 5-9 รูป มาสวดทำการมงคลและตั้งเครื่องสืบชะตาที่บ้าน แต่ถ้าทำเต็มรูปแบบเพื่อความปลอดภัยของคนทั้งบ้านจะเรียกว่าสืบชะตาหลวง นอกจากนี้ ยังมีการสืบชะตาเมือง คือตั้งเครื่องมือชะตาที่วัดแล้วปาวร้องให้พลเมืองทั้งหลายมาร่วมพิธีในวัด หรือจะมีการเข้าเบิกสี่มุมเมือง คือนิมนต์พระมานั่งทำพิธีที่สี่มุมเมือง บ้านใครอยู่ใกล้มุมไหนก็ไปร่วมพิธีเข้าเบิกที่นั่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพ่ง, 2550: 182)

ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของวัดและบ้านยังคงเดิม มีประเพณีสงฆ์นำพระธาตุ ซึ่งจะทำการทุกวัดทุกชุมชนที่มีพระธาตุ โดยจะกำหนดวันขึ้นเป็นประจำทุกปี วัดในเวียงแพ่งที่มีพระธาตุจะประกอบไปด้วยวัดหลวง (พระธาตุไชยช้างค้ำ) วัดพระร่วง (พระธาตุพระร่วง) วัดศรีบุญเรือง (พระธาตุศรีบุญเรือง) วัดพระนอน (พระธาตุพระนอน) วัดหัวข่วง (พระเจดีย์หัวข่วง) และวัดพงษ์สุนันท์ (พระธาตุพงษ์สุนันท์) ระหว่างการประกอบพิธีกรรมจะมีพระเถระเป็นผู้พัน “ผ้าเหลือง” รอบพระธาตุด้านบน และมีพระนำสวดมนต์ร่วมกับชาวบ้านอยู่ด้านล่าง หลังจากนั้นจะมีผู้นำหรือประธานในพิธีนำสวดนมัสการนอบน้อมบูชาพระพุทธเจ้าและตามด้วยบทไหว้พระธาตุ สุดท้าย จะมีการตักน้ำที่มน้ำอยู่ในขันขึ้นไปจนถึงยอดพระธาตุ กระทั่งน้ำในขันคว่ำลงมาตามชื่อของประเพณีสงฆ์นำพระธาตุ ซึ่งเป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 3 บรรยายภาพพิธีไหว้พระธาตุในเขตเวียงแพ่ง

นอกจากนี้ ภายในเวียงแพ่งยังมีหลายประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันมีเอกลักษณ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน อาทิ เช่น พิธีกองทานของชุมชนศรีบุญเรือง พิธีไหว้ผัดสำหรับตระกูลใหญ่ในชุมชนหัวข่วง ประเพณีตานก้วยสลากภัต โดยชาวบ้านจะนำของเครื่องใช้หรือสังฆทานมาถวายวัดเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

แต่สำหรับในหลาย ๆ ประเพณีภายในเวียงแพร์ที่มีขบวนแห่ พระสงฆ์และนักเรียนจะเป็นผู้เข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะโรงเรียนนาริรัตน์และโรงเรียนเทศบาลวัดหัวข่วง นักเรียนจะรับหน้าที่เป็นขบวนกลองยาว ร้องเล่นเต้นรำ สร้างสีสัน และความสุขให้กับผู้ร่วมพิธี แต่ทั้งนี้ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงอิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร์ในเรื่องของการแต่งตัว และลักษณะท่าทาง ผู้เขียนมองว่า สีสันที่เกิดขึ้นจากนักเรียนอาจเป็นหนึ่งเหตุผลที่ทำให้พิธีกรรมต่าง ๆ ในเขตเวียงแพร์ยังคงอยู่มาอย่างยาวนาน

ภาพที่ 4-5 ขบวนแห่ที่ประกอบไปด้วยพระสงฆ์ นักเรียน และชาวบ้าน

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในเขตเวียงแพร์จะถูกจัดขึ้นในพื้นที่ของเขตวัด โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมอบรม ส่งเสริม ให้เกิดความรู้ความตระหนักในเรื่องของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญา ภายในกิจกรรมดังกล่าวจะมี วิทยากรซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้หรือเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่เข้ามาอบรม บอกเล่าเรื่องราวผ่านประสบการณ์แก่นักเรียน และที่สำคัญ คือ จะมีช่วงเวลาให้เด็กๆ ได้เข้ามาพูดคุยพร้อมอบรมธรรมะให้กับนักเรียนผู้เข้าร่วมอบรมจากโรงเรียนต่าง ๆ

ภาพที่ 6 การอบรมความรู้ให้แก่เด็กนักเรียนภายในวัดในเขตในเวียงแพร์

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและบ้านปรากฏให้เห็นในพื้นที่ของตลาดหรือ “กาด” ตามภาษาท้องถิ่น กาดในเขต เวียงแพร์จะมี 2 ลักษณะ คือ จัดขึ้นตามพื้นที่โล่งหรือมีหลังคาตามลักษณะของตลาดซื้อขายของทั่วไป และอีกรูปแบบคือ กาด ที่จัดขึ้นบนถนนในเขตเวียงแพร์และพื้นที่ริมน้ำคือในลักษณะของถนนคนเดิน ในเกือบทุกกาดของเวียงแพร์จะมีพื้นที่ให้ นักเรียนได้แสดงความรู้ความสามารถอย่างชัดเจน โดยเฉพาะกาดพระนอนและกาดกองเก่า ซึ่งเป็นกาดที่ได้รับความนิยมเป็น อย่างยิ่งจากผู้คนในพื้นที่ กาดทั้งสองมีจุดประสงค์ในการจัดตั้งขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนได้ออกมาพบปะกัน สร้างรายได้ พร้อมชม การแสดงของนักเรียนที่โรงเรียนนำมาหรือ เด็ก ๆ ในชุมชน โดยการแสดงของ เด็ก ๆ จะประกอบไปด้วย การเล่นดนตรีวง ร้องเพลงประสานเสียง และรำ เด็ก ๆ ที่โรงเรียนนำมาแสดงความสามารถจะมีการแต่งตัวด้วยผ้าหม้อห้อมหรือเสื้อผ้าที่เป็น ลักษณะเฉพาะของจังหวัดแพร์

ภาพที่ 7-8 การแสดงความสามารถของเด็กนักเรียนในกาตองเกา

การดำเนินชีวิตของคนแพร่ที่ผูกสัมพันธ์กับ “บวร” มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงมีลมหายใจร่วมดำเนินอยู่ในงานศึกษาเรื่องสฤป โคกเขา คาราวาว : ความทรงจำที่แตกต่างและความแตกต่างกับความทรงจำของอังกูร หงส์คณะนุเคราะห์ (2554) ได้นำเสนอทัศนะของ Paula Hamilton ที่ก่อให้เกิดมุมมองต่อเวียงแพร่ในลักษณะที่ว่า กระบวนการต่าง ๆ ทางสังคมภายในเวียงแพร่เป็นความทรงจำร่วมที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม และความทรงจำร่วมจะมีกระบวนการสื่อสารสิ่งที่เป็นความคิด ความรู้สึก หรือนามธรรมของความทรงจำร่วมให้ออกมาเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ สิ่งก่อสร้าง หรือพิธีกรรมเพื่อที่จะทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องอันหนึ่งเดียวกัน พื้นที่ความทรงจำที่เป็นเอกลักษณ์ของคนเวียงแพร่จึงถือเป็นเหตุให้คนเวียงแพร่มีวิถีชีวิตที่มีลักษณะเป็นปัจเจก มีความเรียบง่ายของวิถีชีวิต จนนำไปสู่อัตลักษณ์ของเวียงแพร่

สรุปและอภิปรายผล

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและนำไปสู่ความเป็นอัตลักษณ์ของเวียงแพร่ภายใต้บริบทของการประกอบสร้างผ่านเรื่องราว ประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มีความทรงจำร่วม ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของอภิญา เฟื่องฟูสกุล เรื่อง อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด ที่มองว่าอัตลักษณ์เป็นเรื่องที่สามารถแปรผันได้ ขึ้นอยู่กับมโนทัศน์หรือสภาพสังคม งานเขียนชิ้นนี้มีการรื้อฟื้นเรื่องราวในอดีตเพื่อนิยามอัตลักษณ์ของเวียงแพร่จากสถาบันทางสังคม บ้าน วัด และโรงเรียน หรือ บวร ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของชัยพงษ์ สำเนียง เรื่อง การสร้างตำแหน่งแห่งที่ของ “เมืองแพร่” ในประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” : จากเมืองกบฏสู่เมืองที่จงรักภักดี (2554) ที่มองโครงเรื่องประวัติศาสตร์แบบท้องถิ่นนิยมที่ให้ความสำคัญสังคมท้องถิ่น ความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งด้านประเพณี ความเชื่อ และความทรงจำ โดยถือเอาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของการอธิบายประวัติศาสตร์

ในเวียงแพร่เป็นเขตพื้นที่เทศบาลของจังหวัดแพร่ มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากมายหลายแง่ เรื่องราวบางเรื่องกระทบต่อตัวตนคนแพร่โดยตรง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่เวียงแพร่ส่งผลมาอย่างสภาพสังคมในปัจจุบัน การปฏิบัติการต่าง ๆ ในเวียงแพร่ที่หลากหลายภายใต้บริบทตั้งแต่อดีตของ “บวร” หรือบ้าน วัด โรงเรียน ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมที่ประกอบร่างเป็นเอกลักษณ์ต่างที่สามารถแบ่งได้อย่างชัดเจนในลักษณะ 1) วัด บ้าน และ 2) วัด บ้าน และโรงเรียน ดังปรากฏในบทความ เอกลักษณ์ต่าง ๆ ในเวียงแพร่ไปสู่ลักษณะของอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่มีปัจเจก มีความเรียบง่าย เป็นตัวเอง ไม่นิยมชมชอบตามกระแสหลักของการพัฒนา ในปัจจุบัน ความสุขของคนเวียงแพร่จึงเป็นความสุขที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ วัตถุหรือการพัฒนาตามกระแสหลักเหมือนสังคมอื่น ๆ แต่กลับเป็นความสุขที่ขึ้นอยู่กับตนเองทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะ

สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของวัฒนธรรมในเขตเวียงแพร่ ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะในการศึกษาของงานในลักษณะที่ว่า หากในอนาคตพื้นที่เวียงแพร่มีการเปลี่ยนแปลงไปโดยการพัฒนาระบบหลักไหลเข้ามา แนวคิดของงานอาจจะต้องมีความทันสมัยทันต่อยุคที่เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น แต่การศึกษาควรคงตัวตนคนแพร่จากเรื่องราวในอดีตไว้ อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ ผู้ศึกษาอาจจะใช้การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อความครบถ้วนของข้อมูลมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย

กิตติกรรมประกาศ

บทความเรื่อง “บวร : ความยั่งยืนของอัตลักษณ์เวียงแพร์” สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือแนะนำอย่างดีจากบุคคลหลาย ๆ ท่าน โดยเฉพาะเป็นอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.จรรุวรรณ ขำเพชร ที่ได้ช่วยชี้แนะปรึกษา แนวทาง และ ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการศึกษา ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ผู้เขียนขอขอบพระคุณชาวบ้านเวียงแพร์ที่ได้ให้ความร่วมมือในการศึกษาอันเป็นประโยชน์และคุณค่าต่อสังคมภายบทความชิ้นนี้ นอกจากนี้ ยังรวมถึงเพื่อนผู้ร่วมลงภาคสนามด้วยกัน ร่วมมือกันเก็บข้อมูลตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการทำงาน

สุดท้าย ผู้เขียนขอขอบคุณจากการจากบทความเรื่องนี้ให้แก่ บิดา มารดา ซึ่งผู้ทื่อบรมสั่งสอนอบรมตั้งจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ปราสาทวิชาความรู้และถ่ายทอดบทเรียนประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ผู้เขียน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- จรรุวรรณ ขำเพชร. (2559). ในเวียง การพัฒนาพื้นที่ไปสู่เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์แห่งความสุข. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย ;และพรทิพย์ เนติภรณ์ตรกุล. (2554). มอง “คน” สะท้อน “โครงสร้าง” : รวมบทความวิชาการจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท โครงการบัณฑิตศึกษา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรววรรณ ดวงรัตน์. (2557). สัญลักษณ์และความหมายที่แปรเปลี่ยน Semiotics and The Changes of Meanings. สุทธิปริทัศน์. 28(88).
- ประทีป ชุมพล. (2546). เสียงเพรียกจากท้องน้ำ: เรื่องเล่ากับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: แพรว.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม ;และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2551). นครแพร่จากอดีตมาปัจจุบัน : ภูมิโนเวศวัฒนธรรม ระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่. (2550). ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับ พ.ศ.2550). แพร่: องค์การ.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

บทความในวารสาร

- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2554). การสร้างตำแหน่งแห่งที่ของ “เมืองแพร่” ในประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” : จากเมืองกบฏสู่เมืองที่จงรักภักดี. มหาวิทยาลัยศิลปากร. 30(1), 99–115.
- ณรงค์ อาจสมิต. (2555). รัฐชาติ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ไทดำ. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. 31(2), หน้า 53-78.
- เหมือนพิมพ์ สุวรรณกา. เวียงแพร์ นครแพร่จากอดีตมาปัจจุบัน ภูมิโนเวศวัฒนธรรม ระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. สารคดี, 24(285). 128-131.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- จักกฤษ จิตพยัค. (2557). เหตุการณ์เงี้ยวจลาจล. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน, 2560, จาก <http://www.wungfon.com/>.
- วิไลวรรณ จงวิไลเกษม. (2552). สงครามความทรงจำ : การรับรู้กับความทรงจำร่วมทางสังคมในวิกฤติไฟใต้. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน, 2560, จาก <http://www.deepsouthwatch.org>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2555). พรปีใหม่'56 วัดผึ้งบ้าน-บ้านผึ้งวัด. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน, 2560, จาก <http://www.thairath.co.th/content/316028>.

การศึกษากับการสร้างสิทธิธรรมรูปแบบใหม่ของเจ้านายไทยยุคใหม่ (พ.ศ. 2453 - 2559)

The Establishment of a New Form of Righteousness through Sports of
Royal family members (1910 – 2016)รัชนก พุทธสุชา¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการอุปถัมภ์และการมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาของเจ้านายไทยยุคใหม่ (พ.ศ. 2453 – 2559) เพื่อเสนอแนวคิดที่ว่า ในสังคมที่มีบริบทใหม่ ที่การกีฬาที่เป็นสากลมีความสำคัญกับสังคมมนุษย์นั้น การมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาสามารถสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายไทยพระองค์นั้นได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ทั้ง เส้นทาง ความเป็นมา ที่เกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการกีฬาของเจ้านายไทย และเพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงข้อมูลที่จะมาเสริมแนวคิดที่น่าเสนอว่า การกีฬาสามารถสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายไทยยุคใหม่ได้ โดยงานวิจัยนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาค้นคว้า โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า เจ้านายไทยแต่ละพระองค์ที่ยกมาเป็นกรณีศึกษานั้น อาจจะมีเส้นทาง หรือเหตุปัจจัยที่แตกต่าง กันที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการกีฬา ด้วยการเป็นทั้งผู้อุปถัมภ์ และทรงเป็นนักกีฬา แต่ถึงอย่างไรก็ตามผลการศึกษาที่พิสูจน์ได้ว่าการมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาสามารถสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายไทยยุคใหม่ได้

คำสำคัญ: กีฬา สิทธิธรรม เจ้านายยุคใหม่

Abstract

This research studied and analyzed about Patronage system and sport genius in the new age of Royal Thai family members (from 1910 to 2016). It presents ideas of the new form of the society, when sports be a union of internationality of human society.

Sport genius of the Royal Thai family members can establish a righteousness to some of them. In this research also focus on any background about sports affiliation of the Royal Thai family. Actually, those point of view can show that sports are the main idea to establish righteousness for the Royal Thai family as well.

In this work the researcher has analyzed by using historical methods, information, documents and other relevant evidences. The study indicated that the members of the Royal Thai family, in the case of this research, had causes in different factors to affiliate sports as being a supporter or sportsman.

However, the study proved that "Sports genius" can be the good main point of Establishment of a New Form of Righteousness of Royal Thai family members.

Keywords: Sport, Righteousness, The New Age of Royal Thai Family Members

¹ นิสิตภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

การอ้างสิทธิธรรมนั้นเป็นการใช้อำนาจเหนือชีวิตของผู้คนเพื่อที่จะเป็นผู้ปกครอง ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะอ้างถึงแหล่งที่มาของอำนาจ ว่าอำนาจนั้นได้มาอย่างไร การอ้างแหล่งที่มาของอำนาจเราได้พบเห็นหลายรูปแบบจากการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย เช่น การอ้างจากสายเลือดอันศักดิ์สิทธิ์ สมมติเทพ เทวราชา อ้างศาสนจักร หรืออ้างถึงคุณงามความดีและความชอบธรรมต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งเจ้านาย² มักเป็นผู้สวมบทบาทในการเป็นผู้สร้างคุณงามความดีให้แก่ประเทศและประชาชน ซึ่งเป็นเรื่องที่สอดคล้องและเข้าใจได้ที่จะมีสิทธิอันชอบธรรมในการเป็นชนชั้นปกครองประเทศ และการจะอ้างหรือการจะมีสิทธิธรรมนั้น ก็ต้องเป็นสิ่งที่มาของแหล่งอำนาจ ต้องมีความชอบธรรมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ซึ่งการสร้างสิทธิธรรมให้กับตัวเองของเจ้านายก็ต้องขึ้นอยู่กับบริบทของสังคม

หลังการเข้ามาของตะวันตกและประเทศผ่านการพัฒนาให้ทัดเทียมตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 แล้วนั้น ประเทศก็เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (พ.ศ. 2453 – 2559) การกีฬาที่มีความเป็นสากลก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เข้ามาเป็นสิ่งใหม่ในบริบทสังคมไทย ในสังคมยุคใหม่นี้ การเล่นกีฬาไม่ใช่เป็นเพียงแค่การเล่นที่สร้างความเพลิดเพลินสนุกสนาน แต่การกีฬามีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศ อีกทั้งยังนำมาซึ่งผลประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ประโยชน์ในการแสวงหาพันธมิตร เป็นต้น เจ้านายไทยก็ทรงเห็นความสำคัญนี้ เราจึงได้เห็นการอุปถัมภ์การกีฬาของเจ้านายไทยบางพระองค์ และได้เห็นเจ้านายไทยบางพระองค์ทรงเป็นนักกีฬาที่มีชื่อเสียง ที่ผ่านมาระหว่างงานประวัติศาสตร์นิพนธ์มากมายที่ศึกษาความมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาของเจ้านายไทยพระองค์ต่าง ๆ แต่โดยส่วนมากเป็นงานเขียนเพื่อเล่าถึงพระปรีชาสามารถ แต่งานประวัติศาสตร์นิพนธ์น้อยชิ้นนัก หรือแทบไม่มี หรือมีแต่ผู้วิจัยอาจจะไม่ค่อยได้พบเห็น งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เอาการกีฬามาเชื่อมโยงกับเรื่องของการสร้างสิทธิธรรมของเจ้านายไทย ผู้วิจัยจึงเสนอแนวคิดที่ว่า การที่เจ้านายไทยบางพระองค์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์การกีฬา หรือมีพระอัจฉริยภาพทางด้านกีฬานั้นคือการสร้างสิทธิธรรมให้กับตนเองอย่างหนึ่ง ซึ่งการที่เจ้านายไทยมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬานี้ มองว่าเป็นการสร้างสิทธิธรรมรูปแบบใหม่ของเจ้านายไทยยุคใหม่นั้นเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการมีอัจฉริยภาพและการเป็นผู้อุปถัมภ์ ทางด้านกีฬาของเจ้านายไทย
2. เพื่อศึกษาว่า การที่เจ้านายไทยมีอัจฉริยภาพและการเป็นผู้อุปถัมภ์ ทางด้านกีฬานั้น สามารถสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายไทยแต่ละพระองค์ได้

วิธีการดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยการค้นคว้าวิจัยจากเอกสาร ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย วงการกีฬาในประเทศไทย และสถาบันกษัตริย์ไทย เป็นหลัก ได้แก่งานวิจัยต่าง ๆ คือ หนังสือ วารสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาเสนอข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ ตีความ เป็นลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีขอบเขตว่าจะศึกษาเฉพาะเรื่องการมีอัจฉริยภาพและรวมถึงการเป็นผู้อุปถัมภ์ ของเจ้านายไทยบางพระองค์ที่มีบทบาทและชื่อเสียงทางด้านการกีฬา โดยระบุเจ้านายไทยที่จะศึกษาไว้ดังนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเรื่องของกีฬาฟุตบอลไทย, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิริยพงศ์มณเฑียรบาล กับเรื่องของการเล่นแข่งรถ, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ กับเรื่องของการเล่นแข่งเรือใบ และจะมีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับการสร้างสิทธิธรรม ซึ่งบริบทสังคมช่วงเวลาที่ศึกษาเป็นช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2453 – พ.ศ. 2559 เริ่มตั้งแต่ปีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ จนถึงสิ้นสุทธรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เพราะเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัย

² เจ้านาย ในที่นี้หมายถึง เจ้าขุนมูลนาย

ได้ทำการวิจัย ด้วยเหตุที่เริ่มศึกษาตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ขึ้นครองราชย์นั้น เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ วิจัยเกี่ยวกับการสร้างสิทธิธรรมรูปแบบใหม่ ที่เกิดจากการกีฬาที่เป็นสากล จึงเลือกเริ่มจากช่วงเวลาหลังจากที่สยามได้ผ่านช่วงการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 มาแล้ว เป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาเพื่อนำมาใช้ในการงานวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า เจ้านายไทยแต่ละพระองค์ที่ยกมาเป็นกรณีศึกษานั้น อาจจะมีเส้นทาง หรือเหตุปัจจัยที่แตกต่าง กันที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการกีฬา ด้วยการเป็นทั้งผู้อุปถัมภ์ และทรงเป็นนักกีฬา แต่ถึงอย่างไรก็ตามผลการศึกษาที่พิสูจน์ได้ว่าการมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาสามารถสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายไทยยุคใหม่ได้

การกีฬากับการสร้างสิทธิธรรมรูปแบบใหม่ของเจ้านายไทยยุคใหม่ (พ.ศ. 2453 - 2559)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่มีการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมตะวันตก โดยมีการรับวิทยาการตะวันตกมาปรับใช้ เนื่องจากประเทศต้องเผชิญกับความไม่มั่นคง จึงต้องปรับปรุงประเทศอย่างเร่งด่วนในทุก ๆ ด้าน และสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประเทศพัฒนา คือ การศึกษา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มให้มีการศึกษาอย่างมีระบบ โดยมีโรงเรียน หลักสูตร ครู อาจารย์ จึงทำให้กีฬาสากลได้รับการสนับสนุนส่งเสริมอย่างเป็นระบบตามไปด้วย จากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป 2 ครั้ง ประกอบกับได้ส่งพระราชโอรสไปศึกษาต่างประเทศ อีกทั้งพระองค์และพระราชโอรสก็ทรงนิยมกีฬาสากลเป็นอย่างมาก จึงโปรดฯให้มีการจัดการแข่งขันกรีฑา การแข่งขันฟุตบอล การแข่งขันจักรยาน เป็นต้น ทำให้ชาวสยามในสมัยนั้นรู้จักกีฬาที่เป็นสากลมากยิ่งขึ้น ซึ่งสรุปได้ว่าเป็นผลมาจากการหลั่งไหลเข้ามาของอิทธิพลตะวันตก ทำให้การกีฬาที่เป็นสากลเข้ามาเป็นสิ่งใหม่ในบริบทสังคมไทย นอกเหนือจากการออกกำลังกาย คือการใช้เป็นเครื่องมือที่จะทำให้ประเทศทัดเทียมตะวันตก เนื่องจากสิ่งที่เจ้านายทำคือรับวิทยาการตะวันตกมาปรับใช้ เป็นการสร้างความทัดเทียมตะวันตก โดยการเป็นอย่างตะวันตก และทำอย่างที่จะตะวันตกทำ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวงการกีฬาฟุตบอลไทย

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชสำนักในรัชกาลของพระองค์นั้น มหาดเล็กของพระองค์จะเป็นผู้ที่มีหน้าที่ถวายงานรับใช้ในเขตพระราชฐานชั้นใน แทนข้าราชการสำนักฝ่ายในที่เป็นผู้หญิง เดิมในรัชสมัยของรัชกาลก่อนหน้า มหาดเล็กมีหน้าที่รับใช้ใกล้ชิดเมื่อเสด็จออกจากราชการในเขตพระราชฐานชั้นนอก แต่ในรัชสมัยของพระองค์แตกต่างออกไปจากรัชสมัยอื่น ๆ ส่วนการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามารับราชการในกรมมหาดเล็กหลวง พระองค์ก็พิจารณาจากความพึงพอใจพระราชหฤทัยส่วนพระองค์มากกว่าเรื่องชาติตระกูล การถวายงานนั้น ก็ถวายงานไม่แตกต่างไปจากข้าราชการบริพารในเขตพระราชฐานชั้นในที่เป็นผู้หญิงอย่างในรัชกาลที่ผ่านมา เช่น จัดถวายเครื่องฉลองพระองค์ ถวายงานนวดได้โต๊ะเสวย เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องร่วมสำราญกับพระองค์ในกิจกรรมต่าง ๆ อีกด้วย เช่น สโมสรงานสังสรรค์ โขนละครมหรสพ การเล่นฟุตบอล ฯลฯ

และพระองค์ยังมีการก่อตั้งกิจกรรมเสือป่าและลูกเสือขึ้น ซึ่งมีการฝึกหัดแบบค่ายทหาร ที่สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความรักในหมู่พวกพ้อง ด้วยการ กินนอน เฝ้ายูบสรวลและผจญภัย ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งการที่พระองค์ทำเช่นนี้ขึ้นก็เพื่อประทับประคองอำนาจให้กับพระราชบัลลังก์ของพระองค์ กิจกรรมของพระองค์นั้นกระจุยกระจายอยู่ในพระราชสำนักเป็นส่วนพระองค์กับบุคคลต่าง ๆ ที่พระองค์สนิทสนม จนทำให้พระประยูรญาติและขุนนางชั้นผู้ใหญ่หลาย ๆ คนเริ่มที่จะไม่พอใจในขณะเดียวกันพระองค์ก็ไม่ทรงเป็นมิตร อีกทั้งยังทรงหวาดระแวงต่อพระบรมวงศานุวงศ์หลาย ๆ พระองค์ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกอีก คือ เหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130³ ทำให้พระองค์ไม่มั่นใจในความมั่นคงทางการเมืองอย่างมาก และทำให้พระองค์หวาดระแวงกลุ่มทหารว่าจะก่อการกบฏขึ้นอีก พระองค์จึงใช้เวลาส่วนใหญ่ประทับส่วนพระองค์จนนำไปสู่ความ

³ กบฏ ร.ศ. 130 เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2455 (ร.ศ. 130) เมื่อนายทหารและปัญญาชนกลุ่มหนึ่ง วางแผนปฏิบัติการโดยหมายให้พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้ และเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย แต่แผนการแตกเสียก่อน จึงมีการจับกุมผู้คิดก่อการหลายคนไว้ได้ มีการพิจารณาคดีสืบลงโทษให้จำคุกและประหารชีวิต แต่ท้ายที่สุดได้รับการพระราชทานอภัยโทษ ด้วยทรงเห็นว่าผู้ก่อการมิได้คิดประทุษร้ายแก่พระองค์

ห่างเหินกับพระประยูรญาติและขุนนางชั้นสูงมากขึ้น ด้วยความที่พระองค์รู้สึกไร้พวกพ้อง พระองค์จึงสร้าง พวกพ้องของพระองค์เอง ด้วยการหันมาให้ความสำคัญและมีกิจกรรมร่วมกับกลุ่มพวกพ้องคนสนิทของพระองค์ เพื่อหวังให้คนกลุ่มนี้เป็นฐานในการรักษาพระราชบัลลังก์ของพระองค์ เช่นการก่อตั้งกองเสือป่ารักษาพระองค์ และฟุตบอลก็เป็นหนึ่งในกิจกรรมที่พระองค์ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างสิทธิธรรมในการปกครองคนกลุ่มนี้ เพื่อให้คนกลุ่มนี้เป็นฐานอำนาจในการรักษาพระราชบัลลังก์ของพระองค์ด้วย เนื่องจากฟุตบอลจะเป็นสิ่งที่สามารถบำรุงความสามัคคีให้กับกองเสือป่ารักษาพระองค์ซึ่งเป็นฐานอำนาจของพระองค์ ให้เกิดความเป็นมิตรเป็นเกลือกกันในกลุ่มเสือป่าทั้งหลาย ก่อนที่จะขยายไปเป็นความสัมพันธ์กับกรมกองอื่น ๆ พระองค์จึงมีความปรารถนาที่จะให้ฟุตบอลแพร่หลายขึ้นในสยาม จนทำให้สมัยของพระองค์ถือว่าเป็นยุคทองของฟุตบอลไทย เนื่องจากในรัชสมัยของพระองค์นั้นฟุตบอลมีการพัฒนาจนเกิดทีมชาติไทยชุดแรกขึ้น และเกิดการตั้งสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยขึ้น

กล่าวได้ว่าเวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชนิมิตในเรื่องของกีฬาฟุตบอล ในเริ่มแรกพระองค์ใช้กีฬาฟุตบอลเป็นกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ เพื่อสร้างสิทธิธรรมให้กลุ่มคนที่ใกล้ชิดพระองค์เกิดความผูกพันจงรักภักดีและเป็นฐานอำนาจอันน้อยนิดนี้ให้กับพระองค์ได้ และในการต่อ ๆ มาถึงจะขยายไปเชื่อมความสัมพันธ์กับกรมกองอื่น ๆ ผ่านการแข่งขันฟุตบอล แต่คลื่นได้นำก็ยังคงมีอยู่ได้หายไปโดยสิ้นเชิง เนื่องจากสะท้อนจากการแข่งขันฟุตบอลในหลาย ๆ ครั้ง เห็นว่าพระองค์ก็ยังคงเอาใจใส่พระทัยกับกลุ่มคนของพระองค์อย่างกองเสือป่ามากกว่าทีมอื่น ๆ มีให้เห็นหลายครั้งที่กองเสือป่าถูกมองว่ามีอิทธิพลมากกว่าทีมอื่น ๆ เพราะในหลวงทรงโปรดและเอาใจเข้ากับทีมนี้ จึงมีคนไม่พอใจอยู่มาก มั่นยิ่งชัดเจนว่าพระองค์ทรงสนพระทัยกับกลุ่มคนของพระองค์อย่างมาก ด้วยต้องการจะสร้างสิทธิธรรมต่อคนกลุ่มนั้นให้เป็นฐานอำนาจของพระองค์ และสามารถกล่าวได้อีกว่า การพัฒนาฟุตบอลไทยนั้นเป็นผลพลอยได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเอาฟุตบอลมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสิทธิธรรมกับกลุ่มฐานอำนาจของพระองค์เอง เพื่อสร้างความกลมเกลียวกันในกลุ่มฐานอำนาจนี้ เห็นได้ว่าการใช้กีฬาเพื่อสร้างสิทธิธรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นการสร้างสิทธิธรรมที่ค่อนข้างอยู่ในวงแคบมากกว่าการสร้างสิทธิธรรมในระดับประเทศ แต่ผลของการสร้างสิทธิธรรมนี้ก็กลับมีผลต่อความรับรู้ระดับประเทศ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของพระองค์ คือ พระองค์ก็ได้ชื่อว่า เป็นผู้พัฒนาวงการฟุตบอล

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช กับการแข่งขันรถ

พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช⁴ และพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์⁵ โปรดปรานรถยนต์มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว และยังชอบการแข่งขันรถยนต์เป็นอย่างยิ่ง และทั้งสองพระองค์ได้เคยไปดูการแข่งขันรถด้วยกันหลายต่อหลายครั้ง ต่อมาพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้ยินยอมรับเป็นผู้จัดการให้กับพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช เมื่อต้นฤดูการแข่งขันรถของ ค.ศ. 1935 (เดือนมีนาคม พ.ศ. 2477) พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดชได้เริ่มต้นแข่งรถโดยใช้รถขนาดเล็ก ซึ่งเมื่อเทียบกับรถแข่งประเภทอื่น ๆ ก็ถือว่ามีความเร็วที่ช้ามาก และการแข่งในช่วงแรก ๆ ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จมากนัก จนเมื่อพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดชมีอายุครบ 21 ปี พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ก็ซื้อรถแข่งให้ คือซื้อรถอี. อาร์. เอ. (รหัส R2B ขนาด 15,000 ซีซี) ถือเป็นของขวัญวันเกิด และในต้น พ.ศ. 2479 พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้ซื้อรถแข่งอี. อาร์. เอ. ขนาดเดียวกันอีกคันหนึ่ง กลายเป็นรถคู่กัน และพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดชก็ได้ตั้งชื่อรถทั้งสองคันว่า โรมูลัส (Romulus) และ รีมุส (Remus)⁶ และชัยชนะครั้งแรกของการแข่งขันรถของพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช ใน พ.ศ. 2479 คือที่เมืองมอนติคาร์โล ราชรัฐโมนาโก อยู่ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส และหลังจากนั้นพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดชก็เป็นนักแข่งที่ยากที่จะมีใครมาเอาชนะได้ แต่เนื่องจากสยามไม่ได้เป็นสมาชิกของสมาคมรถยนต์ระหว่างประเทศที่ได้รับการรับรอง พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดชจึงต้องหาองค์กรที่จะมารับรองพระองค์เอง และด้วยเส้นสายของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช จึงได้รับอนุญาตให้แข่งในฐานะสมาชิกของสโมสร

⁴ เป็นโอรสของ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระอนุชาร่วมพระชนนีเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และมารดาของพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช คือ หม่อมเล็ก (ยงใจยุทธ) ภาณุพันธุ์ ณ อยุธยา

⁵ เป็นโอรสของ สมเด็จพระเจ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ และ หม่อมคัทริน จักรพงษ์ ณ อยุธยา (คัทริน เดชนิตสะกั) ซึ่งเป็นชาวรัสเซีย

⁶ เป็นชื่อของลูกฝาแฝด ที่ตามตำนานว่าเป็นผู้สร้างกรุงโรม

นักขับรถแข่งแห่งอังกฤษ ด้วยการเป็นสมาชิกนี้พระองค์เจ้าฟรังค์สภาคินยเดอชจึงมีสิทธิ์เข้าแข่งขันรางวัลรวมประจำปี หรือรางวัลดาราทอง⁷ นั่นเอง และในที่สุดคะแนนการแข่งขันในรายการต่าง ๆ รวมแต้มออกมาคือพระองค์เจ้าฟรังค์สภาคินยเดอชได้รางวัลดาราทอง พ.ศ. 2479 สร้างความยินดีให้แก่คนไทยเป็นอย่างยิ่ง หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ ส่วนมากพากันพาดหัวข่าวชื่นชมกันเอิกเกริก เจ้านายทั้งสองพระองค์ได้รับโทรเลขแสดงความยินดี จากบุคคลต่าง ๆ ทั้งจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (สมัยรัชกาลที่ 8), นายกรัฐมนตรี (พระยาพหลพลพยุหเสนา) และรัฐมนตรีคนอื่น ๆ อีกทั้งพระองค์เจ้าฟรังค์สภาคินยเดอชยังได้รับยศเป็นนายร้อยตรีพิเศษ สังกัดกรมทหารมหาดเล็กอีกด้วย ซึ่งพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์พอใจเป็นอย่างยิ่งที่การแข่งขันในตอนแรกแค่คิดว่าทำเล่น ๆ เพื่อความสนุกสนาน แต่กลับกลายเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ

หลังจากประสบความสำเร็จได้เป็นนักแข่งดาราทองแล้ว พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระองค์เจ้าฟรังค์สภาคินยเดอชก็ได้เสด็จกลับเมืองไทย ในวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2480 ออกเดินทางโดยเรือราชูปุตานา (Rajpu-tana) ออกจากเมืองมาร์เซย์ (Marseille) ประเทศฝรั่งเศส การกลับมาครั้งนี้ทั้งสองพระองค์สั่งให้เตรียมบ้านที่ท่าเตียนเพื่อเป็นที่พัก แต่ทั้งสองพระองค์กลับได้รับเชิญจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (สมัยรัชกาลที่ 8) ให้ไปพักที่พระที่นั่งอุดรฯ ในพระราชวังดุสิต ซึ่งเป็นสิ่งที่เกินความคาดหมายที่ทั้งสองพระองค์ก็คิดไม่ถึงเหมือนกัน เมื่อถึงปิ่นังในวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 และต่อด้วยรถไฟมาถึงหาดใหญ่ ซึ่งเป็นสถานีแรกที่เข้าเขตเมืองไทย ทั้งสองพระองค์และผู้ติดตามก็ตกตะลึงเมื่อได้พบกับประชาชนที่เอามาถายล้อมารอรับเสด็จอย่างหนาแน่น และเมื่อรถไฟออกจากสถานีหาดใหญ่ประชาชนก็ต่างส่งเสียงไชโยกันอย่างสนั่นหวั่นไหว และระหว่างทางก่อนถึงกรุงเทพฯ ไม่ว่าหยุดที่สถานีใดก็จะเป็นเช่นนั้นทุก ๆ ที่ อีกทั้งยังได้รับการต้อนรับจากคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน มีพระองค์อาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เจ้าพระยาอมรราช เจ้าพระยาพิษเยนทรโยธิน พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีมหาดไทย หลังจากนั้นก็ขึ้นรถยนต์ตรงไปพระราชวังดุสิต เมื่อพักผ่อนพอสมควรแล้วเจ้านายทั้งสองพระองค์ก็เสด็จโดยรถยนต์ไปยังพระบรมมหาราชวัง ไปร่วมโต๊ะอาหารกลางวันกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งทางราชการจัดรับรองทั้งสองพระองค์อย่างดี และหลังจากนั้นมีข้าราชการผู้ใหญ่ที่สำคัญ ๆ หลายคนในคณะรัฐบาลก็มาเยี่ยมเยียนเจ้านายทั้งสองพระองค์อยู่ตลอดเวลา หนึ่งในนั้นก็มีหลวงพิบูลสงคราม

นอกจากนี้ ตลอดระยะเวลาที่กลับมาเมืองไทยในครั้งนั้น ทั้งสองพระองค์ก็ได้ถูกเชิญไปดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการเผยแพร่ความสำเร็จในการแข่งรถของทั้งสองพระองค์ ยิ่งไปกว่านั้นหลวงพิบูลสงคราม ก็เป็นบุคคลแรกที่ออกความเห็นว่ประชาชนคงอยากดูพระองค์เจ้าฟรังค์สภาคินยเดอช ขับรถอมิวลัส และหลวงอดุลเดชจรัสก็จัดการปิดถนนราชดำเนิน ในวันอาทิตย์ที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2480 เพื่อให้พระองค์เจ้าฟรังค์สภาคินยเดอชขับรถอมิวลัสโชว์ให้ประชาชนได้ประจักษ์

จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้นำใหม่ของไทยภายใต้ระบอบประชาธิปไตย มีการเลือกปฏิบัติกับชนชั้นเจ้านาย โดยเลือกที่จะสนับสนุนแต่เจ้านายที่ช่วยเกื้อหนุนอุดมการณ์การเมืองฝ่ายตน ส่วนเจ้านายที่เป็นปฏิปักษ์กับตนก็จะลดบทบาท แต่พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระองค์เจ้าฟรังค์สภาคินยเดอช เข้ากับตัวแบบของการเป็นวีรบุรุษของชาติ ในระบอบการปกครองรูปแบบใหม่ แม้ว่าเดิมเจ้านายทั้งสองพระองค์จะเป็นส่วนหนึ่งของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม

ความสำเร็จในการแข่งรถของเจ้านายทั้งสองพระองค์ในยุโรปได้รับการเผยแพร่กว้างขวางไปตามสื่อต่าง ๆ ของไทย ความสำเร็จนี้เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันกับการรณรงค์ชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการ เพราะฉะนั้นวีรกรรมของเจ้านายทั้งสองพระองค์ช่วยยืนยันคำกล่าวอ้างที่ว่า ไทยเป็นเชื้อชาติที่ทรนง สามารถสู้กับชาติอื่นได้ หัวหาญ และประสบความสำเร็จ เชื้อชาติไทยกับนักแข่งรถไทยที่ประสบความสำเร็จ จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมสอดคล้องกันได้อย่างพอดี ในแง่นี้การประสบความสำเร็จจากการแข่งรถจึงเป็นการสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายไทยที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สามารถอยู่ร่วมและเป็นที่ยอมรับจากรัฐบาลที่มาจากระบบการปกครองในรูปแบบใหม่ได้อย่างลงตัว ประกอบกับการที่

⁷ รางวัลสำหรับนักแข่งที่ยอดเยี่ยมที่สุดและถือเป็นรางวัลชนะเลิศสำหรับการแข่งขันในยุโรป

เจ้านายทั้งสองแสดงตนว่าเป็นเจ้านายที่สนใจในเรื่องของความเป็นประชาธิปไตย และไม่ได้มีท่าทีที่จะเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล ทำให้คณะรัฐบาลมีความสบายใจที่ชูวิธธรรมของเจ้านายทั้งสองพระองค์

นอกจากนี้ผลที่ตามมาจากการประสบความสำเร็จในฐานะผู้สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศของเจ้านายไทย คือการผลิตซ้ำกิจกรรมเพื่อรำลึกบุญคุณเจ้านายของฝ่ายอนุรักษนิยม กล่าวคือ ประชาชนชาวไทยถูกย้าเตือนอยู่เสมอ ผ่านแบบเรียน วาทกรรม สื่อต่าง ๆ และสิ่งเตือนใจอันแนบเนียนอื่น ๆ ว่าเจ้านายไทยคือผู้รักชาติ ทำให้เราอดพ้นจากวิกฤตต่าง ๆ ได้ อย่างเรื่องของการแข่งรถนี้ ก็มีการผลิตซ้ำ โดยดูตัวอย่างจากผลงานการประพันธ์หนังสือประวัติศาสตร์เล่มต่าง ๆ ของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ผลงานของพระองค์จะแทรกการบอกเล่าความภูมิใจในวีรกรรมการแข่งขันรถของพระองค์และพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช อยู่ในงานประพันธ์หนังสือเกือบทุก ๆ เล่มที่พระองค์เป็นผู้ประพันธ์เลยทีเดียวได้ เช่น เจ้าชีวิต เกิดวังปารุสก ดาราทอง ไทยชนะ ล้อหมุนเร็ว เป็นต้น ย่อมแสดงว่ากีฬาการแข่งรถที่เจ้านายทั้งสองพระองค์ประสบความสำเร็จมานั้น มีส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างสิทธิธรรมให้กับทั้งสองพระองค์

อีกหนึ่งตัวอย่างการผลิตซ้ำของกิจกรรมที่จะย้าเตือนในเรื่องของคุณงามความดีจากวีรกรรมการแข่งขันรถของทั้งสองพระองค์ ยังถูกผลิตซ้ำในยุคสมัยหลัง อย่างเช่น การแข่งรถกรุงเทพกรังด์ปรีซ์ พ.ศ. 2531 ที่จะสานต่อการแข่งรถที่เคยกำหนดจะจัดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2482 ที่ประสบความสำเร็จของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช แต่ไม่ได้จัดเพราะเกิดสงครามโลกครั้งที่สองเสียก่อน และ พ.ศ. 2531 จึงเป็นปีสำคัญ เพราะเป็นวาระครบรอบพระชนมพรรษา 60 พรรษา ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9 ที่เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นนักกีฬาที่ยิ่งใหญ่ ประสบความสำเร็จจากการแข่งขันกีฬาเรือใบ และเชิดชูพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช ที่เป็นเจ้านายที่ประสบความสำเร็จจากการกีฬาเช่นกัน

ที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้เราเห็นว่าวีรกรรมการแข่งขันรถของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช นั้น เกิดจากความสนุกสนานส่วนพระองค์ แต่ผลของการแข่งกีฬาของทั้งสองพระองค์ประกอบกับการพยายามแทรกความเป็นชาตินิยมควบคู่ไปกับการแข่งกีฬา เช่น การพยายามให้ชาวยุโรปรู้จักประเทศของตน โดยการวาดธงชาติไทยไว้ที่ตัวรถแข่งหรือพยายามใช้ภาษาไทยเป็นป้ายบอกสัญญาณในสนามแข่ง เป็นต้น ส่งผลดีให้กับทั้งสองพระองค์มากมาย ทั้งการตอบรับที่ดีทั้งจากคนไทยและจากรัฐบาลในระบอบการปกครองใหม่ที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งทั้งสองพระองค์เป็นหนึ่งในเจ้านายระบอบเก่าไม่ที่พระองค์ที่มีความสัมพันธ์อันดีและราบรื่นกับคณะปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในช่วงแรก ๆ ของการเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนี้ทั้งสองพระองค์กลายมาเป็นคนสำคัญของไทยที่คนรุ่นหลังยังคุ้นเคยกับผลงานของทั้งสองพระองค์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ กับกีฬาเรือใบ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สนพระราชหฤทัยกีฬาเรือใบอย่างจริงจัง เนื่องจากทรงมีฝีพระหัตถ์ในงานช่างไม้อยู่แล้ว และไม่ทรงโปรดซื้ออุปกรณ์ที่มีราคาแพง ทรงเริ่มต่อเรือใบด้วยพระองค์เอง โดยมีผู้ต่อเรือ และระดมทดลองแล่นเรือ ในพระราชตำหนักจิตรลดารโหฐาน ริเริ่มต่อเรือลำแรกคือเรือประเภท Enterprise Class โดยมีหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี เป็นลูกมือ จนกระทั่งเรือลำแรกที่ทรงต่อได้สำเร็จ จึงพระราชทานชื่อว่า “ราชปะแตน” และในพ.ศ. 2508 เมื่อครั้งเจ้าชายฟิลิป ดยุกแห่งเอดินบะระ พระสวามีของสมเด็จพระราชินีนาถ เอลิซาเบธที่ 2 แห่งราชอาณาจักร สหราชอาณาจักร เสด็จมาเยือนประเทศไทยเป็นการส่วนพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงทราบว่าเจ้าชายฟิลิปโปรดทรงเรือใบ ก็โปรดให้จัดการแข่งขันเรือใบขึ้น การแข่งขันครั้งนั้นเป็นการแข่งขันครั้งแรกโดยเริ่มต้นที่ชายหาดพัทยาไปทั่วด้านเหนือของเกาะล้าน ผลปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้รับชัยชนะ

ในกีฬาแหลมทองครั้งที่ 4 พ.ศ. 2510 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาสิริวัฒนาพรรณวดี ทรงสมัครเข้าคัดเลือกเป็นนักกีฬาเรือใบทีมชาติไทย และผ่านการคัดเลือกเป็นตัวแทนทีมชาติไทย การแข่งขันจัดขึ้นที่อ่าวพัทยาอ่าวบางละมุง จังหวัดชลบุรี พระองค์ทรงเรือเวลา 2 หมายเลขใบเรือ TH27 พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาสิริวัฒนาพรรณวดี ทรงเรือเวลา 1 หมายเลขใบเรือ TH28 และการแข่งขันมีผลออกมาว่า

คะแนนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาสิริวัฒนาพรรณวดี ออกมาเท่ากัน ทางคณะกรรมการจึงทูลเกล้าถวายเหรียญทองให้กับทั้งสองพระองค์ โดยเหรียญเงินได้แก่ นายลาซารี จากประเทศมาเลเซีย และเหรียญทองแดงได้แก่ นายยัน ชิ่น จากประเทศพม่า ในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2510 เป็นพิธีปิดการแข่งขัน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินมาทรงทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญรางวัล สร้างความปลื้มปิติให้คนไทยเป็นอย่างยิ่ง

หลังจากชัยชนะในกีฬาแหลมทองครั้งที่ 4 พ.ศ. 2510 ก็มีพิธีการหลาย ๆ อย่างที่มีลักษณะในการพันผูกกันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และวงการกีฬาเสมอมา โดยผ่านพิธีการต่าง ๆ ที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการที่มีการนำเอาวันที่เกี่ยวข้องกับวันที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9 และทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญาสิริวัฒนาพรรณวดี ชนะการแข่งขันเรือใบมาเป็นวันกีฬาแห่งชาติ คือวันที่ 16 ธันวาคม ของทุกปี หรือแม้กระทั่งธรรมเนียมต่าง ๆ ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ เช่น การพระราชทานไฟพระฤกษ์ การเสด็จไปเปิดและปิดการแข่งขัน กีฬา การรับสมาคมกีฬาด่าง ๆ ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ การโปรดเกล้าฯ ให้นักกีฬาที่กำลังจะเดินทางไปทำการแข่งขันรวมไปถึงนักกีฬาที่สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศได้เข้าเฝ้าฯ การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับนักกีฬา ทั้งหมดล้วนแต่เป็นเครื่องพันผูกให้สถาบันการกีฬาและสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่แยกออกจากกัน เพราะทั้งสองสิ่งนี้ก็คือสถาบันที่สร้างคุณงามความดีให้กับประเทศไทย ยิ่งพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงเป็นนักกีฬา และทรงได้รับชัยชนะ ยิ่งทำให้นักกีฬามีพระองค์เป็นแบบอย่าง และยึดพระองค์ไว้ในจิตใจ จึงมีแนวคิดเกี่ยวกับการแข่งขันกีฬา ว่ามันคือการสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศชาติและเป็นการแข่งขันเพื่อพระองค์ ยกตัวอย่างเช่น การที่ สมรักษ์ คำสิงห์⁸ ได้ถวายเหรียญทองจากการแข่งขันโอลิมปิกให้กับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9

เห็นได้ว่านักกีฬาทุกคนทำเพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยและทำความดีนี้เพื่อพระองค์ เพราะพระองค์คือสัญลักษณ์แห่งคุณงามความดีและการประสบความสำเร็จ นักกีฬาใช้พระองค์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่เมื่อนึกถึงพระองค์แล้วก็มุ่งมั่นที่จะแข่งขันจนชนะให้จงได้ และเมื่อชนะแล้วเราจะเห็นภาพของการที่นักกีฬาชูพระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ให้กับประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ และนานาประเทศได้เห็น ซึ่งพระองค์เปรียบเสมือนเบื้องหลังแห่งความสำเร็จ ถึงแม้ว่าทั้งหมดของชัยชนะจะเป็นความเพียรและเกิดจากตัวของนักกีฬาเอง แต่พระองค์มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องของการเป็นผู้อุปถัมภ์สมาคมกีฬานั้น ๆ และเป็นส่วนสำคัญของกำลังใจ ซึ่งผ่านพิธีการต่าง ๆ อีกทั้งพระองค์ก็เป็นแบบอย่างของนักกีฬา เพราะพระองค์เคยเป็นนักกีฬามาเหมือนกัน นี่คือการพันผูกกันของการกีฬาและสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่น้อยประเทศหรือแทบจะไม่มีประเทศใดที่พันผูกกันเข้าไปได้ถึงขนาดนี้

สรุปและอภิปรายผล

ด้วยเหตุผลทั้งหมดจากที่ศึกษาการสร้างสิทธิธรรมผ่านเส้นทางในการมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาของเจ้านายไทยยุคใหม่ จึงเกิดเป็นข้อเสนอที่ว่า ในบริบทสังคมยุคใหม่ การที่เจ้านายไทยบางพระองค์มีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาสามารถสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายพระองค์นั้นได้

งานวิจัยเรื่องนี้เสนอว่า เจ้านายไทยยุคใหม่ ที่อยู่ในช่วงเวลาหลังจากประเทศผ่านการพัฒนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แล้วนั้น การที่เจ้านายไทยบางพระองค์ทรงมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬา หรือให้ความสำคัญกับการกีฬา สามารถสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายพระองค์นั้น ๆ ได้ ซึ่งเป็นคุณงามความดีที่ประชาชนเทิดทูนและพร้อมจะรักที่อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้านาย อย่างไม่มีข้อกังขาในสิทธิอันชอบธรรม ซึ่งการท้าววิจัยนี้เป็นการเปิดมุมมองในการมองพระอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาของเจ้านายไทย ที่ไม่ใช่แค่การมองว่า เจ้านายแต่ละพระองค์สนพระราชหฤทัยหรือสนพระทัยใน

⁸ นักมวยสมัครเล่นที่เป็นคนไทยคนแรกคว้าเหรียญทองโอลิมปิกมาได้ (พ.ศ. 2539) ในการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกครั้งที่ 26 ที่นครแอตแลนตา ประเทศสหรัฐอเมริกา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9 พระราชทานวโรกาสให้คณะนักมวยสากลสมัครเล่นที่เข้าร่วมการแข่งขันในครั้งนั้นเข้าเฝ้าฯ และในครั้งนั้นสมรักษ์ คำสิงห์ ก็ทูลเกล้าถวายเหรียญทองโอลิมปิกแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ

ด้านกีฬา เพียงแค่มีพระราชประสงค์ หรือพระประสงค์ อยากทรงกีฬาเฉย ๆ หรือเพื่อความสำเร็จพระราชหฤทัย หรือเพียงแค่ทรงออกกำลังพระวรกายเพื่อพระพลานามัยที่แข็งแรง แต่วิจัยนี้นำเสนอให้มองกว้างไปกว่านั้น ว่าการกีฬาจะเป็นเครื่องมือในการสร้างสิทธิธรรมให้กับเจ้านายไทยยุคใหม่ที่อยู่ในบริบทสังคมแบบใหม่ ที่เรื่องของกีฬามีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมมนุษย์

การศึกษาวิจัยเรื่องการกีฬากับการสร้างสิทธิธรรมรูปแบบใหม่ของเจ้านายไทยยุคใหม่ (พ.ศ. 2453 – 2559) อาจจะเหมือนการศึกษาพระอัจฉริยภาพ หรือพระราชกรณียกิจ ต่าง ๆ ของเจ้านายไทย แต่วิจัยนี้เป็นการให้มุมมองใหม่ที่มากกว่าการเขียนเทิดพระเกียรติ แต่ก็มีได้เป็นการนำเสนอให้เสียพระเกียรติแต่อย่างใด กลับตอกย้ำให้เห็นความสำคัญของการกีฬาที่ดูเหมือนจะเป็นจุดเล็ก ๆ จุดหนึ่งที่เป็นกิจกรรมหนึ่งทางสังคม แต่จุดเล็ก ๆ จุดนี้กลับค้ำจุนอำนาจและสิทธิธรรมของเจ้านายไทยให้ชนะใจประชาชนและสามารถปกครองประชาชนได้อย่างราบรื่น การสร้างสิทธิธรรมของเจ้านายไทยจากการกีฬาไม่ว่าจะเป็นการตั้งใจสร้างสิทธิธรรมหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่ผลของมันได้ส่งผลให้สิทธิธรรมมันบังเกิดขึ้นกับตัวเจ้านายแต่ละพระองค์ และเป็นผลดีที่ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานแค่ไหนประชาชนก็ยังกล่าวขานถึงบุญคุณนั้นไม่เสื่อมคลาย

เราอาจจะคาดไม่ถึงว่า กับแค่การกีฬาจะสามารถเชื่อมโยงกับการสร้างสิทธิธรรมของเจ้านายไทยได้อย่างไร แต่ถ้าพิจารณาประวัติศาสตร์แล้ว รูปแบบการสร้างสิทธิธรรมของเจ้านายไทยก็เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม ซึ่งแต่ละยุคแต่ละสมัยเราจะเห็นว่าสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเสมอ อะไรที่เราเคยคิดว่าไม่สำคัญ แต่ถ้าในบริบทสังคมแบบใหม่เกิดความสำคัญขึ้นมาเจ้านายไทยก็จะให้ความสำคัญ หากจะบอกว่าเป็นเรื่องธรรมดาตามที่เจ้านายก็ต้องทำเพื่อประชาชนอยู่แล้ว เจ้านายคงไม่ได้คิดถึงขนาดนั้นว่า ที่เจ้านายทำทุกอย่างก็เพื่อสร้างสิทธิธรรมให้กับตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นการตัดสินบุคคลในประวัติศาสตร์อย่างใจร้ายเกินไป แต่เราก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า มันก็คือการสร้างสิทธิธรรมอย่างหนึ่ง ดังที่กล่าวไปแล้วว่าจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ แต่การทำคุณงามความดีหรือการทำให้ประชาชนเห็นถึงคุณงามความดีนั้น มันเป็นผลดีให้กับตัวเจ้านายเองในฐานะของผู้ปกครอง เพราะฉะนั้น การกีฬาที่เป็นเรื่องหนึ่งที่สำคัญมาก แต่เรามองข้ามไป การวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นการเปิดมุมมองว่าสิทธิธรรมของชนชั้นปกครองไม่ได้เป็นการสร้างได้แค่ในทางรัฐศาสตร์อย่างเดียว แค่อ้างอิงภาพตามว่า สมมุติเจ้านายไทยพระองค์หนึ่ง ไม่มีความสามารถในทางรัฐศาสตร์ การทูต การทหาร หรือเป็นศาสตร์ใด ๆ ก็แล้วแต่ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองเลย แต่ทรงมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬา แค่นี้ก็มากพอที่จะสร้างสิทธิธรรมให้ประชาชนยอมรับในอำนาจได้แล้ว เพราะการมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาสามารถขยายไปถึงการเป็นผู้สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศได้ อย่างในกรณีของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช ที่เป็นการสร้างชื่อเสียงให้ชาวยุโรปได้รู้จักประเทศสยามผ่านการแข่งรถ หรือแม้กระทั่งการทำให้ประเทศทัดเทียมตะวันตก การกีฬาที่สามารถทำให้บรรลุจุดประสงค์ในข้อนี้ได้มากไปกว่านั้นถ้าต้องการเอาชนะตะวันตกหรือประเทศต่าง ๆ ที่เจริญแล้ว การชนะในเกมกีฬาการแข่งขันกีฬาที่สามารถเป็นการเอาชนะนานาประเทศได้แล้ว

ถ้าจะให้เข้าใจความรู้สึกของประชาชนชาวไทยที่มีเจ้านายทรงมีอัจฉริยภาพทางด้านกีฬาจากการศึกษาประวัติศาสตร์ เราจะไม่รับรู้ได้ถึงความรู้สึกนั้นเท่าใดนัก แต่หากมองยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) ที่เรากำลังร่วมสมัยอยู่ เราอาจจะรับรู้ความรู้สึกได้ชัดเจนกว่า นักกีฬาถือว่าเป็นขวัญใจประชาชน เป็นวีรบุรุษของคนทั้งชาติ ในอดีตนักกรทำศึกสงครามเพื่อรักษาเกียรติของประเทศอย่างไร ปัจจุบันการแข่งขันกีฬาก็เสมือนอย่างนั้น นักกีฬาที่คือฮีโร่ คือตัวแทนของประเทศ เห็นได้จากเราเรียกทีมฟุตบอลทีมชาติไทยว่า ช้างศึกไทย⁹ การแข่งขันแต่ละครั้งกับประเทศต่าง ๆ เป็นการแข่งขันแห่งศักดิ์ศรี ไม่ใช่แค่การแข่งขันแค่ทีมสองทีมมาแข่งกัน แต่เป็นการแข่งขันระหว่างชาติทั้งสองชาติ การเชียร์กีฬาเป็นการปลุกใจฮึกเหิม และสำนึกถึงความเป็นชาติ อย่างวลีที่พบบ่อยบนโซเชียลมีเดีย (พ.ศ. 2559) “บอลนอกแค่สะใจ บอลไทยอยู่ในสายเลือด” เป็นต้น ประชาชนมองนักกีฬาที่ตนเองชอบเป็นวีรบุรุษ ลองคิดว่า แล้วถ้าวีรบุรุษที่เป็นนักกีฬากับเจ้านายไทยซึ่งเป็นบุคคลในราชวงศ์เป็นคนคนเดียวกัน ยิ่งสร้างความปลาบปลื้มอย่างหาที่สุดไม่ได้ให้กับประชาชนชาวไทย

⁹ ช้างเป็นตราสัญลักษณ์ประจำของทีมฟุตบอลทีมชาติไทยที่ติดอยู่บนเสื้อบริเวณอกด้านซ้าย (พ.ศ. 2559)

การสร้างสิทธิธรรมของเจ้านายไทยยุคใหม่เกิดจากบริบทที่เปลี่ยนไปจากการเข้ามาของตะวันตก ที่มีการกีฬาที่เป็นสากลเข้ามา ทำให้เป็นบริบทใหม่ที่เจ้านายไทยจะต้องเผชิญ และสามารถใช้การกีฬาสากลที่เข้ามาใหม่นี้เป็นการสร้างสิทธิธรรมในรูปแบบใหม่ได้ อย่างในหัวข้อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวงการกีฬาฟุตบอลไทย ก็เป็นการใช้ฟุตบอลเพื่อเป็นกิจกรรมสร้างความสามัคคีในกลุ่มที่เป็นฐานอำนาจของพระองค์ ภายใต้บริบททางการเมืองในสมัยนั้นที่พระราชบัลลังก์ของพระองค์ค่อนข้างที่จะไม่มั่นคง และพระองค์ก็มีฐานอำนาจที่ค่อนข้างแคบ อย่างไรก็ตามการที่พระองค์หันมาสนพระราชหฤทัยในกีฬาฟุตบอลและส่งเสริม พัฒนา จนในรัชสมัยของพระองค์ถือว่าเป็นยุคทองของฟุตบอลไทย ทำให้จากการใช้กีฬาฟุตบอลเพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะที่ภักดีกับพระองค์ ขยายไปเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กับหมู่คณะอื่น ๆ และขยายจนพระองค์กลายเป็นพระมหากษัตริย์ที่ก่อตั้งสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย ที่ในปัจจุบันคุณงามความดีนี้ก็ยังเป็นที่รับรู้ของประชาชนชาวไทย

ส่วนในหัวข้อพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช กับการแข่งขันรถ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวการสร้างสิทธิธรรมผ่านการแข่งรถของทั้งสองพระองค์ ทำให้เห็นแล้วว่า การที่ทั้งสองพระองค์ประสบความสำเร็จในการแข่งรถนั้น มันประจวบเหมาะเข้ากันได้พอดี กับบริบททางสังคมไทยที่รัฐบาลภายใต้การปกครองรูปแบบใหม่ (ระบอบประชาธิปไตย) ที่มีจุดประสงค์ในการสร้างความเป็นชาตินิยม ถึงแม้ว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการลดบทบาทของเจ้านายไทย แต่เจ้านายทั้งสองพระองค์ถือได้ว่าเป็นกรณียกเว้น คือรัฐบาลเห็นผลประโยชน์จากการประสบความสำเร็จในการแข่งรถของทั้งสองพระองค์มาใช้ในการปลูกกระแสชาตินิยม ทั้งสองพระองค์จึงเป็นเจ้านายที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เข้ากันได้เป็นอย่างดีกับรัฐบาลในระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งการประสบความสำเร็จในการแข่งรถนี้จึงเป็นสิทธิธรรมที่นอกเหนือจากการที่ประชาชนในประเทศยอมรับในคุณงามความดีนี้แล้ว แม้แต่รัฐบาลภายใต้การปกครองใหม่ที่ค่อนข้างจะเป็นปฏิปักษ์กับเจ้านาย ยังปฏิเสธไม่ได้ถึงสิทธิธรรมจากการแข่งขันรถจนทำให้ยุโรปรู้จักสยามของเจ้านายทั้งสองพระองค์นี้ได้

และในหัวข้อของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ กับกีฬาเรือใบ ก็ยิ่งตอกย้ำการมีสิทธิธรรมจากการกีฬาได้อย่างมาก เพราะในรัชสมัยนี้เจ้านายไทยให้ความสำคัญมากและยังสร้างสิทธิธรรมจนการกีฬากับสถาบันพระมหากษัตริย์พันผูกไว้ด้วยกันอย่างแยกจากกันไม่ได้ ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญกับประชาชนชาวไทยอย่างลงรากฐานลึกลงไปอีก

เอกสารอ้างอิง

หนังสือและบทความ

การกีฬาแห่งประเทศไทย. (2549). **บันทึกอีโรกีฬไทย**. กรุงเทพฯ: ดอกเบญจ.

_____. (2549). **พระมหากษัตริย์นักกีฬา**. กรุงเทพฯ: ดอกเบญจ.

_____. (2547). **40 ปี 4 ทศวรรษ การกีฬาแห่งประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ดอกเบญจ.

กิตติ โล่เพชรรัตน์. (2554). **ราชันย์ผู้สร้างสรรค์ ดนตรี กีฬา ศิลปะ ของพระเจ้าแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: ก้าวแรก.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, พระองค์เจ้า. (2557). **เกิดวังปารุสก์**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: รีเวอร์บุ๊กส์.

_____. (2536). **เจ้าชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: รีเวอร์บุ๊กส์.

_____. (2553). **ดาราทอง**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: รีเวอร์บุ๊กส์.

_____. (2516). **ไทยชนะ**. กรุงเทพฯ: คลังปัญญา.

ชานันท์ ยอดหงษ์. (2556). **นายในสมัยรัชกาลที่ 6**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ฐิติรัตน์ เกิดหาญ. (2549). **พรจากพ่อ ผู้ทรงเปี่ยมด้วยพระอัจฉริยภาพ**. ปทุมธานี: สกายบุ๊กส์.

ณรงค์ พ่วงพิศ. (2549). **ประมวลสาระชุดวิชาการเมืองการปกครองไทย 80701 หน่วยที่ 1-5**. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เอกสารอ้างอิง

- ถนอมวงศ์ กฤษณ์เพชร. (2525). พัฒนาการของพลศึกษาในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2325-2525. กรุงเทพฯ: กรมพลศึกษา.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2558). อ่านจนแตก: วรรณกรรม ความทันสมัย และความเป็นไทย. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- ภ. ณ ประมวลยุทธ. (2545). ชีวิตชั้นๆ . กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- มาลินี จักรพันธ์, ม.ร.ว. (2546). ต้นกำเนิดที่เกิดเหตุ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพิริยพงศ์ภานุเดช เจ้าชายดาราทอง. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วรชาติ มีชูบท. (2557). สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. กรุงเทพฯ: สรรสร้างบุ๊คส์.
- สาละ บุญคง. (2554). ย้อนตำนานเจ้าชายนักแข่งพระองค์เจ้าพิระ. กรุงเทพฯ: ก้าวแรก.
- สมบัติ จันทรวงศ์: และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). ความคิดทางการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- อนันต์ อ่อนจันทร์. (2534). ประวัติการกีฬา. กรุงเทพฯ: กรมพลศึกษา.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2538). การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2550). แนวคิดทางการเมืองและสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- วาด รวี. (2554). สิทธิธรรมเหนือสิทธิเสรีภาพ, แหล่งอำนาจและรากเหง้าของปัญหาสังคมการเมืองไทย. สืบค้นจาก <http://prachatai.com/journal/2011/09/3698>

การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
Organic Farming for Sustainable Development of Suan Pahn Sub – District,
Nakhon Pathom

เกวลิน คำบาง¹

ปราโมทย์ บัวน้อย¹

ฐาปณีย์ สุวรรณเจริญ¹

รภัฏกร อติเรกกลาก¹

ภาสกร วิเวกวรรณ¹

อัญญา สุวรรณชัย¹

พรพิมล สวาสสุดชาติ¹

พีรพัฒน์ พันศิริ²

กฤษมา พัทธกิจวงศ์³

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ของพื้นที่ตำบลสวนป่า ศึกษาองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ของพื้นที่ตำบลสวนป่า รวมถึงศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการทำเกษตรอินทรีย์ของพื้นที่ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ โดยวิธีการสุ่มตามความสะดวก รวมถึงการจดบันทึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ไร่นาสวนผสม ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นศูนย์ที่มีศักยภาพและมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม และทำให้ทราบถึงความหมายของเกษตรอินทรีย์ ว่าเป็นการทำเกษตรแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตรโดยเฉพาะการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดิน เกษตรอินทรีย์จึงปฏิเสธการใช้สารเคมีและหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์และส่งผลให้ผลผลิตที่ปลูกมีคุณภาพ มีความแข็งแรงและปลอดสารเคมีต้านทานโรค ซึ่งต่างจากในอดีตที่ชุมชนนี้เคยมีการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมเป็นหลักแต่กลับไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้นแต่อย่างใด

ด้านกระบวนการขับเคลื่อนและการบริหารจัดการภายในกลุ่มเริ่มจากนางสุนีย์ นิโกธธา ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ริเริ่มกลุ่มเกษตรอินทรีย์ของชุมชนสวนป่า ซึ่งได้ศึกษากระบวนการต่าง ๆ และนำมาถ่ายทอดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจการทำเกษตรอินทรีย์ของชุมชนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจโดยเฉพาะการเปลี่ยนผ่านจากการทำเกษตรโดยใช้สารเคมีเป็นการใช้ระบบอินทรีย์ซึ่งต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจกับชุมชนและเมื่อประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการทำเกษตรอินทรีย์จึงเกิดการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ไร่นาสวนผสม ของตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ขึ้นเพื่อส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้

คำสำคัญ : เกษตรอินทรีย์ การพัฒนาที่ยั่งยืน

¹ นักศึกษาปริญญาตรี หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Abstract

The research on “Organic Farming for Sustainable Development at Suan Pahn Sub – District, Nakhon Pathom” aims to study the background of the learning center at Suan Pahn Sub – District, Nakhon Pathom and to acquire the explicit knowledge about organic farming. Furthermore, it studied about the problems and obstacles occurred while cultivating organic farming. This is qualitative research, and interview was employed by using purposive sampling technique in order to collect data. Additionally, note – taking technique was used to collect the data and was analyzed descriptively.

The results were found that mixed – farming learning center, Suan Pahn Sub – District, Nakhon Pathom, is a potential and impregnable center. Most importantly, the researchers obtained the concept of organic farming. It is the holistic agriculture that emphasizes on natural resources conservation and ecology, especially the regeneration of soil fertility. Hence, organic farming refuses using chemicals. As a result, it makes soil fertile and results in high qualified fruitage, without any chemicals. Unlike in the past, this community got used to the chemical agriculture, but it did not develop the villagers’ life quality in any way.

The processes of propulsion and management within the group began from Mrs. Sunee Nicotha, the philosopher and organic farming innovator of Suan Pahn Community. She has studied the processes and brought the local wisdom to teach the community members and those who were interested in the organic farming by using participatory processes in all management. It also included co-decision making and co-operation between people in the community. Particularly, the transition from chemical farming to organic farming which took a long time in order to teach the explicit knowledge to the community members. After succeeding in creating community involvement and the people realized the value of organic farming, then the mixed farming learning center at Suan Pahn was established. It was founded in order to promote organic farming which produce qualified fruitage and generate income for people in the community.

Keywords: organic farming, sustainable development

บทนำ

ประเทศไทยมีเนื้อที่การทำเกษตรอินทรีย์อันดับที่ 88 ของโลกแต่ใช้ยาฆ่าแมลงอันดับที่ 5 ของโลกใช้ฮอร์โมนอันดับที่ 4 ของโลกประเทศไทยนำเข้าสารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตรเป็นเงินปีละกว่าสามหมื่นล้านบาทเกษตรกรต้องใช้ปัจจัยการผลิตเป็นสารเคมีสังเคราะห์เพื่อใช้ในการปลูกซึ่งเป็นต้นทุนการผลิตทางการผลิตทางตรงที่เกษตรกรต้องแบกรับ ส่งผลต่อการลงทุนต่อไร่สูงขึ้นตามสัดส่วนของต้นทุนที่สูงขึ้นและต้องใช้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ราคาผลผลิตไม่ได้ปรับตัวสูงขึ้นตามสัดส่วนของต้นทุนที่สูงขึ้นส่งผลให้เกษตรกรขาดทุนเรื้อรัง มีหนี้สินล้นพ้นตัวดังนั้น การทำเกษตรอินทรีย์จึงเป็นหนทาง ของการแก้ไขปัญหา

ปัจจุบันการทำเกษตรอินทรีย์เป็นที่ได้รับความนิยมจากคนในชุมชนตำบลสวนป่านเพิ่มมากขึ้น และหันมาทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่ที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากคนกลุ่มนี้ไม่ได้มองที่เรื่องเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่จะมองเรื่องสุขภาพเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งคนที่ทำในลักษณะนี้มีจำนวนน้อยมากในแต่ละชุมชน สาเหตุของการทำเกษตรอินทรีย์นั้นส่วนหนึ่งมาจากการปรับเปลี่ยนแนวคิด วิธีการเจอปัญหาต่าง ๆ ทั้งเรื่องสุขภาพ ผลกระทบที่ได้จากการใช้สารเคมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว หรือการเรียนรู้กับคนรอบข้างแล้วทำให้ได้แนวคิดใหม่ นำมาใช้หรือปรับเปลี่ยนประยุกต์ใช้ให้เกิดผลที่ดีขึ้น และมีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้นเรื่อยต่อไปคนกลุ่มนี้ถือเป็นต้นแบบและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับพื้นที่อื่นที่สนใจจะเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์

จากความเป็นมาและพัฒนาการที่น่าสนใจในการปรับเปลี่ยนแนวคิดหันมาทำเกษตรอินทรีย์ของชาวบ้านในชุมชนตำบลสวนป่า ที่สามารถพัฒนาวิธีการทำการเกษตรอินทรีย์จนได้รับการยอมรับและสามารถรวมกลุ่มกันพัฒนาชุมชนตนเอง จนเกิดศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์ขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ของชุมชนพื้นที่ ตำบล สวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษาข้อมูลการทำเกษตรอินทรีย์และปัญหาอุปสรรคของการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่โดยหวังว่ารูปแบบที่ได้จากการศึกษานั้นจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง คนในชุมชนหันมาทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นและสามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น ๆ ได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ของพื้นที่ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ของพื้นที่ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการทำเกษตรอินทรีย์ของพื้นที่ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของพื้นที่ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ โดยวิธีการสุ่มตามความสะดวก รวมถึงการจดบันทึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นเกษตรกรที่มีการรวมตัวกันทำเกษตรอินทรีย์อย่างเข้มข้นและเข้มแข็ง

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นคณะผู้ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลสวนป่า ระยะที่ 2 เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ ตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ.2560 – เมษายน พ.ศ.2560 โดยมีขั้นตอนและการดำเนินงาน ดังนี้

1. **พื้นที่การทํารวบรวมข้อมูล** คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจง ซึ่งเป็นพื้นที่ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านรางปลาหมอ ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

2. **ผู้ให้ข้อมูล (Key Informant)** สำหรับบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้ติดต่อขอสัมภาษณ์กับชาวบ้านในชุมชนที่เป็นสมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลที่มีชีวิตประวัติ หลักวิธีการต่าง ๆ ในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ฯ เป็นอย่างดี ซึ่งประกอบด้วย

1. นางสุนีย์	นิโกรธา
2. นายวิเชียร	ป้อมโอชา
3. นางพเยาว์	จันต๊ะ
4. น.ส.ลักขณา	พุ่มนิล
5. นายสมบัติ	ป้อมโอชา

3. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล** สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยเครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป ซึ่งมีแนวคำถามที่เกี่ยวกับข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสมตำบลสวนป่า และองค์ความรู้/รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ เป็นต้น และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ได้แก่ แผนที่เดินดิน และ Timeline เป็นต้น

4. **ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย** สำหรับขั้นตอนในการศึกษาศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม ตำบลสวนป่า ในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้มีการดำเนินการในการศึกษาเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 การศึกษาเอกสาร สืบค้นข้อมูลทฤษฎีผ่านอินเทอร์เน็ต และข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

4.2 การศึกษาเชิงพื้นที่/ภาคสนาม ประกอบด้วยการดำเนินการดังนี้

4.2.1 การสำรวจเชิงพื้นที่ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

4.2.2 การระบุตัวบุคคลและการนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์สนทนาพูดคุยกับบุคคลที่ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและชาวบ้าน

4.2.3 การสัมภาษณ์เพื่อเจาะลึกถึงความเป็นมา การเกิดศูนย์ และรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ของศูนย์การเรียนรู้ไร่นาสวนผสม

4.2.4 ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ที่ได้จัดบันทึกไว้และบันทึกเทปมาถอดความโดยสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่จะศึกษา

4.2.5 นำข้อมูลทั้งที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารและข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์มาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของเนื้อหาที่กำหนดไว้

4.2.6 ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของพื้นที่ตำบลสวนป่าน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” นี้ ผลการศึกษาพบว่า

ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ตำบลสวนป่านตั้งอยู่บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ 5 บ้านรางปลาหมอ ตำบลสวนป่าน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เริ่มต้นมาจากครอบครัวของป้าสุนีย์ทำการเกษตรมาก่อนและช่วงหลัง ๆ ระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ป้าสุนีย์ได้เริ่มก่อตัวทำกลุ่มกันเพื่อว่าจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในเรื่องของการทำเกษตร เช่น เรื่องของการปลูกข้าวโพด ได้พูดคุยกันว่าปลูกอย่างไรจึงจะได้ผลดี ไม่ขาดทุน ต่อมาทางป้าสุนีย์ได้ติดต่อโรงงานของ UFC เพื่อรวบรวมผลผลิต เช่น ข้าวโพดฝักอ่อน ส่งให้กับโรงงานของ UFC เป็นการสร้างอาชีพและหารายได้ให้กับคนในชุมชน และเมื่อ พ.ศ.2548 ทางกลุ่มเริ่มมีการขยายตัวใหญ่ขึ้น สมาชิกเพิ่มมากขึ้น จากกลุ่มจึงได้ยกระดับขึ้นมาเป็นองค์กรชุมชน จัดตั้งในชื่อ ศูนย์การเรียนรู้ไร่นาสวนผสม ตำบลสวนป่าน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ทางศูนย์ได้ส่งเสริมให้ครอบครัวของสมาชิกปลูกผักทุกอย่างที่กินเพื่อลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน และปลูกผักปลอดสาร เพื่อให้มีสุขภาพที่แข็งแรง ต่อมาได้มีหน่วยงานเกษตรจังหวัดนครปฐม เข้ามาดูแล ในปัจจุบันทางศูนย์ก็ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมาช่วยเสริมเติมทุนให้กับคนในชุมชนและดูแลผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ ที่เป็นสมาชิกในตำบลสวนป่าน มีอยู่ประมาณสามร้อยคน ให้ได้ทำกิจกรรมแบบครบวงจร

การทำเกษตรอินทรีย์ของศูนย์การเรียนรู้ไร่นาสวนผสมเกิดขึ้นจากการสืบเนื่องมาจากแต่เดิม ทำไร่ข้าวโพด ฝักอ่อน ด้วยการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ ซึ่งสามารถทำใช้เองได้ในครัวเรือน สืบเนื่องจากปุ๋ยเป็นปัจจัยหลักในการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ซึ่งเป็นปุ๋ยที่เกษตรกรใช้กันคือปุ๋ยเคมี มีราคาแพง ทำให้เกษตรกรมีต้นทุนในการผลิตสูง ป้าสุนีย์ จึงได้รวมกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกข้าวโพด ฝักอ่อน เพื่อคิดหาวิธีการลดต้นทุนในการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน คือการทำปุ๋ยหมักชีวภาพใช้เองในกลุ่ม และจำหน่ายกับเกษตรกรที่สนใจ ซึ่งป้าสุนีย์ ได้ทดลองใช้ก่อนและยังได้เผยแพร่ความรู้เรื่องผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากต้นทุนที่ต่ำลงให้แก่สมาชิกปลูกข้าวโพด ฝักอ่อน และเยาวชนจากโรงเรียนในพื้นที่ตำบลสวนป่านและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนและสร้างงานสร้างรายได้แก่ชุมชน

ส่วนปัญหาและอุปสรรคของการทำเกษตรอินทรีย์ เช่น ผลผลิตไม่ออกทั้งปีแต่ออกตามฤดูกาล เพราะเกษตรอินทรีย์เป็นการทำการเกษตรที่พึ่งพาอาศัยอาศัยธรรมชาติมากกว่าการฝืนธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้ต้องการใช้สารเคมีมากขึ้นตามไปด้วย และอีกปัญหาคือ ต้นทุนการผลิตที่สูง แม้จะใช้ปัจจัยในการผลิตลดลงแต่ต้องจ้างแรงงานในการดูแลเอาใจใส่มากขึ้น

สรุปและอภิปรายผล

ศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม ตำบลสวนปาน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เกิดจากการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรที่ทำการเกษตรตามแนวทางหลัก(ใช้สารเคมี) แล้วประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย จึงเกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกันในชุมชนและมีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อสร้างกระบวนการในการเรียนรู้อย่างยั่งยืน นำโดย ป้าสุนีย์ ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการทำเกษตรอินทรีย์และสร้างศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสมขึ้นโดยได้ศึกษากระบวนการต่าง ๆ ในการทำเกษตรอินทรีย์และนำมาถ่ายทอดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนในชุมชน ผู้ที่สนใจการทำเกษตรอินทรีย์ รวมถึงนักเรียน นักศึกษา ผู้นำท้องถิ่นที่สนใจซึ่งสามารถเข้ามาเรียนรู้ และศึกษาดูงานเกษตรอินทรีย์ในศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสมได้ตลอดเวลา

สำหรับการศึกษาความเป็นกระบวนการในการทำงานขับเคลื่อนศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม รวมถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม ตำบลสวนปาน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม สามารถสรุปได้ดังนี้

ศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม ตำบลสวนปาน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐมมีเนื้อที่ทั้งหมด 11 ไร่ 2 งาน มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ปลูกพืชผักพืชไร่ ส่วนที่2 คือศูนย์การเรียนรู้ และส่วนที่ 3 คือที่อยู่อาศัย มีกลุ่มที่จัดตั้งตามนโยบายของราชการ คือ กลุ่มแม่บ้านอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลสวนปาน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ส่วนกลุ่มที่จัดขึ้นตามความสนใจคือ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสมมีสมาชิกจำนวน 10 ราย ที่ไม่ใช่แค่ทำเกษตรอินทรีย์เท่านั้นยังประพุดดินให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีความรอบรู้รอบคอบและความพอเพียง

ศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม มีคนที่ทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก 10 รายที่ถือว่าเป็นต้นแบบของชุมชนในการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อที่จะบริโภคภายในครอบครัวของตนเอง เพื่อที่จะเห็นถึงผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมเมื่อเข้าสู่การทำเกษตรอินทรีย์และแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่นจึงได้พัฒนาดินเองไปจนถึงการดูแลสุขภาพ ก่อนที่จะหันมาทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรทั้งหลายล้วนแต่คลุกคลีและอยู่กับสารเคมีจำนวนมากเป็นเวลายาวนาน ทั้งนี้คนในชุมชนยังตื่นตัวที่กับพิษภัยของสารเคมีที่พบเจอด้วย แต่ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจกับการทำเกษตรอินทรีย์ การขยายผลไปสู่ชุมชนจึงทำได้น้อย ดังนั้นผู้นำชุมชน นำโดย ป้าสุนีย์ หรือผู้ให้ความรู้หรือนักส่งเสริมในพื้นที่ที่มีแนวคิดที่จะผลักดันให้มีการทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น และมีรูปแบบหรือกระบวนการที่จะนำไปสู่การขยายพื้นที่ที่เป็นรูปธรรมและเหมาะสม การขยายผลการทำเกษตรสอดคล้องกับวิถีชุมชน เพื่อให้เกิดการสร้างแรงจูงใจให้คนหันมาทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น

ด้านปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการทำงานของศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสม ปัญหาแรกเริ่มเริ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรไม่มีการวางแผนการกระจายการผลิตผักชนิดต่าง ๆ ให้สมาชิกอย่างทั่วถึงสมาชิกปลูกเองโดยไม่ได้ปรึกษากันในกลุ่ม ทำให้บางครั้งผลผลิตผักแต่ละชนิดไม่เพียงพอต่อการเข้าไปจำหน่ายของกลุ่มผู้ค้าเอกชน ปัญหาต่อมาคือการบริหารและการจัดการภายในกลุ่มพึ่งพิงความสามารถของนางสุนีย์ นิโครธา ซึ่งเป็นหัวหน้าแต่เพียงผู้เดียว สมาชิกกลุ่มยังไม่กล้าตัดสินใจเอง แก้ปัญหาดังนั้นเอง ในอนาคตถ้านายเจริญ ยกคำจุ ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มไม่สามารถเข้าร่วมดำเนินงานแล้ว ก็จะไม่มีความคืบหน้าต่อและดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่ม และยังมีเกษตรกรอยู่อีกจำนวนมากที่ยังขาดความมั่นใจที่จะหันมาทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของพื้นที่ตำบลสวนปาน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” มีประเด็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสมควรมีการศึกษาพฤติกรรมการซื้อขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ของผู้บริโภคในพื้นที่หรือในจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะในจังหวัดที่มีการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์จำนวนมาก
2. ศูนย์การเรียนรู้ไร่สวนผสมควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของผู้บริโภคเกี่ยวกับสินค้าเกษตรอินทรีย์ทั้งในผู้บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์อยู่แล้วและผู้ไม่เคยบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์

เอกสารอ้างอิง

- เกษม เพ็ชรสังข์. (2552). รายงานการวิจัย เรื่อง โครงการศึกษาแนวทางการวิจัยและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่จังหวัดพังงา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กำเนิดของเกษตรอินทรีย์.สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ. (2560). สืบค้นจาก http://www.itrmu.net/web/10rs19/showwebcontent.php?cat_id=13&mid=23
- ขั้นตอนการทำเกษตรอินทรีย์. (2560). สืบค้นจาก <http://www.greennet.or.th/article/411>
- ความหมายของเกษตรอินทรีย์. (2560). สืบค้นจาก <http://www.gotoknow.org/dashboard/home#/posts>
- ประจักษ์ บุญทศ. (2558). รายงานการวิจัย เรื่อง โครงการรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการขยายผลสู่ชุมชน จังหวัดยโสธร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปฐยาวัตี แฉงเชื้อ. (2558). รายงานการวิจัย เรื่อง การสร้างรูปแบบตลาดเกษตรอินทรีย์โดยมีส่วนร่วมของผู้ผลิตและผู้บริโภคตำบลตลาดคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิคม เพชรผา. (2558). รายงานการวิจัย เรื่อง โครงการข้าวพันธุ์พื้นเมืองกับการขับเคลื่อนเชิงนโยบายเกษตรอินทรีย์เครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- แนวปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ. (2560). สืบค้นจาก <http://www.greennet.or.th/article/86>
- แสวง รวยสูงเนิน. (2548). รายงานการวิจัย เรื่อง สถานภาพและประเด็นปัญหาในระบบการผลิตและการตลาดข้าวอินทรีย์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สนุนหา โรจน์เรืองโร. (2557). รายงานการวิจัย เรื่อง โครงการพัฒนาการผลิตพืชสมุนไพรด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ของชาวบ้าน ต.ท่ามะไฟหวาน อ.แก่งค้อ จ.ชัยภูมิ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมพร ชุนท์ลือชานนท์. (2549). รายงานการวิจัย เรื่อง การผลิตปุ๋ยอินทรีย์-ชีวภาพเพื่อเพิ่มธาตุอาหารพืช. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมพร ชุนท์ลือชานนท์. (2550). รายงานการวิจัย เรื่อง โครงการศักยภาพของปุ๋ยอินทรีย์ต่อการเพิ่มผลผลิตข้าวโพดฝักอ่อนรุ่นที่1ในที่นา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- หลักการเกษตรอินทรีย์ สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ. (2560). การจัดทำคู่มือสื่อความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์. สืบค้นจาก <http://www.gov.surinpoc.com/kmsurin/natural.php>
- อรรธรณ ฉัตรสีรุ่ง. (2552). รายงานการวิจัย เรื่อง โครงการศักยภาพของอินทรีย์ต่อการเพิ่มผลผลิตข้าวโพดฝักอ่อนปีที่ 1 ในที่นา ต.แม่ทา อ. แม่ออน จ.เชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อินทร ไชยศิลป์. (2553). รายงานการวิจัย เรื่อง โครงการการทำเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

การศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ภายในเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

A Study of Historical Tourism Route In Ayutthaya City Island,

Phra Nakhon Si Ayutthaya Province.

มัลลิกา หัตถกิจ¹อภิเศก ปันสุวรรณ²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยาตอนกลางที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ภายในเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและเว็บไซต์ต่าง ๆ จากนั้น จึงดำเนินการลงพื้นที่ศึกษาร่วมกับการทำแบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยใช้แบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของกรมการท่องเที่ยว จำนวนทั้งสิ้น 5 ชุด แล้วจึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวในอยุธยา รวมทั้งผู้วิจัยเป็นผู้ประเมิน เพื่อคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงมีนาคม พ.ศ. 2560

ผลการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับมาตรฐานดีเยี่ยมถึงดีเยี่ยมถึงดีมาก มีทั้งสิ้น 7 แห่ง ได้แก่ วัดไชยวัฒนาราม วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดใหญ่ชัยมงคล วัดกุฎีทอง วัดธรรมิกราช วัดหน้าพระเมรุ และเจดีย์พระศรีสุริโยทัย ทั้งนี้จากการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว สามารถจัดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวได้แบบ 1 วัน โดยเส้นทางดังกล่าวมีความเหมาะสมกับนักเรียนและผู้สนใจประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา พระนครศรีอยุธยา

Abstract

The objectives of this research planned to study the potential of historical attractive in the central Ayutthaya Period and to make a route and a travel program for studying history in the central Ayutthaya Period in Ayutthaya City Island. The research processes began with collecting data by the books and the websites related to archaeological sites or tourist attractions in Ayutthaya, then explored inside the study areas and prepared 5 sets of Assessment of Historical Attractions And Potential by Department of Tourism. After that, brought it to Ayutthaya experts and the researcher to select the potential tourist attractions. This spent time from January to March 2017.

The research results found seven tourist attractions which were very good standard and could be the potential tourist attractions for studying history in the central Ayutthaya Period. There were Wat Chaiwattanaram, Wat Phra Sri Sanphet, Wat Yai Chai Mongkhon, Wat Phukhao Thong, Wat Thammikarat, Wat Na Phra Men and the last is Chedi Sri Suriyothai. Finally, the researcher was able to develop a route

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

and a travel program in one day trip. The route is very suitable for students and those interested in the central Ayutthaya Period history.

Keywords: Historical Tourism , Educational Tourism , Phra Nakorn Sri Ayutthya

บทนำ

ข้อมูลทางเศรษฐกิจของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการท่องเที่ยว ในปี 2558 มียอดตัวเลขนักท่องเที่ยวสูงถึง 7,047,051 คน ส่งผลให้มีรายได้จากการท่องเที่ยววันนับล้านบาท เนื่องจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และสามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคมของทุกปี จะมียอดตัวเลขนักท่องเที่ยวมากเป็นพิเศษ เพราะเป็นช่วงปิดการศึกษา (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2559) นักเรียนและนักศึกษาจึงนิยมเดินทางมาเที่ยวชมความงดงามของโบราณสถานและมาเรียนรู้ประวัติศาสตร์

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอดีตราชธานีของไทยที่มีอายุเก่าแก่ยาวนานถึง 417 ปี มีศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ งดงาม และทรงคุณค่า สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวอยุธยาในอดีต จึงได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก และแม้ว่าเวลาจะผ่านไปสักร้อยกว่าปีแล้ว นครประวัติศาสตร์แห่งนี้ก็ยังคงทิ้งร่องรอยแห่งความเจริญรุ่งเรืองของศิลปกรรม วัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ งดงาม และทรงคุณค่าผ่านโบราณสถานอันเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ายิ่ง เป็นหลักฐานซึ่งสะท้อนให้เห็นเหตุการณ์ รูปแบบของพัฒนาการในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงสมัยอยุธยาตอนกลาง พ.ศ. 1991-2231 อันเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองมีความมั่นคงทางด้านการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ ซึ่งนับว่าเป็นยุครุ่งเรืองของอาณาจักรกั้วได้ ด้วยเหตุนี้ จึงนำมาซึ่งสงครามและเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมายที่ส่งผลต่อความมั่นคงของอาณาจักร ตลอดจนความเกี่ยวเนื่องกับสถานที่ที่ยังปรากฏหลักฐานหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ อนุชนรุ่นหลังจึงควรที่จะต้องเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรแห่งนี้ เพื่อให้เกิดความตระหนัก และซาบซึ้งในคุณค่าของประวัติศาสตร์และโบราณสถาน ตลอดจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจในเหตุและผลถึงที่มาที่ไปของเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เพื่อที่จะได้นำเอาบทเรียนเหล่านั้นมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาประเทศชาติให้ดียิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น นำมาซึ่งการจัดทำรายวิจัยในหัวข้อ “การศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ภายในเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อนำเสนอรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ อันเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์อย่างเข้าใจบนพื้นฐานของการมีจิตสำนึกในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยาตอนกลางที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ภายในเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ เพื่อจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากกลุ่มสาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

2. ขอบเขตเวลา

สมัยอยุธยาตอนกลาง ตรงกับปี พ.ศ.1991-2231 โดยใช้การแบ่งตามลักษณะสำคัญทางประวัติศาสตร์อ้างอิงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

3. ขอบเขตพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาพื้นที่เกาะเมืองและพื้นที่โดยรอบ ในรัศมี 2 กิโลเมตรจากเกาะเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

1.ระเบียบวิธีวิจัย

- 1.1 การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ภายในเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 - ดำเนินการรวบรวมข้อมูลเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยาตอนกลางที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
 - ทำการสำรวจพื้นที่ศึกษา ร่วมกับการจัดทำแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จำนวนทั้งสิ้น 5 ชุด โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ อันได้แก่
 - เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา จำนวน 2 ชุด
 - เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยาพร้อมกับเจ้าหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จำนวน 2 ชุด
 - ผู้วิจัย จำนวน 1 ชุด
 - นำข้อมูลที่ได้มาประเมินเป็นคะแนน และสรุปเป็นระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอยู่ในระดับดีเยี่ยมถึงดีมาก เพื่อนำไปพัฒนาเป็นเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว
- 1.2 เส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง
 - จัดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว โดยอาศัยหลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวของกุลวรา สุวรรณพิมล (2548) ซึ่งมีเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้
 - ตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว
 - ความสำคัญและความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว
 - ความสามารถในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว
 - เส้นทางท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
 - มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว
 - มีระยะทางที่ไกลพอสมควร และมีลักษณะเป็นวงกลม เพราะจะทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นสิ่งแปลกใหม่เกิดความเพลิดเพลิน โดยไม่ต้องย้อนกลับเส้นทางเดิม

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจากแบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยการประเมินแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 50 คะแนน)
- ส่วนที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 10 คะแนน)
- ส่วนที่ 3 การบริหารจัดการ (คะแนนเต็ม 40 คะแนน)

เกณฑ์คะแนนระดับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

ค่าคะแนน (ร้อยละ)	ระดับมาตรฐาน
81 ขึ้นไป	ดีเยี่ยม
71-80	ดีมาก
61-70	ดี
51-60	ปานกลาง
50 หรือน้อยกว่า	ต่ำ

2.2 จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง โดยการพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ความสำคัญและความน่าสนใจ ความสามารถในการเชื่อมโยง มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีระยะทางไกลพอสมควร และมีลักษณะเป็นวงกลม เนื่องจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินโดยไม่ต้องย้อนกลับเส้นทางเดิม

ผลการวิจัย

1. การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ภายในเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวในสมัยอยุธยาตอนกลาง จำนวนทั้งสิ้น 15 แห่ง มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพดีเยี่ยม จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดไชยวัฒนาราม และวัดพระศรีสรรเพชญ์ รองลงมา คือแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพดีมาก จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ วัดใหญ่ชัยมงคล วัดภูเขาทอง วัดธรรมิกราช วัดหน้าพระเมรุ และเจดีย์พระศรีสุริโยทัย ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับชาติและนานาชาติ มีความโดดเด่นในด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และยังคงความงามและความสมบูรณ์แบบไว้ในระดับดีมาก มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและมีการจัดการดูแลพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้รับการสนับสนุนในด้านงบประมาณ การจัดการ และการฟื้นฟูบูรณะโบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวจากหน่วยงานระดับโลกและหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้กิจกรรมต่าง ๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยวจะเน้นการสร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนในฐานแรงงานและผู้ให้บริการในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การนำเที่ยว การจำหน่ายสินค้าและเครื่องดื่ม เป็นต้น

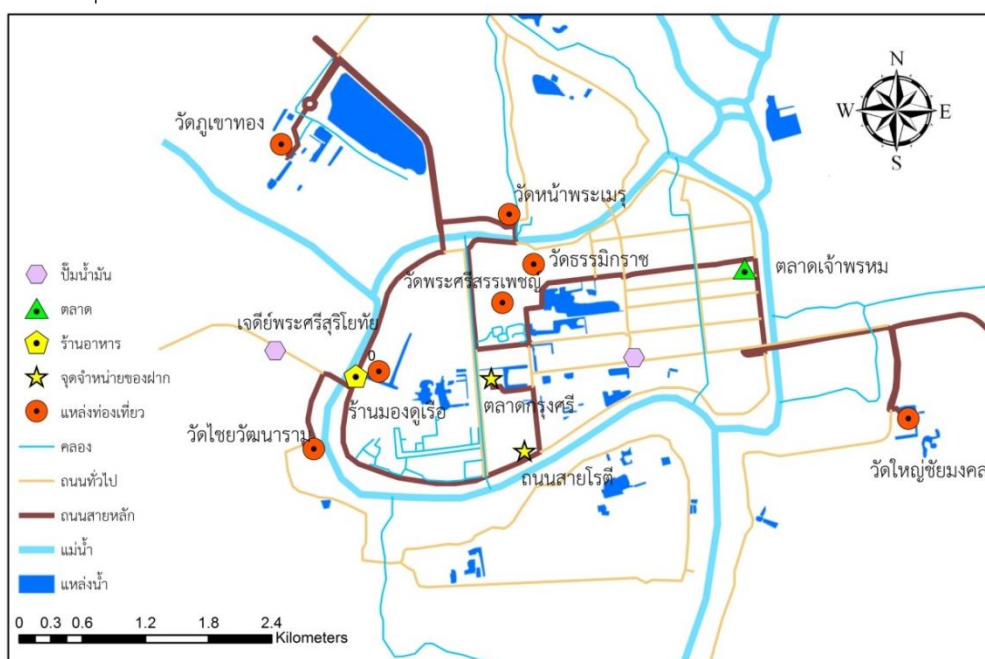
ตารางที่ 1 แสดงผลคะแนนรวมและการจัดอันดับเกณฑ์มาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่อยู่ในระดับ

มาตรฐานดีเยี่ยมถึงดีมาก

ลำดับ	ชื่อวัด	ส่วนที่ 1	ส่วนที่ 2	ส่วนที่ 3	รวม	ระดับมาตรฐาน
1.	วัดไชยวัฒนาราม	47.8	9.6	30.6	88	ดีเยี่ยม
2.	วัดพระศรีสรรเพชญ์	46.8	9.8	29.1	85.7	ดีเยี่ยม
3.	วัดใหญ่ชัยมงคล	43.1	9.4	27.3	79.8	ดีมาก
4.	วัดภูเขาทอง	42.5	8.4	23.6	74.5	ดีมาก
5.	วัดธรรมิกราช	40.6	8.4	24.3	73.3	ดีมาก
6.	วัดหน้าพระเมรุ	40.4	9	23.7	73.1	ดีมาก
7.	เจดีย์พระศรีสุริโยทัย	36.2	8.6	26.3	71.1	ดีมาก

2. เส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง

การจัดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง สามารถดำเนินกิจกรรมได้แบบ 1 วัน (One Day Trip) ในกิจกรรมที่มีชื่อว่า “เส้นทางย้อนรอยประวัติศาสตร์ อยุธยาตอนกลาง” โดยเลือกใช้ถนนอุทงซึ่งเป็นถนนเลียบริมคูเมืองเป็นเส้นทางหลัก เนื่องจากเส้นทางนี้สามารถเดินทางได้อย่างสะดวก โดยเริ่มต้นที่วัดใหญ่ชัยมงคลเป็นจุดหมายแรก เพื่อชมความงดงามของเจดีย์ชัยมงคลที่สูงที่สุดในอยุธยา สักการะพระพุทธรูปและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของพระอุโบสถที่ใช้กระทำการเสี่ยงทายเพื่อชิงราชบัลลังก์ จากนั้นเข้าสู่เกาะเมือง เลียบไปตามถนนอุทง ผ่านตลาดเจ้าพรหม ตลาดเก่าแก่ที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวอยุธยา จากนั้นมุ่งหน้าสู่จุดหมายที่สอง คือ วัดธรรมิกราช และจุดหมายที่สาม คือ วัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยระหว่างทางนักท่องเที่ยวสามารถถ่ายรูปกับช้างบริเวณสองข้างทาง ซึ่งช้างถือว่าเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองและเป็นเอกลักษณ์ของอยุธยา จากนั้น เยี่ยมชมความงดงามของเจดีย์ประธาน 3 องค์ ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ สถานที่ซึ่งถูกขนานนามว่าเป็น “สุสานกษัตริย์” แล้วจึง เดินทางเลียบไปตามถนนอุทงต่อไปยังจุดหมายที่สี่ คือ วัดหน้าพระเมรุ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของ วัดแห่งเดียวอยุธยาที่ไม่ถูกเผาทำลาย สักการะหลวงพ่อพระพุทธรูปนิมิตวิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญ์ พระศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าทำให้วัดนี้ไม่ถูกข้าศึกทำลาย จากนั้นจึงมุ่งหน้าสู่วัดภูเขาทอง เป็นจุดหมายที่ห้า เยี่ยมชมเจดีย์ภูเขาทอง เจดีย์สถาปัตยกรรมไทยพม่า เรียนรู้ประวัติศาสตร์ทุ่งภูเขาทอง สมรภูมิตะนาวดีที่สำคัญในสมัยอยุธยา แล้วจึงกลับเข้าสู่เกาะเมือง เลียบไปตามถนนอุทง แวะพักรับประทานอาหารกลางวันที่บ้านมอญคูเรือ จากนั้นจึงมุ่งหน้าไปยังเจดีย์พระศรีสุริโยทัย เป็นจุดหมายที่หก ชมนิทรรศการสมเด็จพระสุริโยทัย และตามหาความจริงที่ว่าด้วยเรื่องของเจดีย์พระศรีสุริโยทัยและการมีอยู่จริงของวัดสวนหลวงสบสวรรค์ ก่อนจะมุ่งหน้าสู่วัดไชยวัฒนาราม เป็นจุดหมายต่อไป ชมความงดงามของสถาปัตยกรรมการก่อสร้างที่โดดเด่นที่สุดในอาณาจักรอยุธยา หลังจากนั้นจึงกลับเข้าสู่เกาะเมือง เลียบไปตามถนนสายโรตีย์ หรือถนนอุทงทางทิศใต้ แหล่งรวมร้านขายโรตีย่านดังของอยุธยา จากนั้นก็เข้าสู่ถนนศรีสรรเพชญ์มุ่งหน้าสู่ตลาดกรุงศรี ศูนย์รวมของฝากของที่ระลึกแห่งใหม่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจุดหมายสุดท้าย ที่นี้มีสินค้าให้เลือกหลากหลาย โดยเฉพาะสินค้าภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างปลาตะเพียน ทั้งนี้เส้นทางย้อนรอยประวัติศาสตร์ อยุธยาตอนกลาง ใช้เวลาในการเดินทางทั้งหมด 9 ชั่วโมง 30 นาที ด้วยระยะทางรวม 19.7 กิโลเมตร เส้นทางนี้เหมาะสำหรับนักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง ช่วงเวลาที่เหมาะแก่การมาเยือน คือ ช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายน และในช่วงสิ้นปี คือ เดือนธันวาคม เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีกิจกรรมประจำท้องถิ่นที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับความเพลิดเพลินจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงเส้นทางย้อนรอยประวัติศาสตร์ อยุธยาตอนกลาง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษาพบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้จำนวนทั้งสิ้น 7 แห่งจากจำนวนทั้งสิ้น 15 แห่ง ได้แก่ วัดไชยวัฒนาราม วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดใหญ่ชัยมงคล วัดภูเขาทอง วัดธรรมิกราช วัดหน้าพระเมรุ และเจดีย์พระศรีสุริโยทัย เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับจังหวัด ระดับชาติ และระดับนานาชาติ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในทางประวัติศาสตร์ และปัจจุบันยังคงปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีในสภาพที่สมบูรณ์ และยังคงความงดงาม ความมีเอกลักษณ์ในด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมไว้เป็นอย่างดี มีเส้นทางการเข้าถึงที่หลากหลาย และสะดวกสบาย มีการจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย โดยการจัดกิจกรรมจะเน้นการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว แต่กระนั้น ผู้วิจัยพบว่า โดยรวมแล้วแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งยังมีจุดอ่อนในด้านการจัดการในทัศนียภาพ และในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ จิราณุ สุขา และคณะ (2554) ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย กรณีศึกษา: อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน รวมไปถึงการละลายข้อระเบียบบังคับในด้านพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์ และคณะ (2555) ที่ทำการศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์: กรณีศึกษาโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ในการจัดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยาตอนกลาง สามารถจัดเส้นทางโดยเริ่มต้นจากวัดใหญ่ชัยมงคล วัดธรรมิกราช วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดหน้าพระเมรุ วัดภูเขาทอง เจดีย์ศรีสุริโยทัย และวัดไชยวัฒนาราม ซึ่งผู้วิจัยได้อาศัยหลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวของกุลวรา สุวรรณพิมล (2548) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรัตน์ แสงจำนงค์ (2549) ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวพระตำหนักในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ถนนอุททอง ซึ่งเป็นถนนเลียบริมคูเมืองเป็นเส้นทางหลัก โดยไฮไลต์ของเส้นทาง คือนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวอยุธยาทั้งทางบก และทางน้ำ ชมความงดงามและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของเจดีย์ชัยมงคล และอุโบสถที่วัดใหญ่ชัยมงคล เยี่ยมชมเจดีย์ประธาน 3 องค์ ณ สถานที่ซึ่งถูกเรียกว่า “สุสานกษัตริย์” เรียนรู้ประวัติศาสตร์วัดหน้าพระเมรุ วัดเดียวในอยุธยาที่ไม่ถูกเผาทำลาย เจดีย์ภูเขาทองอนุสรณ์สถานที่รวมเอาสถาปัตยกรรม 2 ชนิดเข้าไว้ด้วยกัน ในช่วงพักกลางวัน นักท่องเที่ยวจะได้ลิ้มรสเมนูท้องถิ่นต้องห้ามพลาดของอยุธยาอย่างเมนู “กุ้งเผา” ในบรรยากาศสบาย ๆ ริมน้ำ จากนั้นไปตามหาความจริงเกี่ยวกับเจดีย์พระศรีสุริโยทัย และวัดสวนหลวงสวรวัตรที่พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสุริโยทัย แล้วไปเพลิดเพลินกับถ่ายภาพเป็นที่ระลึกที่วัดไชยวัฒนาราม วัดที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรม การก่อสร้างที่สวยงามและโดดเด่นที่สุดในอาณาจักรอยุธยา ในตอนท้าย เส้นทางนี้จะนำนักท่องเที่ยวไปสู่ถนนอุททองทางทิศใต้ หรือที่เรียกกันว่า “ถนนสายโรตีย์” แหล่งรวมร้านขายโรตีย่านเด็ดของอยุธยา จากนั้นจะไปสิ้นสุดที่ “ตลาดกรุงศรี” ศูนย์รวมของฝากของที่ระลึกแห่งใหม่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้เส้นทางดังกล่าวเหมาะแก่การมาเยือนในช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายน และในช่วงสิ้นปี คือ เดือนธันวาคม เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีกิจกรรมประจำท้องถิ่นที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับความสนุกสนานและความเพลิดเพลินจากการเข้าร่วมกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

เชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมในการให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และคุณค่าของโบราณสถานแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถานรวมทั้งการจัดให้มีเจ้าหน้าที่ประจำจุดประชาสัมพันธ์ เพื่อแนะนำการแต่งกายและการปฏิบัติตนในการเข้าเยี่ยมชมโบราณสถานร่วมกับการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น ไปสเตอร์ แผ่นพับ ป้ายสื่อความ ซึ่งช่วยเตือนให้นักท่องเที่ยวไม่ปฏิบัติพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในแหล่งท่องเที่ยว

2.หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนควรเข้ามาสนับสนุนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการจัดการด้านทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกันโดยการจัดให้มีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนรวมไปถึงการจัดประชุมเพื่อประสานความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

งานวิจัยในอนาคต

จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีศักยภาพในการจัดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเกิดความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของอยุธยาได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในอนาคตการวิจัยเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สามารถพัฒนาไปเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบของการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ในลักษณะของการเชื่อมโยงพื้นที่ระหว่างจังหวัด หรือประเทศได้

เอกสารอ้างอิง

- กุลวรา สุวรรณพิมล. (2548). **หลักการมัคคุเทศก์**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ธีระ นุชเปี่ยม และคณะ.(2551).**หนังสือเรียนประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**.กรุงเทพฯ: แม็คเอ็ดดูเคชั่น.
- จิราณูช โสภะ และคณะ.(2554). **ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย กรณีศึกษา: อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน** (รายงานผลการวิจัย).กรุงเทพฯ.มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
- ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์ และคณะ. (2555). **พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
- สาขาวิชาการสื่อสารศาสตร์ ดิจิทัล มหาวิทยาลัยรังสิต. (2559). **ท่องเที่ยวอยุธยาสุดเฟื่องปี'58** โกยรายได้กว่า 1.2หมื่นล. สืบค้นจาก <http://www.jr-rsu.net/article/2107>
- สุดารัตน์ แสงจำนงค์ (2549). **การศึกษาเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวพระตำหนักในสมัยรัชกาลที่ 5** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

การวางแผนเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยว อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี Bicycle Route Planning for Tourism in Bangkrui District, Nonthaburi Province.

ปัทมพร เลาทรงพิสิฐ¹

ยงยุทธ วิถีไธรงค์²

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การวางแผนเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยว อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว และนำมาวางแผนเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม โดยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาประชากรที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรม จำนวน 15 แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทวัด ตลาดน้ำ และชุมชนเกษตร และทำการศึกษาพฤติกรรมการปั่นจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวและความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมใน อ.บางกรวยของนักปั่นจักรยาน โดยทำการสุ่มแจกแบบสอบถามให้กับนักปั่นจักรยานในพื้นที่ จำนวน 50 คน นำผลที่ได้มาร่วมวิเคราะห์ในการวางแผนเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยว วิเคราะห์การเดินทางด้วยชุดคำสั่งการวิเคราะห์โครงข่าย (Network Analyst) ในโปรแกรม ArcGIS วิเคราะห์เส้นทางที่ดีที่สุด (Best route analysis) เป็นการวิเคราะห์หาเส้นทางที่มีระยะทางน้อยที่สุด โดยผลการศึกษสามารถจัดเส้นทางท่องเที่ยวได้ทั้งหมด 3 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวถนนไม้ดอกไม้ประดับ รวมระยะทาง 9 กิโลเมตร ใช้เวลาในการท่องเที่ยว 1-3 ชั่วโมง เส้นทางที่ 2 เส้นทางท่องเที่ยวชมโบราณสถาน รวมแหล่งโบราณสถานที่น่าสนใจ 12 สถานที่ ระยะทาง 37 กิโลเมตร ใช้เวลาในการท่องเที่ยว 4-6 ชั่วโมงเส้นทางที่ 3 เส้นทางวิถีชีวิตชุมชนชาวบางกรวย จะเน้นการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชนของชาวบางกรวย ระยะทาง 21 กิโลเมตร ใช้เวลาในการท่องเที่ยว 4-6 ชั่วโมง

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เส้นทางจักรยาน การวิเคราะห์โครงข่าย

Abstract

The purpose of qualitative research under heading "Bicycle route planning for tourism" in Bang Krui district, Nonthaburi province to survey culture resource population 15 places divide 3 types is temple, floating market and agriculture community. And study biker's behaviors by random distribute the questionnaire 50 people for analyze find percentage in order to use in bicycle route planning appropriately. And use Network Analyst Extension in ArcGIS Desktop program to the best route analysis. The result can arrange route 3 routes include the first route "Flower road" total distance 9 kilometer for 1-3 hours. The second route "Archaeological site road" include 12 interesting places total distance 43 kilometer for 4-6 hours. The finally route "Lifestyle Bang Krui's people" total distance 41 kilometer for 4-6 hours.

Keywords: Cultural Tourism, Bicycle Route, Network Analyst

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

การท่องเที่ยวถือเป็นรายได้หลักของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2558 ประเทศไทยทำมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากถึง 1,447,158 ล้านบาท และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มมากขึ้นในทุก ๆ ปี หากพิจารณาการท่องเที่ยวในจังหวัดนนทบุรี ในปี พ.ศ. 2557 มีนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยว จำนวนกว่า 1.6 ล้านคน ซึ่งนนทบุรีได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งวัฒนธรรม มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน มีการคมนาคมสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง แต่ในท่ามกลางความเจริญของสังคมเมืองในปัจจุบัน กลับมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยดั้งเดิมและไทยผสมผสานเนื่องจากเป็นจังหวัดที่ก่อตั้งมานานกว่า 400 ปี

การท่องเที่ยวกับการเดินทางเป็นสิ่งที่อยู่คู่กัน การเดินทางในบางกรวยนี้มีทั้งทางบกและทางน้ำ เช่น รถยนต์ เรือ รวมถึงการปั่นจักรยาน ซึ่งในปัจจุบันจักรยานได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายจากทุกเพศทุกวัย ซึ่งได้ทั้งความสนุกสนาน สุขภาพที่ดี รวมทั้งช่วยรักษาสุขภาพแวดล้อม การเดินทางโดยจักรยานจึงเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในอำเภอบางกรวย ซึ่งยังไม่มีเส้นทางจักรยานที่เป็นทางการ แต่มักจะมีกลุ่มนักปั่นจักรยานรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมปั่นจักรยานอยู่เสมอ รวมทั้งชาวบ้านที่ใช้จักรยานในการสัญจรไปมา

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การวางแผนเส้นทางจักรยานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในอำเภอบางกรวยนี้ เพื่อจัดทำเส้นทางจักรยานให้ครอบคลุมทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มี จุดประสงค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้ และเพื่อเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาทรัพยากรวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
2. จัดทำเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อวางแผนเส้นทางจักรยานอย่างเหมาะสม ภายใต้กรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และแนวคิดการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว

2. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ศึกษา คือ อำเภอบางกรวย ตั้งอยู่ทางใต้สุดของจังหวัดนนทบุรี มีพื้นที่ 57.408 ตารางกิโลเมตร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูล

- 1.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณีและทรัพยากรวัฒนธรรมจากแหล่งสารสนเทศปฐมภูมิและทุติยภูมิ
- 1.2 ใช้แบบสอบถามพฤติกรรมและความคิดเห็นในการใช้จักรยานเพื่อการท่องเที่ยวสุ่มแจกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งได้แก่นักปั่นจักรยานในพื้นที่อำเภอบางกรวย จำนวน 50 คน โดยกำหนดประเด็นคำถาม ดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา
 - ตอนที่ 2 พฤติกรรมการใช้จักรยานของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ความถี่ในการขี่จักรยาน ช่วงเวลาในการขี่จักรยาน ความเร็วที่ใช้ในการปั่นจักรยานท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ในการขี่จักรยาน และบุคคลที่ร่วมขี่จักรยาน
 - ตอนที่ 3 แบบสำรวจความคิดเห็นของนักปั่นจักรยาน ประกอบด้วย ระยะทางที่เหมาะสม ระยะห่างของจุดพักรอบ สิ่งที่เป็นปัญหาด้านความปลอดภัย สภาพถนนที่ไม่เหมาะกับการขี่จักรยาน บริการที่ต้องการระหว่างปั่นจักรยาน แหล่งท่องเที่ยวใน อ.บางกรวยที่สนใจ และแหล่งท่องเที่ยวใน อ.บางกรวยที่ยากจะเสนอแนะ

- 1.3 เก็บบันทึกค่าพิกัดของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยใช้เครื่องมือกำหนดตำแหน่งบนพื้นโลก และทำการเก็บบันทึกภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยว

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

- 2.1 การศึกษาและประเมินคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม ตามแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ คุณค่าเชิงวิชาการ คุณค่าเชิงสุนทรียะและคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ
- 2.2 การวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้จักรยานของนักปั่นจักรยาน จากแบบสอบถามพฤติกรรมการใช้จักรยานเพื่อการท่องเที่ยวของนักปั่นจักรยาน 50 คน สถิติที่ใช้ในการคำนวณ ได้แก่ การคำนวณร้อยละ
- 2.3 การจัดเส้นทางท่องเที่ยว วางแผนเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวตามแนวคิดการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว ตามหลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแบบผสมผสาน (เดชา บุญค้ำ, 2539: 1)
 - 2.3.1 การกำหนดเส้นทาง ผู้วิจัยได้สำรวจทรัพยากรวัฒนธรรมที่สามารถเดินทางเข้าถึงได้สะดวกเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทาง จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
 - 2.3.2 จัดเส้นทางในลักษณะวงจรบรรจบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินตลอดเส้นทางโดยไม่ต้องย้อนกลับไปเส้นทางเดิม
 - 2.3.3 จัดเส้นทางให้มีความแตกต่าง เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาและความสนใจต่างกัน และทำการวิเคราะห์เส้นทางในการเดินทาง ข้อมูลที่ใช้สำหรับการวิเคราะห์ ได้แก่ แผนที่โครงข่ายถนนของอำเภอบางกรวย จุดที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลเชิงคุณลักษณะ ได้แก่ ชื่อถนน ระยะทางของเส้นทาง ความเร็วที่ใช้ในการเดินทาง

ผลการวิจัย

3. การศึกษาทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอบางกรวย

ทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอบางกรวยที่มีความเหมาะสมกับการจัดเส้นทางทางจักรยานทั้งสิ้น 15 รายการ โดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อม ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

a. ทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทวัด

1.1 วัดชลอ

ตั้งอยู่ริมถนนบางกรวย-ไทรน้อย สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2300 ในสมัยอยุธยาตอนปลาย สมัยพระเจ้าจักรพรรดิช้างเผือก จากการศึกษาพบว่าวัดชลอมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในอดีต เป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตกาล และอุโบสถเรือสุพรรณหงษ์มีความวิจิตรงดงามและประณีตในการก่อสร้างมาก จึงมีคุณค่าในเชิงสัญลักษณ์และคุณค่าเชิงสุนทรียะ

1.2 วัดโพธิ์บางโอ

เป็นวัดสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จุดเด่นได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถในสมัยรัชกาลที่ 3 มีความเก่าแก่และมีความงดงามมาก จึงมีคุณค่าด้านสุนทรียะและคุณค่าเชิงศิลปะ พระอุโบสถเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านโบราณคดีได้เป็นอย่างดีจึงมีคุณค่าในเชิงวิชาการ

1.3 วัดเพลง

ความเป็นมาของวัดเพลงไม่ปรากฏแน่ชัด สันนิษฐานว่าอาจสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีครั้งที่ 2 ปัจจุบันเป็นวัดร้างที่ได้รับบูรณปฏิสังขรณ์และเสริมความมั่นคงแล้วและเป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์จึงมีคุณค่าในเชิงวิชาการ

1.4 วัดสักใหญ่

สร้างขึ้นโดยพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อปี พ.ศ. 2317 พระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงและศักดิ์สิทธิ์คือหลวงพ่อบุญฤทธิ์ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยสุโขทัยตอนปลาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคทองแห่งศิลปกรรมไทย เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงมีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์

1.5 วัดแก้วฟ้า

สร้างในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โบราณสถานภายในวัดล้วนเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลายที่มีความสำคัญ จากการศึกษาพบว่าวัดแก้วฟ้ามีพระพุทธรูปเก่าแก่กว่า 400 ปี ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงมีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์และวิชาการ

1.6 วัดบางไกรใน

ตามประวัติลูกหลานนายไกรทองผู้ปราบชาละวันเป็นผู้สร้างวัดบางไกรในนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่นายไกรทอง มีโบราณวัตถุที่สำคัญสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาหลายชิ้น แสดงให้เห็นว่าวัดบางไกรในมีคุณค่าเชิงวิชาการ และคุณค่าเชิงสุนทรีย์และศิลปะ

1.7 วัดศรีประวัติน

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 เคยเป็นวัดร้างมาก่อน ภายหลังได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์และได้รับพระราชทานชื่อจากรัชกาลที่ 5 ว่า "วัดศรีประวัตินาราม" มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีความสวยงามและสามารถบ่งบอกยุคสมัยได้ มีคุณค่าเชิงวิชาการ และคุณค่าเชิงสุนทรีย์และศิลปะ

1.8 วัดแพรก

สันนิษฐานว่าก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ตามหลักฐานกล่าวว่าชาวมอญเป็นผู้สร้างขึ้น จากการศึกษาพบโบราณวัตถุซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้สามารถประมาณช่วงอายุของวัดได้ และเป็นหลักฐานที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน วัดแพรกจึงมีคุณค่าในเชิงวิชาการ

1.9 วัดสุนทรธรรมิการาม

สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2325 ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระอุโบสถของวัดสุนทรธรรมิการาม และโบราณสถานอื่น ได้แก่ หอระฆัง หอฉัน กำแพงวัด ล้วนมีความสวยงามเป็นอย่างมาก มีลวดลายที่ประณีต วัดสุนทรธรรมิการามจึงมีคุณค่าเชิงสุนทรีย์หรือคุณค่าเชิงความงาม

1.10 วัดใหม่ผดุงเขต

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดใหม่ผดุงเขต ยังพบบ่งชี้หลักฐานที่สามารถบ่งบอกอายุของวัดและวิถีชีวิตชุมชนได้ วัดใหม่ผดุงเขตจึงมีคุณค่าในเชิงสัญลักษณ์

1.11 วัดบางอ้อยช้าง

ในสมัยอยุธยาตอนปลายชาวบ้านได้ร่วมมือกันสร้างวัดขึ้นในบริเวณชุมชนและเรียกกันว่า "วัดบางอ้อยช้าง" จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดบางอ้อยช้างพบว่า มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สามารถเล่าถึงเรื่องราวในประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี รวมถึงมีจิตรกรรมฝาผนังที่มีความประณีตงดงาม วัดบางอ้อยช้างจึงมีคุณค่าในเชิงวิชาการและคุณค่าเชิงสุนทรีย์หรือคุณค่าเชิงความงาม

1.12 วัดอุบลนาราม

สันนิษฐานได้ว่าสร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2300 มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สามารถเล่าถึงเรื่องราวในประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี จึงมีคุณค่าในเชิงวิชาการและคุณค่าเชิงสุนทรีย์หรือคุณค่าเชิงความงาม

b. ทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทตลาดน้ำ

i. ตลาดน้ำวัดตะเคียน

ตั้งอยู่ภายในวัดตะเคียน ริมคลองบางคูเวียง ในอดีตเคยเป็นตลาดน้ำที่มีชื่อเสียง และปัจจุบันยังคงทั้งร่องรอยของตลาดเก่าไว้ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2552 ทางวัดได้มีแนวคิดที่จะใช้พื้นที่ทำนํ้าหน้าวัดเปิดเป็นตลาดน้ำขึ้นมาอีกครั้ง เป็นการช่วยเหลือชุมชนที่มีรายได้น้อยให้เข้ามาค้าขายโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ เป็นตลาดน้ำขนาดเล็กที่คงวิถีชีวิตชุมชนริมคลองในแบบไทย ๆ

ii. ตลาดน้ำวัดโบสถ์บน

ตั้งอยู่ในวัดโบสถ์บน มีพิธีเปิดตลาดน้ำในวันที่ 28 มิถุนายน 2558 เป็นการเปิดตลาดน้ำริมแม่น้ำบางกอกน้อย ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมากจึงมีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ

c. ทรพยากรวัฒนธรรมประเภทชุมชนเกษตร

i. ถนนสายไม้ดอกไม้ประดับ

อยู่ในบริเวณถนนสายบางกรวย-จางอนอม เป็นศูนย์รวมไม้ดอกไม้ประดับนานาชนิด เป็นทั้งแหล่งปลูกในลักษณะสวนและจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวสามารถซื้อได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนบางกรวย ที่ยังนิยมทำอาชีพเกษตรกรรมอยู่มาก แม้ในปัจจุบันอำเภอบางกรวยพื้นที่การเกษตรค่อย ๆ ลดลงเรื่อย ๆ จึงมีความสำคัญ มีคุณค่าด้านการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน และมีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

4. พฤติกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้จักรยานของนักปั่นจักรยาน

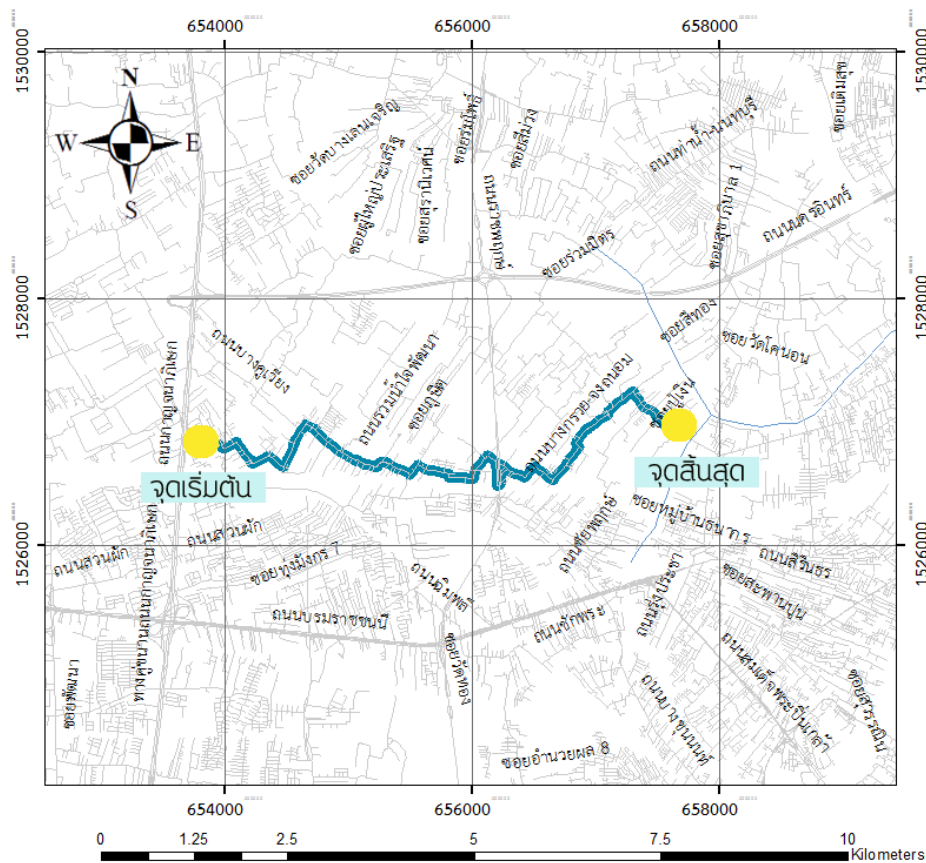
ผู้ตอบแบบสอบถาม 50 คน พบว่าเป็นชายร้อยละ 84 เป็นหญิงร้อยละ 16 ส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 31-40 ปี สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีกำลังทรัพย์และจัดสรรเวลาได้ ส่วนใหญ่ใช้จักรยานสัปดาห์ละ 2-3 วัน พฤติกรรมในการปั่นจักรยานคือเพื่อออกกำลังกาย ช่วงเวลาในการปั่นจักรยาน คือ 05.00 น. – 09.00 น. ระยะเวลาที่ใช้ในการขี่จักรยานใน 1 วัน คือระยะเวลาประมาณ 1 – 3 ชั่วโมง ระยะทางที่เหมาะสมกับการขี่จักรยานท่องเที่ยวใน 1 วัน คือ 31 – 50 กิโลเมตร ระยะทางของจุดพักที่เหมาะสมมากที่สุด คือ 11 – 20 กิโลเมตร ซึ่งนักปั่นจักรยานส่วนใหญ่นักปั่นจักรยานคนเดียว สิ่งที่เป็นปัญหาด้านความปลอดภัย ได้แก่ สภาพจราจร สภาพถนนที่ไม่เหมาะสมกับการขี่จักรยานมากที่สุด คือ ถนนทราย เนื่องจากอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ บริการที่ต้องการระหว่างปั่นจักรยาน คือ ป้ายบอกทาง ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการปั่นจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างมาก แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบางกรวยที่นักปั่นจักรยานให้ความสนใจมากที่สุด คือ ถนนสายไม้ดอกไม้ประดับ ซึ่งถนนสายไม้ดอกไม้ประดับนี้ เหมาะสมกับการขี่จักรยานมากที่สุด เนื่องจากการจราจรไม่หนาแน่นจนเกินไป และมีสิ่งที่น่าสนใจที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยว

5. การจัดรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว สามารถนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวได้ดังนี้

a. เส้นทางท่องเที่ยวระยะสั้น

จากผลการศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้จักรยานของนักปั่นจักรยาน พบว่าความเร็วที่ใช้ในการปั่นจักรยานโดยทั่วไปนั้นจะอยู่ที่ช่วง 21 – 30 กิโลเมตรต่อชั่วโมง จะใช้เวลาในการท่องเที่ยวโดยใช้จักรยานประมาณ 1 – 3 ชั่วโมง เหมาะกับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาไม่มาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้จักรยานของนักปั่นจักรยาน ได้ผลการศึกษาออกมาว่า ช่วงเวลาในการปั่นจักรยานของนักปั่นจักรยานส่วนใหญ่ ได้แก่ ช่วงเวลา 05.00 – 09.00 น. รองลงมาคือ 18.00 – 21.00 น. และ 15.00 – 18.00 น. สามารถวิเคราะห์ได้ว่าอาจเป็นเวลาก่อนทำงานหรือหลังเลิกงาน เส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสม ได้แก่

i. เส้นทางท่องเที่ยวถนนไม้ดอกไม้ประดับ ใช้เวลาในการท่องเที่ยว 1-3 ชั่วโมง บริเวณถนนสายบางกรวย-จางอนอม เป็นศูนย์รวมไม้ดอกไม้ประดับนานาชนิด บนถนนสายนี้ริมสองฝั่งข้างทางเต็มไปด้วยสวนไม้ดอกไม้ประดับ ตลอดระยะทางกว่า 9 กิโลเมตร

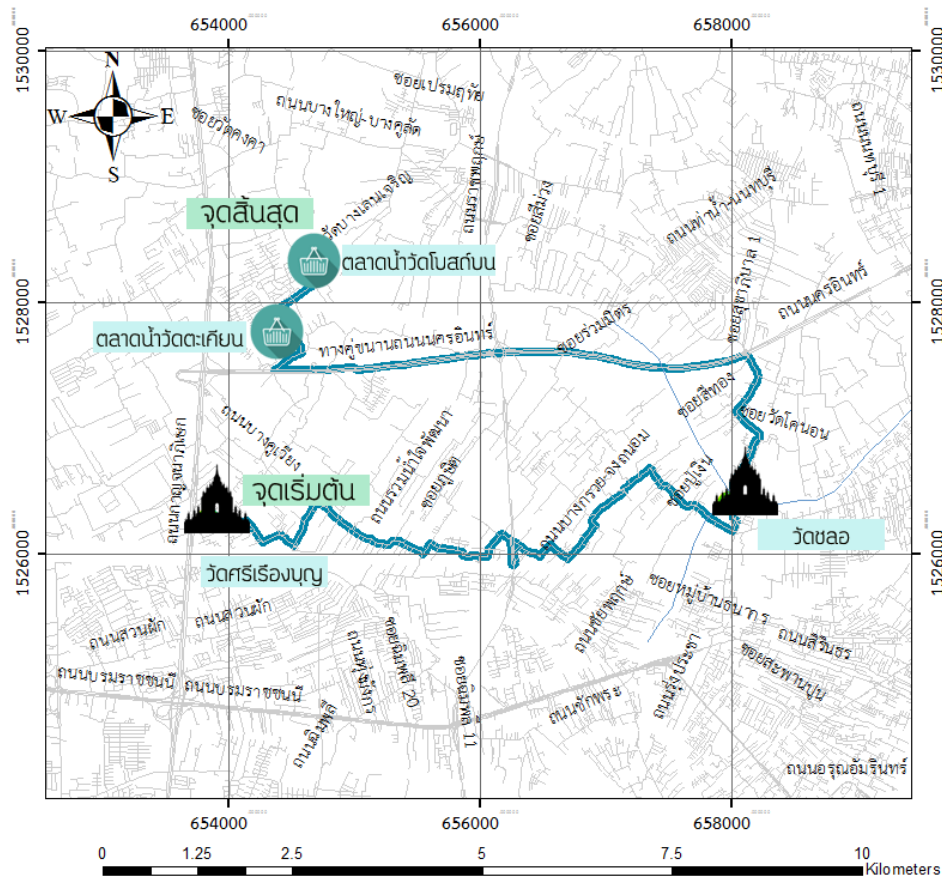

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวถนนไม้ดอกไม้ประดับ

b. เส้นทางท่องเที่ยวระยะไกล

i. เส้นทางท่องเที่ยวชมโบราณสถาน เน้นการท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ และกราบไหว้สักการะพระพุทธรูปสำคัญประจำวัดต่าง ๆ ที่ชาวบ้านให้ความนับถือ เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบสุนทรียภาพด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ควบคู่ไปกับการศึกษาประวัติศาสตร์การก่อตั้งวัด และที่มาของโบราณวัตถุ ทั้งนี้วัดในเส้นทางนี้ล้วนสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาทั้งสิ้น ซึ่งจะมีเอกลักษณ์แตกต่างกับวัดที่สร้างในสมัยปัจจุบัน เนื่องจากได้รับอิทธิพลเขมรเจดีย์จะนิยมสร้างเป็นแบบเจดีย์เหลี่ยมหรือเจดีย์ไม้สิบสอง เช่น เจดีย์วัดชลอ เส้นทางนี้สามารถท่องเที่ยวได้ทุกวัน และไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเข้าชมสถานที่โดยเส้นทางนี้จะมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทศาสนสถาน ได้แก่ วัดชลอ วัดโพธิ์บางโอ วัดสักใหญ่ วัดแก้วฟ้า วัดเพลง วัดบางไกรโน วัดศรีประวดี วัดอุบลวนาราม วัดแพรก วัดสุนทรธรรมิการาม วัดบางอ้อยช้าง และวัดใหม่ผดุงเขต รวมระยะทางประมาณ 37 กิโลเมตร ใช้เวลาในการท่องเที่ยว 4-6 ชั่วโมง

กิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ เยี่ยมชมพระอุโบสถเรือสุพรรณหงส์วัดชลอ ซึ่งใหญ่ที่สุดในโลก มีความสวยงาม วิจิตรตระการตา เยี่ยมชมจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์บางโอ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่เป็นจุดเด่นของวัด สักการะหลวงพ่อใหญ่ พระประธานภายในพระอุโบสถซึ่งมีอายุกว่า 459 ปีที่วัดแก้วฟ้า ชมอุทยานปลาน้ำจืดเป็นอุทยานปลาน้ำจืดวัดสักใหญ่ ตั้งอยู่ด้านข้างพระอุโบสถ และสักการบูชาพระพุทธรูปศรีสวัสดิ์มงคล พระพุทธรูปเก่าแก่ภายในพระอุโบสถวัดศรีประวดี

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงเส้นทางวิถีชีวิตชุมชนชาวบางกรวย

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษาพบว่า อำเภอบางกรวย เป็นอำเภอที่เล็กที่สุดในจังหวัดนนทบุรีที่ยังคงวิถีชีวิตชุมชนแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้เป็นอย่างดี ประกอบด้วยวัดวาอารามมากมาย สร้างขึ้นในยุคสมัยที่ต่างกัน ล้วนเป็นภาพสะท้อนเคียงคู่กับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติ วัดส่วนใหญ่ล้วนสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีก่อตั้งมานานกว่า 400 ปี ซึ่งเดิมเป็นหมู่บ้านที่มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น รู้จักกันในชื่อบ้านตลาดขวัญ ซึ่งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ยกบ้านตลาดขวัญขึ้นเป็นเมืองนนทบุรี ในปี พ.ศ.2092 พระมหากษัตริย์ทรงมีส่วนร่วมในการสร้างและปฏิสังขรณ์วัด สามารถสะท้อนให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ลักษณะสถาปัตยกรรมของทรัพยากรวัฒนธรรมในอำเภอบางกรวยได้รับอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยและศิลปะเขมร โดยนิยมเจดีย์ทรงลังกาแทนปราสาทแบบเขมร นิยมสร้างพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง นับเป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมอยุธยา มีการเจาะหน้าต่างที่ผนังอาคาร ตกแต่งซุ้มประตูหน้าต่างอย่างประณีต ใช้กระเบื้องเคลือบมุงหลังคา

2. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้จักรยานของนักปั่นจักรยานมีความสอดคล้องกับปทุมพร แก้วคำ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาเส้นทางและแผนที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จังหวัดเชียงราย ในด้านของระยะทางที่เหมาะสม ระยะห่างของจุดพักรับ สิ่งที่เป็นปัญหาด้านความปลอดภัย ความเร็วที่ใช้ วัตถุประสงค์ในการขี่จักรยาน แตกต่างกันในด้านของความถี่ในการปั่นจักรยาน และสภาพถนนที่ไม่เหมาะสม

3. จัดเส้นทางท่องเที่ยวโดยใช้จักรยานในอำเภอบางกรวยตามแนวคิดการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแบบผสมผสาน ในลักษณะวงจรบรรจบทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินตลอดเส้นทางโดยไม่ต้องย้อนกลับไปเส้นทางเดิม จัดเส้นทางให้มีความแตกต่าง กำหนดเส้นทางจำนวน 3 เส้นทางเพื่อความหลากหลาย และเพื่อเป็นทางเลือก

สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาและความสนใจต่างกัน ได้แก่เส้นทางท่องเที่ยวถนนไม้ดอกไม้ประดับ เส้นทางท่องเที่ยวชมโบราณสถาน และเส้นทางวิถีชีวิตชุมชนชาวบางกรวย

ข้อเสนอแนะ

จากการสำรวจความคิดเห็นของนักปั่นจักรยานพบว่าระยะห่างของจุดพักรถจะอยู่ที่ 11-20 กิโลเมตร แต่เนื่องจากในอำเภอบางกรวยเป็นอำเภอที่เล็ก สถานที่ท่องเที่ยวในแต่ละที่จึงไม่ไกลกันมาก ซึ่งเป็นข้อจำกัด ในการศึกษาครั้งต่อไปควรพิจารณาเรื่องจุดพักรถให้เหมาะสมกับเส้นทาง และควรมีการสำรวจสภาพของถนนและปริมาณจราจรซึ่งจะทำให้การคำนวณระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. (2552). การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม นวศาสตร์แห่งวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: สมุนพัลลขิง
- ชนัญ วงศ์วิภาค และคนอื่น ๆ . (2547). การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณรงค์ พลรักษ์. (2555). โครงการจัดการโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต คณะภูมิสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- มุกิตา ปิ่นสุนทร. (2542). การวางแผนเส้นทางจักรยานที่เหมาะสมเพื่อการท่องเที่ยวในเขตกรุงรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมบัณฑิตมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วาร์ชต์ มัธยมบุรุษ. (2554). แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ กรณีศึกษาพื้นที่รอบการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ จังหวัดลำปาง. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/434829>
- เอราวัณ โปธิสุตตานนท์ และคนอื่น ๆ . (2557). แนวทางการจัดทำเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวเทศบาลตำบลบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัยสถาบันพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

พฤติกรรมการณ์เรียนและวิถีชีวิตประจำวันของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์การณ์เรียน
เปรียบเทียบกับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมและแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้
กับการพัฒนาคุณลักษณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Studying Behaviors along with Daily Lives of Students at Hanoi University that
Contribute to Their Achievement in Comparison with Those of Nakhon Pathom
Rajabhat University and Practical Guidelines to Student Characteristic Development

ชารินทร์ เกษร¹

มนูญ จันทรสมบูรณ์²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการเรียนในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่เป็นวิถีชีวิตประจำวันทีนอกเหนือจากการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการณ์เรียน วิถีชีวิตประจำวัน กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย และ 4) เพื่อเสนอแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาคุณลักษณะบุคคลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม งานศึกษาใช้วิธีเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นแบบเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอนมหาวิทยาลัยฮานอยจำนวน 2 คนและนักศึกษาจำนวน 20 คน ผลการศึกษา พบว่า ประการที่หนึ่ง นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยมีความมุ่งมั่น วินัยที่ดี ทั้งก่อนและระหว่างการเรียน ประการที่สอง นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยใช้เวลาว่างทบทวนบทเรียน ออกกำลังกาย และเข้ากิจกรรมทางสังคมที่เรียบง่าย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดี ทั้งนี้งานวิจัยเสนอว่า แนวทางพัฒนาคุณลักษณะนักศึกษาที่เหมาะสมสำหรับกรณีของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมควรเน้นมิติด้านการพัฒนาศักยภาพทางวิชาการ เช่น การอบรมพิเศษ การพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และการคัดเลือกนักศึกษาใหม่ที่มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พฤติกรรมการณ์เรียน วิถีชีวิต ผลสัมฤทธิ์การณ์เรียน นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย

Abstract

This research aims to explore studying behaviors of students at Hanoi University between in-class and out-of-class as well as their lifestyles during the free time. Additionally, it concentrates in the association between those aforementioned behaviors and the academic achievement so as to suggest the practical guideline to that of Nakhon Pathom Rajabhat University. It adopts a qualitative method by interviewing informants through the purposive sampling. The samples consist of 2 lecturers and 20 students at Hanoi University with fair and good academic performance.

The findings firstly reveal that Vietnamese students are mostly determined, well-disciplined before and in-class. Secondly, they spend their leisure time going over their lessons, playing sports, traveling, and joining social activities with no luxury. Finally, their lifestyles can be presumably associated with their

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² และอาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

academic achievement. According to the result of studies, the research proposes that the practical guidelines for students at Nakhon Pathom Rajabhat University ought to include academic training dimension such as organizing tutorial classes as well as self-motivation cultivating courses and effective selection process of incoming students.

Keywords: studying behaviors, daily lives, achievement, students of Hanoi University

บทนำ

พฤติกรรมเฉพาะตัวของผู้เรียนแต่ละคนจะส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนของแต่ละคน และผู้เรียนจะมีพฤติกรรมการเรียนที่แตกต่างกันออกไปตามสาขาวิชาที่ศึกษา ซึ่งแบรดชอว์ (Bradshaw, 1975, pp. 268-269 อ้างถึงใน อรพิน ศิริสัมพันธ์, 2550, หน้า1) ได้กล่าวว่าในสถาบันอุดมศึกษาใด ๆ ก็ตาม มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างนักศึกษาในสาขาวิชาที่ต่างกัน ซึ่งที่สำคัญก็คือความแตกต่างระหว่างตัวนักศึกษาเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เฟลแมน และนิวคอมบ์ (Feldman and Newcomb, 1970, p. 59 อ้างถึงใน อรพิน ศิริสัมพันธ์, 2550, หน้า1) ที่พบว่านักศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ มีความแตกต่างกันในเรื่องของจุดมุ่งหมายและแนวทางในการเรียน อันเนื่องจากความแตกต่างในเนื้อหาวิชา และหลักสูตร

วิถีชีวิตของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยมีความครอบคลุมชีวิตนักศึกษาในทุกด้านทั้งด้านการเรียนในห้องเรียน การทำกิจกรรม การทบทวนบทเรียน ความเป็นอยู่ในที่พักอาศัย การเดินทางไปไหนมาไหนกับผู้อื่น การอยู่ร่วมกับเพื่อน ๆ ที่มาจากหลายที่และมีความหลากหลาย รวมถึงสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งที่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยปฏิบัติภายใต้เงื่อนไขและกฎระเบียบ ซึ่งถือเป็นแบบแผนการกำหนดพฤติกรรมของนักศึกษา วิถีชีวิตยังรวมไปถึงการดำเนินชีวิตที่ร่วมกับการคิด และลักษณะนิสัยสิ่งเหล่านี้รวมเป็นวิถีชีวิตของนักศึกษา (สรารัตน์ จรรยาวัช, 2556, หน้า 18)

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะวัดได้จาก ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ได้รับจากการเรียนรู้การฝึกอบรมตามหน้าสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจทักษะและความสามารถทั้งทางด้านวิชาการรวมทั้งความสามารถทางด้านสมรรถนะต่าง ๆ ซึ่งสามารถประเมินได้จากระดับคะแนนเฉลี่ยสะสม ที่ได้จากสถาบันการศึกษา เนื่องจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ที่ได้ออกมาจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ ประการ ทั้งทางด้านพฤติกรรมการเรียนที่จะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ได้แก่ พฤติกรรมในห้องเรียน พฤติกรรมในการอ่านหนังสือหรือทบทวนบทเรียน พฤติกรรมในการกิน พฤติกรรมในการเดินทาง พฤติกรรมในการออกกำลังกาย พฤติกรรมในการอยู่อาศัย พฤติกรรมในการพูดคุย พฤติกรรมในการคบเพื่อน พฤติกรรมในการเลือกคู่ พฤติกรรมในการเข้าสังคม พฤติกรรมในการรับประทานอาหาร และรวมไปถึงวิถีชีวิตต่าง ๆ ในแต่ละวันของนักศึกษารูปแบบการดำรงชีวิตของแต่ละคนอันประกอบไปด้วย วิธีการเรียน วิธีการอยู่อาศัย และวิถีต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันของนักศึกษา (สรารัตน์ จรรยาวัช, 2556, หน้า 1,15) นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย เป็นกลุ่มนักศึกษาที่มีพฤติกรรมการเรียนและวิธีการดำรงชีวิตที่แตกต่าง และมีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่สามารถส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาด้วย

จากความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการเรียนและวิถีชีวิตประจำวันของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์การเรียนเปรียบเทียบกับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมและแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาคุณลักษณะบุคคลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการเรียนในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่เป็นวิถีชีวิตประจำวันทีนอกเหนือจากการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเรียน วิธีชีวิตประจำวัน กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย

4. เพื่อเสนอแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาคุณลักษณะบุคคลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ขอบเขตในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะศึกษาพฤติกรรมการเรียนและวิธีชีวิตประจำวันของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยที่ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์การเรียนเปรียบเทียบกับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมและแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาคุณลักษณะบุคคลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการเรียนในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่เป็นวิธีชีวิตประจำวันที่นอกเหนือจากการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเรียน วิธีชีวิตประจำวัน กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย
4. เพื่อเสนอแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาคุณลักษณะบุคคลของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ขอบเขตด้านเวลา

ระหว่าง เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 เดือน เมษายน พ.ศ. 2560

ขอบเขตด้านสถานที่

มหาวิทยาลัยฮานอย ประเทศเวียดนาม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

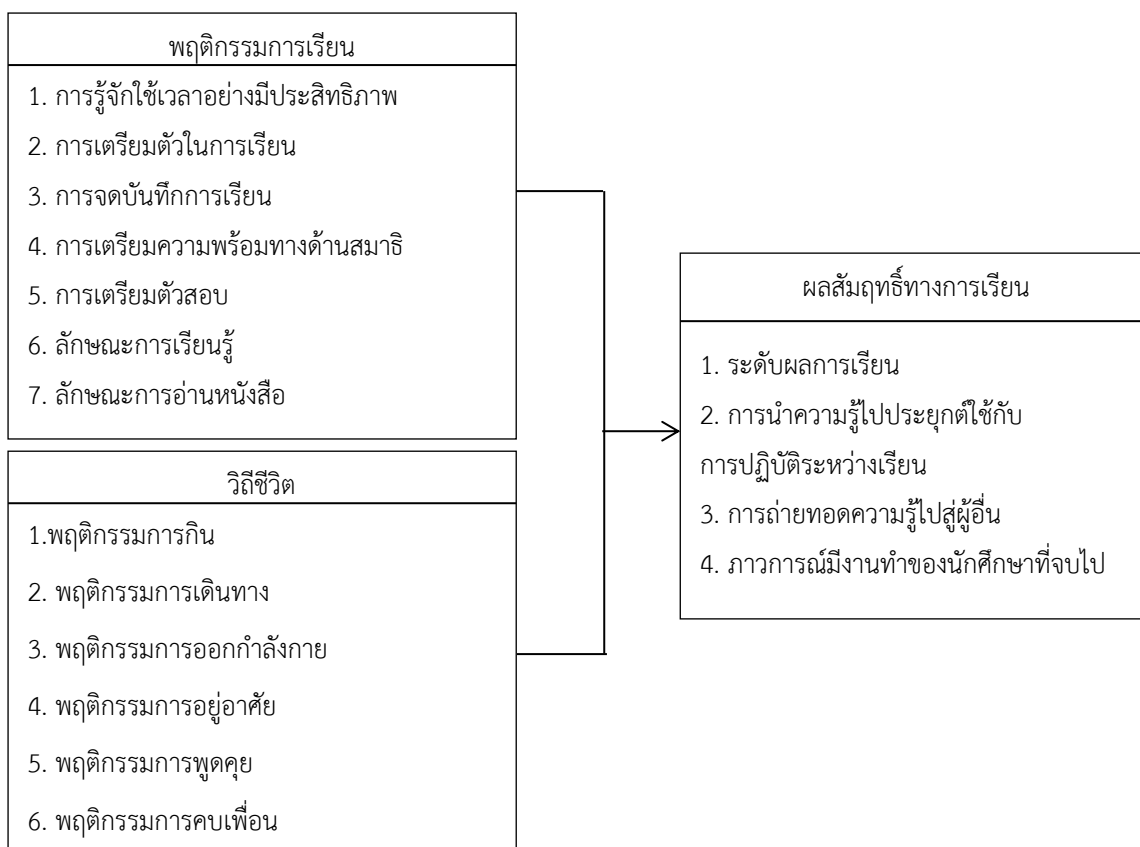
ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย จำนวน 6,000 คน และอาจารย์มหาวิทยาลัยฮานอย จำนวน 600 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ขนาดกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล และใช้วิธีการกำหนดตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

1. นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย	จำนวน	20	คน
1.1 นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยที่เป็นเพศชาย	จำนวน	1	คน
1.2 นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยที่เป็นเพศหญิง	จำนวน	19	คน
2. อาจารย์มหาวิทยาลัยฮานอย	จำนวน	2	คน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

วิธีการศึกษาและเครื่องมือในการศึกษา

ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาในมหาวิทยาลัยฮานอย

ผลการศึกษา

1. การใช้เวลาในการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันทั้งในและนอกเวลาเรียน พบว่า ในช่วงเวลาเรียนปกติระหว่าง 07.00 – 17.00 น. นักศึกษาจะเข้าเรียนรายวิชาต่าง ๆ กับอาจารย์ผู้สอนตามตารางเรียนที่กำหนด พักครึ่งระหว่างเรียนระหว่างเวลา 09.30 – 10.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวันระหว่างเวลา 12.00 – 13.00 น. มีการทำกิจกรรมในระหว่างเรียน อ่านหนังสือ ทำงานกลุ่มร่วมกับเพื่อน และในช่วงนอกเวลาเรียนตั้งแต่เวลา 17.00 น. เป็นต้นไป และช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์ นักศึกษาจะไปเข้าห้องสมุดอ่านทบทวนหนังสือ พูดคุยวางแผนการทำงานร่วมกับเพื่อน ไปรับประทานอาหารกับเพื่อน ทำการบ้าน ซ่อมจัดกิจกรรม ทำงานพิเศษนอกเวลา ไปเที่ยวพักผ่อนกับเพื่อนหรือครอบครัว ประกอบอาหารและรับประทานอาหาร ดูโทรทัศน์ เล่นโซเชียลเน็ตเวิร์ค (social network)(เช่น Facebook Instagram Line Twitter) ฝึกซ้อมกีฬา เรียนพิเศษภาษา

2. การเตรียมตัวเกี่ยวกับการเรียน พบว่า สามารถแยกการเตรียมตัวของนักศึกษา ได้เป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนสอบหรือระหว่างเรียน ช่วงสอบ และช่วงปิดภาคเรียน ซึ่งกิจกรรมที่นักศึกษานิยมปฏิบัติกันนอกจากการเรียน ได้แก่ ไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับเพื่อน ไปเที่ยวกับเพื่อนและครอบครัว ทำงานหารรายได้พิเศษ เรียนพิเศษทางด้านภาษาเพิ่มเติม อ่านหนังสือทบทวนและทำแบบฝึกหัดเพื่อเตรียมตัวในการสอบ

3. การจดบันทึกการเรียน พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยทุกคนจะมีการจดบันทึกการเรียนในแต่ละวิชา โดยสิ่งที่นักศึกษาจะมีการจดบันทึกกันประจำคือ คำศัพท์ใหม่ที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ความรู้ใหม่ที่อาจารย์สอน สารสำคัญที่อาจารย์จะเอามาออกสอบ โดยมีการเขียนลงสมุดบันทึกในแต่ละรายวิชาหรือหนังสือเรียน มีการขีดเส้นใต้เน้นข้อความที่เป็นสาระสำคัญ

4. วิธีการที่จะทำให้มีสมาธิในการเรียน พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยจะปิดเสียงหรือปิดเครื่องมือสื่อสารไม่นำโทรศัพท์มาเล่นหรือคุยโทรศัพท์ในระหว่างเรียน ตั้งใจฟังและจดในสิ่งที่อาจารย์กำลังสอนโดยไม่สนใจสิ่งอื่นที่นอกเหนือจากที่อาจารย์สอนและไม่พูดคุยกับเพื่อนในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการเรียน เตรียมอ่านและศึกษาเนื้อหาวิชาที่อาจารย์จะสอนมาก่อน

5. วิธีการเตรียมตัวสอบ พบว่า นักศึกษาจะมีการสอบถามอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับรายละเอียด ขอบเขตและแนวข้อสอบ มีการทบทวนพร้อมเพื่อน ๆ ในห้องเรียนจากอาจารย์ผู้สอน วางแผนการอ่านหนังสือ ทำสรุปบทเรียนที่เรียนอ่านหนังสือ ฝึกทำแบบฝึกหัดต่าง ๆ และทบทวนกับเพื่อน ๆ จัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำข้อสอบ

6. วิธีการศึกษาหาความรู้ และทบทวนบทเรียน พบว่า นักศึกษามีการศึกษาหาความรู้จากการเรียน การสอบถามอาจารย์ผู้สอนหรือผู้ที่มีความรู้ การทำกิจกรรมภายในห้องเรียน จากการอ่านหนังสือทบทวนหรือเพิ่มเติมจากที่อาจารย์สอน ฝึกทำแบบฝึกหัดต่าง ๆ ค้นหาจากอินเทอร์เน็ตและจากการดูทีวีและสื่อต่าง ๆ

7. ลักษณะการอ่านหนังสือของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่จะใช้เวลาวางในการอ่านหนังสือ ซึ่งประเภทหนังสือที่นิยมอ่านกันจะเป็นประเภทนิยายภาษาต่างประเทศ ส่วนสถานที่ที่นิยมไปอ่านหนังสือก็คือ ร้านกาแฟ ห้องสมุด หอพัก สวนสาธารณะ แล้วแต่ความเหมาะสม

8. ประเภทและลักษณะอาหารที่รับประทาน พบว่า ลักษณะอาหารที่นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยนิยมรับประทานเป็นอาหารที่ขายในร้านอาหารทั่วไปบริเวณรอบ ๆ มหาวิทยาลัยที่ไปมาสะดวกรวดเร็ว ราคาถูกประหยัดและเน้นไปทางผักสดรสชาติอาหารจะรสจืด เช่น ข้าวผัด ข้าวราดแกง บุ้น (Bún) เฟอ (Phở) ข้าวราดแกง เป็นต้น

9. ลักษณะการเดินทางระหว่างที่พักไปมหาวิทยาลัย พบว่า โดยส่วนใหญ่นักศึกษาที่เดินทางมาเรียนโดยการเดินเท้า จะใช้เวลาในการเดินประมาณ 5 - 10 นาที ส่วนนักศึกษาที่ขี่รถมอเตอร์ไซค์หรือจักรยานไฟฟ้าจะใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 20 - 30 นาที และนักศึกษาที่เดินทางมาเรียนโดยรถโดยสารสาธารณะจะใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 30 - 40 นาที

10. ลักษณะการออกกำลังกาย พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ชอบการออกกำลังกาย ซึ่งประเภทของการออกกำลังกายจะมีหลายประเภทตามความเหมาะสมดังนี้ เดินไกล วิ่ง วอลเลย์บอล โยคะ แบดมินตัน ฟิตเนส (Fitness) และจะใช้เวลาในการเล่นประมาณ 30 - 60 นาที ส่วนสถานที่ที่นิยมไปออกกำลังกายจะเป็นบริเวณสนามกีฬาและรอบ ๆ มหาวิทยาลัย

11. ลักษณะที่พัก พบว่า ลักษณะที่พักอาศัยมีความหลากหลาย บ้านพัก บ้านเช่า หอพัก ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะพักอยู่เพื่อน ครอบครัว และญาติพี่น้อง

12. รูปแบบ ธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับการพูดคุย พบว่า การพูดคุยระหว่างนักศึกษากับอาจารย์จะมีการกล่าวคำสวัสดิ์พร้อมทำความเคารพโดยการโค้งตัวลงต่ำเล็กน้อยก่อนคุย ประกอบกับกิริยาท่าทางที่สุภาพ การใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่ตะโกนเสียงดังไม่มีคำหยาบคาย ซึ่งโดยส่วนมากจะใช้ภาษาเวียดนามในการสื่อสารและเป็นภาษาถิ่นทางการเล็กน้อย

การพูดคุยระหว่างนักศึกษากับเพื่อนนักศึกษาด้วยกันเองจะมีการกล่าวทักทายกันตามปกติแบบเพื่อน มีกิริยาท่าทางที่สนุกสนาน มีท่าทางประกอบ มีความเป็นกันเอง พูดคุยเสียงดัง ไม่สุภาพมากนัก ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นภาษาเวียดนาม ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ตามลำดับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาษาที่คุยกันเข้าใจในหมู่นักศึกษา

13. แนวทางในการคบเพื่อนของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอยจะดูจากลักษณะนิสัยที่ต้องมีนิสัยดี มีนิสัยและความชอบส่วนตัวที่คล้ายกัน รูปร่างหน้าตาดี การพูดที่ไพเราะ มีการกระทำและความประพฤติดี ตั้งใจเรียน ช่วยเหลือเพื่อน เป็นเพื่อนที่นั่งเรียนอยู่ใกล้กันในห้องเรียนหรือพักอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน เพื่อนที่เคยรู้จักกันมาก่อน

11. มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษารวมทั้งการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่หรือการใช้ชีวิตครอบครัวในอนาคต
12. มหาวิทยาลัยควรจัดอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการยาสูบ คุณสมบัตินิสัยที่ควรประพฤติ และการปฏิบัติตนที่ดีและถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยให้กับนักศึกษา
13. มหาวิทยาลัยควรสร้างค่านิยมและทัศนคติที่ดีในการมีมนุษย์สัมพันธ์กับผู้อื่นให้นักศึกษาสามารถคบเพื่อนได้ทุกกลุ่มโดยคิดว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน และให้ทุกคนเป็นคนที่กำลังแสดงออกมากขึ้น
14. มหาวิทยาลัยควรปรับหลักสูตรการเรียนการสอนที่เน้นในรายวิชาที่นักศึกษาจะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพื่อให้นักศึกษาที่จบไปสามารถนำความรู้ที่เรียนมาไปประยุกต์ได้จริง
15. มหาวิทยาลัยควรมีการสำรวจภาวะการณึ่งงานทำของบัณฑิตที่จบไปเพื่อจัดการเรียนการสอนและพัฒนาหลักสูตรให้ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงานที่รับนักศึกษาเข้าทำงานเพื่อป้องกันการตกงานของนักศึกษาที่จบไป

เอกสารอ้างอิง

- จรรยา คำสะอาด. (2550). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาเทียบโอนประสบการณ์อาชีพสู่วุฒิการศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- จิรากุล พิพัฒน์ตันติศักดิ์. (2548). **การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดบุรีรัมย์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ฉัตรชัย บุตรบงศ์. (2555). **รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่มีความต้องการพิเศษระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2538). **การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย**. ใน อุทัย ดุลยเกษม (บรรณาธิการ). **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชุดิมา เกตรา. (2554). **ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาสาขาวิชาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจและศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาพาณิชยศาสตร์.
- ธีรยุทธ์ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา. (2524). **หลักสูตรประถมศึกษาปัจจุบัน**. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมกรรมการสอนประถมศึกษา เล่มที่ 2. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นิพนธ์ วรรณเวช. (2550). **รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลักสูตรครู 5 ปี ระดับปริญญาตรี ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มตะวันตก**. ราชบุรี: สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- นิรนุช ยุวดีนิเวศ. (2547). **รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาโปรแกรมวิชาการตลาด มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุบลราชธานี**. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- บัญญัติ ยงยวน และอริยา คูหา. (2543). **รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในภาวะรอพิจารณาของนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

เอกสารอ้างอิง

- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. (2539). **สังคมชนบทไทย**. กรุงเทพมหานคร: โครงการศึกษาทั่วไป.
- ผ่องใส เพ็ชรรักษ์. (2556). การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรม คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เยาวเรศ จันทะแสน. (2547). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล**. วิชาหลักการวัดและประเมินผลการศึกษา
- วิลาวลัย ชัยนันท์. (2546). **ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สังกัดวิทยาลัยเทคนิค**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กลุ่มภาคกลาง.
- สนิท สมัครการ. (2538). **การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สรารัตน์ จรรยาวัช. (2556). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา:กรณีศึกษา นักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย ประเทศเวียดนาม**. สารนิพนธ์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สาคร กิ่งจันทร์. (2545). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิจัยและประเมินศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.
- สุรวุฒิ เกษมณีโชตินันท์. (2556). **ปัจจัยสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย: กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย ประเทศเวียดนาม**. สารนิพนธ์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สุมานัน รุ่งเรืองธรรม. (2542). **กลวิธีการสอน**. กรุงเทพฯ: เรืองธรรม.
- สมิตรา อังวัฒนกุล. (2539). **แนวคิดและเทคนิควิธีการสอนภาษาอังกฤษ (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรพิน ศิริสัมพันธ์. (2550). **การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2556). **มหาวิทยาลัยฮานอย ประเทศเวียดนาม (เอกสารอัดสำเนา)**.

เทคนิคและสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษาของมหาวิทยาลัยฮานอยและแนวทาง
การนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
Technic and Environment of Learning and Teaching Language in Hanoi University and
the Ways to Apply in Learning and Teaching of Nakhon Pathom Rajabhat University

ธัญญพัฒน์ โชติวรรณะสิริ¹

มนัญญ จันทร์สมบูรณ์²

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องเทคนิคและสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษาของมหาวิทยาลัยฮานอยและแนวทางการนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม วัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษาวิธีการและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนภาษา 2) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษา และ 3) เพื่อเสนอแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นแบบเจาะจง ประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอนมหาวิทยาลัยฮานอย จำนวน 2 คน และนักศึกษามหาวิทยาลัยฮานอย จำนวน 20 คน ผลการศึกษา สรุปได้ ดังนี้ การกำหนดหลักสูตรการสอนมีการวางแผนหลักสูตรการสอน โดยกำหนดเนื้อหาการสอนตรงตามหลักสูตร การตั้งจุดประสงค์การสอนมีความชัดเจน การจัดกิจกรรมภายในห้องเรียนมีความหลากหลาย เทคนิคการจัดการเรียนการสอน ใช้ภาษาในการอธิบายแบบเข้าใจง่าย มีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย ในส่วนของการวัดผลและการประเมินผลมีทั้งก่อนการเรียน ระหว่างการเรียน และหลังการเรียน มีการจัดห้องเรียนที่เหมาะสม ผู้เรียนสนใจในการเรียน ตั้งใจฟังเวลาอาจารย์สอน ด้านอาจารย์ผู้สอนแต่งกายสุภาพเข้าสอนตรงเวลา บรรยากาศในชั้นเรียนมีการทำกิจกรรมร่วมกันในชั้นเรียนเพื่อสร้างความสามัคคีและช่วยเหลือกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนมีลักษณะความสัมพันธ์ใกล้ชิด

คำสำคัญ: เทคนิคการจัดการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยฮานอย

Abstract

This research was technic and Environment of Learning and teaching language in Hanoi University and the ways to apply in Learning and teaching of Nakhon Pathom Rajabhat University. The Objectives were to study the ways and technic of learning language, to study the environment of learning language and to apply with learning systems of NPRU. This paper was qualitative Research by interviewing. The purposive of sampling was 2 lecturers of Hanoi University and 20 students of Hanoi University. The results of this research were the curriculum that has planning of teaching curriculum. It has the content of teaching, Objectives of teaching Clearly, many diverse of activities, technic in teaching by explaining easily, and much media in the class. It has assessment in pre-test and post-test. It has the room properly. The students pay

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

attention in the classroom. The students concern to study in the class. The lecturers wear properly dress and teach on time. The relationship between lecturers and students are closely in the class.

Keywords: technic of learning and teaching, Hanoi University

บทนำ

การจัดการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ของนักศึกษาและเพื่อพัฒนาการสอนของบุคลากรในทุก ๆ ระดับการศึกษา การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การดำเนินงานเพื่อให้เกิดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ถูกกำหนดเป็นแบบแผนการเรียน ได้แก่ การจัดทำตารางสอน การจัดครูเข้าสอน การแบ่งกลุ่มนักเรียน ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกอันเกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยเฉพาะสถานศึกษาภาครัฐยังต้องจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ สื่อที่ใช้เกี่ยวกับการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ (ยาเป็น เรื่องจรรยาบรรณ, 2553) การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายชัดเจน คือการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยม ความคิด การประพฤติปฏิบัติ โดยคาดหวังว่าคนที่มีคุณภาพนี้จะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุขเจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้ในสังคมมีความสุข มีความสามารถประกอบอาชีพการงานอย่างมีประสิทธิภาพ และอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์การจัดการศึกษามีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในสถานศึกษา นอกสถานศึกษาตามอรรถาธิบายย่อมขึ้นกับความเหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันไปเนื่องจากการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง มีบุคคลและหน่วยงานที่รับผิดชอบเข้าร่วมดำเนินการ มีรูปแบบ ขั้นตอน กติกาและวิธีการดำเนินการ มีทรัพยากรต่าง ๆ สนับสนุน และต้องมีกระบวนการประเมินผลการจัดการศึกษาที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ด้วยทั้งนี้ ผลผลิตของการจัดการศึกษาได้แก่ผู้ที่ได้รับการศึกษาส่วนผลลัพธ์หรือผลสะท้อนสุดท้ายคือการมีพลเมืองที่มีคุณภาพและสังคมมีสภาพที่พึงประสงค์ (ปรัชญา เวสารัชช, 2545)

ระบบการเรียนการสอนของประเทศเวียดนามผู้บริหารด้านการศึกษาของเวียดนามได้ออกแบบหลักสูตรในการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มคุณภาพที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจแนวคิดหลักในบทเรียนต่าง ๆ ตลอดจนการเรียนรู้ทักษะสำคัญอย่างถ่องแท้ ด้วยเหตุนี้ผลผลิตที่ออกมาทำให้นักเรียนเหล่านี้ไม่เพียงแต่สามารถที่จะท่องจำสิ่งที่พวกเขาได้เรียนรู้ในชั้นเรียน แต่สามารถใช้แนวคิดและทักษะที่ได้จากการเรียนไปประยุกต์กับบริบทหรือเนื้อหาอื่น ๆ ที่เข้ามาใหม่ด้วยหากเข้าไปสังเกตการณ์ในชั้นเรียนของเวียดนามจะเห็นว่า ระบบการสอนต่าง ๆ ทำได้อย่างน่าประทับใจ ครูพยายามใช้คำถามต่าง ๆ เพื่อจุดประกายให้นักเรียนได้มีการโต้ตอบในแนวสร้างสรรค์ในหลาย ๆ ด้านช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าได้เห็นถึงการแสดงออกทางการศึกษาของศึกษาในมหาวิทยาลัยฮานอยที่สามารถมีการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เช่น การศึกษาทางด้านภาษา เมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนไทยที่เรียนภาษาต่างชาตินานเป็นเวลานานแต่ก็ยังไม่สามารถพูดหรือสื่อสารกับชาวต่างชาติได้อย่างคล่องแคล่วซึ่งต่างจากนักศึกษาชาวเวียดนามที่ใช้เวลาเพียงแค่มิถุนายนก็สามารถสื่อสารภาษาต่างชาติได้ เช่น ภาษาไทย ภาษารัสเซีย เป็นต้น โดยคนทำหน้าที่ครูในประเทศเวียดนามถือว่าเป็นสถานะที่ได้รับความเคารพอย่างสูงทั้งในภาคส่วนสังคมและในห้องเรียน ครูจึงมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาทักษะการสอนและความรอบรู้ของตนเอง รวมทั้งพัฒนาวิธีที่สูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเรื่องนี้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลเวียดนาม ภาครัฐเองก็ได้สนับสนุนด้านเงินทุนและการพัฒนาทรัพยากรครูอย่างจริงจัง มีการส่งนักเรียนทุนไปเรียนยังประเทศตะวันตกในปีหนึ่ง ๆ จำนวนมาก (พัชรี เสกตบุเรณอร์, 2559) เทคนิคและสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษาของมหาวิทยาลัยฮานอยประเทศเวียดนามถือว่าเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาและนำแนวทางการศึกษาในประเทศเวียดนามมาประยุกต์ใช้กับระบบการศึกษาในประเทศไทย

จากความเป็นมาและความสำคัญข้างต้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเทคนิคและสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษาของมหาวิทยาลัยฮานอยและแนวทางการนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิธีการและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนภาษา
2. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษา
3. เพื่อเสนอแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ขอบเขตในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะศึกษาเทคนิคและสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษาของมหาวิทยาลัยฮานอยและแนวทางการนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ดังนี้

1. ศึกษาวิธีการและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนภาษาของมหาวิทยาลัยฮานอย โดยประกอบด้วย การตั้งจุดประสงค์การสอน การกำหนดเนื้อหาการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เทคนิคการจัดการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน การวัดผลและประเมินผล

2. ศึกษาสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษาของมหาวิทยาลัยฮานอย โดยสังเกตจากสิ่งต่าง ๆ สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่งผลต่อผู้เรียนทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่

2.1 สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ เป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติ

2.2 สภาพแวดล้อมทางด้านจิตภาพ เป็นสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความรู้สึกจิตใจ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน

2.3 สภาพแวดล้อมทางด้านสังคม เป็นสภาพแวดล้อมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านสังคม

3. เสนอแนวทางการนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมและนำมาพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การตั้งจุดประสงค์การสอน การกำหนดหลักสูตร การสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เทคนิคการจัดการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน การวัดผลและประเมินผล

ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษา มหาวิทยาลัยฮานอย แยกได้ดังนี้

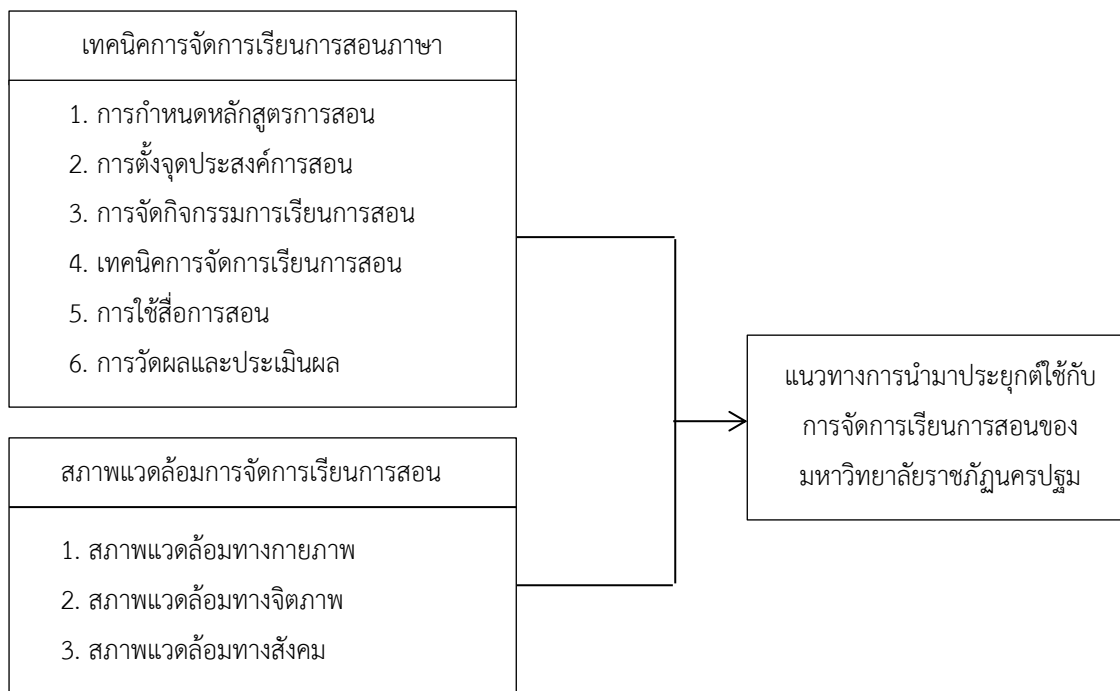
1. อาจารย์ผู้สอน	จำนวน 600 คน
2. นักศึกษา	จำนวน 6,000 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

1. อาจารย์ผู้สอน	จำนวน 2 คน
2. นักศึกษา	จำนวน 20 คน
แบ่งเป็น นักศึกษาชาย	จำนวน 2 คน
นักศึกษาหญิง	จำนวน 18 คน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาในมหาวิทยาลัยฮานอย

ผลการศึกษา

1. การกำหนดหลักสูตรการสอน พบว่า อาจารย์ผู้สอนมีการวางแผนหลักสูตรการสอนโดยมีการกำหนดเนื้อหาการสอนในแต่ละครั้งให้ตรงตามหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้ ผู้สอนมีแผนการสอน มีการกำหนดเป้าหมายและมีทิศทางในการสอน ทำให้เป็นการสอนเป็นไปอย่างมีคุณค่าและบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ
2. การตั้งจุดประสงค์การสอน พบว่า อาจารย์ผู้สอนมีการกำหนดจุดประสงค์อย่างชัดเจนไม่คลุมเครือใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีจุดมุ่งหมายเพื่อเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า อาจารย์ผู้สอนมีการจัดกิจกรรมภายในห้องเรียนที่มีความหลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเอง กิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด กิจกรรมที่ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่ดีงาม กิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลายทั้งบุคคลและเครื่องมือทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน
4. เทคนิคการจัดการเรียนการสอน พบว่า อาจารย์ผู้สอนใช้ภาษาในการอธิบายแบบเข้าใจง่ายมีการแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นให้ข้อเสนอแนะ มีการจำลองสถานการณ์จริงมาไว้ในชั้นเรียน สอนที่ให้ประสบการณ์ตรงกับนักศึกษาโดยการให้นักศึกษาลงมือปฏิบัติจริง
5. การใช้สื่อการสอน พบว่า อาจารย์ผู้สอนใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย ได้แก่ โน้ตบุ๊ก (Notebook) โปรเจคเตอร์ (Projector) ลำโพง บัตรคำ หนังสือเรียนและเอกสารประกอบการเรียน
6. การวัดผลและการประเมินผล พบว่า อาจารย์ผู้สอนมีการทดสอบความรู้นักศึกษาก่อนเรียน ระหว่างการเรียน หลังเรียน และมีการวัดผลและประเมินผลการเรียนตลอดหลักสูตรโดยการสอบกลางภาคและสอบปลายภาค
7. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ พบว่า มีการจัดวางโต๊ะเก้าอี้ไว้เหมาะสมกับการนั่งเรียน มีประตูและหน้าต่างที่เหมาะสมกับขนาดของห้องเรียนเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก มีเครื่องปรับอากาศและพัดลม มีหลอดไฟให้แสงสว่างในเวลาเรียน มีอุปกรณ์และสื่อการสอนครบถ้วน ภายในบริเวณมหาวิทยาลัยมีการปลูกต้นไม้ตลอดทางเดินเท้าทำให้เกิดความร่มรื่น มีเก้าอี้ให้นั่งพักผ่อนหรืออ่านหนังสือ มีสนามกีฬาไว้ให้ออกกำลังกาย

8. สภาพแวดล้อมทางจินตภาพ ในด้านพฤติกรรมของผู้เรียนพบว่า ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียน ตั้งใจฟังเวลาอาจารย์สอน ไม่คุยเล่นกันในเวลาเรียน ไม่เล่นโทรศัพท์มือถือขณะเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายส่งตรงเวลาที่กำหนด มีการแสดงความเคารพต่ออาจารย์ผู้สอนโดยการกล่าว “สวัสดี” ทุกครั้งก่อนเรียนและเลิกเรียน ในส่วนพฤติกรรมของอาจารย์ผู้สอน จะแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ใช้คำพูดในการสอนอย่างสุภาพ เข้าสอนตรงเวลา มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างการเรียนการสอน มีการนำเทคนิคและสื่อการสอนต่าง ๆ มาใช้สอนให้กับนักศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาที่เรียนยิ่งขึ้นผู้สอนจะเข้าถึงนักศึกษาทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติวางตัวเป็นกลางในการสอน

9. สภาพแวดล้อมทางสังคม พบว่า บรรยากาศในชั้นเรียนมีการทำกิจกรรมร่วมกันในชั้นเรียน เพื่อสร้างความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน มีลักษณะความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีความเป็นกันเอง และส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการที่ดีด้านอารมณ์ สังคม และการเรียน อาจารย์แสดงออกถึงความเอาใจใส่ ด้วยการฟังความคิดเห็นของนักศึกษาอย่างตั้งใจ เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ เชิงบวก

แนวทางการนำมาประยุกต์ใช้

ด้านเทคนิคการจัดการเรียนการสอนภาษา

1. การกำหนดหลักสูตรการสอน

1.1 การวางแผนหลักสูตรการสอนควรมีการกำหนดเนื้อหาการสอนที่ชัดเจน ไม่ซับซ้อน เนื้อหาเหมาะสมกับหลักสูตรที่กำหนดขึ้น

1.2 การวางแผนการสอนควรคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญว่าผู้เรียนมีความสามารถมีความรู้ระดับใด ควรจัดเนื้อหาการเรียนให้เหมาะสมกับระดับความรู้

1.3 การกำหนดเนื้อหาการเรียนการสอนควรมีการจัดทำตามลำดับขั้นตอนไม่ควรกำหนดเนื้อหาแบบข้ามขั้นเพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสน จัดลำดับความสำคัญไม่ได้ว่าเรื่องใดควรเรียนก่อนเรื่องใดควรเรียนหลัง

2. การตั้งจุดประสงค์การสอน

2.1 การตั้งจุดประสงค์การสอนควรมีความชัดเจน ไม่คลุมเครือและเข้าใจง่าย

2.2 การตั้งจุดประสงค์การสอนควรสะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เป็นผลจากการเรียนรู้ โดยครอบคลุมทั้งด้านความรู้ความคิดความสามารถในการปฏิบัติ เจตคติและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

2.3 การเขียนจุดประสงค์การสอนจะเขียนเป็นข้อ ๆ ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนตามคำอธิบายรายวิชา ควรเน้นให้ผู้เรียนฝึกการปฏิบัติมากกว่าให้เรียนแต่ทฤษฎี

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3.1 กิจกรรมที่จัดขึ้นควรเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีการพัฒนาและได้เรียนรู้การปฏิบัติด้วยตนเอง

3.2 ควรเน้นการจัดกิจกรรมแบบกลุ่มสัมพันธ์ เพื่อที่จะให้ผู้เรียนนั้นสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถแสดงความคิดเห็นและรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น

3.3 ผู้สอนควรมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย โดยกิจกรรมนั้น ๆ ต้องสามารถสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนได้

3.4 ควรปรับเปลี่ยนระยะเวลาการสอนให้ยาวนานขึ้น โดยแต่ละคาบการเรียนการสอนจะต้องมีทั้งเนื้อหาการสอนที่ครบถ้วนและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ที่สามารถนำมาใช้ได้จริง

4. เทคนิคการจัดการเรียนการสอน

4.1 เทคนิคการจัดการเรียนการสอน ควรเป็นสิ่งที่สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมของผู้เรียนเข้ากับประสบการณ์ที่จะสอน

4.2 ควรนำเทคนิคการสอนใหม่ ๆ ที่น่าสนใจมาสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียน

- 4.3 ควรให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนได้ลงมือปฏิบัติจริง
- 4.4 ควรให้ผู้เรียนได้มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเรียนหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชั้นเรียน
- 4.5 ควรใช้ภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจและใช้เวลาในการอธิบายไม่มากเกินไปควรมีสื่อการสอนเพื่อดึงดูดความสนใจของนักศึกษา
- 4.6 ผู้สอนต้องนำวิธีการสอนที่สามารถสร้างให้ผู้เรียนเกิดความกล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าถาม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียนอย่างแท้จริง
5. การใช้สื่อการสอน
 - 5.1 มีการใช้สื่อการสอนจำพวกโสตทัศนูปกรณ์เพื่อสร้างความสนใจช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น
 - 5.2 ควรมีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลายเพื่อไม่เกิดความน่าเบื่อรวมทั้งควรเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่เรียน
 - 5.3 ควรมีการนำตำราเรียนหรือเอกสารการสอนของเจ้าของภาษาหรือเจ้าของศาสตร์นั้น ๆ มาใช้ในเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีคุณภาพ
6. การวัดผลและประเมินผล
 - 6.1 มีการประเมินผลตลอดเวลาโดยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การสังเกต การซักถาม การทดสอบเพื่อให้แน่ใจว่าการสอนของครูตรงตามจุดประสงค์มากที่สุด
 - 6.2 ผู้สอนควรกำหนดแบบประเมินในทุก ๆ ระดับและทุกช่วงของการเรียนการสอนไว้อย่างชัดเจน
 - 6.3 ผู้สอนควรประเมินผู้เรียนทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการเรียน เพื่อวัดผลว่านักศึกษามีความเข้าใจในเนื้อหาการเรียนมากน้อยเพียงใดและควรเน้นหรือเพิ่มเติมเนื้อหาส่วนใดในการสอน

ด้านสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนภาษา

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
 - 1.1 การจัดห้องเรียนควรให้มีความเหมาะสมกับจำนวนนักศึกษา นักศึกษาไม่ควรเกินจำนวน 25 คนต่ออาจารย์ผู้สอน 1 คน ห้องเรียนไม่คับแคบ เพื่อให้นักศึกษาเกิดความคล่องตัวในการทำกิจกรรม
 - 1.2 มีแสงสว่างพอเหมาะเพื่อช่วยให้ผู้เรียนอ่านหนังสือได้ชัดเจน เพื่อเป็นการถนอมสายตาควรใช้ไฟฟ้า ช่วยถ้ามีแสงสว่างน้อยเกินไป
 - 1.3 มีช่องว่างระหว่างแถวที่นักเรียนจะลุกนั่งได้สะดวก และทำกิจกรรมได้คล่องตัว
 - 1.4 มีอากาศถ่ายเทได้ดี มีหน้าต่างพอเพียงและมีประตูเข้าออกได้สะดวก
 - 1.5 ห้องเรียนต้องปราศจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น เสียง กลิ่น ควัน ฝุ่น เป็นต้น
 - 1.6 ห้องเรียนมีความสะอาด โดยฝึกให้นักเรียนรับผิดชอบช่วยกันเก็บกวาดเช็ดถูเป็นการปลูกฝังนิสัยรักความสะอาดและฝึกการทำงานร่วมกัน
 - 1.7 จัดอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียนให้สะอาด ปลอดภัย สวยงาม สร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง ใกล้เคียงธรรมชาติ มีต้นไม้ร่มรื่น มีโต๊ะเก้าอี้ไว้นั่งพักผ่อน
2. สภาพแวดล้อมทางจิตภาพ
 - 2.1 บุคลิกภาพของอาจารย์ จะช่วยเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี อาจารย์ควรยิ้มแย้มแจ่มใส มีกิจกรรมหลากหลาย แต่งกายเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ใช้ภาษาที่ถูกต้องชัดเจน เต็มใจตอบคำถามของนักศึกษา พูดกับนักเรียนด้วยเสียงนุ่มนวลเป็นมิตรและพูดชี้แจงเหตุผลแก่ผู้เรียนด้วยน้ำเสียงปกติ

2.2 บุคลิกภาพของนักศึกษาช่วยส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ นักศึกษาควรตั้งใจฟังที่อาจารย์สอน ไม่คุยเล่นกันในเวลาเรียน ไม่เล่นโทรศัพท์ในเวลาเรียน เมื่อเกิดข้อสงสัยให้ยกมือถามอาจารย์ผู้สอน ใช้คำพูดที่สุภาพ แต่งกายถูกระเบียบของมหาวิทยาลัย เข้าร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน

3. สภาพแวดล้อมทางสังคม

3.1 มีการตอบสนองความต้องการของนักศึกษา เพื่อให้เรียนอย่างมีความสุขและมีความสนใจกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

3.2 มีการส่งเสริมความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ส่งเสริมการคิดทำสิ่งใหม่ ๆ ที่มีประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

3.3 มีการสร้างแรงจูงใจในระหว่างเรียน เช่น รางวัล การชมเชย คะแนนแข่งขัน เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสนใจ ตั้งใจ ขยันหมั่นเพียรในการเรียนและทำกิจกรรม

3.4 มีการจัดทำข้อตกลงร่วมกัน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ มีแนวทางปฏิบัติหรือบทลงโทษเมื่อผู้เรียน ไม่ทำตามข้อตกลงและแก้ไข้ปัญหาเมื่อมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น

3.5 ควรมีระบบการคัดกรองนักศึกษาเข้ามาศึกษาที่มีความเข้มงวดเพื่อให้ได้ผู้เรียนที่มีพื้นฐานทางการศึกษาที่ดี และมีความพร้อมทางการศึกษา

3.6 ควรปรับปรุงส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทย ให้ผู้ปกครองหรือชุมชนร่วมกันส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้เด็กไทยมีคุณภาพทางการศึกษาที่ดีขึ้น

3.7 ควรปรับเปลี่ยนลักษณะสถาบันการศึกษาให้เป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางเพื่อให้นักศึกษาของไทยมีความเข้มข้นขึ้น เจาะลึกเข้าถึงเนื้อหานั้น ๆ ได้อย่างละเอียด

3.8 ควรเปลี่ยนวิธีคิดในการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาที่เรียน ที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงมากกว่าการเรียนเพื่อให้ได้ใบปริญญา

เอกสารอ้างอิง

เดิรินทร์ สยดา. (2550). **ประเภทของวิธีสอน**. สืบค้นจาก <https://www.l3nr.org/posts/125723>

ธีรภูมิ ประทุมพรรัตน์. (2523). **การบริการศึกษา**. สงขลา: ภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

นารี มิตรสัมพันธ์ดี. (2523). **การสำรวจสภาพแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประภาศรี สุฉันทบุตร. (2522). **สภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยรามคำแหง ในทัศนะของนักศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ปรัชญา เวสารัชช์. (2545). **หลักการจัดการศึกษา**. สืบค้นจาก <http://www.suthep.crru.ac.th/book6/1.pdf>

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2546). **หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา**. สืบค้นจาก <http://www.e-book.ram.edu/e-book/e/EA634/>

ปาริชา ตาลสุข. (2554). **เทคนิคการสอน**. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/>

เปลื้อง ณ นคร. (2559). **เทคนิค**. สืบค้นจาก <http://www.dictionary>

พัชรี สเกตบุรเอนอร์. (2559). **การศึกษาเวียดนามพัฒนาได้เท่าที่**. สืบค้นจาก <https://blog.eduzones.com>

พัชรลักษณ์ ถนอมทรัพย์. (2556). **Learning environments**. สืบค้นจาก <http://www.immyberry.blogspot.com>

พิทยา บวรวัฒนา. (2544). **ทฤษฎีองค์การสาธารณะ** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2556). **มหาวิทยาลัยฮานอย**. ประเทศเวียดนาม (เอกสารอัดสำเนา)

เอกสารอ้างอิง

- ยาเป็น เรื่องจริยธรรม. (2553). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้. สืบค้นจาก <http://www.kroobannok.com/blog/39839>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- วรณัฐ ทุนทกิจ. (2553). ความหมายของการศึกษา. สืบค้นจาก <http://www.km.skn.go.th/>
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2542). การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ: เลิฟ แอนด์ เลิฟเพรส.
- ศโรชา ทองคง. (2556). การจัดการเรียนการสอนภาษาเวียดนามและแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อ พัฒนาการจัดการเรียนการสอนภาษาสำหรับนักศึกษาในประเทศไทย: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัย ฮานอย.
- สมหวัง พันธะลี. (2542). สภาพปัญหาและความต้องการการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สิริกัญญา. (2557). สภาพแวดล้อมทางการเรียน. สืบค้นจาก <https://www.sirikanya926.wordpress.com>
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ. กรุงเทพฯ: ดวงกมลสมัย.
- อรรณพ คุณพันธ์, สุรัชย์ ศรีนาค และเฉลิมเกียรติ ภู ปั่น. (2554). ได้ศึกษาสภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรุณ รักธรรม. (2536). “ทฤษฎีองค์การ” ประมวลชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อุทัย เลาหิเชียร. (2543). รัฐประศาสนศาสตร์ลักษณะวิชาและมิติต่าง ๆ (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.

การออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกร
ปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล

Nakhon Pathom Model: A Motion Graphic Design for
Fighting Fish Small and Medium Business

ยศกร แจ่มจำรัส¹

โสภาส แก้วต่าย²

สมโชค เนียนโรสง²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษาหลักการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล 2) เพื่อออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล 3) เพื่อวัดความพึงพอใจของผู้ชมต่อสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มเป้าหมาย มีระดับความพึงพอใจทางด้านเนื้อหาที่เข้าใจง่ายมากที่สุด รองลงมา คือ การโน้มน้าวให้คล้อยตามเนื้อเรื่อง ความสวยงามในการออกแบบกราฟิก และการเล่าเรื่อง ตามลำดับ ซึ่งมีระดับความพึงพอใจต่อเสียงบรรยาย และเสียงประกอบน้อยที่สุด และเสนอแนะให้มีการปรับปรุงซึ่งจะช่วยให้สื่อมีความสมบูรณ์น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: โมชันกราฟิก สื่อประชาสัมพันธ์

Abstract

This research aims to study 1) to study principles of graphic design, SMEs fighting fish farmers, Nakhon Pathom Model 2) to design, Motion graphic design, SMEs Fighting fish Farmers, Nakhon Pathom Model 3) to study the satisfaction with the graphics, public relations, SMEs fighting fish farmers, Nakhon Pathom Model. The study indicated that the target audience has the highest level of content satisfaction. The second is to convince the story. The beauty in graphic design. and narrative, respectively, with a level of satisfaction with the narrative. and minimal sound and suggest improvements that will make the media more compelling.

Keywords: motion graphic, media

บทนำ

ปลากัด เป็นปลาที่นิยมเลี้ยงมานาน ทั้งในประเทศ และได้แพร่หลายตามประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ชาวต่างชาติ มักรู้จักในชื่อ Fighting Fish หรือ Siamese Fighting Fish และมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Betta splendens Regan จัดเป็นปลาพื้นเมืองดั้งเดิมของไทยที่นิยมเลี้ยงมาตั้งแต่สมัยโบราณเพื่อดูเล่น และเพื่อกีฬาปลากัดปลา โดยสามารถพบได้ทั่วไปในทุกภาคของประเทศ

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

³ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ตามห้วยหนอง คลองบึง แอ่งน้ำ ลำคลอง รวมทั้งอ่างเก็บน้ำบริเวณน้ำตื้น มักพบในจุดน้ำที่ค่อนข้างใส และน้ำนิ่ง หรือแหล่งน้ำที่มีต้นไม้น้ำขึ้น เช่น กก หญ้าปล้อง ธูปฤาษี เป็นต้น ปลาที่จัดเป็นปลาสวยงามที่นิยมเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย ทั้งในด้านความสวยงาม การกีฬา และการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรหรือผู้ชื่นชอบ แต่ปัญหาพบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงปลากัดนั้นไม่ได้รับความเอื้ออำนวยเท่าที่ควรในเรื่องของการส่งออกปลากัด เนื่องจากปลากัดนั้นราคาค่อนข้างถูกเมื่อขายให้กับนายหน้าจากปัญหานี้จึงเกิดการซื้อขายปลากัดออนไลน์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ปลากัด ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ เพื่อให้เกษตรกรผู้เลี้ยงปลากัดนั้นมีชีวิตที่มั่นคงมากยิ่งขึ้น และเพื่อให้ทันกับเศรษฐกิจยุคไทยแลนด์ 4.0

ปัจจุบันเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาสวยงามของไทยที่มีความรู้ และความชำนาญในการพัฒนาสายพันธุ์ปลากัดจนเป็นที่ยอมรับของนักเลี้ยงปลาทั่วโลก มีการซื้อขายกันทั้งในเว็บไซต์ และการซื้อขายผ่านผู้ส่งออกเป็นจำนวนมากจากมูลค่าการส่งออกปลาสวยงามในแต่ละปี พบว่าปลากัดเป็นปลาสวยงามที่มีมูลค่าการส่งออกสูงเป็นอันดับ 1 ของปลาสวยงามที่ส่งออกของประเทศไทย โดยมีมูลค่าสูงสุดต่อเนื่องกันมาหลายปี จนถึงปัจจุบัน (สถาบันวิจัยสัตว์น้ำสวยงาม และพรรณไม้น้ำ และคณะ, 2554)

จังหวัดนครปฐม เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลากัดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศ จึงได้มีการจัดตั้งเครือข่าย “นครปฐมโมเดล” ที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันขึ้นระหว่างเกษตรกร ผู้ประกอบการเอกชน ภาคสถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อช่วยสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องทั้งระบบห่วงโซ่ ที่ส่งเสริมการสร้างรายได้จากปลากัดโดยจะผลักดันด้านปลากัดให้เป็นเอกลักษณ์ของไทยเป็นของดีมีคุณภาพ ซึ่งมีช่องทางการสร้างอาชีพ และรายได้เป็นจำนวนมาก เป็น “แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในอุตสาหกรรมปลาสวยงามของไทย”

ในปัจจุบันการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับปลากัดของเครือข่ายนครปฐมโมเดล ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลทั่วไป สื่ออินโฟกราฟิกแอนิเมชันหรือสื่อโมชันกราฟิกจึงเข้ามามีบทบาทช่วยทำให้สามารถบริโภคข้อมูลได้ง่าย และเร็วขึ้น เป็นศาสตร์ และศิลป์แห่งการสื่อสาร เป็นการนำข้อมูลที่มีความซับซ้อนมาจัดกระทำให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยใช้ภาพกราฟิกที่สวยงามเป็นตัวช่วย โมชันกราฟิกเป็นสื่อที่นำเสนอข้อมูลด้วยภาพ ตัวเลขหรือความรู้ ใช้แสดงข้อมูลที่ซับซ้อน ซึ่งจะต้องมีการอธิบายอย่างรวดเร็ว ชัดเจน และยังสามารถนำไปเผยแพร่ตามสื่อโซเชียลได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงมีแนวคิดจัดทำสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล เพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ที่รับชมหรือผู้ที่สนใจ และเป็นช่องทางการศึกษาเทคนิคการขายปลากัดออนไลน์ ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล
2. เพื่อออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล
3. เพื่อวัดความพึงพอใจของผู้ชมต่อสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ และสรุปผล โดยกำหนดกระบวนการและขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การสร้างสรรค์การออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัยดังนี้

1. แหล่งข้อมูลประเภทเอกสารและสื่ออิเล็กทรอนิกส์
 - 1.1 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายนครปฐมโมเดล
 - 1.2 วิเคราะห์หลักการออกแบบสื่อโมชันกราฟิก
2. แหล่งข้อมูลประเภทบุคคลโดยการศึกษาจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญของเครือข่ายนครปฐมโมเดล

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยทำการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. เก็บข้อมูลประเภทเอกสารจากการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อใช้กำหนดประเด็นคำถาม
2. เก็บข้อมูลประเภทบุคคล จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทดสอบในเรื่องการสื่อความหมายความสวยงามของการสร้างสรรค์ผลงาน และความถูกต้องของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง 2 ด้าน คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานกราฟิก และภาพเคลื่อนไหว และผู้เชี่ยวชาญในส่วนทางด้านเนื้อหาเครือข่ายนครปฐมโมเดล
3. เก็บข้อมูลตัวอย่างผลงานวิเคราะห์ผลงานกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาเกี่ยวกับปลา และเกษตรกร โดยกลุ่มตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์ ที่มีอยู่ผู้รับชมไม่น้อยกว่า 100,000 ครั้ง ที่เผยแพร่อยู่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2552 – 2559

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. สื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัด ภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล
2. แบบประเมินผลงานโมชันกราฟิกกับผู้เชี่ยวชาญทดสอบในเรื่องการสื่อความหมายความสวยงามของการสร้างสรรค์ผลงาน และความถูกต้องของผลงานออกแบบ ในส่วนของด้านเนื้อหาเครือข่ายนครปฐมโมเดล
3. แบบวัดความพึงพอใจของผู้ชมที่มีต่อสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล

วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ความสำคัญที่มีต่อสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัด ภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล โดยการวิเคราะห์ดังนี้

1. แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ชมที่มีต่อสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล
2. แบบสอบถาม สำหรับการประเมินผลงานโมชันกราฟิกกับผู้เชี่ยวชาญในเรื่องการสื่อความหมาย ความสวยงามของการสร้างสรรค์ผลงานโดยผู้เชี่ยวชาญ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลปฐมภูมิประเภทเอกสาร ตำรา สื่อออนไลน์ และข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลากัดภายใต้เครือข่ายนครปฐมโมเดล
2. เก็บข้อมูลตัวอย่างจากผลงานกรณีศึกษา โดยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ ด้านภาพ ด้านเสียง ด้านการใช้สี และการออกแบบตัวละคร เพื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปข้อมูล และกำหนดแนวทางการออกแบบ

3. เก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ รวมไปถึงข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญในส่วนทางด้านเนื้อหาเครือข่ายนครปฐมโมเดล ผลงานการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลาเก๋ ภายใต้อุปกรณ์เครือข่ายนครปฐมโมเดล
4. แก้ไขผลงานตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
5. สร้างสรรค์ผลงานต้นแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลาเก๋ ภายใต้อุปกรณ์เครือข่ายนครปฐมโมเดล
6. นำผลงานต้นแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลาเก๋ ภายใต้อุปกรณ์เครือข่ายนครปฐมโมเดล เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามประเมินผู้ที่ได้รับชม
7. ทำการวิเคราะห์ข้อมูล สรุป และอภิปรายผล

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ไปประเมินความพึงพอใจกับกลุ่มเป้าหมายบุคคลทั่วไปที่มีต่อการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมภายใต้อุปกรณ์เครือข่ายนครปฐมโมเดล ในเพลงที่เกี่ยวกับปลาสวยงาม ได้ผลดังนี้

พบว่าความพึงพอใจมากที่สุดคือ เนื้อหาเข้าใจง่าย คิดเป็นร้อยละ 62 รองลงมา คือการโน้มน้าวให้คล้อยตามเนื้อเรื่อง และความสวยงามในการออกแบบกราฟิก คิดเป็นร้อยละ 58 ความน่าสนใจในการเล่าเรื่อง คิดเป็นร้อยละ 56 การใช้เสียงเอฟเฟค คิดเป็นร้อยละ 32 การใช้เสียงเพลงประกอบ คิดเป็นร้อยละ 32 ส่วนความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ การใช้เสียงบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 28 และมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงจากผู้ตอบแบบสอบถาม คือควรปรับปรุงเรื่องเสียงบรรยายให้น่าฟังมากยิ่งขึ้น การใช้เสียงเอฟเฟคควรให้สอดคล้องกับภาพ และเสียงดนตรีประกอบต้องมีเสียงที่เร้าใจมากกว่านี้ เพราะจะช่วยให้สื่อมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ควรศึกษาข้อมูล และเนื้อหาให้มาก เพราะจะทำให้เรานำเสนอข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

สรุปและอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้นำผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ไปประเมินความพึงพอใจกับกลุ่มเป้าหมายบุคคลทั่วไปที่มีต่อการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมภายใต้อุปกรณ์เครือข่ายนครปฐมโมเดล

จากการวิจัย ได้แนวทางในการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อมของกลุ่มเกษตรกรปลาเก๋ ภายใต้อุปกรณ์เครือข่ายนครปฐมโมเดล มีระดับความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายต่อการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกประชาสัมพันธ์การทำธุรกิจขนาดย่อม มีระดับความพึงพอใจมากที่สุดทางด้านเนื้อหาที่เข้าใจง่าย รองลงมา คือการโน้มน้าวให้คล้อยตามเนื้อเรื่อง และความสวยงามในการออกแบบกราฟิก ความพึงพอใจในการเล่าเรื่อง ตามลำดับ และมีระดับความพึงพอใจการใช้เสียงบรรยายน้อยที่สุด ซึ่งมีข้อเสนอแนะให้มีการปรับปรุงเสียงบรรยาย และการใช้เสียงประกอบ ซึ่งจะช่วยให้สื่อมีความสมบูรณ์น่าสนใจมากยิ่งขึ้น เพื่อช่วยสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ทั้งระบบ ที่ส่งเสริมการสร้างรายได้จากปลาเก๋โดยจะผลักดันด้านปลาเก๋ให้เป็นเอกลักษณ์ของไทยเป็นของดีมีคุณภาพ มีช่องทางการสร้างอาชีพ และรายได้ ตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในอุตสาหกรรมปลาสวยงามของไทย

เอกสารอ้างอิง

- ชุดิมา วิเศษสิงห์. (2557). **ออกแบบอินโฟกราฟิก เรื่อง ปัญหาสุนัขจรจัด**. ศิลปนิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ญานิน กัลยาพิเชฏฐ์. (2557). **การออกแบบสื่อโมชันกราฟิก พิธีกรรมพื้นบ้านวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง**. ศิลปนิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

เอกสารอ้างอิง

- ฐานเศรษฐกิจออนไลน์. (2556). **ขึ้นทะเบียน'ข้าวหอมมะลิ' ผ้าขาวม้า ยาหม่อง ข้าวหลาม'** เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ. สืบค้นจาก <http://www.thaihof.org/main/article/detail/2815>
- นนทิตา ถาวรไพบูลย์บุตร. (2555). **ทฤษฎีการรับรู้ทางตา**. สืบค้นจาก <http://thailand.digitaljournals.org/index.php/jotat/article/download/17956/17370>
- ปรีชา อินทร์ปรีดิ์, เมธี แก้วเนิน และเรืองวิชัย ยืนพันธุ์. (2556). **การเปรียบเทียบและวิเคราะห์ทางการเงินของฟาร์มเพาะเลี้ยงปลาสวยงาม ที่เลี้ยงปลาชนิดเดียวและหลายชนิด**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการจัดการประมง คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พงษ์พิพัฒน์ สายทอง. (2557, กรกฎาคม). **การออกแบบอินโฟกราฟิกแอนิเมชันเพื่อการเรียนการสอน**. ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 5 (2), 120.
- สถาบันวิจัยสัตว์น้ำสวยงามและพรรณไม้น้ำ และคณะ. (2554). **มาตรฐานปลากัดสวยงามไทยในประเทศไทย**. นนทบุรี: คุณาไทย.
- อาทิตย์ หงส์ยนต์. (2557). **ออกแบบภาพเคลื่อนไหว 2 มิติ เรื่อง เดือนภัยพิบัติกรรมเสี่ยงอุบัติเหตุบนท้องถนน**. ศิลปินปรัชญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- Filmv. (ม.ป.ป.). **ความหมายและหลักการเกิดภาพเคลื่อนไหว**. สืบค้นจาก <https://filmv.wordpress.com/unit-1/>
- Graphiiz. (2554). **องค์ประกอบของการออกแบบงานกราฟิก**. สืบค้นจาก <https://graphiiz.wordpress.com/2011/06/18/องค์ประกอบของการออกแบบ/>
- Homepage9. (ม.ป.ป.). **ทฤษฎีสี**. สืบค้นจาก <https://homepage9.wordpress.com/ทฤษฎีสี/>
- Infographic Thailand. (2557). **เบื้องหลังการทำ motion graphic 1 ชิ้น**. สืบค้นจาก <http://infographic.in.th/infographic/เบื้องหลังการทำ-motion-graphic-1>
- Jaruwan wan suttimusig. (2553). **องค์ประกอบศิลป์ (Composition) คือ?** สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/417795>
- Pasusat. (ม.ป.ป.). **ปลากัด และการเลี้ยงปลากัด**. สืบค้นจาก <http://pasusat.com/ปลากัด/>
- Sawitree roopanont. (2559). **Motion graphic คือ**. สืบค้นจาก <https://www.phranakornsoft.com/motion-graphic-%E0%B8%84%E0%B8%B7%E0%B8%AD/>
- Truelookpanya. (2552). **ความเป็นมาและความหมายของงานกราฟิก**. สืบค้นจาก http://www.truelookpanya.com/new/cms_detail/knowledge/366-00/

การสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลเพ้นท์

Creation Reflection of Overweight in Children by Digital Painting

ชูศักดิ์ เลาเหลาญจนศิริ¹

อรรถ อารีรอบ²

ธีร์ คำหอม²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการบริโภค รวมทั้งแนวทางในการดูแลควบคุมและการป้องกันภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก 1) เพื่อศึกษาหลักการออกแบบสื่อดิจิทัลเพ้นท์ เรื่องการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก 2) เพื่อออกแบบสื่อดิจิทัลเพ้นท์ เรื่องการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อผลงานดิจิทัลเพ้นท์ เรื่องการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก ผลการศึกษาพบว่า การออกแบบการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลเพ้นท์ กับประชาชนจากตำบลดอนชะเอม อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี จำนวน 99 คน ที่เป็นพ่อแม่ของเด็ก ซึ่งสามารถสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการเล่าเรื่องราวการสื่อสาร การใช้สี การใช้เทคนิคต่าง ๆ ให้น่าสนใจ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว การวางจุดสนใจ สร้างความพึงพอใจต่อกลุ่มเป้าหมายได้ในเกณฑ์ดี เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

คำสำคัญ: ดิจิทัลเพ้นท์ ดิจิทัลเพ้นท์ติง

Abstract

This research to study factors related to consumption behavior. 1) to study the principles of digital media design. 2) to design digital media painting 3) to study the satisfaction with digital painting. Reflection on overweight in children study indicated that design of overweight images in children through digital painting. With 99 person are parents of children from the Don Chaem, Tha Maka, Kanchanaburi. This can generate awareness about storytelling, communication, color usage, techniques to be interesting and unique. Point of interest satisfy the target audience well. The objectives set

Keywords: digital paint, digital painting

บทนำ

ภาวะน้ำหนักเกินในเด็กเป็นปัญหาสำคัญทางสาธารณสุขเร่งด่วนที่ต้องการการแก้ไขทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทยด้วย เนื่องจากปัจจุบันแนวโน้มการมีภาวะน้ำหนักเกินของเด็กตั้งแต่เกิดเกณฑ์มาตรฐานจนถึงเป็นโรคอ้วนมีอัตราเพิ่มสูงขึ้น และมีการระบาดไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว พฤติกรรมการบริโภคของเด็กไทยที่น่าเป็นห่วงถือเป็นวาระสำคัญของประเทศ ที่ทุกฝ่ายโดยเฉพาะโรงเรียน (สสส, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, 2556) เด็กที่เป็นโรคอ้วนในวัยอนุบาลนั้น หนึ่งในสามจะยังคงเป็นโรคอ้วน เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ และเกือบครึ่งหนึ่งของเด็กวัยเรียนที่เป็นโรคอ้วนก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่เป็น โรคอ้วนเช่นกัน (ปวินทรา หะริณสุต สมนึก, 2557) ปัญหาดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคม เช่น ขาดความมั่นใจในตนเอง เครียด และซึมเศร้า (พัชราภรณ์ อารีย์, สุภารัตน์ วังศรีคุณ และศรีพรรณ กันธวัง, 2550) ซึ่งสาเหตุของปัญหาดังกล่าวมาจากหลายปัจจัย เช่น เด็กที่

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

เกิดจากพ่อแม่ที่เป็นโรคอ้วนหรือมีภาวะน้ำหนักเกิน จะมีโอกาสประสบปัญหาน้ำหนักเกินมากกว่าเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่มีน้ำหนักอยู่ในเกณฑ์ปกติหลากหลายสุขภาพในด้านของอาหาร โภชนาการที่ควรได้รับต่อวัน การออกกำลังกายที่สม่ำเสมอ และที่สำคัญคือวิธีการเลี้ยงดูของครอบครัวที่สร้างเสริมนิสัยการบริโภคที่ไม่ถูกต้องรวมถึงสื่อโฆษณาต่าง ๆ ที่ไม่คำนึงถึงประโยชน์ของผู้บริโภค นำพาให้เด็กเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพที่เกิดจากพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่ไม่มีขอบเขต จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าภาวะน้ำหนักเกินในเด็กมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพของเด็ก ด้านครอบครัว รวมทั้งด้านสังคม

ผู้วิจัยเคยเป็นบุคคลที่มีภาวะน้ำหนักเกินคนหนึ่งตั้งแต่เด็กแต่สามารถควบคุมให้ลดลงมาได้ โดยต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหารและโภชนาการ การออกกำลังกาย สภาวะแวดล้อมและจิตใจ และการมีวินัยต่อตัวเอง ความสำคัญของปัญหาและวัตถุประสงค์ในการสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลเพ้นท์ เพื่อนำเสนอความหมาย สาเหตุ ผลกระทบ ภาวะแทรกซ้อน และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมการบริโภค รวมทั้งแนวทางในการดูแลสุขภาพ และการป้องกันภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต สติปัญญาที่สมบูรณ์ และใช้ชีวิตประจำวันได้เป็นปกติชนทั่วไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักการออกแบบสื่อดิจิทัลเพ้นท์ เรื่องการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก
2. เพื่อออกแบบสื่อดิจิทัลเพ้นท์ เรื่องการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อผลงานดิจิทัลเพ้นท์ เรื่องการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาดิจิทัลเพ้นท์ และการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก ทั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และสรุปผล โดยกำหนดกระบวนการและขั้นตอน ของการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การณรงคภาวะน้ำหนักเกินในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลเพ้นท์ โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัยดังนี้

1. ข้อมูลประเภทเอกสาร จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารตำรา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเนื้อหาการศึกษาดังนี้
 - 1.1 บทความเกี่ยวกับภาวะน้ำหนักเกิน
 - 1.2 ตัวอย่างผลงานดิจิทัลเพ้นท์
 - 1.3 การออกแบบสื่อเกี่ยวกับการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก
 - 1.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ตัวอย่างผลงานจากดิจิทัลเพ้นท์ เพื่อนำมาวิเคราะห์เทคนิค รูปแบบของผลงาน และสรุปผลเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบสื่อดิจิทัลเพ้นท์

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยทำการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารจากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ
 - 1.1 ภาวะน้ำหนักเกินในเด็ก
 - 1.2 การสร้างผลงานสื่อดิจิทัลเพ้นท์
2. วิเคราะห์ผลงานของศิลปิน 2 ท่าน คือ ยศนันท์ วุฒิศรมบัติกุล (ชั้นเต๋อ), อารักษ์ อ่อนวิสัย (Sahred toy) ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และสามารถสอดแทรกเนื้อหาที่สะท้อนสังคมเข้าไปในงานของศิลปิน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบประเมินคุณภาพสื่อด้านการสื่อความหมายและด้านองค์ประกอบศิลป์ สำหรับผู้เชี่ยวชาญ
2. แบบสอบถามความพึงพอใจของประชาชนในตำบลดอนชะเอม อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี จำนวน 99 คน

ที่เป็นพ่อแม่ของเด็ก ที่มีต่อสื่อการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลพื้นที่

วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ความสำคัญที่มีผลต่อการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลพื้นที่ การวิเคราะห์ปัญหาเหล่านี้จึงมุ่งเน้นข้อมูลที่สามารถใช้เป็นแบบสร้างสรรคงานดิจิทัลพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับภาวะน้ำหนักรุนแรงจากการศึกษาค้นคว้าจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลพื้นที่
2. วิเคราะห์ตัวอย่างจากตัวอย่างผลงานกรณีศึกษา โดยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์จากภาพจิตรกรรมด้านการสื่อความหมาย และการจัดองค์ประกอบศิลป์เพื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อ สรุปข้อมูล และกำหนดแนวทางการออกแบบ
3. วิเคราะห์คะแนนในแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญ และนำคะแนนที่ได้มาสรุปผลเพื่อหาภาพที่ได้คะแนนมากที่สุดหนึ่งภาพจากสามภาพในแต่ละสาเหตุ จากค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
4. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อผลงาน เรื่องการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กในเชิงสถิติ

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลปฐมภูมิประเภทเอกสาร ตำรา สื่อออนไลน์ และข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับการการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลพื้นที่
2. เก็บข้อมูลตัวอย่างจากผลงานกรณีศึกษา โดยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ องค์ประกอบศิลป์การใช้สีในงานดิจิทัลพื้นที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปข้อมูล และกำหนดแนวทางการออกแบบ
3. เก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ รวมไปถึงข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญทางการออกแบบ
4. แกะไขผลงานตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
5. สร้างสรรค์ผลงานต้นแบบการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลพื้นที่
6. นำผลงานต้นแบบการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามประเมินผู้ที่ได้รับชม
7. สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

จากการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมารดา มารวมทั้งแนวทางในการดูแลควบคุมและการป้องกันภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็ก ซึ่งภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กเป็นปัญหาสำคัญทางสาธารณสุขเร่งด่วนที่ต้องการการแก้ไขทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทยด้วย เนื่องจากปัจจุบันแนวโน้มการมีภาวะน้ำหนักรุนแรงของเด็กตั้งแต่เกิดเกณฑ์มาตรฐานจนถึงเป็นโรคอ้วนมีอัตราเพิ่มสูงขึ้นไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว ซึ่งผู้วิจัยเลือกวิธีการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็ก ผ่านสื่อดิจิทัลพื้นที่

ผลการศึกษาพบว่า การออกแบบการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนแรงในเด็กโดยผ่านสื่อดิจิทัลพื้นที่กับประชาชนจากตำบลดอนชะเอม อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี จำนวน 99 คน ที่เป็นพ่อแม่ของเด็ก ซึ่งสามารถสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการเล่า

เรื่องราวการสื่อสาร การใช้สี การออกแบบดิจิทัลเพ้นท์ การใช้เทคนิคต่าง ๆ ให้น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น การใช้โทนสี ลายเส้นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว การวางจุดสนใจ และการสร้างเรื่องราวที่ดูสนุกสนาน แต่แฝงข้อคิดไว้ในภาพนั้น ๆ และสร้างความพึงพอใจต่อกลุ่มเป้าหมายได้ในเกณฑ์ดี เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และมีข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถาม ด้านการออกแบบสื่อต้องกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนและการศึกษาพฤติกรรม และค่านิยมต่างของกลุ่มเป้าหมายในเชิงลึก รวมทั้งการศึกษาเอกสารที่มากขึ้น ควรจะสอดแทรกเทคนิคการวาดภาพต่าง ๆ ให้มากขึ้น เช่น การทำให้ภาพมีมิติ การจัดองค์ประกอบ การเล่าเรื่องราวให้สนุกสนานยิ่งขึ้น ไปจนถึงการนำแนวความคิดที่แปลกใหม่เข้ามาประกอบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในด้านดิจิทัลเพ้นท์ ต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้นำผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ไปประเมินความพึงพอใจกับกลุ่มเป้าหมายประชาชนจากตำบลดอนชะเอม อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี จำนวน 99 คน ที่เป็นพ่อแม่ของเด็ก ซึ่งสามารถสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการเล่าเรื่องราว การสื่อสาร การใช้สี การออกแบบดิจิทัลเพ้นท์ การใช้เทคนิคต่าง ๆ ให้น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น การใช้โทนสี ลายเส้นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว การวางจุดสนใจ และการสร้างเรื่องราวที่ดูสนุกสนานแต่แฝงข้อคิดไว้ในภาพนั้น ๆ และสร้างความพึงพอใจต่อกลุ่มเป้าหมายได้ในเกณฑ์ดี เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากการวิจัย ได้แนวทางในการออกแบบการสร้างภาพสะท้อนภาวะน้ำหนักรุนเกินในเด็ก โดยผ่านสื่อดิจิทัลเพ้นท์ มีระดับความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยให้การสื่อสารเรื่องราว ข้อมูลที่เกี่ยวข้องไปยังกลุ่มเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น และมีข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถาม ด้านการออกแบบสื่อต้องกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน การศึกษาพฤติกรรมและค่านิยมต่างของกลุ่มเป้าหมายในเชิงลึก รวมทั้งการศึกษาเอกสารที่มากขึ้น ควรจะสอดแทรกเทคนิคการวาดภาพต่าง ๆ ให้มากขึ้น เช่น การทำให้ภาพมีมิติ การจัดองค์ประกอบ การเล่าเรื่องราวให้สนุกสนานยิ่งขึ้น ไปจนถึงการนำแนวความคิดที่แปลกใหม่เข้ามาประกอบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในด้านดิจิทัลเพ้นท์ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- นริศรา พิงโพธิ์สภ. (2552). ภาวะโภชนาการเกินหรือภาวะอ้วน. วารสารประชากรศาสตร์, 18 (2), 69-87.
- นวลอนงค์ บุญจรรยาศิลป์. (2555). มาป้องกันโรคอ้วนกันเถอะ. สืบค้นจาก http://www.drlek.com/article2/article_2003_05_9_3736.html
- บรรยงค์ โตจินดา. (2543). องค์การและการจัดการ. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- ประหยัด สายวิเชียร. (2547). อาหาร วัฒนธรรมและสุขภาพ. เชียงใหม่: นนทบุรีการพิมพ์.
- ปวินทรา หาริณสุต สมนึก. (2557). สถิติ 10 ปีที่ผ่านมา เด็กไทยอ้วนพุ่งอันดับหนึ่งของโลก. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, 9.
- พัชรภรณ์ อารีย์, สุภารัตน์ วังศรีคุณ และศรีพรรณ กันธวัช.(2550). ภาวะโภชนาการพฤติกรรมการบริโภคอาหารและกิจกรรมด้านร่างกายของเด็กวัยรุ่น: การศึกษาเบื้องต้น. พยาบาลสาร, 34 (2), 98-105.
- เพ็ญศรี เปลี่ยนคำ,บุญยง เกี่ยวการค้า และสิน พันธุ์พินิจ.(2553). การพัฒนาโปรแกรมการควบคุมภาวะน้ำหนักเกินของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดเพชรบุรี. วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา, 8 (2), 186-200.
- อนุกุล พลศิริ. (2551). ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมบริโภคอาหารของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง. วารสารวิจัยรามคำแหง, 11 (1), 49-56.
- อุบลวรรณ ภวานันท์ และคนอื่น ๆ . (2554). จิตวิทยาทั่วไป (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวที เรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” The Theatre Research Project “Butterfly is Free”

ปรีดารัตน์ ชนระรัตน์¹

บทคัดย่อ

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชานาฏการนิพนธ์ เพื่อประมวลความรู้ที่ศึกษามาตลอดหลักสูตรและนำเสนอในรูปแบบละครเวที โดยมุ่งหวังที่จะสื่อถึงเรื่องราวภายในจิตใจมนุษย์ที่มักจะถูกมองข้ามอันเป็นมาจากสภาวะแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบัน ที่มีกรอบของการเป็นตัวตนมากำหนด ทำให้มนุษย์มักหลงลืมตัวตนที่แท้จริง การสร้างความตระหนักถึงความเป็นตัวตนที่ปรากฏในผลงานสร้างสรรค์เรื่องนี้ นอกจากนั้นจะมีบทบาทที่แฝงนัยสำคัญต่าง ๆ ยังมีการใส่สัญลักษณ์ต่าง ๆ ไว้ในแต่ละฉาก และชุดของนักแสดง เพื่อให้ผู้ชมได้ตระหนักถึงเรื่องตัวตนที่แท้กับตัวตนที่สังคมคาดหวังให้เป็น

คำสำคัญ: ละครเวที ดั่งผีเสื้อขยับปีก ตัวตน

Abstract

The Theatre Research Project “Butterfly is free” is parted of the Theatre Thesis to process knowledge learned throughout the course and present in theatre. It create to tell about condition of human mind that overlook by society and present attitude through theatrical that determined by themselves Because of frame of self that makes human forget about the real self. So human must have self-awareness that appear in the theatre research project. It is have a symbolic in dialogue, scenery design and costume. All of this make for audience realize of themselves and themselves that determined by society.

Keywords: Theatre, The Butterfly Effect, Self

ประเภทผลงานสร้างสรรค์ ศิลปะการแสดง (ละครเวที)

บทนำ

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” เป็นส่วนหนึ่งของผลงานทางวิชาการรายวิชา 430214 นาฏการนิพนธ์ ของนักศึกษาวิชาเอกการละคร คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยจัดทำขึ้นผ่านการประมวลผลการเรียนรู้ที่ได้ศึกษามาตลอดหลักสูตร รวมถึงเป็นผลงานที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความสนใจในศิลปะการแสดงได้เข้ามามีส่วนร่วมทดลองสร้างสรรค์ผลงาน สร้างเสริมประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานละครเวที

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” เป็นผลงานสร้างสรรค์ในรูปแบบศิลปะการแสดง (ละครเวที) ที่มุ่งนำเสนอสภาวะของการปิดกั้นความรู้สึกตนเองให้อยู่ภายในจิตใจ เป็นการแสดงผ่านการกระทำตัวให้เป็นคนดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดกับความรู้สึกจริงในจิตใจ ผลสุดท้ายก็ทนไม่ไหวแล้วแสดงตัวตนจริงออกมาผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” กำหนดจัดวันแสดงในวันจันทร์ที่ 20 มีนาคม 2560 ณ อาคารวิชรนาฏยสภา (เอสี่) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เวลา 19.00 น. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมปฏิบัติงานรวมทั้งผู้ชมได้รับแง่มุมและข้อคิดด้านการดำเนินชีวิตจากผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่องนี้

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาการละคร คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ตั้งผีเสื้อขยับปีก” โดยมุ่งเน้นประเด็นการตระหนักรู้ตัวตนที่จริงแท้ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบศิลปะการแสดง (ละครเวที)
2. เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาสาขาวิชา 430214 นาฏการนิพนธ์และผู้สนใจได้แสดงความสามารถ เรียนรู้การทำงานและมีประสบการณ์ในการทำงานด้านการศิลปะการแสดง (ละครเวที)

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

1. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบันโลกของเราหมุนไปตามกระแสของสังคมต่าง ๆ ค่านิยมที่หลากหลายนำเอาความเชื่อเข้ามาสู่โลกยุคปัจจุบัน แต่สิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงและจะยังคงส่งต่อไปเรื่อย ๆ นั่นคือคำสอนของคนรุ่นต่อรุ่นที่มักจะบอกให้เรากระทำตนให้เป็นคนดี ไม่ว่าจะผ่านไปถึงยุคสมัยสักกี่ครั้งก็ยังมีคำสอนนี้อยู่เสมอ จนกลายเป็นคำฝังหัวของเด็กที่ยังไม่สามารถคิดพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ได้เอง ผู้ที่เป็นพ่อแม่มักจะสอนเด็กเหล่านี้ให้เป็นเด็กดี โดยการบอกกล่าวถ้าไม่เป็นเด็กดีจะโดนลงโทษ นั่นจึงทำให้เด็กบางคนโตขึ้นมาอย่างฝังใจว่าจะต้องเป็นคนดี และทำทุกอย่างให้ใคร ๆ พอใจ เหมือนกับที่ตัวละครในเรื่องนี้ที่กระทำอยู่ตลอดตั้งแต่เด็กจนโต ทำตามคำสั่งของใครต่อใคร เก็บความรู้สึกไว้ไม่ยอมปล่อยมันออกมา เหมือนการบ่มตัวของดักแด้ที่รอวันจะออกมาจากรังเพื่อสยายปีกทั้งตามของของตน คนบางคนไม่เคยรู้เลยว่าตนเองมีคุณค่าขนาดไหน นั่นเพราะมันแต่หลบอยู่หลังกำแพงความรู้สึก ยิ่งนานไปความรู้สึกที่มีทั้งหมดก็เริ่มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดมันก็ล้นทะลักกลายเป็นคลื่นใหญ่ที่พร้อมจะกวาดทำลายทุก ๆ สิ่ง การที่ไม่ยอมเผยความเป็นตนเองออกมานั้นก็เพียงเพราะกลัวผลกระทบจากการเป็นตัวเอง กลัวการไม่เป็นที่ยอมรับ และกลัวจะไม่เป็นคนดีของสังคม กล่าวคือการซ่อนตัวตน (Self) อาจจะทำให้เกิดเรื่องมากมายที่ไม่สามารถควบคุมได้ หรือแม้แต่การกดอารมณ์ของตนเองไม่ยอมแสดงมันออกมา ก็อาจจะทำให้ไม่สามารถแสดงความรู้สึกของตนเองออกมาได้อีกเลย

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของคาร์ล ยุง เชื่อว่าบุคคลจะเป็นคนเช่นใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับกรอบมโนทัศน์ตั้งแต่วัยเด็กด้วย เช่นกันองค์ประกอบของจิต (Structural Components of Psyche) เป็นผลรวมทั้งหมดของบุคลิกภาพที่ประกอบด้วยระบบต่าง ๆ ซึ่งทำงานร่วมกัน , Lotus062. (ทฤษฎีบุคลิกภาพของคาร์ล จี จุง (Carl G. Jung, ออนไลน์)

ตัวตน (Self) เป็นการรับรู้ในตนเองมีการระลึกรู้ เป็นจิตสำนึก (Conscious Mind) ประกอบด้วยความรู้สำนึกในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้แก่ ความเข้าใจ ความจำ และระลึกรู้ในการแสดงพฤติกรรมตลอดจนความรู้สึกที่เป็นเอกลักษณ์ และบทบาทของตนเองซึ่งถือว่า Ego เป็นศูนย์กลางของความรู้สำนึก ทำให้เกิดบุคลิกภาพ และปม (Complex) ที่หมายถึงการรวบรวมความคิดต่าง ๆ เข้ามาเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งเกิดจากความรู้สึกทั่ว ๆ ไป Ego ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของจิต (Psyche) ที่ทำให้บุคคลรับรู้พฤติกรรมของตน (พิริยาดิศ มาณิตย์, 2557: 67)

ทฤษฎีการสนทนากับเสียงภายใน (Voice Dialogue) เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากแนวคิดจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) และทฤษฎีบุคลิกภาพของคาร์ล ยุง (Carl Jung) โดยผู้ที่พัฒนาคือ ดร.ฮาล กับ ซิดรา สโตน (Dr. Hal & Sidra Stone) เป็นวิธีที่ทำให้เราได้สนทนากับส่วนต่าง ๆ ของบุคลิกภาพของเราเองเพื่อค้นพบว่าบุคลิกภาพส่วนต่าง ๆ เหล่านั้นทำงานอย่างไรภายในตัวเรา ส่วนใดที่เรารู้สึกเป็นหนึ่งเดียว (Identified) ด้วย ส่วนใดที่เราละทิ้ง (Disown) มันกลายเป็นเงา (Shadow) ของเรา ช่วยให้เรปลดปล่อยตัวเองจากตัวตน ส่วนที่เราให้เป็นตัวตนหลักของชีวิต และให้เราได้ลองสำรวจตัวตนอีกด้านหนึ่ง กระบวนการนี้จะทำให้เรามีทรัพยากรของพลังภายในที่อุดมมากขึ้นเปิดมุมมองใหม่และเพิ่มศักยภาพภายในที่จะเผชิญกับบทท้าทายต่าง ๆ ในชีวิตได้มากยิ่งขึ้น ด้วยการยอมรับความเป็นไปของตัวตนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นภายในที่จะเผชิญกับบทท้าทายต่าง ๆ ในชีวิตมากยิ่งขึ้น ด้วยการยอมรับความเป็นไปได้ของตัวตนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นภายใน (สมพล ชัยศิริโรจน์, ออนไลน์)

ทฤษฎีการสร้างสรรคตามโมเดลของ แกรแฮม วอลเลส (Graham Wallas's Model of the Creative Process) พบว่า ความคิดที่ยิ่งใหญ่ จะมาเพียงแค่ช่วงเวลาหนึ่งเมื่อเราออกจากปัญหาและความคิดจำนวนมากจะเกิดขึ้นเมื่อเราหยุดคิดถึงปัญหา (บ่อยครั้งที่ความคิดดี ๆ มาภายหลังจากการครุ่นคิดถึงปัญหาอย่างหนัก) ในขั้นตอนนี้จิตใต้สำนึกจะสร้างความคิด ซึ่งเราอาจจะใช้วิธีเปลี่ยนจิตสำนึกไปโฟกัสที่ปัญหาอื่นหรือพักผ่อนจิตสำนึกจากทุกสิ่งหากเปรียบขั้นตอนนี้เสมือนดังการบ่มผลไม้เพื่อรอให้สุกเราไม่จำเป็นต้องเฝ้าผลไม้ตลอดเวลาที่บ่ม (Robert Williams and John Stockmyer, ออนไลน์)

2. ศึกษาแนวคิดสำคัญ (Thought)

2.1 การซ่อนตัวตนหลังกำแพงความรู้สึก แท้จริงคือระเบิดเวลา

มนุษย์เรามักเลือกปิดบังตัวของตนเองที่แท้จริงไว้ภายในเพียงเพื่อทำให้คนอื่น ๆ พอใจเพียงเท่านั้น โดยไม่สนใจที่จะฟังความรู้สึกภายในของตนเอง จนทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ มากมายภายในใจและเลือกที่จะกดมันไว้ภายในส่วนลึกในจิตใต้สำนึกหรือจิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) และบดบังตัวตน (Self) ที่แท้จริงไว้หลังกำแพงความรู้สึก การกระทำอย่างนั้นต่อไปเรื่อย ๆ ทำให้เกิดการสวมหน้ากาก (Persona) ไว้เพื่อไม่ให้ตัวตนจริงหลุดออกมา แต่ใครจะรู้ว่าการทำแบบนั้นมีผลเสียต่อตนเอง การซ่อนตัวตนหลังกำแพงความรู้สึก ทำให้ต้องเก็บกดความรู้สึกทุกอย่างเอาไว้ภายในจิตใต้สำนึก และรอวันที่ความรู้สึกเหล่านั้นจะล้นทะลักออกมา คล้ายการบ่มตัวของหนอนดกแต่ ที่สร้างรังด้งด้งขึ้นมาเพื่อป้องกันตัวหนอนจากสิ่งรอบข้าง เพื่อจะบ่มให้ตัวหนอนนั้นกลายเป็นผีเสื้อที่สวยงาม ซึ่งกระบวนการนี้เรียกว่าการบ่ม (Incubation)

สภาวะนี้ต้องใช้เวลามากพอสมควรจึงจะกลายเป็นผีเสื้อเพื่อออกมาโบยบิน แต่การทำอย่างนั้นก็อาจจะเกิดการพังทลายของความสัมพันธ์ได้ เพราะการที่เก็บความรู้สึกนึกคิดทุกอย่างไว้ภายในจนเป็นความเคียดแค้น จะเกิดอาการเก็บกด (Repression) ทำให้ลืมความรู้สึกเหล่านั้นจนกลายเป็นความเฉยชาต่อสิ่งรอบข้าง หากมีสิ่งเข้าไปกระตุ้นเมื่อไหร่ ความรู้สึกที่เก็บไว้ภายในก็จะระเบิดออกมา เหมือนผีเสื้อที่พังรังของด้งด้งออกมาเพื่อจะโบยบินจากไป แต่การขยับปีกของผีเสื้อแต่ละครั้งก็สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ได้เช่นกัน ดังนั้น ระเบิดเวลาที่แท้คือความรู้สึกที่ถูกกดไว้ ไม่ให้มันหลุดออกมา แต่เมื่อไหร่ที่มีแรงกระตุ้นที่มากมายก็จะทำให้ความรู้สึกเหล่านั้นปะทุ และพร้อมจะระเบิดออกมาได้ทุกเมื่อ ยามใดที่มันระเบิดออกก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เหมือนภูเขาไฟระเบิด เมื่อระเบิดออกมาทุกอย่างก็จะหายไป เป็นการเริ่มต้นสร้างสิ่งใหม่ ๆ การระเบิดของตัวตนก็เช่นกัน ทำให้ตัวตนเก่าตายไป ตัวตนใหม่เข้ามาแทนที่ ตัวตนที่แท้จริงที่ผ่านการบ่มมานานแสนนาน และนั่นคือผีเสื้อที่สวยงามพร้อมจะออกไปเผชิญโลกได้ในที่สุด บทละครเรื่องด้งผีเสื้อขยับปีก มีการพูดถึงตัวตนจริงๆ ของตัวละครในเรื่องอยู่บ่อยครั้ง พูดถึงการซ่อนตัวตนของตัวเองไว้หลังกำแพง ตัวตนที่ได้ถูกบ่มเพาะอยู่ภายในรังของด้งด้งเพื่อซักวันหนึ่งมันจะเผยความเป็นตัวตนจริงๆ ออกมา ซึ่งตัวตนในที่นี้คือตัวตนจริงแท้ที่ไม่ได้ถูกสังคมาคดหวังหรือถูกบ่มเพาะจากครอบครัวเลยแม้แต่น้อย ตัวตนจริงๆ ที่เป็นสัญชาตญาณจากภายในซึ่งตัวตนเหล่านี้สามารถอธิบายได้จากทฤษฎีบุคลิกภาพของคาร์ล ยุง (Carl Jung) โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์ที่เกิดมามีแนวโน้มที่จะรับมรดกจากบรรพบุรุษของเขาซึ่งจะเป็นการชี้นำพฤติกรรม และกำหนดจิตสำนึก ตลอดจนการตอบสนองต่อประสบการณ์ และโลกส่วนตัวของเขา หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า มีการก่อตัวของเชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์ (Racial) และจะสะสมในบุคลิกภาพที่นำไปสู่การเลือกรูปแบบของการปรับตัว การเลือกที่จะอยู่ในโลกของประสบการณ์แต่ละบุคคล บุคลิกภาพแต่ละบุคคลจึงเป็นผลของการกระทำของแรงภายใน (Inner Forces) ที่กระทำต่อแรงภายนอก (Outer Forces) ทฤษฎีนี้เน้นเรื่องของการเริ่มต้นของบุคลิกภาพที่เชื้อชาติ หรือเผ่าพันธุ์

2.2 สภาวะของการบ่มเพาะภายใน (incubation): ความเป็นด้งด้ง

หากจะพิจารณาตามความจริง ตัวละครในเรื่องด้งผีเสื้อขยับปีกกำลังมีสภาวะของการบ่มตัวอยู่ภายในรังของด้งด้ง หรือก็คือการซ่อนตัวตนอยู่หลังกำแพงที่ตนเองสร้างไว้ เพื่อรอคอยวันที่หนอนด้งด้งจะกลายเป็นผีเสื้อที่สวยงาม สภาวะของการบ่มตัวนี้หากกล่าวตามทฤษฎีการสร้างสรรคตามโมเดลของ แกรแฮม วอลเลส (Graham Wallas's Model of the Creative Process) แล้วนั้นจะสามารถอธิบายถึงสภาวะนี้ได้ว่า การบ่มตัว (Incubation) วอลเลส พบว่า ความคิดที่ยิ่งใหญ่ จะมาเพียงแค่ช่วงเวลาหนึ่งเมื่อเราออกจากปัญหา และโอเดียจำนวนมากจะเกิดขึ้นเมื่อเราหยุดคิดถึงปัญหา(บ่อยครั้งที่

ความคิดที่ดี มาภายหลังจากการครุ่นคิดถึงปัญหาอย่างหนัก) ในขั้นตอนนี้จิตใต้สำนึกจะสร้างความคิดซึ่งเราอาจจะใช้วิธีเปลี่ยนจิตสำนึกไปโฟกัสที่ปัญหาอื่นหรือพักผอนจิตสำนึกจากทุกสิ่งหากเปรียบขั้นตอนนี้เสมือนดังการบ่มผลไม้เพื่อรอให้สุกเราไม่จำเป็นต้องเฝ้าผลไม้นั้นตลอดเวลาที่บ่ม

สภาวะการบ่มตัวของดักแด้หรือการซ่อนตัวตนในเรื่องนี้ของตัวละคร เป็นการซ่อนตัวตนเพื่อบ่มตัวตนจริงๆ เป็นการรอคอยการออกมาจากรัง หรือมองอีกแง่คือการพักผอนของตัวตนแท้จริงของตัวละครจากสภาพแวดล้อมอันกดทับจากปัจจัยภายนอก การบ่มของมาริสา คือการคิด วิเคราะห์ถึงความเป็นเหตุเป็นผลของการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลรอบข้าง เป็นการหลบซ่อนเพื่อป้องกันตัวตนของตนเองจากอันตราย อันตรายที่ว่านี้ไม่ใช่อันตรายที่มาจากวัตถุ แต่เป็นอันตรายที่มาจากกรอบของสังคม ความกดดันที่มีส่งผลให้ ตัวละครยังคงบ่มตัวอยู่ในรังของดักแด้ เป็นการพักตัวตนจริงๆ ของตน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเกิดความคิดใหม่ ๆ ขึ้นมา ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ จากสิ่งที่เร้าอยู่รอบข้าง และหากมองการบ่มเพาะของตัวละครเปรียบเทียบกับทฤษฎีกาลาหล (Chaos Theory) ของเอ็ดเวิร์ด ลอเรนซ์ (Edward Lorenz) ที่ว่าระบบต่าง ๆ ในโลกนี้มีอยู่ 2 ลักษณะคือ ระบบเปิดและระบบปิด ระบบของธรรมชาติ รวมถึงระบบวิถีคิดหรือกระบวนการทัศนของมนุษย์ เป็นระบบเปิด หรือระบบที่มีการปฏิสัมพันธ์(Interaction) กับสิ่งแวดล้อมภายนอก มีกระบวนการวิวัฒนาการ (Evolutionary process) จึงเป็นระบบที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาโดยไม่หยุดนิ่ง

ตัวละครในเรื่องมีการบ่มเพาะตัวตนเพื่อรอการเปลี่ยนแปลง ซึ่งรอปัจจัยเงื่อนไขเล็ก ๆ ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงใหญ่ (Initial condition) การบ่มก็เหมือนการพักของตัวตนจริง ๆ เพื่อรอวันที่ระบบของตนจะพังทลายลงและเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อตัวตนจริงออกมาในโลกภายนอก ในการเปลี่ยนผ่านของระบบ จะมาถึงจุดขายขอบของความไร้ระเบียบ (at the edge of chaos) ตรงจุดนี้คือจุดวิกฤติ(Crisis) เป็นเหมือนการระเบิดออกของตัวตนหลังจากโดนบ่มเพาะมาเป็นเวลายาวนาน ตรงนี้จะมีทางเลือกหลายทางให้ตัวละครสามารถเลือกที่จะเป็นได้ คือจุดทางแพร่ง(The edge of chaos) ซึ่งโดยทั่วไปจะมีสองทางคือทางที่ทำลาย และทางสร้างสรรค์ ซึ่งตัวละครในเรื่องเลือกที่จะพังทำลายรังดักแด้ของตนออกมา เพื่อสะท้อนกลับความวุ่นวายของรอบตัวให้ได้ตระหนักถึงสิ่งที่ทำกันไป ทางที่ตัวละครเลือกถึงแม้จะเป็นการพังทลายของความสัมพันธ์ แต่ตัวละครมาริสาก็สามารถได้ออกมาจากรังของดักแด้ในที่สุด และสามารถขยับปีกของตนเองออกไปจากจุดที่คอยกดทับเธอไว้ได้ไ้ในที่สุด เหมือนกับทฤษฎีผีเสื้อขยับปีก(Butterfly effect) ที่ว่า “ผีเสื้อใหญ่ตัวหนึ่งกระพือปีกที่ฮ่องกง สามารถทำให้ดินฟ้าอากาศที่แคลิฟอร์เนียเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อหนึ่งเดือนให้หลัง”

ทั้งนี้การออกมาจากดักแด้หรือกำแพงความรู้สึกรของมาริสาซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในเรื่อง มีผลทำให้คนรอบข้างตัวเธอตระหนักถึงสิ่งที่ตนเองกระทำลงไป ถึงแม้จะเป็นการพังทลายของความสัมพันธ์ แต่ตัวเธอสามารถเป็นตัวของเธออีกครั้ง ไม่จำเป็นต้องบ่มตัวตนอีกต่อไป

3. วิเคราะห์และเชื่อมโยงเพื่อหาแนวทางในการสร้างสรรค์งานละครเวที

4. หาแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน ดังต่อไปนี้

4.1 จัดทำบทละคร

การพัฒนาบทละครจากวรรณกรรม โดยพิจารณาให้บทละครมีสภาพตามจริงตามธรรมชาติของการดำเนินเรื่องอันเป็นไปตามปกติวิสัยของมนุษย์ ซึ่งอ้างอิงตามองค์ประกอบสำคัญในบทละคร 6 ประการของอริสโตเติล ดังต่อไปนี้

4.1.1. โครงเรื่อง

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเบื้องลึกภายในจิตใจของมนุษย์ ผ่านตัวละครหญิงสาวผู้เปรียบเสมือนหนอนผีเสื้อที่กักขังตนเองอยู่ในดักแด้เพราะกลัวการเผชิญกับโลกของความเป็นจริง จึงเกิดการสร้างตัวตนที่เรียกว่า “คนดี” ขึ้นมาเพื่อปิดบังตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ตีกรอบตนเองขึ้นมาด้วยคำที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งความรู้สึกทั้งหมดที่ถูกกดเอาไว้ระเบิดออกมาเหมือนปรากฏการณ์ผีเสื้อขยับปีกที่สามารถสร้างพายุในอีกซีกโลกได้ เพียงแค่ขยับปีก

หากวิเคราะห์ “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” โดยอิงจากโครงสร้างทางการละคร (Dramatic Structure) จะเห็นว่าละครเรื่องนี้ดำเนินเรื่องอย่างเป็นลำดับ ไม่มีฉากตัดสลับระหว่างเรื่อง ซึ่งง่ายต่อการเข้าใจเนื้อเรื่อง และเหตุการณ์ที่เป็นไป สำหรับผู้ชมตั้งแต่ จุดเริ่มต้น (Exposition) จนถึงจุดคลี่คลายในตอนจบ (Falling Action)

4.1.2 ตัวละครและลักษณะนิสัยของตัวละคร

ตัวละครและการวางลักษณะนิสัยตัวละคร (Character and Characterization) คือ ผู้กระทำ หรือผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำ ทั้งนี้ในผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” มีตัวละคร 5 ตัว ได้แก่

4.1.2.1 มาริสา (Marisa)

ในภาษาสันสกฤตแปลว่าผู้ที่ไม่เคยมีความทุกข์ ส่วนในภาษาฮิบรูแปลว่าความรุนแรง มาริสาเองเป็นบุคคลที่ดูเหมือนจะไม่มีอะไร เป็นคนดีแต่ความจริงแล้วภายในกลับมีแต่ความวุ่นวายและรุนแรงพร้อมที่จะระเบิดออกมา มาริสาสูญเสียพ่อแม่ไปตั้งแต่ยังเด็กด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ จึงต้องไปอาศัยอยู่กับป้าของเธอตั้งแต่เธอยังเล็ก ตลอดระยะเวลาที่อยู่กับป้าของเธอ เธอมักจะโดนป้าของเธอตำหนิว่าอยู่ตลอด ถึงแม้เธอจะโดนโดนว่าขนาดไหน เธอก็ไม่เคยเลยที่จะโกรธป้าของเธอ เธอมักจะยิ้มรับกับคำตำหนิของป้า เธอถูกปลูกฝังโดยแม่ของเธอเสมอว่า เธอจะต้องเป็นคนดี เป็นคนอดทน ไม่เคยทำตามใจตัวเองเพราะเธอไม่สามารถทำได้ มาริสาเป็นตัวแทนของคนในยุคปัจจุบัน ที่หลงลืมความเป็นตัวเอง เป็นบุคคลที่มักจะโดนกรอบของสังคมครอบไว้อีกที ว่าจะต้องเป็นคนดี ต้องเป็นคนเก่งและอดทนให้ได้ แม้แต่คนในสังคมเอง ในที่ทำงาน เป็นที่คาดหวังของเจ้านายหรือใคร ๆ ก็ตาม ทำให้บุคคลพวกนี้สร้างกรอบของตนเองขึ้นมากดทับความรู้สึกต่าง ๆ สวมหน้ากาก (Persona) ที่ตนเองสร้างขึ้นมา จนในที่สุดก็สร้างกำแพงปิดกั้นความรู้สึกขึ้นมาเพื่อขังความรู้สึกทั้งหมดที่มีไว้หลังกำแพงนั้น หรืออีกอย่างหนึ่งคือการเก็บตัวตนจริงๆ ของตนเองไว้ในรังของดักแด้เป็นสภาวะการบ่มตัว (Incubation) เพื่อให้ตนเองปลอดภัยเมื่ออยู่หลังกำแพงนั้น หากมองอีกแง่ก็เป็นการให้ตนเองพักผ่อนเพื่อรอวันออกมาอย่างแท้จริง ตัวตนจริงที่หลบไหลเมื่อตกอยู่ในห้วงภวังค์ก็จะมีการพยายามต่อสู้กับจิตไร้สำนึกของตนเองอยู่

4.1.2.2 ชันดา (Chanda)

ชันดา เป็นชื่อที่มาจากภาษาสันสกฤตที่มีความหมายว่ารุนแรง แต่ในทางกลับกันในภาษาฮินดีแปลว่าดวงจันทร์ที่ส่องสว่าง ชื่อของเธอที่แปลว่ารุนแรงนั้นเพราะชันดาเป็นคนที่แสดงออกอย่างชัดเจนว่าต้องการอะไร ถ้ามองอีกแง่ตัวของเธอก็เหมือนดวงจันทร์ที่ส่องสว่างอยู่บนท้องฟ้าแต่กลับโดดเดี่ยวเพราะเผด็จการมาของพระอาทิตย์ซึ่งไม่มีทางได้พบกัน ชันดาทั้งรักและเกลียดมาริสาในคราวเดียวกัน นั่นเพราะตัวของเธอเคยหลงรักพ่อของมาริสา ชันดาจึงเปรียบเสมือนด้านมืดในจิตใจของมนุษย์ในปัจจุบันเป็นสัญชาตญาณดิบ (Id) คือการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าตนเองต้องการสิ่งใด ถึงแม้จะพยายามที่จะเอาธรรมนิยมของสังคม (Super ego) มากดไว้ก็ไม่สามารถดบังมันให้หายไป คนประเภทนี้จะเอาตน (Self/Ego) เป็นจุดศูนย์กลางของทั้งหมด

4.1.2.3 วินณ์ (Wynn)

วินณ์ เป็นชื่อที่มาจากภาษาอังกฤษมีความหมายว่าเพื่อน ส่วนในภาษาเวลส์แปลว่ามีความสุข วินณ์ดูเหมือนจะเป็นผู้ชายที่มีความสุขที่สุดในเรื่อง มาในฐานะเพื่อนที่แสนดี แต่แท้จริงแล้วเขาเองก็เป็นผีเสื้อที่ปีกหัก วินณ์มักจะมียมอยู่บนระดับอยู่บนใบหน้าเสมอๆ ไม่ว่าจะเมื่อไหร่ วินณ์เองมักจะตั้งคำถามกับมาริสาเสมอ ว่าเหตุใดมาริสาจึงเป็นมาริสาที่วินณ์รู้จักในทุกวันนี้ วินณ์เหมือนเป็นตัวแทนของคนอีกประเภทหนึ่งคือคนที่พยายามที่จะเป็นคนดี พยายามทำตัวให้เป็นตัวตนในอุดมคติ (Ideal Self) เป็นคนที่คนอื่น ๆ เคารพ ตั้งความหวังไว้ว่าจะต้องเป็นให้ได้เพื่ออะไรบางอย่าง ซึ่งวินณ์มีตัวตนที่ตนรับรู้ (Perceived Self) วินณ์รู้ว่าตนเป็นผีเสื้อที่ไม่สามารถขยับปีกไปไหนได้ ไม่สามารถที่จะเป็นตนเองได้เต็มร้อย จึงพยายามให้มาริสาได้ออกมาเพื่อที่จะได้เห็นมาริสาที่เป็นมาริสา เป็นสิ่งที่น่าอึดอัดมากที่สุดที่เกี่ยวกับการต้องพยายามเป็นคนอื่นที่ตนเองรู้ตัวแต่กลับมาเป็นตนเองไม่ได้อีกต่อไป ซึ่งวินณ์อาจจะตายไปจากวินณ์คนเก่าเพราะสังคมรอบข้างบ่มให้เขาต้องกลายเป็นตัวตนแบบนั้นไปจริง ๆ

4.1.2.4 อรัญ (Aran)

อริญ แปลว่าป่า เหมือนกับจิตใจของเขาซึ่งยากเกินกว่าจะเข้าใจ มีอะไรหลบซ่อนอยู่ภายใต้คำพูดที่สวยงามนั้นอริญเป็นตัวแทนของคนในยุคสมัยนี้ ในเรื่องของความรักแค่นั้นเอง คนเราทุกคนควรจะรักตัวเองเป็นอย่างแรกนั่นคือสิ่งที่ถูกต้องที่สุด เพราะไม่มีใครจะมารักเราและตายแทนเราได้จริงๆ แต่การรักแต่ตนเองจนไม่มองความเป็นจริงและทำร้ายคนอื่นโดยที่ตนไม่รู้ตัวนั้นน่ากลัวยิ่งกว่าการทำร้ายกันตรงๆ เสียอีก คำพูดสวยหรู แต่กลับทิ่มแทงความรู้สึกของคนอีกคนโดยไม่ทันตั้งตัว เป็นการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization) อริญพยายามหาเหตุผลต่าง ๆ นานามาพูดให้ตนเองดูไม่เห็นแก่ตัว ให้ตนเองดูไม่ผิด การรักแต่ตนเองทำให้อริญดูเป็นฝ่ายที่น่ายังเกียจคนหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถโทษเขาได้ เพราะการรักตนเองเป็นสิ่งที่ทุกคนเป็น ไม่มีใครไม่รักตนเอง แต่การรักตนเองมากเกินไปนั้นก็ทำให้คนอื่นเดือดร้อนมากมายได้เช่นกัน อริญเป็นตัวตนที่สามารถแสดงออกได้ว่าตนเองต้องการอะไร และกล้าที่จะแสดงตัวตนที่เห็นแก่ตัวออกมาอย่างเปิดเผยโดยไม่สนใจสิ่งใด ๆ ถึงจะเห็นแก่ตัว แต่ก็มีความสุข เป็นตัวละครที่ถึงจะเห็นแก่ตัว รักแต่ตัวเองแต่กลับมีความสุขที่สุดในเรื่อง

4.1.2.5 ชาลิสา (Charisa) แม่ของมาริสสา

ชาลิสา ในภาษากรีก แปลว่า ความงาม ความรัก ชาลิสาเป็นน้องสาวของซันดาที่ประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตไปตั้งแต่มาริยายังเด็ก จากไปพร้อมพ่อของมาริสสา ชาลิสาเปรียบเหมือนจิตใต้สำนึกของมาริสาที่ถูกปลุกฝังไว้ตั้งแต่มาริยายังเด็ก แม้ตัวจะจากไป แต่สิ่งที่คอยกดมาริสาไว้ และขับเคลื่อนมาริสาคือคำสอนของเธอ เนื่องจากเธอไม่สามารถจะมีความสุขได้ด้วยตัวเอง เธอจึงเกิดการแทนที่(Displacement) โดยเมื่อมีความรู้สึก นึกคิดที่ไม่เหมาะสม อีโก้ (Ego) จะเปลี่ยนให้ไปยังสิ่งอื่น ๆ แทน ซึ่งการทดแทนของชาลิสาเกิดขึ้นเมื่อเธอเริ่มที่จะไม่มีความสุข เธอจึงแสวงหาหนทางที่จะจะทำให้เธอยิ้มออกมาได้ เธอจึงไปลงความหวังทั้งหมดไว้ที่มาริสสา จากการที่เธอผิดหวังจากการไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต จากการผิดหวังที่ตนเอง ความคาดหวังทั้งหมดจึงตกไปอยู่กับมาริสสา ซึ่งส่งผ่านด้วยทั้งคำพูดและการกระทำของชาลิสา เนื่องจากเธอถูกของเธอยังเด็กอยู่ การกระทำของชาลิสาหรือคำพูดทั้งหมดที่ได้ปลุกฝังทำให้เกิดเป็นจิตใต้สำนึกที่ปลุกฝังลูกสาวของตนให้กลายเป็นคนแบบที่เธอต้องการ เราปลุกต้นไม้อะไรไว้เราก็จะได้ต้นไม้แบบนั้น ด้วยความต้องการที่จะมีความสุข มันจึงกลายเป็นการกดดันลูกสาวของเธอไป ไม่ว่าจะอยู่หรือจากไป คำของเธอก็ยังเป็นกรอบที่คอยบีบรัดตัวของมาริสสาอยู่

ตัวละครทั้งหมดจะมีลักษณะเป็นตัวละครที่สมจริง (Well-Round Character) มีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวเอง อีกทั้งยังมีพัฒนาการของลักษณะนิสัยและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่าง ๆ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

4.1.3 ความคิด (Thought)

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” นำเสนอประเด็น (Thought/Theme) ให้เห็นว่ามนุษย์ในปัจจุบันยังคงฝังตนเองอยู่ในกรอบของสังคม ไม่ยอมเผยตัวตนที่แท้จริง จนถึงวันหนึ่งที่เกิดความรู้สึกและแรงขับภายในก็มีการเปิดตัวตนออกมา

4.1.3.1 แก่นเรื่องหลัก (Main Theme) สะท้อนเนื้อหาเกี่ยวกับเบื้องลึกในจิตใจของมนุษย์ ตามทฤษฎีจิตวิทยาต่าง ๆ ที่ว่าตัวตนที่แท้ไม่ใช่ตัวตนที่ปรากฏ

4.1.3.2 แก่นเรื่องรอง (Sub Theme) คือการถ่ายทอดเรื่องราวความรู้สึกต่าง ๆ ของมนุษย์

4.1.4 การใช้ภาษา (Diction)

การใช้ภาษาในผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ดั่งผีเสื้อขยับปีก” ตัวละครทุกตัวจะใช้ภาษาที่เหมือนกัน คือภาษาที่ใช้กันในปัจจุบัน เพราะต้องการที่จะสื่อให้เห็นว่าตัวละครต่าง ๆ ก็คือมนุษย์ทุกคน

4.1.5 เพลง (Song)

เสียงที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงบรรเลงทั้งหมด โดยเครื่องเสียงของเพลงจะเปลี่ยนไปตามอารมณ์ของแต่ละฉาก เพื่อแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ของตัวละครในฉากนั้น ๆ

4.1.6 ภาพ (Spectacle)

ภาพในที่นี้เน้นไปที่บทบาทของตัวละครที่สามารถนำมาแสดงให้เห็นได้ด้วยใบหน้าท่าทาง และจังหวะอาการเคลื่อนไหว มีท่าทางการเคลื่อนไหวประกอบกับดนตรี นอกจากนั้นผู้วิจัยยังเน้นการเลือกใช้ภาพจากการแต่งตัวและการสื่อสารของเนื้อเรื่อง

4.2 การออกแบบศิลป์

4.2.1 ฉาก

เนื้อเรื่องอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบันของตัวละคร มีดัดสลับเข้าภวังค์ของตัวละครบ้างในบางฉาก แต่บรรยากาศของฉากส่วนใหญ่ในเรื่องจะเหมือนจริง (Realistic) แต่การให้ความหมายของแต่ละที่จะแตกต่างกันไปตามนัยของแต่ละสถานที่นั้น ๆ แต่ฉากภวังค์จะเป็นการเสริมให้เห็นจิตใต้สำนึกของมารีสา

4.2.1.1 ห้องแห่งความอึดอัด

ห้องแห่งความอึดอัดเปรียบเสมือนฉากในบ้านของมารีสาและชันดา เป็นสถานที่ที่คนทั้งสองคนจะมานั่งคุยกันตลอดเรื่อง ทุกครั้งที่คุยกันบรรยากาศจะชวนให้อึดอัดทุกครั้ง เป็นสถานที่ที่มารีสาจำต้องอยู่ แต่เมื่ออยู่เธอก็ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงจากความอึดอัดนี้ได้ ทุกครั้งที่อยู่กับชันดา บรรยากาศของห้องจะยิ่งมีดหม่นลงไปอีก ห้องนี้เปรียบเสมือนหมุดที่ปักตรึงมารีสาไม่ให้จากไปไหนได้

ที่มา: พิระพงษ์ วงษ์ทวี, 20 มีนาคม 2560

4.2.1.2 รังดักแด้

รังดักแด้หรือห้วงภวังค์ของมารีสา เป็นสถานที่ภายในจิตใต้สำนึกของมารีสา เป็นพื้นที่เริ่มเรื่องและจบเรื่อง เป็นเสมือนรังของดักแด้และกำแพงของความรู้สึก ที่คอยบ่มตัวตนของมารีสาอยู่ภายใน ซึ่งภายในนี้มารีสาจะสามารถรู้สึกสิ่งต่าง ๆ นอกจากการยืมอย่างเดียวยังได้ เปรียบเสมือนพื้นที่ที่รอคอยให้มารีสาออกโบยบินแบบผีเสื้อ เป็นพื้นที่ที่มารีสาจะได้ต่อสู้กับเสียงภายในของเธอเอง

ที่มา: พิระพงษ์ วงษ์ทวี, 20 มีนาคม 2560

4.2.1.3 พื้นที่ปลอดภัย

พื้นที่ปลอดภัยหรือสนามเด็กเล่น เปรียบเสมือนพื้นที่ที่มารีสาจะได้หลบจากความวุ่นวายและความอึดอัดของโลกภายนอกได้ เหมือนสถานที่ที่มารีสาจะปล่อยใจไปเรื่อย ๆ นั่งสงบความวุ่นวายภายในจิตใจ แต่ก็ยังเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างจากฉากของอริญและเธอ แต่ส่วนใหญ่ที่อยู่มารีสาจะสบายใจมากกว่ารู้สึกแตกต่าง

ที่มา: พิระพงษ์ วงษ์ทวี, 20 มีนาคม 2560

4.2.2 การแต่งหน้า และเครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายของนักแสดงเน้นสีขาว ดำ ตัดกันตามตัวละคร ตัวละครหลักของเรื่องจะมีการใส่เสื้อคลุมสีครามเพื่อแสดงถึงความขุ่นมัวระหว่างกลางของดีกับเลว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเรื่อง โดยออกแบบเครื่องแต่งกายดังต่อไปนี้

4.2.2.1 มาริสา(วัยเด็ก,ปัจจุบัน)

ใส่เสื้อคลุมสีครามเพื่อแสดงถึงความขุ่นมัวระหว่างกลางของดีกับเลว ภายในจะเป็นเครื่องแต่งกายสีขาว

ที่มา: พิระพงษ์ วงษ์ทวี, 20 มีนาคม 2560

4.2.2.2 ชันดา

ชันดาแต่งกายด้วยเสื้อเชิ้ตแขนสั้นสีขาว กางเกงเอวสูงที่เน้นช่วงขาให้ดูเรียว

และโปรงสีดำ รองเท้าหุ้มส้น

ที่มา: พิระพงษ์ วงษ์ทวี, 20 มีนาคม 2560

4.2.2.3 วิณณ์

วิณณ์แต่งตัวด้วยเสื้อยืดคอเต่าสีขาว ที่สวมทับด้วยเสื้อคลุมยาวสีเทา

กางเกงสีดำพอดีตัวทำให้ดูขายาว รองเท้าผ้าใบสบาย ๆ

ที่มา: พิระพงษ์ วงษ์ทวี, 20 มีนาคม 2560

4.2.2.4 อรัญ

อรัญแต่งกายด้วยเสื้อแขนยาวสีเทา กางเกงยีนส์ดำ เพื่อให้ดูสุ่มและมีมาด โดยสวมใส่รองเท้าหนัง

ที่มา: พิระพงษ์ วงษ์ทวี, 20 มีนาคม 2560

4.2.2.5 มารีสา (ผีเสื้อ)

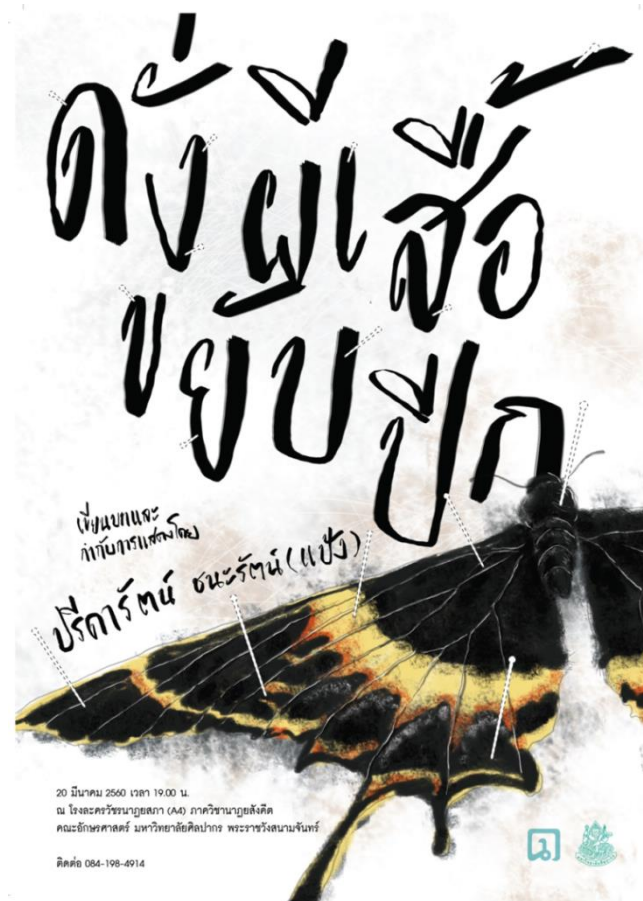
มารีสาแต่งกายด้วยเสื้อแขนยาวสีขาวแนบเนื้อ เย็บด้วยผ้าเยื่อไม้สีขาวเพื่อทำให้ดูว่าเป็นปีกผีเสื้อ กางเกงผ้าพลั่วสีดำเพื่อขบขั้ร่างกายได้ง่าย รองเท้าหุ้มส้น

ที่มา: พิระพงษ์ วงษ์ทวี, 20 มีนาคม 2560

4.2.3 การออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ โฆษณา สุจิตร์

ใช้โทนสีขาวเพื่อให้เห็นตัวผีเสื้อเด่นชัด ความงามของผีเสื้อที่ไม่ค่อยมีใครเห็นความงามของมัน และให้เข้ากับตัวเรื่อง ใช้ตัวอักษรที่เขียนชื่อเรื่องเป็นลายมือ ให้ความรู้สึกสวยงาม ไม่เหมือนใคร แต่ก็มีความไม่มั่นคงในลายเส้น เหมือนสภาพจิตใจของตัวละครที่มีความไม่มั่นคง ดูเปราะบาง แต่ก็สวยงาม ชื่อเรื่องมีความใหญ่ เพื่อให้เห็นชัดเจน มีความเรียบง่ายแต่ดูมีอะไรบางอย่างที่ซ่อนอยู่

ที่มา: นวพล พิสุทธิวงศ์ , 10 มีนาคม 2560

เอกสารอ้างอิง

- กิตติกร มีทรัพย์. (2524). **พื้นฐานทฤษฎีจิตวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นหมาก.
- เฉลิมเกียรติ ผิวฉนวน. (2526). **จิตวิเคราะห์ของ فروยด์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- พิริยะดิศ มานิตย์. (2557). **فروยด์กับศิลปะ**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิษฐ์ จง. **4 ขั้นตอนของการเกิดความคิดสร้างสรรค์**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.pisitzhong.com/4ความคิดสร้างสรรค์/> . 23 กรกฎาคม 2558.
- Lotus062. **ทฤษฎีบุคลิกภาพของคาร์ล จี จุง (Carl G. Jung Theory)**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <https://lotus062.wordpress.com/2010/08/15/>. 15 สิงหาคม 2559.
- แรงบันดาลใจ. **ทฤษฎีไร้ระเบียบ(ChaosTheory)**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://ray-wat.blogspot.com/2008/07/1.html> . 1 กรกฎาคม 2551.
- รูเบน ออสบอร์น. (2524). **ลัทธิมาร์กซ์กับจิตวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วลี.
- สมพล ชัยสิริโรจน์. **เครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา สันทนาภัยเสียงด้านใน (Voice Dialogue): เมื่อศัตรูกลายเป็นครู**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://jittapanya.blogspot.com/2008/11/voice-dialogue.html> . 23 พฤศจิกายน 2551.
- Robert Williams and John Stockmyer. **Graham Wallas' model**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://members.optusnet.com.au/charles57/Creative/Brain/wallis_intro.html.

ละครนาฏการนิพนธ์ ปีการศึกษา 2559 เรื่อง An Invisible Picture หรือ ภาพที่มองไม่เห็น An Invisible Picture (Silpakorn Theatre Thesis)

ศุภวินท์ ศิริคุณ¹

บทคัดย่อ

โครงการนาฏการนิพนธ์นำเสนอละครเวทีเรื่อง An invisible picture หรือ ภาพที่มองไม่เห็น ซึ่งการจัดทำละครเวทีดังกล่าว เป็นไปตามจุดประสงค์ของรายวิชา นาฏการนิพนธ์ เพื่อประมวลศาสตร์และศิลป์ที่ศึกษามาตลอดหลักสูตรมานำเสนอผ่านรูปแบบของละครเวที

ละครเวทีเรื่องนี้หยิบยกประเด็นของครอบครัวมานำเสนอในแง่มุมของความจริงที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อตีแผ่ให้ผู้ชมให้เกิดการตระหนักและยอมรับถึงความรุนแรงที่มองไม่เห็นนี้ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและหาทางออกไปสู่ความสุขที่เป็นนิรันดร์ ซึ่งเป็นไปตามแก่นเรื่องที่ว่า “การตระหนักรู้และยอมรับในความจริงแท้ที่มองไม่เห็นจะนำไปสู่ความสุขอันเป็นนิรันดร์” โดยเลือกสะท้อนความคิดที่รุนแรงความรู้สึกอันโหดร้ายในของตัวละครผ่านการแสดงออกทางศิลปะในรูปแบบของภาพวาด

จากการศึกษาบทละครสร้างสรรค์นำไปสู่การออกแบบละครเวที ผ่านองค์ประกอบของละครเวที เช่น การแต่งกาย แสงและเสียง รูปแบบเวที การกำกับการแสดง เป็นต้น ทั้งนี้จำเป็นต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างบทละคร รูปแบบการนำเสนอและการออกแบบ หรือ ศาสตร์และศิลป์ เพื่อให้เกิดความหมายและความสวยงาม (Picturization) และเพื่อนำเสนอสารทั้งหมดให้ผู้ชมให้กระจ่างมากได้ที่สุด

คำสำคัญ: การละคร, ละครเวที

Abstract

Theatre Thesis “An Invisible Picture” is one of the Theatre Thesis project for drama student, Faculty of Arts, Silpakorn University to interpret and create all acknowledges for making this project

An Invisible Picture project exposes the truth of invisible violences that occur in family nowadays to solve all invisible problem that concealed happiness. which reflects to exasperate and emotional by Artwork like picture.

According to research from play script leads to theatre thesis in element of performing art like make up and costume design, lighting and sound design, set design and directing. All these are involved with play script, form, style, design to create beautiful artwork and show a purpose of this project to realise.

Keywords: Drama, Theatre

บทนำ

ละครนาฏการนิพนธ์ ปีการศึกษา 2559 เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 431226 นาฏการนิพนธ์ (Theatre Thesis for Major) จัดทำขึ้นเพื่อประมวลผลงานเรียนรู้ของนักศึกษาในสาขาการละคร สร้างเสริมประสบการณ์ในการทำละครเวที รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ระหว่างนักศึกษาและผู้สนใจด้านละครในการทำงานร่วมกัน

ละครเวทีเรื่องนี้ สะท้อนภาพของความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากครอบครัวเป็นหลัก โดยเน้นไปที่ประเด็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างพี่และน้อง รวมถึงความรุนแรงระหว่างพ่อแม่ต่อลูก ๆ อีกด้วย ในประเด็นของเรื่องราวที่ก่อให้เกิดขึ้นยังเชื่อมโยง

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาการละคร คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ไปถึงประเด็นการแสดงออกทางงานศิลปะ การแสดงออกทางตัวตนในระดับต่าง ๆ การแสดงออกผ่านภาพวาด และการแสดงออกผ่านสังคมปัจจุบัน ทำให้ละครเรื่องนี้ถูกเชื่อมโยงได้ด้วยแง่มุมความจริงที่ซับซ้อนและยากต่อการทำความเข้าใจ ฉะนั้นคำตอบของเรื่องนี้คือการมองเห็นและตระหนักในความจริงแท้ที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่ความสุขอันเป็นนิรันดร์

ดังนั้นละครนาฏการนิพนธ์ ปีการศึกษา 2559 เรื่อง An invisible picture ที่จะจัดทำขึ้น เพื่อให้ให้นักศึกษาได้นำความรู้ทางด้านการละครที่ได้ศึกษามาประยุกต์ใช้ในการทำละครเวที และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างผู้เข้าร่วมโครงการ ในฐานะผู้ปฏิบัติงาน ท้ายที่สุดยังสามารถเผยแพร่ผลงานทางการศึกษานี้สู่สังคมได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรายวิชา 431226 นาฏการนิพนธ์ (Theatre thesis for major) ในการประมวลผลการเรียนรู้จากการศึกษาในสาขาวิชาการละคร โดยการสร้างสรรค์ละครเวที
2. เพื่อนำเสนอแก่นของเรื่อง คือ ความสมบูรณ์แบบที่สังคมคาดหวังมักส่งผลต่อความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิตให้ผู้ที่สนใจตระหนักและเข้าใจถึงปัญหานี้ ผ่านรูปแบบละครเวที
3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบละครเวที ร่วมกันระหว่างผู้จัดทำและผู้เข้าร่วมโครงการทุกท่าน

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

1. ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้จัดทำได้ศึกษาและค้นคว้าในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวบทละคร เพื่อทำความเข้าใจในความจริงแท้ที่มองไม่เห็น โดยมีรายละเอียดดังนี้

การก่อตัวของการกระทำที่รุนแรงที่มองไม่เห็นเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว (Invisible relations)

ครอบครัวคือสังคมแห่งแรกของเด็กทุกคน เป็นสังคมที่เด็กใกล้ชิดที่สุด สังคมของบ้านคือสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของเด็กทุกคน เพราะฉะนั้น เด็กจะเติบโตอย่างแข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่หากสภาพแวดล้อมไม่ดี ย่อมส่งผลกับการเจริญเติบโตของเด็ก เช่น ความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของเอ มักเริ่มก่อตัวมาจากครอบครัว ซึ่งเป็นอยู่ในช่วงวัยเด็ก และได้ขยายตัวมาเรื่อยๆ จนมาถึงวัยรุ่น อาจจะต้องพิจารณาตั้งแต่ก่อนเด็กเกิด คือตั้งแต่มารดาเริ่มตั้งครรภ์จะมีสมาชิกใหม่ว่า ทักษะคติของบุคคลในครอบครัวเป็นอย่างไร ตัวมารดาเองมีความพร้อมหรือไม่ที่จะมีบุตร สิ่งนี้ส่งอิทธิพลต่อเด็กตั้งแต่ก่อนจะเกิดครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่จะก่อให้เกิดพัฒนาการต่อเด็กในทุกด้าน

จะเห็นได้ว่า สถาบันครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทของพ่อและแม่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของลูก หากพ่อแม่ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกไม่ได้หรือบกพร่อง ก็อาจเกิดเป็นปมภายในใจลูกก็เป็นได้ อย่างเช่นตัวละคร เอ เป็นต้น ส่วนหนึ่งของความรู้สึกอึดอัด ซึ่งนำไปสู่การกระทำที่รุนแรง ก็มาจากความบกพร่องของการเป็นพ่อและแม่

ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในเรื่อง an invisible picture นี้ เกิดความปัญหาจากของความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว นั่นคือ ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้อง เอ ซึ่งเป็นพี่ ไม่ยอมรับ ซี ซึ่งเป็นน้องที่เกิดมา ด้วยความรู้สึกที่ไม่เต็มใจ จนก่อตัวเป็นความการกระทำที่ความรุนแรงระหว่างพี่กับน้อง อีกทั้งปัญหาก็มาจากความรุนแรงระหว่างพ่อแม่กับลูก ๆ อีกด้วย โดยสามารถอธิบายได้โดยละเอียดดังนี้

ความรุนแรงที่มองไม่เห็น (invisible violence)

สถาบันครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่เกิดความรุนแรงมากที่สุดสถาบันหนึ่ง การเกิดปัญหาสังคมจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของครอบครัวและสังคมของมนุษย์ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้ ยังเกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในบ้านอีกด้วย

- ความรุนแรงระหว่างพ่อแม่กับลูก

“บิดามารดามีหน้าที่ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อบุตร ถ้าขาดการเอาใจใส่และขาดความรับผิดชอบ ก็จะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและบุตร ซึ่งเป็นเยาวชน เป็นการเพิ่มปัญหาจากบ้านไปสู่สังคม”(WHO,1997)

จากข้อความดังกล่าว ทำให้สรุปได้ว่า การกระทำของเอที่ส่งผลต่อซีหรือสังคมภายนอกอาจมีสาเหตุมาจาก การขาดความรับผิดชอบต่อการเลี้ยงดูที่ดีของพ่อและแม่ ทำให้เกิดเป็นความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจของลูก ๆ ส่งผลไปถึงการกระทำของเอทำต่อซีด้วย จึงทำให้เข้าใจได้ว่า หากพ่อแม่ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรให้เป็นไปตามที่ควรจะเป็น มันสามารถเป็นจุดเริ่มต้นของความรุนแรงหรือการกระทำที่ร้ายแรงในอนาคตได้ เช่น หากพ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูกเพียงพอ เด็กอาจหนีเที่ยว หรือพ่อแม่ไม่สามารถเป็นที่ปรึกษาให้กับลูกได้ อาจทำให้ลูกไวใจกับเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ได้ เมื่อเด็กเติบโตขึ้น อาจส่งผลเสียต่อการเจริญเติบโตได้ ดังข้อความนี้

“...บุคคลที่ในวัยเด็กมีชีวิตอยู่อย่างไม่มีความสุข พบแต่ความลำบากยากแค้น ขาดความรัก ไม่สามารถต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ได้ เพราะขาดกำลังใจ ขาดความแข็งแกร่งที่จะต่อสู้ ถ้าไม่สามารถยอมรับสภาพความเป็นจริงได้ เมื่อเติบโตขึ้นจะต่อสู้ชีวิตได้ยาก...” (ผกา สัตยธรรม, 2535)

สอดคล้องกับตัวละครในเรื่อง ที่ชีวิตในวัยเด็กของพวกเขาไม่ได้ราบรื่นหรือมีความสุขมากพอ เห็นได้จากการภาพของการย้อนไปในอดีตของเอ เมื่อพวกเขาเติบโตขึ้น จึงประสบแต่ความยากลำบากและไม่มีความสุข ซึ่งเป็นสภาวะที่ตัวละครทุกตัวในเรื่องประสบอยู่ ในทางเดียวกัน พ่อแม่ในวัยเด็กก็อาจจะมีปัญหาจากการเลี้ยงดูที่บกพร่องด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงเกิดเป็นการส่งต่อความบกพร่องมาสู่ลูกอีกทีหนึ่ง เป็นความบกพร่องซ้ำซ้อนของครอบครัวนี้

นอกจากการเลี้ยงดูแล้ว สภาพแวดล้อม บรรยากาศภายในบ้าน ก็ส่งผลให้เกิดความรุนแรงภายในบ้านได้ด้วยเช่นกัน นั่นคือ สภาพความเป็นบ้านที่แท้จริง

สภาวะทางบ้านหรือสภาพความเป็นไปภายในบ้าน เป็นลักษณะของบรรยากาศของความเป็นไปที่เกิดขึ้นจากทุกคนในครอบครัว อันได้แก่

“บรรยากาศของการทอดทิ้ง หรือปล่อยปละละเลย แม้ว่าพ่อแม่จะอยู่บ้านเดียวกันกับลูก ๆ แต่ลูกก็ขาดความใกล้ชิดกับพ่อแม่ เพราะพ่อแม่ได้เอาใจใส่ลูกเท่าที่ควร เลี้ยงไปตามบุญตามกรรม หรือ ตามมีตามเกิด ไม่เห็นว่าลูกมีคุณค่าในครอบครัว ไม่มุ่งหวังอะไรกับลูก ไม่มีแรงกระตุ้นจากพ่อแม่ ขาดการให้ความรัก และคามอบอุ่น เด็กจะถูกปล่อยให้อยู่กับคนใช้ ทำให้เด็กมีความรู้สึกขาดความผูกพันรักใคร่กับครอบครัว มีชีวิตแบบปล่อยตามสบายไม่มีจุดมุ่งหมายขาดความกระตือรือร้น ไม่สนใจร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น ๆ มองชีวิตแบบไร้ความหมาย ไม่สนใจการเรียนที่มีความสำคัญกับอนาคต”(ผกา สัตยธรรม, 2535)

จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่า หากพ่อแม่ไม่สนใจว่าลูกจะคิดหรือเป็นอย่างไร จะส่งผลโดยตรงกับการดำเนินชีวิตของลูก ดังเช่น Insert 4 ที่แสดงภาพของความไม่สนใจของแม่ต่อภาพวาดของเอ เป็นภาพสะท้อนของการขาดความเอาใจใส่ในทุกเรื่อง แม่สนใจแต่เรื่องของตัวเอง หรือแม้แต่พ่อ ก็เอาแต่สนใจการวาดภาพสีน้ำก็ตาม ทั้งสองคนต่างสนใจแต่เรื่องของตัวเอง จนไม่มีเวลาเป็นพ่อแม่ที่ดีให้กับเอได้ ภาพวาดของเอเป็นความรู้สึกภายในใจ ที่เขาพยายามแสดงออกมาให้เห็น แต่กลับไม่มีใครสนใจภาพวาดของเขา

หรือตัวอย่างจาก Scene 1 และ Scene 4 จะเห็นได้ว่า ในทุก ๆ วัน ตัวละครแม่ มักเข้ามาในฉาก เพื่อจะออกไปข้างนอกอยู่เสมอ ๆ เธอเข้ามาแต่งหน้า ทำผม แต่งตัวสวย ๆ เพื่อจะได้ออกไปข้างนอกกับสามีคนใหม่ของเธอ เป็นอย่างนี้ทุกวัน จนเป็นเรื่องคุ้นเคยสำหรับเอและซี เธอเข้ามาเพื่อพูดในสิ่งที่เธอเคยพูด ทั้งเอาไว้เพียงความเงิบที่เจ็บปวด และออกไปสนุกข้างนอก ปล่อยให้ลูก ๆ ของเธออยู่กันเพียงลำพัง ตัวละครพ่อ หลีกจากที่แยกทางกับแม่ ก็ไม่ได้กลับมาที่บ้านอีก ปล่อยให้แม่ดูแลลูก ๆ เพียงลำพังเช่นกัน จึงสรุปได้ว่า พ่อแม่ในเรื่องนี้ ปล่อยปละละเลยต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและความรู้สึกต่อลูก ๆ จนส่งผลให้เกิดเป็นการกระทำที่รุนแรงในเรื่อง

“บรรยากาศของครอบครัวที่แตกแยก คือ การที่พ่อแม่มีข้อขัดแย้งกัน ผลจากการขัดแย้ง ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันเป็นประจำ ลูก ๆ ได้พบกับการทะเลาะวิวาท ความก้าวร้าวของผู้ใหญ่ การใช้คำรุนแรง การทำให้ข้าวของเสียหาย การทำร้ายซึ่งกันและกัน การไม่ปรองดองกัน ไม่สามัคคีกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีผลต่อลูกมาก เป็นการกระทบกระเทือนใจ และความรู้สึกของเด็กมาก เมื่อพ่อแม่ทะเลาะกัน จิตใจจะว้าวุ่น ตัดสินไม่ได้ว่าควรจะทำอย่างไร อาจแบ่งลักษณะของเด็กได้เป็นสองพวก คือ พวกแรกจะมีลักษณะต่าง ๆ ในเชิงเงิบเฉย ถดถอย ไม่สู้หลบลและความความเศร้าซึม ไม่มีความสุข และไม่มี ความหวัง อีกพวกหนึ่งจะมีลักษณะการแสดงออกไปในทางก้าวร้าว ขวนขวาท เกะกะอารมณ์แปรปรวน หงุดหงิด และโกรธง่าย

ทั้งสองลักษณะนี้ ถ้านับเป็นพฤติกรรมที่เด็กแสดงอยู่เสมอ ย่อมทำให้สุขภาพจิตของเด็กไม่อยู่ในสภาพปกติ คือเป็นคนจิตเสีย” (สุชา จันทรเฒ่า สุรางค์ จันทรเฒ่า, 2535)

พื้นฐานของครอบครัวในเรื่อง เป็นครอบครัวที่พ่อแม่แยกทางกัน พ่อเป็นศิลปินที่มีรักในการวาดภาพสีน้ำ ในขณะที่แม่ เป็นนักธุรกิจ ที่สนใจในเรื่องการลงทุน ค่าขาย ความคิดและความต้องการของทั้งคู่ไม่ตรงกัน จึงเป็นผลให้ต้องแยกทางกัน ในที่สุด จากข้อความดังกล่าวจะสอดคล้องกับการกระทำของตัวละคร ใน Insert 4 ซึ่งเป็นภาพที่เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง จนเกิดเป็นภาพความทรงจำที่เจ็บปวดของเอ คือ ภาพพ่อแม่ทะเลาะกัน เป็นเหตุการณ์ที่สร้างความสะทอนใจให้กับเอ เสียงที่ดังออกมาจากผนังห้อง เป็นเสียงคำทอต่าง ๆ นานาของพ่อและแม่ จนทำให้เอต้องหาทางออกโดยการวาดภาพสีน้ำ เพื่อที่จะได้ลืมความรู้สึกสะทอนใจเหล่านี้ เสียงทะเลาะกันของพ่อแม่ ถูกกลบด้วยเสียงของผีแปรของเอ ซึ่งเป็นการแสดงออกเพื่อกลบเกลื่อนความรู้สึกภายในใจ การทะเลาะกันของพ่อแม่ยังส่งผลให้เกิดเป็นการทะเลาะกันของพี่กับน้องในเวลาต่อมา เช่นใน Scene 4

การแยกทางกันของพ่อแม่ ทำให้เอและซีต่างได้รับผลกระทบด้วยกันทั้งคู่ เอกลายเป็นคนเก็บกด ไม่ค่อยพูดคุยเหมือนแต่ก่อน ดังที่เห็นในหลาย ๆ ฉาก เขามักจะเงียบ และหยุดพูด เมื่อเจอคำถามที่สะทอนใจ หรือ เป็นคำถามที่จะนำไปสู่ความรู้สึกที่เจ็บปวดในอดีต ในขณะที่ ซี จากเป็นเด็กร่าเริงในอดีต กลับกลายเป็นคนที่ก้าวร้าว ดุดมดั่ง ดุดเพื่อน ดุดโซเซียล คำพูดของเขามักชวนแม่ทะเลาะอยู่เรื่อย เอและซีกลายเป็นเด็กที่ขาดความรักความอบอุ่นในที่สุด นั้นสรุปได้ว่า การหย่าร้าง หรือ แยกทางกันของพ่อแม่ ก็ส่งผลให้เกิดเป็นการกระทำที่รุนแรง เช่น Scene 3,4 เป็นต้น

“ครอบครัวที่บิดามารดาที่มีความมียารมณ์รุนแรง บิดามารดาเป็นคนเจ้าอารมณ์ ชอบดุดว่า เอาแต่ใจตัวเอง ต้องการให้ลูกทำตามที่เขาต้องการ บางครั้งมีอาการก้าวร้าวรุนแรงด้วยการทำโทษลูก เช่น ตะคอก ตี ไม่ฟังเหตุผลของลูก ทำให้เด็กมีปมด้วยและสุขภาพจิตเสีย”(สุชา จันทรเฒ่า สุรางค์ จันทรเฒ่า, 2535)

จากข้อความดังกล่าว สอดคล้องกับการกระทำของแม่ในเรื่อง เช่น ในขณะที่สนทนากับลูก ๆ เธอมีน้ำเสียงที่ดุดันเกลี้ยกล่อม ไม่สนใจความรู้สึกหรือความเห็นของลูก ๆ แต่ก็เข้มงวดกับระเบียบวินัยและการเรียนของลูก เธอมีบทถึงเรื่องการเรียนของลูก ๆ อยู่เสมอๆ ซึ่งอาจมากเกินไปจนทำให้ลูกรู้สึกอึดอัด โดยเห็นได้จากตัวละคร ซี

จะเห็นได้ว่า พ่อแม่ มีส่วนสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางร่างกายและจิตใจของลูก ซึ่งหากขาดบพพรหรือไม่ใส่ใจเพียงพอนักในวัยเด็ก จะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของลูกในวัยรุ่น จนไปถึงวัยผู้ใหญ่ และอาจต่อไปเรื่อย ๆ จนมีลูกเป็นของตัวเอง เหล่านี้เป็นการส่งต่อความรุนแรงที่มีสาเหตุเริ่มต้นมาจากการสถาบันครอบครัว ความรุนแรงทุกอย่างที่เกิดขึ้น การกระทำที่โหดร้ายของตัวละครในเรื่องอาจกล่าวได้ว่า มีพื้นฐานมาจากครอบครัว บทละครเรื่องนี้จึงเกิดขึ้นที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ บ้านเป็นสถานที่เริ่มต้นของความรุนแรงของตัวละคร บ้านจึงกลายเป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึกที่รุนแรง เช่น อิจฉา โกรธเกลียด บรรยากาศความเป็นบ้านไม่ใช่บรรยากาศของบ้านในอุดมคติ

นอกจากนั้น ฉากบ้านจัดสรรในเรื่องนี้ เป็นสถานที่ของเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันที่สะทอนใจของเอ เห็นได้จากการย้อนกลับไปในอดีตในวัยเด็ก เช่น Insert 3 Scene 3 นั้นอาจแสดงให้เห็นว่า การกระทำที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของเอ มีสาเหตุส่วนใหญ่ มาจากเหตุการณ์ในอดีตทั้งนั้น ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สร้างปมปัญหาให้กับเขา ในวันที่เขาเติบโตขึ้น ปมปัญหานั้นก็ยังคงมีอยู่ จากการศึกษาข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ที่รุนแรงระหว่างเอและซี ส่วนหนึ่งมาจากครอบครัว โดยเฉพาะพ่อแม่ของเขา

ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง

ในเรื่อง An invisible picture แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพี่น้องเป็นหลัก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับหลาย ๆ ครอบครัวที่มีลูกมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป ตัวละคร เอ ซึ่งเป็นพี่ มีความรู้สึกอิจฉา โกรธเกลียดซี ซึ่งเป็นน้อง ทำให้เขามักแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีต่อน้องหลาย ๆ อย่างออกมา เช่น การใช้ของที่ใช้แล้ว การบังคับน้อง การแกล้ง การเอาเปรียบ การข่มน้อง เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ส่งผลให้สุขภาพจิตของทั้งสองคนเสีย ทั้งนี้สาเหตุและปัจจัยหลาย ๆ อย่าง โดยจะขออธิบาย ดังนี้

1. ความรู้สึกและความคิดของพี่ที่มีต่อน้อง อาจมีสาเหตุอยู่ที่ ตำแหน่งหรือลำดับการเกิด

“...การเกิดเป็นลูกคนโต คนรอง หรือคนสุดท้อง จากทฤษฎีของแอดเลอร์ (adler's theory of individual psychology) กล่าวถึง การเกิดเป็นลูกคนที่เท่าไรของครอบครัว มีผลต่อบุคลิกภาพของแต่ละคน”

จากข้อความดังกล่าว ทำให้เห็นถึงสาเหตุหลักของเรื่อง นั่นคือ ลำดับการเกิด ส่งผลให้ตัวละครเอมีความคิดที่ ผิดปกติ และแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีต่อน้อง ในขณะที่ น้องก็มีพฤติกรรมบางอย่างต่อพี่ด้วย ที่เป็นเหตุมาจากลำดับการเกิด ฉะนั้นการเกิดก่อนหรือหลัง ย่อมส่งผลต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้ได้ด้วยเช่นกัน

“... ลูกคนแรกหรือลูกคนโต ตอนแรกจะได้รับการเอาอกเอาใจมาก แต่เมื่อมีน้องใหม่ ทุกคนจะหันมาสนใจน้อง ลูก คนโตจะมีความรู้สึกว่ามันถูกทอดทิ้ง ถูกแบ่งความรักไปจึงต้องต่อสู้ด้วยวิธีต่าง ๆ ให้ได้รับความรักและความเอาใจใส่จากพ่อแม่คืนมา ลักษณะการต่อสู้และพฤติกรรมที่แสดงออกมีหลายรูปแบบ คือ การทำตนให้เหมือนเด็กกว่าอายุจริง ออตออันแบบ เด็กเล็ก เพื่อเรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่ หรือมีลักษณะที่ก้าวร้าว รุกราน กัดกัน หรือข่มเหงรังแกน้องใหม่ เป็นการแก้แค้น ที่มาแย่งความรักไป...” (สุชา จันทรเฒ, 2517)

ซึ่งที่กล่าวมานี้ สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของเอเป็นส่วนใหญ่ สถานภาพความเป็นพี่ของเอ เริ่มต้นตั้งแต่วันแรกที่ น้องเกิดมา ทำให้เขาเริ่มมีความรู้สึกที่ไม่ดีกับน้อง เห็นได้จาก Insert 3 ประโยคที่ว่า “ ถ้าไม่มีแอดตั้งแต่แรก ฉันคงมีความสุขมากกว่านี้” เป็นประโยคที่แสดงให้เห็นว่า เขาได้เริ่มต้นความอิจฉา และความเกลียดชัง ตั้งแต่วันนั้น ซึ่งเป็นวันที่เขาเริ่มต้น สถานภาพความเป็นพี่ แอดเลอร์ ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ลูกคนโต เป็นผู้มีความ มีนิสัย ขี้อิจฉาริษยา คุ เคร่งครัด นั้นตรง เป็นพฤติกรรมของภายในของเออย่างเห็นได้ชัดเจน

แอดเลอร์เชื่อว่า “เด็กแต่ละคนได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ที่มีเอกลักษณ์อยู่กับลำดับการเกิด ลูกคนโตจะเป็นศูนย์ ความสนใจจากครอบครัว ก่อนที่จะมีน้อง การเกิดของน้องทำให้เด็กอยู่ในฐานะลดความสำคัญลงและต้องแบ่งความรักความ เอาใจใส่จากพ่อแม่กับคนอื่น ผลก็คือลูกคนโตจะรู้สึกไม่พอใจพ่อแม่ มุ่งร้ายกับน้อง”

ลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นก็เพราะพ่อแม่ไม่ได้เตรียมตัวลูกคนโตอย่างเหมาะสมต่อการมีน้องใหม่ หากมีการเตรียมตัวที่ ดี ลูกคนโตจะไม่แสดงความอิจฉา หรือเกลียดน้อง แต่สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเอและซี ไม่เป็นเช่นนั้น จึงสรุปได้ว่า ความ ขัดแย้งระหว่างพี่น้อง เกิดจากลำดับของการเกิดในครอบครัว ประสบการณ์ในวัยเด็ก ความรู้สึกปมด้อยปมเด่น นอกจากนั้นยัง รวมไปถึงการเตรียมความพร้อมของพ่อแม่ในการมีลูก ซึ่งพ่อแม่ไม่ได้คำนึงถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของลูก ๆ ที่จะเกิดขึ้น ทำให้ประสบการณ์ ความรู้สึก ความคิด พฤติกรรมในวัยเด็กของเอและซี ส่งผลต่อรูปแบบชีวิตในวันรุ่น เช่น เกิดเป็นปมด้อย ความอิจฉาริษยาน้อง การทะเลาะกัน การแกล้งน้อง การเรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่ การเก็บกด เป็นต้น

2. อารมณ์ความรู้สึกที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่สัมผัสได้ด้วยหัวใจ (invisible mood and feeling) ความอิจฉาริษยา

“...ความอิจฉาริษยา เป็นอารมณ์ชนิดหนึ่งที่มีสาเหตุซับซ้อน เกิดขึ้นเมื่อเด็กต้องสูญเสียความรักไป หรือเมื่อเด็ก พบว่ามีคนอื่นเขาคิดว่าเป็นสมบัติพิเศษของเขาไป อารมณ์ริษยานี้อาจจะแสดงออกมาในลักษณะของความโกรธ อาจจะเป็น การโกรธบุคคลโดยตรง หรือสิ่งของก็ได้ ในบางครั้งอารมณ์ริษยาจะแสดงออกมาในรูปแบบของความโกรธอย่างรุนแรงและไม่มี เหตุผลได้ อารมณ์ริษยาอาจจะมีความโกรธและความกลัวผสมกันก็ได้ ผู้ที่เกิดอารมณ์ริษยาจะรู้สึกตนเองได้รับการข่มขู่ขาด ความมั่นคง และขาดความปลอดภัยในการที่จะติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลที่ตนรัก เพราะเกิดความกลัวว่าบุคคลที่ตนรักจะไม่รัก สาเหตุของความริษยา และการแสดงในระยะเวลาที่เกิดอารมณ์ริษยานั้น ขึ้นอยู่กับการที่เด็กได้รับการฝึกฝนและการที่ผู้อื่นปฏิบัติ ต่อตนเอง อารมณ์นี้จะทำให้บุคคลนั้นขาดความสุข...”

“...ความอิจฉาเกิดขึ้นในวัยเด็กได้ โดยเฉพาะ 2-5 ขวบ เมื่อเด็กมีน้องใหม่ เด็กที่เคยได้รับความสนใจจากพ่อแม่อย่าง เต็มที่ จะได้รับความสนใจน้อยลงกว่าเดิม ไม่มีใครสนใจตนเหมือนแต่ก่อน ต่างหันไปให้ความสนใจกับน้องที่เกิดใหม่ ทำให้เกิด ความรู้สึกอิจฉาริษยาน้องเป็นธรรมดา ซึ่งมักแสดงออกในรูปแบบของการแก้แค้นโดยการกัดข่วน หยิกน้องของตน ในบางครั้ง ... พฤติกรรมที่เหล่านี้นี้จะมีความรุนแรงมากเพียงใดขึ้นอยู่กับความเก็บกดที่เด็กมีอยู่...” (ผกา สัตยธรรม, 2535)

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของพี่น้องในเรื่อง เชื่อมโยงกันไว้ด้วยความอารมณ์ความรู้สึก อิจฉาริษยากัน เอ ถูกมักเปรียบเทียบกับน้องอยู่ตลอดเวลา จนคิดว่าตนจะไม่ได้รับความรักความสนใจจากพ่อแม่แล้ว

จึงแสดงออกด้วยการทำร้ายน้องหรือแกล้งน้องเพื่อต้องการเอาชนะ แย่งชิงความรักความสนใจที่ตนเคยได้กลับมา เป็นสภาวะของคนที่ต่ำต้อยกว่า เช่นใน Insert 1 เป็นฉากที่มักโยนเสื้อผ้าที่ใส่แล้วในกับน้องอยู่เสมอๆ เป็นการทำร้ายน้องทางอ้อม ในขณะที่ ซี ได้รับความรักจากพ่อแม่มาโดยตลอดในวัยเด็ก ต้องกลายมาเป็น คนที่ขาดความรักความเอาใจใส่ไป ทำให้เขารู้สึกต่ำต้อยกว่าพี่ จะเห็นว่าทั้งสองคนมีความอิจฉาริษยากันและกันสลับกันไปมาตั้งแต่ในวัยเด็กจนมาถึงวัยรุ่น ทั้งคู่ต่อสู้เพื่อแย่งชิงความรักความสนใจจากพ่อแม่มาโดยตลอด จนในที่สุดความรู้สึกที่ถูกสะสมและเก็บกดไว้มันก็ระเบิดออกมาในรูปแบบของความโกรธเกลียดและความกลัว ผ่านคำพูดที่รุนแรงและเต็มไปด้วยความรู้สึกที่แท้จริง

ภาพวาดที่มองไม่เห็น (An Invisible Picture)

ภาพวาดสีน้ำเป็นสัญลักษณ์ของเรื่องนี้ ที่แสดงให้เห็นถึงความจริงที่เกิดขึ้นภายในใจของเอ ซึ่งการกระทำหรือเหตุการณ์ในเรื่องนี้ จะมีความเชื่อมโยงกับภาพวาดสีน้ำ เพราะตัวละครแสดงออกสภาวะภายในผ่านภาพวาดสีน้ำ

การวาดภาพสีน้ำภายในห้องนอนของเอ คือ การระบายความรู้สึกภายในใจออกมา เขาเลือกที่จะใช้ภาพสีน้ำเป็นตัวแทนของความรู้สึกภายในใจ เพราะฉะนั้น ภาพวาดของเขาจึงเชื่อมโยงกับสภาวะภายในของเอ อันได้แก่ อารมณ์ความรู้สึกสภาวะจิตใจที่สำนึก ความคิด และสาเหตุอื่น ๆ

“...การเขียนภาพหรือวาดภาพ เด็กเล็กเนื่องจากกลัวเนื้อของเด็กยังประสานกันไม่ได้พอ เด็กจึงไม่สามารถจะวาดเขียนได้ เด็กมีความรู้สึกว่า การวาดภาพ เป็นการแสดงออกมากกว่าการประดิษฐ์ให้สวย ในขณะที่เด็กโตขึ้นรู้จักแยกสิ่งของต่าง ๆ ได้มากแล้ว เด็กจะขาดความเชื่อมั่นในการวาดภาพต่าง ๆ ลงไป...การวาดรูปเป็นการแสดงออกมากกว่า เด็กกำลังคิดอะไรมากที่สุด ในขณะที่นั้น เด็กจะวาดสิ่งต่าง ๆ เท่าที่จำได้โดยไม่คำนึงถึงสัดส่วนที่แท้จริงของมัน สิ่งไหนเด็กสนใจ เด็กก็จะวาดลงไป...” (สุชา จัทรเฒ, 2517)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า การวาดภาพของเอก็เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่ง เวลาที่เขาารู้สึกไม่สบายใจ หรืออยากระบายความรู้สึกอะไรบางอย่างออกมา ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาลงมือมาตั้งแต่ เด็ก ๆ ฉะนั้นภาพวาดของเอจึงเป็นสัญลักษณ์ของความรู้สึกภายในใจ

ลักษณะภาพวาดของเอเป็นแบบ Expressionism

“... ศิลปะแสดงออกนิยมหรือศิลปะเอ็กซ์เพรสชันนิส มุ่งแสดงอารมณ์ความรู้สึก ภายในด้วยสาระที่เกี่ยวกับสังคม การระบายสีและการใช้สีรุนแรงตรงไปตรงมา นิยมระบายสีทับซ้อน (impasto) เพื่อแสดงภาวะความรู้สึกลึกๆ รูปทรงที่ปรากฏอาจปรับไปตามกระบวนการระบายสีอย่างอิสระ ซึ่งเป็นการวาดที่ไม่คำนึงถึงรูปทรง เน้นไปที่ความรู้สึกขณะวาด ด้วยการใช้แปรงและที่ที่รุนแรง ...” (Kitzmidnight, ไม่มีเลขหน้า)

หลักสุนทรียภาพของพวกเขายู่ที่การแสดงออกอย่างรุนแรงเกิน ความจริงมีการบิดผันรูปทรงต่าง ๆ ให้ดูหม่นเวียน มีการเคลื่อนไหวแสดงเส้นอย่างเด่นชัด ชอบใช้สีดำ (ต่างจากลัทธิอิมเพรสชันนิสที่มิใช่สีดำ เพราะถือว่าสีดำไม่มีอยู่ในธรรมชาติของแสง) และใช้สีที่ตัดกันอย่าง รุนแรง ชอบในรูปทรงง่าย ๆ แต่สามารถสร้างอารมณ์อย่างถึงขีดสุด

“...Expressionism มีการแสดงออกอย่างรุนแรง ด้วยการใช้สีที่สดดิบ หรือสีมืดคล้ำและรอยแปรงที่หยาบปาดป้ายอย่างอิสระ พื้นผิวที่หยาบ รูปทรงในภาพเขียนขึ้นอย่างง่าย ๆ มุมมองหรือองค์ประกอบของภาพที่ดูแปลกประหลาดต่างจากมุมมองในชีวิตประจำวัน มีการลดทอน รูปทรง หรือบางครั้งมีการผสมผสานรูปทรงต่างชนิดต่างประเภทในภาพเดียวกัน กล่าวโดยสรุปไม่มีข้อจำกัดใด ๆ ในการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินกลุ่มนี้...” (Kitzmidnight, ไม่มีเลขหน้า)

ทำให้เห็นถึงลักษณะภาพวาดของเอ ที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ที่เป็นอิสระ หรืออยากที่จะเป็นอิสระ เป็นการแสดงออกเพื่อปลดปล่อยความรู้สึกที่อัดอั้นและร้อนลุ่มจากเหตุการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาในอดีต การวาดภาพของเขาจึงเป็นสิ่งที่เขามักจะทำอยู่บ่อยๆ เพราะเป็นสิ่งที่เขาทำแล้วรู้สึกผ่อนคลายและดีขึ้น เป็นการเยียวยาด้วยตัวเองด้วยศิลปะ นอกจากนั้น การวาดภาพยังเป็น การบำบัดตัวเองของตัวเองและเป็นภาพสะท้อนความคิดความรู้สึก

ศิลปะบำบัด (art therapy) คือ การบำบัดรักษาทางจิตเวชรูปแบบหนึ่ง ที่ประยุกต์ใช้กิจกรรมทางศิลปะเพื่อค้นหาข้อบกพร่อง ความผิดปกติบางประการของกระบวนการทางจิตใจ โดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการประเมินทางจิตวิทยา เพื่อเปิดประตูเข้าสู่จิตใจในระดับจิตไร้สำนึก และเลือกใช้กิจกรรมทางศิลปะที่เหมาะสมช่วยในการบำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพให้ดีขึ้น

จากแนวคิดที่ว่า ศิลปะ คือ หนทางแห่งการปลดปล่อย อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ตามความต้องการของแต่ละคน เด็กก็เช่นกัน พวกเขาต้องการ สิทธิ เสรีภาพ ที่จะแสดงออกซึ่ง ความต้องการของเขาอย่างมีความสุข พวกเขาต้องการโอกาสที่จะพัฒนา ศักยภาพของตัวเองในด้าน การเรียน การเล่น และการแสดงออกต่าง ๆ

ศิลปะบำบัด มีประโยชน์ในด้านการพัฒนาอารมณ์ สติปัญญา สมาธิ ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงการช่วยพัฒนา กล้ามเนื้อมัดเล็ก และการประสานงานการเคลื่อนไหวของร่างกาย นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วย กระตุ้นการสื่อสาร และเสริมสร้างทักษะสังคมอีกด้วย

ศิลปะบำบัด เป็นรูปแบบหนึ่งของการแพทย์เสริมและทางเลือก (complementary and alternative medicine) ที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม นำมาเสริมในการดูแลรักษาแนวทางหลักให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกันเป็นทีมระหว่างนักศิลปะบำบัดกับแพทย์ที่ดูแลรักษาผู้ป่วย ไม่ใช่รูปแบบการบำบัดรักษาที่สามารถแยกเป็นอิสระได้ ต้องทำไปควบคู่กัน

ศิลปะบำบัด ยังนับเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำจิตบำบัด (psychotherapy) ที่ใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่มีปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ซึ่งหลักการของศิลปะบำบัด คือใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความขัดแย้ง และความต้องการ ที่ซ่อนเร้นอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ

การแสดงออกทางผลงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นลายเส้น สี รูปทรง สัญลักษณ์ อารมณ์ ความหมาย ที่สื่อออกมาทั้งหมด สามารถนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นอย่างไร หรือสภาพจิตมีปัญหาอย่างไร

การประเมินผลการบำบัดรักษาด้วยศิลปะบำบัด เน้นที่ กระบวนการ และกิจกรรมทางศิลปะ ไม่ได้เน้นที่ผลงานหรือคุณค่าทางศิลปะ

ศิลปะบำบัดมีรูปแบบแตกต่างกันไปในผู้รับการบำบัดแต่ละคนที่มีสภาพปัญหาแตกต่างกัน เทคนิคที่ใช้ เช่น ปั้นดิน วาดภาพ ระบายสี ถักทอ กิจกรรมทางดนตรี เล่นละคร หรือบทบาทสมมติ โดยนักศิลปะบำบัดจะพิจารณาเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล

การเลือกใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และรูปแบบที่หลากหลายเหล่านี้ เพื่อเป็นทางเลือกที่จะระบายความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจตนเอง และจัดการกับความรู้สึกได้ตามความเหมาะสมของผู้เข้ารับการบำบัดแต่ละคน

สื่อที่มีโครงสร้าง (structure media) เช่น ดินสอ สีไม้ สีเทียน ใช้สำหรับการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้บำบัดกับผู้รับการบำบัด ใช้แทนการสื่อสารด้วยถ้อยคำ

สื่อที่ยืดหยุ่นได้ (loose media) เช่น สีน้ำ ดินน้ำมัน วัสดุความตึงเครียด ผ่อนคลายอารมณ์ และระบายความรู้สึกนึกคิดออกมาอย่างอิสระ

การตีความหมายที่ซ่อนเร้นภายในจิตใจ ทำได้โดยการตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เห็น สีที่ใช้ ภาพที่วาด เพื่อให้เกิดความเข้าใจในตัวเองมากยิ่งขึ้น

นักศิลปะบำบัดจะทำงานร่วมกับจิตแพทย์ และนักจิตวิทยาเป็นทีมงานเดียวกัน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวผู้รับการบำบัด ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถเล่าถึงความคับข้องใจของตน หรืออาจไม่รู้ตัวว่ามีปัญหาเกิดขึ้น โดยเฉพาะในเด็กใน การทำศิลปะบำบัดทุกครั้ง ควรมีการบันทึกให้เห็นถึงกระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงบันทึกการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม อารมณ์ และข้อสังเกตต่าง ๆ ลงในแฟ้มประวัติผู้ป่วย เพื่อวางแผนร่วมกับทีมงานที่ให้การบำบัดรักษา และกำหนดแนวทางในครั้งต่อไป

“เมื่อสิ้นสุดการบำบัดแล้ว จะทำอย่างไรกับผลงานทางศิลปะที่เกิดขึ้นระหว่างการบำบัด ซึ่งผู้ที่ตอบคำถามนี้ได้ดีที่สุด คือผู้รับการบำบัดนั่นเอง”(ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, 2550)

จากข้อความข้างต้น ทำให้ทราบว่า ภาพวาดของตัวละคร สามารถสะท้อนความคิดความรู้สึกในขณะนั้นของตัวละครได้ ซึ่งสามารถดูได้จาก รูปทรง ลายเส้น สีเส้น อุปกรณ์ที่เลือกใช้ เหล่านี้จะมีความสอดคล้องกับทักษะของศิลปินนำไปสู่การตีความเพื่อทำความเข้าใจตัวเองและคนรอบข้าง โดยเฉพาะลูก ๆ ที่บ้าน ซึ่งพ่อแม่จะสามารถอ่านใจหรือความคิดของลูกผ่านภาพวาดที่เขาวาดได้ด้วย

“...นักจิตวิทยาคลินิกชาวอิตาลี ซึ่งเป็นอาสาสมัครดูแลด้านจิตวิทยาให้กับ เด็ก ๆ ของ “บ้านพักฉุกเฉิน” ภายใต้การดูแลของ “สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี” ขยายความได้ว่า พ่อแม่ใกล้ชิดลูกและรู้จักลูกดีกว่าใคร รู้ประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาของเขา รู้จักอารมณ์พื้นฐานของเขา จึงเป็นการง่ายที่จะแปลความหมายที่ซ่อนอยู่ในภาพของลูก ๆ แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเป็นเส้นแบ่งกั้นเขาจากความใกล้ชิดนั้น ทำให้ลูกไม่ปฏิบัติตามคำเชิญชวนเมื่อเปรียบกับการที่ลูกได้รับคำเชิญชวนจากคุณครู หรือนักจิตวิทยาซึ่งไม่คุ้นเคยนัก

ดังนั้น หากพ่อแม่ต้องการให้ความลับที่ซ่อนอยู่ในใจของลูก ๆ ได้รับการเปิดเผยอีกครั้งด้วยเครื่องมือการสื่อสารที่จะเจาะลึกเข้าไปถึงหัวใจของเด็กน้อยโดยไม่ต้องเข้าไปค้นเค้นกันให้ยุ่งยากอะไร เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้วาดภาพตามใจเขา...” (เลิศศิริ บวรกิตติ, เทพศักดิ์ ทองนพคุณ, วรรณะ อุณาภูล, 2548)

จะเห็นได้ว่า ภาพวาดในของเอนวัยเด็ก จาก Insert 4 ตัวละครแม่เฝือกเฉยกับภาพวาดของเด็ก สะท้อนความไม่เข้าใจต่อลูกได้อย่างลึกซึ้ง เป็นการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงการขาดความเอาใจใส่ของแม่ในสังคมสมัยใหม่ ที่ไม่ค่อยมีเวลาอยู่ดูแลลูก เหตุการณ์ครั้งนั้นจึงทำให้เอนเกิดความน้อยใจ เห็นได้จากประโยคที่ว่า “ไม่มีใครสนใจภาพพจน์หรือใครครับ เพราะเราเป็นศิลปะคนละแนวกัน” เพราะความไม่ใส่ใจในภาพของแม่ ทำให้ลูกต้องเติบโตมาด้วยปมปัญหาในชีวิต ที่ไม่ได้รับการดูแลและแก้ไขอย่างทันท่วงที

“...เมื่อได้วาดภาพหลาย ๆ ภาพเราก็จะเริ่มเข้าใจความคิดบางอย่างของเขาได้ และพ่อแม่ก็ควรหมั่นฝึกฝนการอ่านใจลูกน้อยจากลายเส้นและการลงสีของลูกน้อยให้แม่นยำมากขึ้น เพื่อช่วยให้เขารู้จักตัวเองมากขึ้นและพ่อแม่ก็จะรู้จักตัวเขามากขึ้นด้วยเช่นกัน หากมีสิ่งใดน่าเป็นห่วงเกิดขึ้นเราจะได้เข้าไปช่วยเหลือแก้ไขได้ถูกต้องทันที

“... เมื่อระบายสีเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ให้เขาเล่าเรื่องจากภาพนั้น หรือในกรณีที่ลูกไม่ชอบวาดรูปแบบอิสระ (free drawing) แต่ชอบวาดรูปเดิม ๆ แบบลอกแบบ ก็ให้เขาวาดแบบนั้นก่อนก็ได้ สิ่งสำคัญอยู่ที่ “การถามคำถามจากภาพนั้น” (เลิศศิริ บวรกิตติ, เทพศักดิ์ ทองนพคุณ, วรรณะ อุณาภูล, 2548)

จากข้อความข้างต้น แสดงถึงวิธีที่พ่อแม่สามารถใช้ในการอ่านใจลูกได้ ซึ่งมันจะสามารถทำให้เข้าใจความคิดความรู้สึกของลูกได้เป็นอย่างดี เพียงแค่การดูภาพวาดของลูก

“...หัวใจสำคัญของการตั้งคำถามจากภาพวาดทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็น วาดอิสระตามใจอยาก วาดลอกเลียนแบบหรือระบายสีในภาพวาด คือ ถามลูกว่า “ลูกอยากเป็นอะไรในภาพ เป็นการตูนตัวไหน เจ้าตัวนั้นกำลังทำอะไรอยู่ เจ้าตัวนั้นรู้สึกอย่างไร เจ้าตัวนั้นอยากทำอะไร” ซึ่งการถามเช่นนี้เป็นการถามเชิงอ้อม ไม่ยิ่งตรงใส่ลูกเปรี้ยวๆ จึงช่วยให้ลูกตอบได้เต็มที่ไม่มีเคอะเขิน เพราะรู้สึกเหมือนเป็นเรื่องสมมุติ”(เลิศศิริ บวรกิตติ, เทพศักดิ์ ทองนพคุณ, วรรณะ อุณาภูล, 2548)

ใน Insert 4 ตัวละครแม่ได้ถามถึงภาพวาดของเอน แต่เธอกับดูผลงานของลูกว่าเป็นแค่ภาพวาดธรรมดาๆ ของเด็กนั้นทำให้ความรู้สึกของเอนถูกทำลายด้วยคำพูดที่ดูถูกของแม่ อีกทั้งการถามเช่นนี้แม้จะเป็นการสิ่งที่ควรกระทำ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสามารถเข้าใจความรู้สึกของลูกได้อย่างลึกซึ้ง

สำหรับเทคนิคการอ่านใจลูกจากภาพอาจมีความยุ่งยาก แต่ก็สามารถทำได้ โดยให้สังเกตจาก ภาพที่ดูแล้วก็เห็นถึงความไม่สมดุลของภาพ ภาพที่ว่างเปล่าเกินไปจนมีกระดาดเปล่าเหลือเยอะ อาจหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ไม่ราบรื่น

ภาพที่วาดใบหน้าเล็ก หรือ ภาพที่ไม่มีหน้า ไม่มีตา หรือ ปาก ไม่มีแขน ไม่มีขา เพราะใบหน้าและแขนขา เป็นสัญลักษณ์แทนถึงความรู้สึกที่มีต่อตนเองและสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ภาพที่วาดด้วยสีดำ สีแดงมากเกินไป วาดแล้วขีดฆ่าทิ้งหรือลงด้วยสีดำทึบลงไป ภาพที่วาดด้วยลายเส้นแข็งๆ เต็มไปด้วยเหลี่ยมคม กัดเส้นด้วยความรุนแรง วาดเหมือนไม่เต็มใจวาด แสดงถึงความคับข้องทางอารมณ์ มีความกดดันทางจิตใจ

ภาพที่ใช้ลายเส้นเบาบาง เขียนเหมือนไม่ได้ตั้งใจจะเขียนให้ติด อาจหมายถึง ความต่ำต้อยน้อยใจในตัวเอง ภาพที่วาดแล้วมองไม่ออกว่าเป็นคนหรือสัตว์หรืออะไรอาจหมายถึงระดับสติปัญญาที่ต่ำก็เป็นได้ หรืออาจเป็นสไตล์ของเขาก็เป็นได้ซึ่งก็ต้องใช้เวลาติดตามต่อไป

ภาพที่วาดเสร็จแล้วแต่มีรอยลบแบบลบแล้วลบอีก โดยเฉพาะส่วนที่ไม่อยากพูดถึง เช่น ลบตัวเองออกไปก็หมายถึงความรู้สึกที่ไม่ดีต่อตัวเอง แต่ถ้ารูปที่ติดอยู่แล้วแต่พยายามลบแล้วลบอีกให้ดีขึ้น ก็อาจหมายถึงเด็กที่เป็นเพอร์เฟกชันนิสต์ ที่มีความไม่มั่นคงทางอารมณ์ เพราะรู้สึกว่าจะไม่เคยทำอะไรดีพอ (เลิศศิริร์ บวรกิตติ, เทพศักดิ์ ทองนพคุณ, วรณะ อุณากรุล, 2548)

อีกประเด็นหนึ่งที่สามารถนำมาอธิบายเกี่ยวกับภาพวาดของเอโนเรื่องได้ นั่นคือ จิตวิเคราะหของ คาร์ล จุง ซึ่งมีคำอธิบายเกี่ยวกับสภาวะจิตใต้สำนึกที่ส่งผลต่อการแสดงออกและพฤติกรรมของเด็ก

“...จิตไร้สำนึกที่สะสมมาแต่อดีตกาล (Collective Unconscious) เป็นเสมือนที่รวบรวมและสะสมความทรงจำที่ซ่อนอยู่ภายใน และติดตาม สืบต่อ ตลอดจน ตกทอดเป็นมรดกจากบรรพบุรุษในอดีตก่อนกำเนิดเป็นพลังจิตส่วนที่เหลือหรือตกค้างมาจากพัฒนาการ และวิวัฒนาการของมนุษย์ที่เกิดจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กัน จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มนุษย์จะสืบทอดประสบการณ์ในอดีตของคนรุ่นก่อน ๆ มาเป็นแนวโน้มที่ทำให้เกิดกำหนดพฤติกรรมที่จะได้ตอบกับแม่...” (Rjaantick, ไม่ปรากฏปี)

ดังนั้นการกระทำความเชื่อของตัวละครเอโนเรื่อง ส่วนหนึ่งก็มาจากการถ่ายทอดมาจากพ่อแม่ จึงเห็นว่าเขามีความสามารถทางศิลปะแบบพ่อ และมีความคิดเกี่ยวกับสังคมแบบการใช้ชีวิตแบบแม่ สรุปได้ว่า พฤติกรรมของแม่ไม่ได้มาจากสังคมภายนอกทีเดียว แต่มาจากการสะสมและถ่ายทอดโดยมีพื้นฐานมาจากการเลี้ยงดูของครอบครัว

“...จุง เชื่อว่า Collective Unconscious เป็นรากฐานของโครงสร้างทางบุคลิกภาพ ที่ก่อรูปร่างให้กับมนุษย์อย่างเรียบง่ายแล้ว ตั้งแต่กำเนิด ซึ่งเป็นเสมือนภาพที่ติดตัวอยู่แล้วนั่นเอง โดยมีสิ่งที่เรียกว่า รูป หรือ แม่พิมพ์ หรือ แม่แบบ (Archetype) จะเป็นส่วนประกอบของ Collective Unconscious ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไป ได้แก่ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อสิ่งต่าง ๆ (Dominant) ภาพในเทพนิยาย (Mythological Images) หรือ รูปแบบในการแสดงพฤติกรรม (Behavior Pattern) โดยที่ Archetype จะเป็นความคิดที่กว้างขวางของมนุษย์ ซึ่งได้ก่อตัวขึ้นเป็นจินตนาการหรือรูปภาพต่าง ๆ (Image or Visions) โดยรูปภาพเหล่านี้จะสอดคล้องกับความสำนึก และการรับรู้ตามปกติ ในชีวิตซึ่งอยู่ในสถานการณ์ที่รู้ตัว ...” (Rjaantick, ไม่ปรากฏปี)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ภาพวาดของตัวละคร เอโนเกิดจากการประมวลภาพที่มาจากจิตใต้สำนึกของเอโน จิตใต้สำนึกส่งผลให้เกิดเป็นภาพวาดต่าง ๆ โดยมีพื้นฐานมากจากบรรยากาศภายในบ้าน ครอบครัวและสังคมภายนอก ซึ่งเป็นสิ่งที่เริ่มก่อตัวมาจากภาพวัยเด็กของเขาทั้งนั้น

“...จะเห็นได้ว่า Archetype อื่น ๆ จะเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันหลายชั่วอายุคนเช่น มนุษย์มองเห็นพระอาทิตย์ขึ้นวนเวียนเป็นประจำ จากฟากฟ้าหนึ่งไปสู่อีกฟากฟ้าหนึ่ง พร้องทั้งให้ความร้อน และแสงสว่างประสบการณ์ประทับใจดังกล่าวจะมีลักษณะวนเวียนซ้ำ ๆ กันจึงทำให้เรา รู้สึกว่าดวงอาทิตย์เป็นสิ่งที่ตรึงแน่น หรือผนึกอยู่ใน Collective Unconscious และกลายเป็น Archetype ของสุริยะเทพ (Sun – God) ซึ่งแสดงถึง ความมีอำนาจ ความสว่างไสว ความร้อนดังนั้น มนุษย์จึงบูชาและกราบไหว้พระอาทิตย์ให้เป็นพระเจ้า ดังนั้นมนุษย์จึงมีความรู้สึกนึกคิดที่สร้างรูปของพระอาทิตย์ (Sun – Archetype) นั่นเอง Archetype ในทำนองเดียวกัน เมื่อมนุษย์ได้รับพลังจากธรรมชาติอื่น ๆ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม ลมพายุ ไฟป่า ฟ้าผ่า ไฟไหม้ป่า ประสบการณ์ดังกล่าว ก็จะถูกพัฒนาขึ้นมาในรูปของพลังอำนาจ (Archetype of Energy) นอกจากนี้ Archetype ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปเดียว แต่อาจจะมาจากหลาย ๆ รูปเข้ามาประสมประสานกันเกิดเป็นรูปใหม่ เช่น ความกล้าหาญของวีรบุรุษกับความฉลาด ความรักชาติรักแผ่นดินอาจกลายมาเป็น “มหาราช” ได้...” (Rjaantick, ไม่ปรากฏปี)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาในเรื่อง Archetype นั้น จุง พบว่ามี Archetype ยังอยู่ในความฝัน การทำนายฝัน ภาพเขียน งานศิลปะ หรือแม้แต่แสดงออกมาในรูปแบบของอาการต่าง ๆ ซึ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากการสะสมภายใต้จิตใต้สำนึก และส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ เช่นเดียวกับพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องนี้

จากการศึกษานี้ ทำให้เกิดการตระหนักรู้และยอมรับในความจริงแท้ที่มองไม่เห็น ซึ่งเป็นความจริงแท้ที่อยู่ใกล้ตัวของเรามาก ความจริงแท้ที่เกิดขึ้นในสังคมนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากหลาย ๆ เหตุปัจจัยและส่งผลต่อเนื่องมาอย่างมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคม ให้ได้รับผลกระทบด้วยกันทั้งนั้น โดยสาเหตุที่เกิดขึ้นมาจาก ครอบครัว ซึ่งเป็นสังคมแรกและเป็นสังคมที่ใกล้ชิดกับมนุษย์ที่สุด และเป็นสถานที่จุดเริ่มต้นของความรุนแรง ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ที่สามารถทำลายความสัมพันธ์อันดีของมนุษย์ได้ เพราะฉะนั้นการตระหนักรู้และยอมรับกับสภาวะที่เกิดขึ้น เข้าใจตนเอง เข้าใจคนรอบข้าง เข้าใจสังคมสมัยใหม่ เป็นหนทางเดียวที่จะหยุดความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้ได้ ซึ่งผู้ใดสามารถค้นพบหนทางนั้นได้ ก็จะสามารถไปสู่ความสุขอันเป็นนิรันดร์...

2. วิเคราะห์และเชื่อมโยง เพื่อหาแนวทางในการสร้างสรรค์งานละครเวที

2.1 จัดทำบทละคร

การพัฒนาบทละครจากวรรณกรรม โดยพิจารณาให้บทละครมีสภาพจริงตามธรรมชาติของการดำเนินเรื่อง อันเป็นไปตามปกติวิสัยของมนุษย์ ซึ่งอ้างอิงตามองค์ประกอบสำคัญในบทละคร 6 ประการของอริสโตเติล ดังต่อไปนี้

2.1.1 โครงเรื่อง

การลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในละครอย่างมีจุดมุ่งหมายและเหตุผล ละครเวทีเรื่อง An Invisible Picture นำเสนอเรื่องราวของครอบครัวหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ที่รุนแรง ซึ่งแรกเริ่มเกิดจากความปกพร่องในการเลี้ยงดูของพ่อแม่ นำไปสู่การส่งต่อความรุนแรงไปสู่พี่และน้อง โดยประเด็นหลักๆ ของเรื่องนี้จะเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างพี่และน้อง จากที่กล่าวมานี้ ความสัมพันธ์ของตัวละครในเรื่องนี้เป็นความสัมพันธ์ที่มองไม่เห็น เกิดเป็นการทำร้ายกันระหว่างพี่และน้อง ผ่านวังวนความคิดที่ซับซ้อนและความรู้สึกดำดิ่ง และเกิดเป็นการแสดงออกผ่านผลงานศิลปะ

หากวิเคราะห์ An Invisible Picture โดยอิงจากโครงสร้างทางละคร (Dramatic structure) จะเห็นได้ว่า ละครเรื่องนี้ดำเนินเรื่องอย่างเป็นลำดับ อาจมีการตัดสลับกันระหว่างผ่านในอดีตที่เป็นมูลเหตุของภาพในปัจจุบันและมีการแทรกให้เห็นถึงการแสดงออกของความรุนแรงผ่านภาพวาดอยู่บ่อยครั้ง เพื่อต้องการเน้นย้ำถึงความคิดและความรู้สึกของตัวละครหลัก

2.1.2 ตัวละคร

ตัวละครและการวางลักษณะตัวละคร (character and characterization) โดยมีรายละเอียดดังนี้

○ เอ พี่ชาย

เอ เป็นตัวแทนของลูกคนโต ที่เติบโตมาด้วยความเกลียดชังและอิจฉาของตัวเอง เพราะเขาคิดว่า น้องเกิดมาเพื่อทำลายความสุข ความรัก ของตัวเขาเอง จึงทำให้เขามีความคิด ความรู้สึกในแง่ลบกับตลอดเวลาภายในใจ ความรุนแรงดังกล่าวมีมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเกิดจากการสะสมตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่น นำไปสู่ความคิดที่ต้องการทำร้ายน้องของตัวเอง เอ มักแสดงหรือปลดปล่อยอารมณ์ความรู้สึกที่รุนแรงที่มีต่อน้อง ต่อแม่และพ่อ หรือ ต่อสังคม ผ่านการร่ำระบายในรูปแบบของผลงานทางศิลปะ เช่น ภาพวาดสีน้ำ ซึ่งเป็นภาพวาดที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน จึงยังทำให้เขาไม่สามารถหลุดพ้นจากวังวนแห่งความมืดบอด และมองไม่เห็นถึงความสุขในชีวิต

ความต้องการในชีวิตของเขาไม่สมบูรณ์แบบ จึงทำให้ความต้องการบางอย่างในชีวิต เช่น ความรัก ความมั่นคง ยังไม่สามารถเติมเต็มความต้องการในชีวิตได้ เขาพยายามแสวงหาสิ่งอื่นเพื่อมาทดแทน แต่ก็ไม่สามารถปิดรูรั่วในชีวิตของเขาได้ ความต้องการที่ยังว่างเปล่ารอการเติมเต็มและเรียกร้องอยู่ตลอดเวลา ทำให้เขาไม่สามารถก้าวข้ามไปสู่จุดสูงสุด นั่นคือความต้องการที่แท้จริงได้ ซึ่งอาจหมายถึงความพอใจและความสุข

○ ซี น้องชาย

ซี เป็นตัวแทนของลูกคนรอง ที่เติบโตมาพร้อมความรักจากคนรอบข้างทั้งพ่อและแม่ แต่ยกเว้นพี่ของเขาเอง ความเป็นปกติสุขของเขา กลับยิ่งทำให้พี่ชายของเขารู้สึกเกลียดชังและมีที่ไปที่เปลี่ยนไปจากแต่ก่อน แต่ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ เขากลับพยายามตามหาคำตอบของความสัมพันธ์ดังกล่าว เพื่อกลับไปสัมผัสถึงความสุขเฉกเช่นในวัยเด็ก

นอกจากนั้น ซี ยังเป็นตัวละครที่ถูกกระทำ เห็นได้จาก ซีมักโดนแก้งอยู่เสมอ ๆ หรือมักโดนเอาเปรียบอยู่เสมอ ๆ เช่น การใช้ของมือสองต่อจากพี่ แต่ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้ทำร้ายเช่นกัน เห็นได้จาก ตั้งแต่ซีเกิดมา ได้สร้างรอยแผลภายในใจของเอ จนทำให้เอมีความคิดความรู้สึกต่อเขาในแง่ลบ

○ แม่

เป็นตัวแทนของผู้ปกครอง ที่มีความบกพร่องทั้งภายในจิตใจและการกระทำ ความบกพร่องของเธอส่งผลต่อการเลี้ยงดูและการเจริญเติบโตของบุตร ดังนั้นสาเหตุของความสัมพันธ์ส่วนหนึ่งมาจากเธอเช่นกัน เห็นได้จากการเลี้ยงดูของเธอที่มีต่อพี่ ที่ไม่สามารถให้ความรักความสุขกับลูกคนโตอย่างเต็มที่ จึงส่งผลต่อสภาพจิตใจหรือสุขภาพจิตของลูกคนโต และนำไปสู่การทำร้ายลูกคนรองในที่สุด

การออกแบบตัวละครตัวนี้ ต้องการสะท้อนภาพของบรรดาผู้ใหญ่ที่เข้ามาสร้างรอยแผลภายในจิตใจของเด็ก โดยที่พวกเขาเหล่านั้นก็ไม่ได้ตั้งใจ เห็นได้จาก การที่แม่มองไม่เห็นหรือเข้าใจถึงสภาพจิตใจของลูก กลับมองเพียงว่าเป็นภาพวาดของเด็กธรรมดาเท่านั้น เป็นภาพของการละเลยและบกพร่องในการเลี้ยงดู

นอกจากนั้น ก็ยังเป็นตัวละครที่มีปมภายในจิตใจมาตั้งแต่เด็กเช่นกัน จึงทำให้เธอเติบโตด้วยความสมบูรณ์แบบเช่นกัน เห็นได้จาก การที่เธอพยายามหาสามีใหม่อยู่เสมอ หรือ การคาดหวังความสมบูรณ์แบบในตัวลูก ๆ อยู่เสมอๆ หรือ การแต่งตัว แต่งหน้า เพื่อปกปิด ซ่อนซ่อนความอ่อนแอภายในจิตใจ

○ คุณครู/พ่อ

ตัวละครที่เป็นตัวแทนของผู้ที่เข้าใจศิลปะอย่างถ่องแท้ ผู้ที่สามารถสัมผัสถึงความงามของศิลปะบนโลกที่แท้จริงได้ ซึ่งเขามีความคิดที่ตรงกันข้ามกับเอ เพราะเขาใช้ศิลปะเพื่อแสดงหาความงามของจิตใจ ไม่ใช่ทำร้ายใคร คุณครูเป็นตัวละครที่ใช้ศิลปะในทางที่ถูกและเห็นคุณค่าและความงามของศิลปะ เป็นความสุขที่แท้จริงที่หลาย ๆ คนไม่เคยได้สัมผัส

นอกจากนั้น พ่อเป็นตัวแทนของผู้ปกครองที่เอาแต่หาความสุขของตัวเอง จนลืมให้ความสุขกับครอบครัว หรือเป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัวนั่นเอง

○ ภาพวาด

เป็นตัวแทนของความรู้สึกภายในหรือจิตใจได้สำนึกของเอ ที่มีชีวิตขึ้นมาในห้วงความฝันของเขาค้นหนึ่ง เป็นแรงขับที่มาจากจิตใจได้สำนึก เพื่อแสดงความจริงแท้บางอย่างออกมาให้เห็นเป็นรูปเป็นร่าง ตัวละครนี้สร้างขึ้นเพื่อให้เข้ามาพูดคุยและปลอบประโลมตัวละครเอให้อยากน้อย อยากรู้ และอยากของตัวเองเอง แสดงความจริงให้ประจักษ์ และเกิดเป็นความเข้าใจตัวเองอย่างแท้จริง ยอมรับในสิ่งที่ตัวเองเป็น ยอมรับในความอ่อนแอภายในใจของเอ

ภาพวาดยังเป็นตัวแทนของเอที่เจริญเติบโตทางปัญญาแล้ว จึงมีลักษณะที่เข้าใจความจริงแท้และยอมรับอะไรได้ค่อนข้างง่าย

○ เลขา นักข่าว และ นักเรียน

ตัวละครเหล่านี้สะท้อนถึงบุคคลภายนอกทั่วไปที่อยู่ในสังคมแห่งทุนนิยมที่บีบแคบ บทบาทของสื่อมวลชนในปัจจุบันต่างยังคงทำงานภายใต้การควบคุมของชนชั้นนายทุน หรือเทคโนโลยี เพื่อโน้มน้าวใจชนชั้นกลางถึงล่างให้เป็นไปตามรัฐหรือนายทุน รวมไปถึงนักเรียนที่เป็นคนรุ่นใหม่และความหวังของประเทศ ต่างกำลังเสพติดทุนนิยมแะวัตถุนิยม ซึ่งเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงความงามและคุณค่าของศิลปะได้อย่างแท้จริง รวมถึงเป็นคนนอกที่ไม่สามารถเข้าใจความรู้สึกภายในของเอได้อย่างลึกซึ้ง กลับดูถูกและหัวเราะเยาะในความไร้สาระของภาพวาด เป็นตัวละครที่กล่าวถึงทุกคนที่กำลังลุ่มหลงในมายาคติและอุดมคติที่ไม่มีจริง

2.1.3 ความคิด (Thought)

ประเด็นการนำเสนอ ยังคงเน้นไปที่ การมองเห็นถึงความจริงแท้ของความสัมพันธ์ในเรื่อง ที่ยังคงซับซ้อนและดำรงท่ามกลางความมืดมนและมีดบาด จึงต้องการนำเสนอเพื่อการมองเห็นถึงความจริงแท้ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

แก่นเรื่องหรือความคิดที่ปรากฏอยู่ในเรื่อง An Invisible Picture มี 2 ชนิด คือ

2.1.3.1 แก่นเรื่องหลัก (Main theme) ที่สะท้อนถึง การตระหนักรู้และยอมรับความจริงที่มองเห็นไม่เห็นจะนำไปสู่ความสุขอันเป็นนิรันดร์

2.1.3.2 แก่นเรื่องย่อย (Sub theme) การเข้าใจถึงความหมายของท่าทางศิลปะและการให้ศิลปะในทางที่ถูกต้อง เพื่อนำไปสู่การยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น

2.1.4 การใช้ภาษา (Diction)

การใช้ภาษาในเรื่อง An Invisible Picture เป็นภาษาที่เรียบง่ายอย่างเรียบง่าย เพราะภาษาที่พบเห็นที่ใช้ในชีวิตประจำวัน อาจมีการใช้คำสรรพนาม กู หรือ มึง ระหว่างการสนทนาของพี่น้อง เพื่อแสดงถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสภานั้น ๆ หรือแม้แต่ แม่ ก็ยังปรากฏการใช้คำสรรพนามเช่นนั้น ในระหว่างการสนทนาเรื่องพ่อกับลูก

นอกจากนั้น บทสนทนาของนักข่าวและนักเรียน เป็นการใช้ภาษาด้วยน้ำเสียงเสียดสีและดูถูก ทำให้เห็นถึงความจริงของมนุษย์ทั่วไปที่ไม่เข้าใจคุณค่าและความงามของศิลปะอย่างแท้จริง

2.1.5 เพลง (song)

ดนตรีประกอบประกอบในเรื่อง An Invisible Picture เน้นการใช้เครื่องดนตรีแนวบรรเลง ไม่มีเนื้อร้องทั้งเรื่อง เพื่อใช้สื่อความหมายของบรรยากาศในเรื่องและอารมณ์ความรู้สึกที่รุนแรง อ่อนไหวและเปราะบางของตัวละครแบบ Expressionism อาจมีการใช้เสียงดัดแปลง (effect) ในบางฉาก เพื่อเสริมให้เกิดอารมณ์ของเรื่องราวมากยิ่งขึ้น

2.1.6 ภาพ (Spectacle)

ภาพทางการแสดงส่วนใหญ่ในเรื่อง เกิดขึ้นจากการตีความและออกแบบในรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อสื่อความหมายและความงามของเรื่องราวให้ได้มากที่สุด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ที่มา : ศุภวินท์ ศิริคุณ, 29 มีนาคม 2560

2.1.6.1 การกำกับการแสดง ตำแหน่งและทิศทางการแสดง (Directing, Blocking, business and gesture)

2.1.6.2 ฉาก (setting)

การออกแบบฉากในเรื่อง An invisible picture เป็นโครงสร้างแบบ Unit set คือ ฉากที่สามารถรวมเอาหลาย ๆ สถานที่เข้าไว้ในหนึ่งพื้นที่ ซึ่งบางส่วนของฉากสามารถปรับเปลี่ยนเพื่อใช้ในการแสดงได้ ดังนั้นออกแบบฉากเรื่องนี้จึงต้องอิงต่อสถานที่ที่เกิดขึ้นในเรื่องด้วย และสามารถปรับเปลี่ยนหรือเคลื่อนย้ายฉากบางส่วนให้กลายเป็นสถานที่ต่าง ๆ ในเรื่องได้ อีกทั้งฉากยังบ่งบอกถึงสถานที่นั้น ๆ โดยเลือกนำบางส่วนของสถานที่จริงมาใช้ ไม่เจาะจงว่าเป็นสถานที่ไหน แต่ให้ความรู้สึกที่คล้ายคลึงกับสถานที่ที่คุ้นเคย

สไตล์ที่ใช้ในการออกแบบฉาก เกี่ยวข้องกับการแสดงออกของจิตใต้สำนึกของตัวละคร เช่น ฉากความฝันผสมกับ expressionism เนื่องด้วยแนวละครเป็นแบบ mystic หรือลึกลับ เน้นแสดงความรู้สึกและความคิดของตัวละครเป็นหลัก ฉากจึงไม่เหมาะสมกับความเป็นจริง ซึ่งเหมาะกับ expressionism มากกว่า อีกทั้งสภาวะภายในของตัวละครมักจะวนเวียนอยู่กับบ้าน ซึ่งภาพของฉากจึงต้องแสดงภาพความรู้สึกเกี่ยวกับบ้านของตัวละครออกมา มันจึงมีลักษณะเกินจริงลอยตัว ไม่มีรูปทรง เพราะเป็นภาพบ้านในความรู้สึกของตัวละคร ไม่ใช่บ้านที่อาศัยอยู่จริง ๆ

สัดส่วนของฉาก ออกแบบให้เหมาะสมกับโรงละคร ที่เป็นแบบ Arena จึงกำหนดพื้นที่การแสดง ออกเป็น สองส่วน เพื่อให้สอดคล้องทิศทางมุมมองและระดับของโรงละคร โดยแบ่งออกเป็น พื้นที่ส่วนบน ให้เป็น ห้องนอน พื้นที่ส่วนล่างให้เป็น ภายในบ้านจัดสรร ห้องเรียนศิลปะ และนิทรรศการ

พื้นฉากในเรื่องนี้ต้องแสดงความรู้สึกของตัวละครด้วย เห็นได้จากผนังบ้านที่มีลักษณะที่เกินความเป็นจริงของผนังบ้านทั่วไป มีลักษณะบิดเบี้ยว ซับซ้อนไปจากเดิม หรือเพี้ยนภาพวาด ที่มีรูปทรงเป็นหลายเหลี่ยม ผิดแปลกและบิดเบี้ยวตามความรู้สึกของตัวละคร ฉากในเรื่องจึงผสมกับแนว expressionism ที่ใช้แสดงความรู้สึกที่รุนแรงของตัวละคร เช่น ภาพวาดสีน้ำ ซึ่งเกิดจากฝีแปรงที่รุนแรง และมีสีเส้นที่ดูฉูดฉาด คล้ายภาพวาดแนว expressionism ภาพแนวยังนำไปใช้ในการวาดฉากผนังบ้าน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแนวของภาพวาด หรือ ฉากห้องนอนแห่งการรำระบาย ฉะนั้นห้องนอนจึงเป็นภาพความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งออกแบบโดยใช้ภาพแนว expressionism

สัญลักษณ์หรือ Symbol ของเรื่องมีความเกี่ยวข้องกับภาพวาดสีน้ำและศิลปะ ฉะนั้นการออกแบบจึงสื่อถึงความเป็นภาพวาดด้วย เห็นได้จาก ลายเส้นที่เกิดจากฝีแปรง สีเส้นที่ใช้ ฉากโดยรวมจึงมีลักษณะคล้ายภาพวาดสีน้ำเป็นส่วนใหญ่ และเป็นภาพวาดที่เต็มไปด้วยความรู้สึกของตัวละคร

สำหรับโทนสีจะใช้ประกอบไปด้วย สีดำ 70 เปอร์เซ็นต์ สีเทา 20 เปอร์เซ็นต์ และสีขาว 10 เปอร์เซ็นต์ เพื่อขับให้สีขาว ซึ่งเป็นสีที่คล้ายกับภาพวาดหลักของเรื่อง ให้โดดเด่นออกมา อีกทั้งโทนสีนี้แสดงถึงสภาวะที่หม่นหมอง ดิ่ง ลึกซึ้ง น่ากลัว ของตัวละครอีกด้วย

ที่มา : ศุภวินท์ ศิริคุณ, 29 มีนาคม 2560

2.1.6.3 การแต่งหน้าและการแต่งกาย (Make up and Costume)

ที่มา : ศุภวินท์ ศิริคุณ, 29 มีนาคม 2560

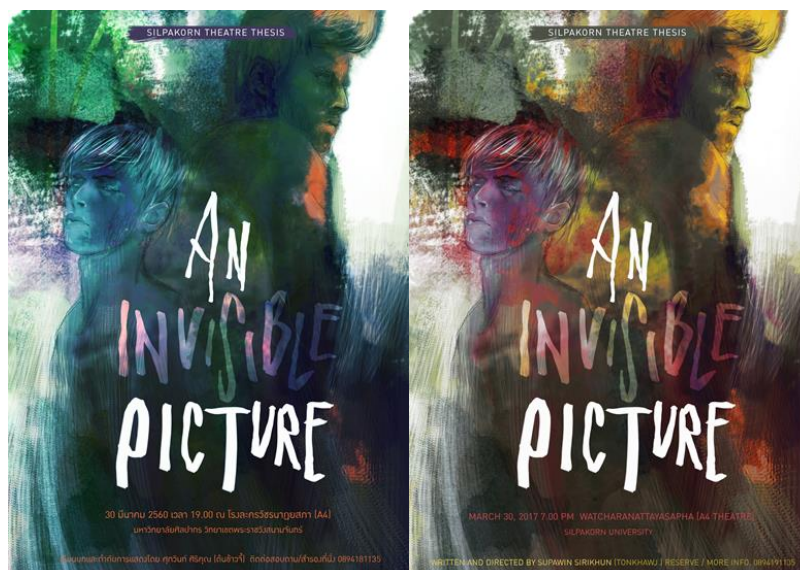
แนวคิดในการออกแบบเครื่องแต่งกาย มีความสอดคล้องกับสัญลักษณ์ของเรื่อง นั่นคือ ภาพวาดสีน้ำ ซึ่งเป็นภาพวาดแนว Expressionism ที่เน้นเรื่องการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกผ่านฝีแปรงและสีที่รุนแรง การออกเป็นจิ้งจอกนำเอาลักษณะของภาพวาดในเรื่องมาปรับแต่งให้สอดคล้องกัน สีที่สวยงามเป็นสิ่งที่ภายนอกเห็น ซึ่งจะตรงข้ามกับภายในที่มีแต่สีดำและขาว ที่ดูหม่นหมอง คำดัง ดังนั้นสีของเครื่องแต่งกาย จะเน้นโทนสีที่ร้อนและเข้ม หรือมีลวดลายคล้ายภาพวาดแนว expressionism เครื่องแต่งกายจึงเหมือนกับเฟรมภาพวาด ฉะนั้นจึงออกแบบให้มีสีขาวล้วน

การตัดเย็บและโครงสร้างเป็นแบบ surreal เพราะต้องการแสดงให้เห็นถึงความเหนือจริงของตัวละคร การไร้ขอบเขตของจินตนาการ หรือจิตสำนึกที่เกิดขึ้นภายในความรู้สึกของตัวละคร เหล่านี้จะสะท้อนออกมาให้เห็นในเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ อีกทั้งเพื่อความสอดคล้องกับเฟรมภาพวาด

นอกจากนั้น ความหมายของเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับในละครเรื่องนี้ มีหน้าที่เพื่อปกปิดความรู้สึกภายในใจของตัวละคร เครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับจึงมีจำนวนหลายชิ้น

การแต่งหน้า ใช้เทคนิคแต่งหน้าธรรมชาติ เหมาะสมตามเพศและวัยของตัวละคร แต่สำหรับแม่ที่มีลักษณะนิสัยชอบแต่งหน้า จึงต้องแต่งให้ดูเข้มและเกินจริงขึ้นมาเล็กน้อย

2.1.6.4 การประชาสัมพันธ์ (Public relation)

ที่มา : Nawapol Pisuttiwong, 10 มีนาคม 2560

ลักษณะของการออกแบบของ Poster มีแนวคิดในการออกแบบคือ “สิ่งที่เห็นกับสิ่งที่เห็น” แสดงภาพของสิ่งมองเห็นจากภายนอก ซึ่งจะตรงข้ามกับภาพที่จะเกิดขึ้นในโรงละคร Poster จึงเต็มไปด้วยสีสันฉูดฉาด คล้ายสีของภาพแนว expresionism สะท้อนภาพของมนุษย์ที่ต่างใช้สีสันปกปิดด้านมืดของตนเอง อีกทั้ง Poster ต้องสอดคล้องกับอารมณ์ที่รุนแรง

ของตัวละคร สื่อถึงความหมายทางศิลปะได้ดี พื้นหลังใช้เป็นภาพวาดสีน้ำแบบ expressionism เน้นสีโทนร้อน และเห็นเส้นแปรงชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์มักถูกแต่งแต้มและปกปิดด้วยสีสันที่อุดมฉาดฉานหลงตัวตนที่แท้จริงตัวอย่างภาพบางส่วน

ที่มา : ปิตัตต์ดี บุญใส, 2560

การออกแบบสื่อบัตรใช้แนวคิดเดียวกันกับ poster คือ “สิ่งที่เห็นกับสิ่งที่เป็น” โดยเน้นให้เห็นให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของสีน้ำ ซึ่งเคลื่อนไหวอย่างอิสระ คล้ายการแตกกระจายอารมณ์ของตัวละคร ในขณะที่กำลังผสมสีน้ำเข้ากับน้ำตาที่หลังริน แล้วระบายความรู้สึกนั้นลงบนภาพ สื่อความรู้สึกที่เคลื่อนไหวของตัวละครได้เป็นอย่างดี เน้นโทนเข้ม โทนร้อน สีฉูดฉาด แบบ Expressionism

3. เทคนิคและอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงาน

ที่มา : ศุภวินท์ ศิริคุณ, 29 มีนาคม 2560

- 3.1 แผงควบคุมไฟหรือแสง
- 3.2 คอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการตัดต่อเสียง
- 3.3 เครื่องเสียง

4. การปฏิบัติงาน

ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

- 1.ระยะเวลาในการเตรียมงาน

การเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศ
สมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560

The Reformation of Thai State Ceremony: A Study of the Royal Cremation Ceremony
in the Reign King Rama V to 2017 AD

เชิดชัย ขำหวาน¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560 โดยการศึกษาเปรียบเทียบจากหลักฐานต่าง ๆ จากการศึกษาที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลายขั้นตอนของพระราชพิธีพระบรมศพรวมถึงรูปแบบและขนาดของพระเมรุมาศ โดยเริ่มต้นขึ้นในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพิ่มเติมมากขึ้นในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง งานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตามลำดับ และมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอีกครั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลซึ่งมีการพัฒนาของเทคโนโลยีมากขึ้น ทำให้มีการนำเอาเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการถวายพระเพลิง และการปรับธรรมเนียมการประดิษฐานพระบรมศพ เช่น การลดขนาดของพระเมรุมาศ การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดริ้วกระบวนพระบรมศพ การประดิษฐานพระบรมศพในหีบแทนการประดิษฐานในพระโกศ เป็นต้น จนความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ได้กลายมาเป็นแบบแผนในพระราชพิธีพระบรมศพในปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง พระราชพิธีพระบรมศพ พระเมรุมาศ รัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560

Abstract

This research article studies about the Thai Royal Cremation Ceremony and royal funeral pyre from the reign King Rama VI to 2017 AD by comparison of evidence. According to previous study, it shows that there are changes in many procedures of the royal cremation ceremony, including form and size of royal funeral pyre. It starts in His Majesty King Chulalongkorn Maharaj's royal Cremation Ceremony and more increasing in Her Majesty Queen Saovabha Phongsri of The Fifth Reign's royal Cremation Ceremony, His Majesty King Vajiravudh's Royal Cremation Ceremony, in that order. In addition, there is change again in the reign of His Majesty King Bhumibol Adulyadej because of technology development. Therefore, technology is applied in royal cremation and corpse of king enshrinement tradition such as, the reduction size of royal funeral pyre, the change of Grand Funeral Procession details, enshrinement corpse of king in coffin instead of royal urn, and etc. Until these big changes become royal cremation ceremony tradition at 2017 AD

Keywords: The reformation of Thai state ceremony, Royal Cremation Ceremony, royal funeral pyre, reign King Rama V to 2017 AD

¹ นิสิตภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

พระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศถือเป็นพระราชพิธีเฉพาะกิจที่ประกอบขึ้นชั่วคราวเมื่อมีพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูงสวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ลง การพระราชพิธีส่วนใหญ่เป็นไปตามคติพระพุทธรศาสนาและมีความเชื่อในเรื่องของคติเทวราชาผสมอยู่ด้วย เช่น การประดิษฐานพระโกศพระบรมศพบนพระแท่นสุวรรณเบญจดลภายใต้ นพปฎลมหาเศวตฉัตรหรือสัปตปฎลมหาเศวตฉัตร² เพื่อเปรียบให้พระแท่นสุวรรณเบญจดลนั้นเป็นเขาพระสุเมรุ และพระโกศพระบรมศพ คือทิพย์วิมานที่ประทับ ในส่วนของพระเมรุมาศนั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตามคติจักรวาลวิทยา คือ ผังจักรวาลทั้งหมดอันนำมาแทนด้วยพระเมรุมาศและอาคารประกอบทั้งหมดและคติเทวราชา คือ พระมหากษัตริย์เปรียบ เสมือนสมมติเทพเสด็จลงมาพระราชสมภพเพื่อดูแลทุกข์สุขของราษฎร เมื่อเสด็จสวรรคตจึงต้องมีพระราชพิธีส่งเสด็จกลับคืนสรวงสวรรค์ เพราะฉะนั้นการจัดสร้างพระเมรุมาศและอาคารประกอบโดยรอบจึงต้องยึดแบบตามผังจักรวาลในคติความเชื่อจักรวาลวิทยา (กัศรเทพ กระต่ายทอง และคณะ, 2539) คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก (2539) กล่าวว่า การจัดงานพระเมรุมาศให้มีขนาดใหญ่สมพระเกียรติยศยังจะแสดงถึงการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่จะทรงพระปรีชาสามารถในการปกครองให้อาณาประชาราษฎร์มีแต่ความผาสุก

ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในพระราชพิธีพระบรมศพและการจัดสร้างพระเมรุมาศในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในงาน พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเมื่อครั้งยังมีพระชนมชีพทรงมีพระราชดำริให้สิ้นเปลืองกำลังทรัพย์และกำลังคนจึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างพระเมรุมาศของพระองค์เพียงแค่ว่ายพระเพลิงเท่านั้นไม่ต้องสร้างใหญ่โตเหมือนครั้งโบราณ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงยกเลิกและเปลี่ยนแปลงขั้นตอนต่าง ๆ ในพระราชพิธีพระบรมศพ และริ้วกระบวนพระอิสริยยศตามพระราชนิยมต้องพระราชประสงค์อีกด้วย เช่น การยกเลิกนางร้องไห้ยกเลิกสัตว์สังเค็ด³ -เทวดาคู่เห่⁴ เปลี่ยนเป็นนายทหารจาก 3 เหล่าทัพแทน ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เมื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้น การจัดงานพระบรมศพครั้งต่าง ๆ ในสมัยนี้ก็ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาปรับใช้ รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมในส่วนรายละเอียดต่าง ๆ เช่น การถวายน้ำยารักษาภาพพระบรมศพ การประดิษฐานพระบรมศพในหีบพระบรมศพ เป็นต้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560 ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยค้นคว้าจากเอกสารประวัติศาสตร์ไทยทั้งขั้นต้นและขั้นรองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560 เป็นหลักได้แก่หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ พงศาวดาร จดหมายเหตุ สื่อสื่อดิจิทัล บทสัมภาษณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ด้วยการวิเคราะห์ ตีความเป็นลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

² ฉัตรขาวแสดงพระเกียรติยศผู้เสด็จสู่สวรรคาลัย 9 ชั้น และ 7 ชั้นตามลำดับ

³ การทำหุ่นรูปสัตว์หิมพานต์เชิญเครื่องสังเค็ดหรือเครื่องไทยทานเข้าร่วมในกระบวนพระอิสริยยศ

⁴ ทหารแต่งตัวเป็นเทวดาเดินเป็นแถวคู่ในริ้วกระบวนพระอิสริยยศ

ผลการวิจัย

ผู้ศึกษาได้ใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาอธิบายถึงความเชื่อในการพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศ รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีพระบรมศพและการจัดสร้างพระเมรุมาศตั้งแต่องานพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ โดยเฉพาะในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ผู้ศึกษาได้นำเสนอในส่วนของข้อมูลที่ได้รับการเผยแพร่จากทางกรมการวัฒนธรรมที่มีการจัดสร้างพระเมรุมาศสำหรับการถวายพระเพลิงพระบรมศพ⁵

ความเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีพระบรมศพและพระเมรุมาศสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560

จากพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเกิดจากพระราชดำริที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงงานพระเมรุมาศ เนื่องด้วยการจัดสร้างพระเมรุมาศที่มีขนาดใหญ่แบบโบราณนั้นเป็นการเปลืองพระราชทรัพย์ กำลังคน จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระเมรุมาศขนาดย่อมในงานของพระองค์เป็นเพื่อการถวายพระเพลิงเท่านั้น (ยิ้ม ปันทยางกูร, 2535) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้รับพระบรมราชโองการใส่ไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น นอกจากนี้การยกเลิกระบบไพร่และทาสที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับการไม่สามารถเกณฑ์แรงงานและสิ่งของมาใช้ในการพระราชพิธีเหมือนเก่า รวมไปถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในการพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศ ดังนี้

ความเปลี่ยนแปลงของพระเมรุมาศ

1. ขนาดและรูปทรงพระเมรุมาศ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม จึงได้มีพระบรมราชโองการให้ตัดพระเมรุยอดปราสาทออกโดยปรับลดขนาดลงครึ่งหนึ่งเหลือเพียงประมาณ 35 เมตร⁶ และขยายขนาดพระเมรุมาศด้านในที่เคยใช้สำหรับถวายพระเพลิงจริงๆ มีรูปทรงเป็นบุษบกให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อใช้ประดิษฐานพระจิตกาธานในการถวายพระเพลิง ในงานพระเมรุมาศพระมหากษัตริย์งานต่อ ๆ มาได้ใช้รูปแบบพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 เป็นต้นแบบจนถึงปัจจุบัน โดยอาจจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างในรายละเอียด เช่น การมีช่าง โดยรอบพระเมรุมาศบนฐานเดียวกัน หรือการสร้างอาคารแทนช่างเพื่อให้พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมแล้วพักผ่อนโดยรอบพระเมรุมาศแทน ในการจัดสร้างพระเมรุมาศสำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้มีการปรับเปลี่ยนในรายละเอียดอีกครั้ง ได้แก่ การจัดสร้างพระเมรุมาศเป็นบุษบก 9 ยอด การตัดพรหมพักตร์บนยอดพระเมรุมาศออก การขุดสระที่ใช้จำลองเป็นมหานทีที่สี่พันนครจริง ๆ การเขียนฉากบังเพลิงเป็นภาพพระนารายณ์อวตารแล้วเขียนโครงการในพระราชดำริที่เกี่ยวข้องด้วยตอนต่าง ๆ มาประกอบ เป็นต้น ส่วนในรูปแบบของพระเมรุมาศงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 และพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีนั้นมีลักษณะเป็นภูเขาคาร์⁸ ตามลักษณะทั่วไป ไม่ได้เป็นบุษบกเปิดโล่งตามธรรมเนียมพระเมรุมาศสำหรับพระมหากษัตริย์

⁵ เนื่องจากขณะผู้ศึกษาได้เขียนบทความนี้ขึ้นการจัดสร้างพระเมรุมาศในการถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ยังไม่แล้วเสร็จข้อมูลจึงมีเพียงที่ทางราชการเผยแพร่ออกมา

⁶ จากเดิมที่มีความสูงโดยเฉลี่ย 70 เมตร

⁷ ช่างหรือส่าง เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหลังคายอด สร้างขึ้นตามมุมทั้ง 4 ของพระเมรุมาศ ใช้เป็นที่สำหรับพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมตลอดงานพระเมรุมาศ ตั้งแต่พระโกศพระบรมศพประดิษฐานบนพระจิตกาธาน จนกว่าจะถวายพระเพลิงเสร็จ คือจะมีพระพิธีธรรม 4 สำรับนั่งอยู่ประจำช่างโดยจะผลัดกันสวดทีละช่างเวียนกันไป โดยพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ช่างจัดทำเป็นบุษบก รอบพระเมรุมาศทั้ง 4 ทิศบนฐานเดียวกัน

⁸ อาคารที่มีลักษณะเป็นเรือนยอดแหลม

2. การประดิษฐานพระบรมศพบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เมื่อมีการปรับขนาดพระเมรุมาศให้มีขนาดเล็กลงทำให้ไม่สามารถที่จะประดิษฐานพระบรมศพและบำเพ็ญ พระราชกุศลภายในพระเมรุมาศได้ตั้งแต่ก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณะ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยประดิษฐานพระบรมศพที่มุขทางทิศตะวันตกของพระมหาปราสาทและเมื่อมีเจ้านายชั้นสูงสวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ลงก็จะมีพิธีอัญเชิญพระบรมศพหรือพระศพประดิษฐานไว้มุขทางทิศตะวันตกเพื่อรอการจัดสร้างพระเมรุมาศหรือพระเมรุแล้วเสร็จจึงอัญเชิญออกถวายพระเพลิงหรือพระราชทานเพลิงเป็นแบบแผนปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้ อีกทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้ตัดเสารับน้ำหนักกลางพระมหาปราสาทออกแล้วให้หล่อคานรับน้ำหนักแทนเพื่อความสวยงามภายในพระมหาปราสาท แต่ในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการประกอบพระราชพิธีบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท⁹ ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษาตอนที่ 29 เล่มที่ 66 หน้า 2265 – 2267 ความว่า

“...พนักงานพระราชพิธีเชิญพระโกศพระบรมอัฐิลงจากบุษบกกราชนครรถขึ้นประดิษฐานเหนือพระที่นั่ง
พุดตานถมบรมราชาอาสน์บนพระราชบัลลังก์ภายในตึกพญาลมहाเศวตฉัตร แวดล้อมด้วยเครื่องประกอบพระ
บรมราชอิสริยยศภายในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทแล้วหยุดประโคม...”

ความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพ

1. การเปิดให้ประชาชนเข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพเบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์

แต่เดิมการสรงน้ำพระบรมศพจะเป็นเพียงพระราชพิธีภายในเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์บนพระที่นั่งพินัยรัตยาเป็นธรรมเนียมสืบมา แต่ในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้ทรงเห็นว่าประชาชนที่เคารพรักสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และต้องการถวายน้ำสรงพระบรมศพเป็นจำนวนมากจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังจัดสถานที่สำหรับเปิดให้ประชาชนได้เข้าสรงน้ำพระบรมศพเบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีจากนั้นจึงนำมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบมา¹⁰

2. การยิงสลุต

การยิงสลุตนั้นเป็นการถวายพระเกียรติตามธรรมเนียมฝรั่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเพิ่มพิธีการนี้เข้ามาในพระราชพิธีพระบรมศพครั้งแรกในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะการออกพระเมรุมาศโดยโปรดเกล้าฯ ให้มีการยิงสลุตถวายพระเกียรติยศนาที่ละ 1 นัดเริ่มตั้งแต่อัญเชิญพระโกศทองใหญ่ทรงพระบรมศพจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และจะหยุดยิงก็ต่อเมื่อประกอบพระโกศจันทน์ประดิษฐานพระโกศบนพระจิตกาธานแล้วเสร็จ

⁹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประสูติและเสด็จสวรรคต ณ ประเทศอังกฤษ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ทรงประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพอย่างเรียบง่าย เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานุญาตเชิญพระบรมอัฐิกลับประเทศไทยจึงมีการพระราชพิธีรับพระบรมอัฐิและบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานอุทิศถวาย

¹⁰ การสรงน้ำพระบรมศพบนพระที่นั่งพินัยรัตยานั้นจะเริ่มด้วยพระมหากษัตริย์หรือผู้มีพระราชอิสริยยศสูงสุด จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับพระบรมศพบูชาพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร จากนั้นทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับหมอน้ำพระสุคันธโกณน้ำมนต์และโกนน้ำอภัย ถวายสรงที่พระอัฐิพระบรมศพ จากนั้นทรงหิ้วพระเจ้าพระบรมศพขึ้นครั้งแรกหนึ่ง หวังอีกครั้งแรกหนึ่ง แล้วหิ้วขึ้นอีกครั้งหนึ่งแล้วทรงหักพระสาวยางไว้ในพาน จากนั้นเสด็จไปทรงวางของพระศรีบรรจูดอกบัวและธูปเทียน ทรงรับแผ่นทองคำจำหลักลายปิดพระพักตร์ ทรงรับพระขรรค์ท้าวอดดางข้างพระเศียรพระบรมศพ ถ้าในกรณีพระบรมศพประดิษฐานในพระโกศจะสวมพระขรรค์ท้าวอดดางเหนือพระเศียรแล้วจึงมีการถวายสุก้า(ห่อผ้า-มัดตราสัง) อัญเชิญพระบรมศพลงหีบหรือพระโกศและเชิญออกประดิษฐาน ณ มุขทางด้านทิศตะวันตก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในส่วนของประชาชนสำนักพระราชวังจะจัดสถานที่ในศาลาสหทัยสมาคมให้ประชาชนถวายน้ำสรงพระบรมศพในชั้นศาลาขนาดใหญ่ เบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์

3. การเปลี่ยนเส้นทางโปรยทาน

การออกพระเมรุมาศแต่เดิมนั้นจะมีการโปรยทานตั้งแต่พระโกศออกจากพระบรมมหาราชวังไปทางถนนมหาราช เมื่อพระโกศเข้าประดิษฐานในพระเมรุมาศจึงจะหยุดโปรย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดระเบียบในการโปรยทานเสียใหม่ ดังนี้

- ให้เริ่มโปรยตั้งแต่พระโกศออกจากพระบรมมหาราชวังทางถนนมหาราช เลี้ยวซ้ายเข้าถนนท้ายวัง เมื่อพระโกศขึ้นทรงพระมหาพิชัยราชนครแล้วจึงหยุดโปรย
- เริ่มโปรยอีกครั้งเมื่อพระโกศพระบรมศพขึ้นประทับบนพระยานมาศสามลำคานเวียนรอบพระเมรุมาศโดยอุตราวัตร และหยุดโปรยเมื่อพระโกศประดิษฐานบนพระจิตกาธานภายในพระเมรุมาศเรียบร้อยแล้ว (ยิ้ม ปิ่นทอง, 2535)

ในปัจจุบันการโปรยทานได้ยกเลิกไปแล้ว ทำให้ราชรถน้อยที่แต่เดิมใช้ 1 องค์สำหรับเจ้านายทรงโปรยก็ได้หมดหน้าที่ลง และได้มีการนำมาปรับใช้สำหรับสมเด็จพระสังฆราชหรือพระราชอาคันตุกะอันพระอภิธรรมนำพระบรมศพแทน¹¹

4. การนำเพลงพญาโศก มาบรรเลงประกอบการเดินในริ้วกระบวนพระอิสริยยศ

เพลงพญาโศกทำนองดุริยางค์สากลนี้เป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต เพื่อใช้งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ใน พ.ศ. 2463 โดยทรงเรียบเรียงจากเพลงไทยเดิมชื่อเดียวกันซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสดับรับฟังขณะเสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมศพได้มีพระราชดำรัสว่าเพลงนี้สมควรเป็นเพลงโศกจริงต่อไปขอให้ใช้เพลงนี้เป็น "เพลงโศกประจำชาติ" สามารถใช้ได้ตั้งแต่งานพระบรมศพพระมหากษัตริย์จนถึงงานศพของประชาชนทั่วไป แต่ประชาชนทั่วไปก็ยังนิยมใช้เพลงธรณีกรรมในงานศพมากกว่า วิธีการเดินในริ้วกระบวนพระอิสริยยศประกอบเพลงพญาโศกจะมีวิธีการเดินในลักษณะก้าว-ชิด เรียกว่า ท่าเดินเปลี่ยนทรวง

5. การปรับเปลี่ยนริ้วกระบวนพระอิสริยยศ

แต่เดิมนั้นริ้วกระบวนพระอิสริยยศเพื่ออัญเชิญพระโกศออกพระเมรุมาศนั้นในกระบวนจะประกอบไปด้วยเทวาคู่แห่ สัตว์สังเค็ด รวมถึงทหารแต่งตัวแบบโบราณ ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ยกเลิกสิ่งเหล่านั้นเสีย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้นายทหารทั้ง 3 เหล่าทัพ เดินในกระบวนแทน และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายเสด็จตามพระบรมโกศ¹² ส่วนในงานออกพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จตามพระบรมโกศโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงราชยาน และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ประทับพระอัครวิภากาภรณ์¹³ เสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมโกศ และในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ก็ได้เสด็จตามพระบรมศพในริ้วกระบวนด้วย โดยในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชยังอยู่ในช่วงฝึกซ้อมครุฝึกในริ้วกระบวนพระอิสริยยศออกพระเมรุมาศ

6. การยกเลิกมหรสพต่าง ๆ ในงานพระเมรุมาศ

ในการประชุมเรื่องการออกพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาศรีสุนทรโวหารได้อ่านลายพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

¹¹ เดิมราชรถมีทั้งหมด 7 รถ โดยมีพระมหาพิชัยราชนคร เวชยันตราชนคร ราชรถน้อยอีก 5 องค์ ปัจจุบันราชรถน้อยมีเพียง 3 องค์ สับเปลี่ยนหมุนเวียนใช้สำหรับพระสังฆราชหรือพระราชอาคันตุกะอันพระอภิธรรมนำพระบรมศพ

¹² ทรงมีพระบรมราชโองการยกเลิกสัตว์สังเค็ด เทวาคู่แห่ และทหารแต่งชุดโบราณว่าสยามกำลังอยู่ในช่วงพัฒนาศิวิไลซ์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกส่วนประกอบต่างๆ ในริ้วกระบวนที่ดูโบราณ คร่ำครึไม่ศิวิไลซ์

¹³ บ้างก็ว่าเป็นวอประเวศวัง

เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่าให้ยกเลิกต้นกล้วยพฤษภ เพี้ยนเป็นพระราชทานของแจก เลิกการฉลองต่าง ๆ คือ ดอกไม้เพลิงและมหรสพต่าง ๆ และไม่ต้องตั้งโรงครัวเลี้ยง (ยิ้ม ปิ่นทอง, 2535) และเนื่องด้วยพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงตีความงานพระบรมศพแตกต่างออกไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น การเสด็จสวรรคต คือ การเสด็จจากกลับสรวงสวรรค์จึงมีมหรสพสมโภช มีระฆังดอกไม้ไฟเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองแสดงความยินดี แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความหมายงานพระบรมศพไว้ว่าเป็นงานโศกเนื่องจากว่าจะไม่ได้พบเจอกันอีกต่อไปจึงโปรดเกล้าฯให้จัดงานรื่นเริงต่าง ๆ เสีย

7. การยกเลิกนางร้องไห้

ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงมีนางร้องไห้ปรากฏอยู่ โดยหัวหน้านางร้องไห้คนสุดท้าย คือ เจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ ลดาวัลย์ ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งบรรดานางร้องไห้เหล่านี้ได้สร้างความรำคาญให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า เป็นการร้องเพลงเสียมากกว่า อีกทั้งยังมีกลิ่นเทศะในบางคราวเมื่อพระสงฆ์กำลังถวายพระธรรมเทศนาอยู่พวกนางก็จะร้องขึ้นมาทำให้เกิดความรำคาญแล้วน่ากริ้วเป็นอย่างยิ่ง ถึงกับตรัสว่าในงานของพระองค์นั้นให้งดนางร้องไห้เสีย ดังนั้นทีที่ส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวความว่า

“...ในเวลาก่อนเมื่อลงไปให้พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พอถึงเวลาประโคมพระบรมศพและนางร้องไห้เริ่มส่งเสียงดังขึ้น ให้รู้สึกกรหูเสียจริงๆ จะข่มใจให้นึกขอบเท่าไรก็ได้เลย เพราะอดรู้สึกไม่ได้ว่ามันเปน ของไม่จริงจัง ช่างเรียกชื่อผิดเสียจริงๆ เพราะมันไม่ใช่ร้องไห้ เปนร้องเพลงแท้ๆ และเพลงนั้นเนื้อก็ซ้ำซากไม่เห็นเพราะอะไร...ด้วยเหตุทั้งปวงนี้ฉันจึงเกลียดนางร้องไห้ และสั่งไว้ว่าเมื่อถึงงานศพฉันอย่าให้มีนางร้องไห้เลย”

(ราม วิจารณ์, 2557)

8. การใช้ราชรถปืนใหญ่ทรงพระโกศเวียนรอบพระเมรุมาศโดยอูตราวรรต

ในงานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวโรกาสที่จะเชิญพระโกศเวียนรอบพระเมรุมาศนั้น ได้มีการถวายราชรถปืนใหญ่ให้พระโกศทรงพระบรมศพประทับแล้วเวียนรอบพระเมรุมาศแทนพระยานมาศสามลำคาน เนื่องด้วยพระราชปรารภแต่เดิมว่าพระองค์นั้นเป็นนายทหาร จึงให้รถปืนใหญ่ประดิษฐานพระโกศแทนพระยานมาศสามลำคาน (สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ , 2555) ทำให้การเชิญพระโกศทรงราชรถปืนใหญ่เวียนรอบพระเมรุมาศโดยอูตราวัตร¹⁴ กลายมาเป็นธรรมเนียมสำหรับการเชิญพระโกศพระมหากษัตริย์เวียนรอบพระเมรุมาศ ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ กรมศิลปากรได้มีการจัดสร้างราชรถปืนใหญ่หรือราชรถปืนรางเวียนเพื่อทรงพระบรมโกศในการเสด็จฯเวียนรอบพระเมรุมาศโดยอูตราวรรต โดยขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการจัดสร้างราชรถปืนใหญ่สำหรับประกอบพระราชพิธี

9. การใช้พระที่นั่งราชนทรทดแทนพระยานมาศในพระราชพิธีรับพระบรมอัฐิรัชกาลที่ 7

ในการอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวังได้มีการอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิโดยเส้นทางอูตราวรรตจากท่าราชวรดิฐสู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวังด้วยพระที่นั่งราชนทรทด ซึ่งแต่เดิมโดยธรรมเนียมจะใช้พระที่นั่งราชนทรยานในการอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 29 เล่มที่ 66 หน้า 2264 ดังนี้

“...พนักงานพระราชพิธีเชิญพระโกศพระบรมอัฐิขึ้นประดิษฐานเหนือบุษบกกราชนทรทด...”

¹⁴ การเดินเวียนรอบสถานที่ต่างๆโดยการเวียนซ้ายนิยมใช้ในงานอวมงคล ซึ่งจะตรงข้ามกับการเดินแบบทักษิณาวรรต

10. การยกเลิกการลอยพระอังคาร

ธรรมเนียมการลอยพระอังคารนี้มีสืบมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจวบจนรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 5 จนเมื่องานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสร็จสิ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ อัญเชิญพระบรมราชสรีรางคารและพระพุทไฟไปบรรจุไว้ยังรัตนบัลลังก์พระพุทธรูปชินราช(จำลอง) พระประธานพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถือเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่มีได้อัญเชิญพระบรมราชสรีรางคารไปลอยน้ำ แต่อัญเชิญไปบรรจุยังสถานที่อันสมควรแทน ต่อมาจึงกลายเป็นธรรมเนียมสืบต่อมาในการอัญเชิญพระบรมราชสรีรางคาร พระราชสรีรางคารของเจ้านายชั้นสูงไปประดิษฐานไว้ยังวัดประจำรัชกาลหรือวัดที่ทรงมีความเกี่ยวเนื่องขณะดำรงพระชนมชีพอยู่

11. การเพิ่มล้อราชมงคล

การเพิ่มล้อเลื่อนในราชมงคลเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีวิศวกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความสะดวกต่อการอุทิศราชมงคลในช่วงเสด็จเข้าถนนตัดกลางท้องสนามหลวง โดยมีการเพิ่มล้อเข้าไปในคราวบูรณะราชมงคลงานออกพระเมรุมาศพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อพ.ศ. 2454

12. การไว้ทุกข์ถวาย

เมื่อเจ้านายสวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ลงจะมีการออกประกาศไว้ทุกข์ถวายโดยแต่เดิมธรรมเนียมการไว้ทุกข์จะมีแบบแผนชัดเจนโดยผู้ที่มิอายุต่ำกว่าผู้ตายจะต้องนุ่งขาว ส่วนผู้ที่อายุมากกว่าผู้ตายจะต้องนุ่งดำ ต่อมาในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เริ่มมีการแต่งดำไว้ทุกข์โดยทั่วไปไม่ได้คำนึงถึงอายุหรือศักดิ์แต่อย่างใด ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลได้ออกประกาศแต่งขาวไว้ทุกข์อีกครั้ง ส่วนในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลได้ออกประกาศแต่งกายไว้ทุกข์ด้วยเสื้อผ้าสีดำ นอกจากนี้ยังได้เกิดธรรมเนียมใหม่ที่รับมาจากตะวันตก คือ การติดริบบิ้นสีดำไว้ที่อกหรือแขนซ้ายเพื่อแสดงความอาลัย โดยธรรมเนียมนี้เกิดขึ้นจากการที่มีผู้ต้องการแสดงความอาลัยต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นจำนวนมากแต่บางคนไม่สามารถจะซื้อเสื้อผ้าสีดำจำนวนมาก ๆ ได้ หรือติดขัดด้วยเหตุผลอื่น ๆ จึงมีการนำธรรมเนียมตะวันตกโดยการติดริบบิ้นสีดำไว้ที่อกหรือแขนซ้ายเป็นการแสดงความอาลัย

13. การถวายน้ำยารักษาสภาพพระบรมศพ และการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมบางประการ

เมื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้นราชสำนักจึงได้นำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาปรับใช้ในพระราชพิธี โดยในงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ได้มีการถวายน้ำยารักษาสภาพพระบรมศพเป็นครั้งแรกและใช้ต่อมาทั้งในพระบรมศพและพระศพจนถึงปัจจุบัน¹⁵ นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมบางประการตามพระราชประสงค์จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติต่อมา คือ ในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้โปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระบรมศพลงหีบแทนการเชิญลงพระโกศทองใหญ่ โดยเป็นพระราชปรารภในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีที่เคยตรัสไว้ครั้งงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ทำให้ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้มีการเชิญพระบรมศพลงหีบด้วยเช่นกัน

¹⁵ ในสมัยโบราณขณะที่ยังมิได้มีการถวายน้ำยารักษาสภาพพระบรมศพ ในงานพระราชพิธีพระบรมศพจะมีวิธีการรักษาสภาพพระบรมศพเพื่อมิให้ส่งกลิ่นไม่พึงประสงค์ออกมาด้วยการถวายรดพระบรมศพ คือ การเชิญพระบรมศพลงใต้ร่มในกระโถนใบบัว แล้วใส่ใบชะลูด เครื่องเทศ เครื่องหอมต่าง ๆ ลงไป รดจนเมื่อพระบรมศพเปื่อย เจ้าพนักงานจะทำการรดพระมิ่งสาธุต่าง ๆ ออกจนเหลือเพียงพระบรมอัฐิเท่านั้นไปห่อผ้าขาวไว้ แล้วเชิญบรรดาพระมิ่งสาธุต่าง ๆ จนแห้งจึงนำไปใส่ผ้าขาวอีกห่อแล้วเชิญไปทรงพระโกศเพื่อรอถวายพระเพลิงตามเดิม โดยเจ้านายพระองค์สุดท้ายที่มีการถวายรด คือ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในการพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศ นับตั้งแต่งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ โดยปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนี้ขึ้น คือ แนวพระราชนิยม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และสภาพเศรษฐกิจตามลำดับ

จากเบื้องต้นแนวพระราชนิยมถือเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญอันก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง การยกเลิกหรือเพิ่มเติมส่วนต่าง ๆ ของขั้นตอนเข้าไปเพื่อตอบสนองพระราชประสงค์และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เช่น การยกเลิกงานพระเมรุมาศขนาดใหญ่แบบโบราณ การยกเลิกนางร้องไห้ในงานพระบรมศพรัชกาลที่ 6 ตามพระบรมราชโองการของพระองค์ การยกเลิกสัตว์สังเค็ดและเทวดาคู่แห่ เปลี่ยนมาเป็นการใช้ทหารจาก 3 เหล่าทัพเดินในรั้วกระบวนพระอิสริยยศแทน

การยกเลิกระบบไพร่และทาสเพื่อตอบสนองแนวความคิดเศรษฐกิจแบบใหม่หลังจากสยามรับเอาแนวคิด เศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาใช้ ก็เป็นผลให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนขนาดของพระเมรุมาศลงเนื่องจากการเกณฑ์แรงงานมาก่อสร้างแบบเดิมนั้นทำได้ยากขึ้น นอกจากนี้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็เป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ เช่น การเพิ่มล้อเลื่อนของราชรถเพื่อความสะดวกและเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ของราชรถ การถวายนักร้องรักษาสภาพพระบรมศพ เป็นต้น

ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาเบื้องต้นถือเป็นปัจจัยหลักๆ โดยเฉพาะแนวพระราชนิยมที่เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้พระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศเกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จนกลายมาเป็นแบบแผนปฏิบัติในเวลาต่อมา

บทสรุป

พระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศถือเป็นพระราชพิธีสุดท้ายที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นทิวภาวะ และเป็นการส่งเสริมจูงใจดวงตารักคืนสู่สรวงสวรรค์ตามคติความเชื่อเทวราชา เพราะฉะนั้นการจัดการพระราชพิธีในส่วนต่าง ๆ ย่อมจะต้องจัดขึ้นภายใต้แนวคิดว่าจะพระมหากษัตริย์คือสมมติเทพ ผสมกับแนวความเชื่อในจักรวาลวิทยาทำให้เกิดพระราชพิธีนี้และงานพระเมรุมาศขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงถึงพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ที่ทรงแสดงให้เห็นว่าพระองค์สามารถที่จะปกครองและดูแลสกนิกรให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ในรัชสมัยของพระองค์ เพราะฉะนั้นงานพระเมรุมาศนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นงาน พระราชพิธีขนาดใหญ่ มีการจัดสร้างพระเมรุมาศที่มีขนาดใหญ่โตอลังการ มีความสูงหลายสิบเมตรไปจนถึงหลายร้อยเมตรเพื่อประโยชน์ทางการใช้สอย และแสดงออกถึงความยิ่งใหญ่

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ปรับขนาดพระเมรุมาศงานของพระองค์ลงเสียใหม่และให้ยุติการจัดงานพระบรมศพแบบโบราณเสีย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้สนองพระบรมราชโองการการจัดสร้างถวาย รวมไปถึงปรับเปลี่ยนขั้นตอนต่าง ๆ ของพระราชพิธีตามความเหมาะสมของสภาพการณ์ในขณะนั้น และต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรับเปลี่ยนรายละเอียดต่าง ๆ ในพระราชพิธีพระบรมศพและการออกพระเมรุมาศเพื่อให้ต้องพระราชประสงค์และเข้ากับสภาพของประเทศสยามที่กำลังรับอิทธิพลของตะวันตกเข้ามาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติที่มีอารยะ และเมื่อเทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามากขึ้นในงานพระบรมศพครั้งต่าง ๆ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาปรับใช้เพื่อความสะดวก รวดเร็ว และง่ายต่อการประกอบพระราชพิธี

จากการศึกษาทำให้พบว่าความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศนั้นมีปัจจัยหลักอยู่ 3 ประการ คือ 1.แนวพระราชนิยม ปัจจัยนี้ถือเป็นข้อหลักในการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีและรูปแบบของพระเมรุมาศ 2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ การยกเลิกระบบไพร่และทาสเพื่อตอบสนองแนวเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่สยามรับเข้ามาจากตะวันตก 3.ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้นมีการนำมาปรับใช้กับอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องด้วยพระราชพิธีทำให้เพิ่มประสิทธิภาพและความสะดวกของการใช้งานมากยิ่งขึ้น จากปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้พระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศหลังการเปลี่ยนแปลงกลายมาเป็นแบบแผนให้กับพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). **งานพระเมรุ ศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การประดิษฐ์ฐานพระบรมโกศ. (2538). กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ.

กำธรเทพ กระต่ายทอง; และคนอื่น ๆ. (2539). **ศิลปะสถาปัตยกรรมไทยในพระเมรุมาศ**. กรุงเทพฯ: ศูรสภา.

กรมศิลปากร. (2529). **จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7**

เล่ม 1-2. กรุงเทพฯ: สหประชาพานิชย์.

_____. (2541). **จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี**. นครปฐม: รุ่งศิลป์.

_____. (2559). **ราชรถ ราชยาน ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ**. นครปฐม: สุวรรณภูมิ เฮอริเทจ.

_____. (2560). **ธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดงานพระบรมศพ**. นครปฐม: รุ่งศิลป์.

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก. (2539). **เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ**. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการฯ.

นนทพร อยู่มั่งมี; และ รัชชัย ยอดพิชัย. (2551). **ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ยิ้ม ปั่นทองกร. (2535). **จดหมายเหตุงานพระบรมศพรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 7 และจดหมายเหตุพระราชพิธีลงสรง**.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.

ราม วชิราวุธ. (2557). **ประวัติต้นรัชกาลที่ 6**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน.

สำนักพระราชวัง. (2514). **ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ ระเบียบการศพ และคำเตือนการปฏิบัติราชการในราชสำนัก**. กรุงเทพฯ: พระจันทร์.

สมภาพ ภิมรัมย์. (2539). **พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

วิทยานิพนธ์

วีรศักดิ์ ชัยวินิต. (2555). **พัฒนาการพิธีการพระบรมศพ พระศพ ตั้งแต่ พ.ศ.1893 ถึง พ.ศ.2555**. สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บทความในวารสาร

ณัฐภัทร จันทวิช. (2551). **คติความเชื่อในการสร้างพระเมรุมาศตามโบราณราชประเพณี**. ศิลปากร, 6, 4-23.

นนทพร อยู่มั่งมี. (2555). **จาก “เผาจริง” สู่ “เผาลอก” การเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย สมัยร.6**. ศิลปวัฒนธรรม, 6, 134-146.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การพระเมรุมาศท้องสนามหลวง ถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2468). **สืบค้นจาก**

<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2469/D/209.PDF>

กำหนดการรับพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และการพระราชกุศลทักษิณานุทาน 2492. (2492).

สืบค้นจาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2492/D/029/2262.PDF>

สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์. (2559). **พระราชพิธีเชิญพระโกศพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ**

เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=voXO2oyzJ-8&t=2181s>

การขยายบทบาทของญี่ปุ่น ผ่านนโยบายวัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture)

ต่อสังคมไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 – ปัจจุบัน

The Expansion of Japanese Popular Culture to Thai Society since 1970s

เพ็ญพิชชา ฉัตรวิสัย¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการขยายบทบาทของประเทศญี่ปุ่นผ่านนโยบายวัฒนธรรมประชานิยมตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ถึงปัจจุบัน เนื่องจากการที่ญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุดทางเศรษฐกิจ ทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยอย่างมากโดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา

ผลการวิจัยพบว่า เมื่อวัฒนธรรมประชานิยมญี่ปุ่นเข้าสู่ประเทศไทย สังคมไทยได้เกิดกระแสนิยมวัฒนธรรมญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ด้วยอิทธิพลจากการดู ภาพยนตร์ ดนตรี แฟชั่น อาหาร และเครื่องใช้ ที่บางอย่างแม้จะได้รับความนิยมน้อยลง แต่ก็แทนที่ด้วยความนิยมในสิ่งอื่นที่ฝังรากลึกจนทำให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นกลายเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทยมาได้อย่างยาวนาน การศึกษาวัฒนธรรมประชานิยมจากญี่ปุ่นสู่ไทยจึงเป็นตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรมญี่ปุ่นตามแนวคิดพลังอำนาจอ่อน (Soft Power) เพราะวัฒนธรรมเหล่านี้ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทย จนทำให้เกิดเป็นความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในสังคมไทย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมประชานิยม พลังอำนาจอ่อน ญี่ปุ่นสมัยใหม่

Abstract

This article aims to study the cultural expansion of Japan through its popular culture policy to Thai society since 1970s. As Japan reached its highest point in term of economic achievement, its economic and cultural influence had played a substantial role in Thai society for a period of time.

The research findings indicated that, as Japanese popular culture spread into Thailand, outcome was the influential Japanese trends drew by Japanese comic, movie, music, fashion, cuisine, as well as equipment, some would become less popular as time goes by but new trend would arise to replace in the meantime. Consequently, the study regarding this topic exemplifies the progression and promulgation of Japanese culture according to the concept of soft power since this policy contributed to social transformation in various areas.

Keywords: Popular Culture, Soft Power, Modern Japan

บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงภายในของญี่ปุ่นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 – ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อเนื่องทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศชั้นนำของโลกสมัยใหม่ โดยการชูนโยบาย “เศรษฐกิจรุ่งเรือง” นำหน้า ทำให้อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้าจนเทียบเคียงกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกได้อย่างรวดเร็ว การเติบโตอย่างก้าวกระโดดนี้ นอกจากจะส่งผลดีแก่สังคมญี่ปุ่นที่กำลังพัฒนาสู่ความเป็นสังคมเมืองขึ้นอย่างเป็นระดับแล้ว ยังทำให้ญี่ปุ่นได้รับการสนใจจากสังคมโลกและได้รับการยอมรับในสายตาของนานาชาติ

¹ นิสิตปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมที่มีรากฐานแตกต่างกันเข้ามาอยู่ร่วมกันและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเช่นนี้มาตั้งแต่ในสมัยอดีต ดังจะเห็นได้จาก การดัดแปลงตัวอักษรจากจีน การรับศาสนาพุทธมหายานเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อญี่ปุ่นแบบเดิมจนเกิดเป็นลัทธิใหม่ หรือการพัฒนาตามแบบชาติตะวันตกทั้งในเรื่องวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และรูปแบบของเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่า การที่ญี่ปุ่นนั้นพร้อมจะรับวัฒนธรรมทุกรูปแบบและนำมาปรับปรุงให้เข้ากับสภาพสังคมของตนเอง พุคทาเคะ ทาดาชิ (2538) ชี้ให้เห็นลักษณะเด่นซึ่งเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมญี่ปุ่นว่า มีความสามารถในการดัดแปลงให้เหมาะสมและความสามารถในการขยายตัวให้ทวีคุณ ฉะนั้นวัฒนธรรมญี่ปุ่นจึงมีรากฐานแข็งแกร่งเหนียวเหนียว และมีอิทธิพลมากพอที่จะทำให้วัฒนธรรมย่อยจากตะวันตกซึ่งผ่านการแปรรูปให้เข้ากับรสนิยมของคนเอเชียโดยสังคมญี่ปุ่นแล้ว แทรกซึมเข้าสู่วัฒนธรรมของสังคมอื่นได้อย่างแนบเนียน

ในช่วงทศวรรษ 1960 - 1970 ตัวเลขทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะการเติบโตของอุตสาหกรรมเหล็กที่มีกำไรมาก จนส่งผลต่อเนื่องให้อุตสาหกรรมอื่น ๆ ในประเทศเติบโตขึ้นไปด้วย แต่การที่เศรษฐกิจขยายตัวเร็วเกินไปทำให้ผลกำไรที่เพิ่มมากขึ้นเปิดทางให้นักธุรกิจเข้ามาเก็งกำไร สภาพเศรษฐกิจแบบฟองสบู่จึงเกิดขึ้น เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1990 สภาพเศรษฐกิจญี่ปุ่นอยู่ในสภาวะฟองสบู่แตก เศรษฐกิจญี่ปุ่นจึงเสียหายอย่างมหาศาลและมีปริมาณหนี้เสียเป็นจำนวนมาก อีกทั้งต่อมาญี่ปุ่นเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียในปี 1997 ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นอีกครั้ง ทำให้รัฐบาลต้องเร่งหาทางแก้ไข

ถึงกระนั้นญี่ปุ่นยังโชคดีที่มีวัฒนธรรมอันเข้มแข็งในสังคม ซึ่งพอจะช่วยพยุงวิกฤตเศรษฐกิจให้พอทุเลาลงได้ วัฒนธรรมประชานิยม จึงถูกยกขึ้นมาใช้เป็นนโยบายเพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรมตามแนวคิดพลังอำนาจอ่อน (Soft Power) คือ การส่งอำนาจผ่านความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ค่านิยม และวัฒนธรรม จากที่ก่อนหน้านี้มีเพียงสินค้าอุปโภคและบริโภคเท่านั้นที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสังคมอื่น วัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นนั้น มีอิทธิพลอยู่ภายในประเทศตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950 ก่อนจะเคลื่อนย้ายสู่ประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกในช่วงทศวรรษ 1980 และ 1990 (วิหุลเจแปน, 2551) นโยบายนี้ทำให้ญี่ปุ่นสามารถรักษาบทบาททางด้านวัฒนธรรม และเพิ่มพูนความสำคัญของอิทธิพลตนเองไปพร้อมๆ กันอย่างกลมกลืน

ในขณะที่สังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่เคยปิดกั้นการรับวัฒนธรรมต่างชาติ วัฒนธรรมญี่ปุ่นหลากหลายรูปแบบจึงแทรกซึมเข้ามา และแฝงตัวอยู่นานจนชาวไทยเคยชินเสมือนว่าเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของชีวิต ทั้งวัฒนธรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมเช่น อาหาร เครื่องดื่ม การแต่งกาย หรือพวกสื่อบันเทิงต่าง ๆ และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ทศนคติและรูปแบบการดำเนินชีวิต เราเรียกกระบวนการนี้ว่ากระบวนการทำให้เป็นญี่ปุ่น (Japanization) ซึ่งกระบวนการนี้คือการทำสังคมใด ๆ ให้กลายเป็นแบบญี่ปุ่นทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงอิทธิพลทางด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วย วัฒนธรรมญี่ปุ่นได้แทรกซึมเข้ากับสังคมไทยอย่างแนบเนียนจนทำให้คนส่วนมากไม่เห็นว่าตนเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องศึกษา เพราะวัฒนธรรมญี่ปุ่นสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้อย่างไม่มีความรู้สึกแปลกแยก โดยที่ไม่ทันได้สังเกตว่าในระหว่างที่กำลังเดินไหลไปตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง ทศนคติของชาวไทยต่อญี่ปุ่นก็ค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะปัจจัยหลายประการจากประเทศญี่ปุ่นและในประเทศไทยที่ส่งผลให้ทัศนคติเกี่ยวกับกระแสนิยมญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นที่น่าศึกษาว่ามีปัจจัยใดบ้างในแต่ละช่วงเวลาส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ และการขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นนั้นกระทบต่อสังคมไทยมากเพียงใด นอกจากนี้เหตุใดอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในประเทศไทยปัจจุบันจึงได้ลดลงไป และยังมีวัฒนธรรมญี่ปุ่นในด้านใดหลงเหลืออยู่ในสังคมไทยบ้าง

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จะทำให้เห็นการเจริญเติบโตของวัฒนธรรมจากภายในประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมประชานิยมที่ขยายตัวและเคลื่อนย้ายอิทธิพลสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ตามปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้กระแสนิยมญี่ปุ่นเป็นที่นิยมและเข้าใจปัจจัยที่ทำให้กระแสนิยมนั้น ๆ จางหายไปด้วยเช่นกัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้เห็นภาพของวัฒนธรรมญี่ปุ่นบางประการที่หลอมรวมเข้ากับสังคมไทยในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการขยายบทบาทของญี่ปุ่นผ่านทางนโยบายวัฒนธรรมประชานิยม
2. เพื่อศึกษากระแสนิยมญี่ปุ่นในสังคมไทย
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดขึ้นและลดลงของอิทธิพลวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในประเทศไทย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ญี่ปุ่นเริ่มเผยแพร่นโยบายทางวัฒนธรรมมาเพื่อพองอิทธิพลของตนเองในต่างประเทศ
2. สาเหตุที่ทำให้อิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยลดลงมากในปัจจุบันเป็นเพราะคลื่นวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นที่แพร่เข้ามาในสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการของญี่ปุ่นตั้งแต่ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลก โดยเน้นทางด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
2. ศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อวัฒนธรรมประชานิยมเริ่มเข้ามามีอิทธิพล ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

1. งานวิจัยชิ้นนี้ใช้กรอบแนวคิดประวัติศาสตร์สังคม ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน พฤติกรรม กิจกรรมของคนในสังคม รวมถึงการศึกษาด้านวัฒนธรรมของชนชาติและชาติต่าง ๆ เพื่อนำมาอธิบายพัฒนาการและการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งสู่สังคมหนึ่งตามช่วงเวลา โดยจะวิเคราะห์และอภิปรายถึงที่มาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามีเหตุและผลเชื่อมโยงกันอย่างไร งานวิจัยชิ้นนี้จึงจะศึกษาประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ที่ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายและเผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยมสู่ประเทศไทย
2. การเผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยมจากญี่ปุ่นสู่ประเทศไทยก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติของผู้คนและสังคมไทยหลายประการ ซึ่งมีผลเรื่อยมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาโดยใช้หนังสือ เอกสารงานวิจัย และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมญี่ปุ่นโดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมซึ่งเน้นข้อมูลเรื่องวัฒนธรรมประชานิยมเป็นหลัก นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยการสุ่มตัวอย่างทั้งหมด 100 คน และนำเสนอข้อมูลโดยการอภิปรายและวิเคราะห์ในลักษณะพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ความสำเร็จทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดของญี่ปุ่น

หลังจากพิธีการประกาศยอมแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สองอย่างเป็นทางการของญี่ปุ่น ในวันที่ 2 กันยายน ปี 1945 ประชาชนญี่ปุ่นต่างตกอยู่ในความหวาดกลัวและสิ้นหวัง ด้วยคิดว่าบาทหลวงโทโฮของผู้นำสงครามนั้นต้องโหดร้ายเพราะความเคียดแค้น สมกับบทบาทที่ญี่ปุ่นถูกมองว่าเป็นอาชญากรสงคราม แต่ความจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อสหรัฐอเมริกานำกองกำลังทหารภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการเอเชียตะวันออกไกล (Far Eastern Commission) เข้ามายึดครองประเทศและเริ่มต้นการปฏิรูประบบต่าง ๆ ของญี่ปุ่นให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ตลอดระยะเวลา 7 ปี ระหว่างปี 1945-1952

ที่สหรัฐอเมริกาเข้ายึดครองญี่ปุ่นนั้น แบ่งลักษณะของการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นได้เป็นสองช่วง ระยะแรกคือ ระหว่างปี 1945-1947 และในระยะที่สอง คือ ระหว่างทศวรรษ 1950-1970

การยึดครองญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกาในช่วงแรก (ค.ศ. 1945-1947) และช่วงที่สอง (ค.ศ. 1948-1952) มีความแตกต่างกันอย่างมาก ในระยะแรกนั้น การปฏิรูปญี่ปุ่นอยู่ในกรอบที่วางไว้อย่างเข้มงวด ก่อนจะค่อยๆ ผ่อนคลายลงจนกลายเป็นเพียงการฟื้นฟูและบูรณะญี่ปุ่นเท่านั้น การวางรากฐานการปกครองและพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยสหรัฐอเมริกา นั้น มอบประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่นในโลกหลังสมัยใหม่อย่างมหาศาล ระบบต่าง ๆ ของญี่ปุ่นที่ไม่เหมาะสมกับยุคเศรษฐกิจจัดการให้มีความเป็นระเบียบ ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลังสงครามถูกขจัดได้ภายในเวลาไม่นาน โดยเฉพาะการขยายการผลิตในช่วงสงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950-1953) นั้น เอื้อให้ญี่ปุ่นต่อยอดพัฒนาประเทศไล่ตามมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ไปได้อย่างก้าวกระโดดหลังจากได้รับอิสรภาพในการปกครองตนเองคืนจากสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา

แม้จะเกิดปัญหาเงินเฟ้อขึ้นในช่วงหนึ่งของการยึดครอง แต่การเข้ามาจัดระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นเสียใหม่โดยโจเซฟ ดอดจ์ (Joseph Dodge) ที่ปรึกษาทางด้านเศรษฐกิจของพลเอกดักลาส แมคอาเธอร์ (Douglas MacArthur) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร (The Supreme Commander for the Allied Power : SCAP) ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นกลับมาเข้ารูปเข้ารอยอีกครั้ง โดยเฉพาะการตรึงอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินเยนกับดอลลาร์ไว้ที่ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ เท่ากับ 360 เยน (โกโต-โจนส์, 2554) ซึ่งทำให้เงินเยนมีมูลค่าต่ำกว่าความเป็นจริงนั้น มีส่วนช่วยอย่างมากในการส่งเสริมให้ญี่ปุ่นได้รับกำไรเป็นจำนวนมากจากการส่งออกสินค้าและวัตถุดิบให้แก่สหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น การที่สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนญี่ปุ่นเป็นฐานอุตสาหกรรมทำให้การผลิตของญี่ปุ่นได้รับการกระตุ้นขึ้นอีกครั้ง โรงงานต่าง ๆ กลับมาได้รับการพัฒนาโดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ช่วยเหลือทางเทคนิคและเครื่องจักร เช่น การกลั่นน้ำมัน และการถลุงเหล็ก เป็นต้น หลังการเกิดสนธิสัญญาสงบศึก ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาก็ยังมีในรูปของการจัดหาใบสั่งซื้อสินค้าสำหรับกองทหารและฐานทัพในญี่ปุ่น (จันทร์ฉาย ภัคธิดา, 2539) ญี่ปุ่นจึงสามารถฟื้นฟูการผลิตได้จนอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับสมัยก่อนสงคราม

ช่วงระยะเวลาระหว่างทศวรรษ 1950-1960 เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นมีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 1970 นอกจากอุตสาหกรรมหนักประเภทเหล็กกล้า ต่อเรือยนต์ และเหมืองแร่แล้ว ยังเกิดอุตสาหกรรมขนาดเล็กลงมาขึ้นในช่วงนี้ เช่น อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์และต่อเรือยนต์ แม้ในช่วงแรกสินค้าญี่ปุ่นจะมีคุณภาพด้อยกว่าของสหรัฐอเมริกา แต่ภายในเวลาไม่นานญี่ปุ่นเริ่มสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้าช่วยและมีการลงทุนที่สูงขึ้น จนทำให้สินค้าญี่ปุ่นสามารถครองตลาดได้ในที่สุด การมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ทำให้ญี่ปุ่นมีชัยในตลาดโลก ตลาดการค้าของญี่ปุ่นได้ขยายตัวไปยังทวีปอเมริกาเหนือ ยุโรป อเมริกาใต้ แอฟริกาและหมู่เกาะต่าง ๆ (บอร์ตัน, 2526) ความเจริญอย่างก้าวกระโดดนี้กล่าวว่าเป็นปาฏิหาริย์ทางเศรษฐกิจของประเทศที่เคยเสียหายจากสงครามอย่างรุนแรงก็ว่าได้ ญี่ปุ่นสามารถพัฒนาเศรษฐกิจที่เคยบอบช้ำจากสงครามให้ก้าวหน้าสูงสุดได้ภายในไม่กี่ปีและมีความพร้อมที่จะกลับเข้าสู่เครือข่ายนานาชาติอย่างน่านับถือ

2. วิถีทางเศรษฐกิจและนโยบายแก้ไขของญี่ปุ่น

ในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ความก้าวหน้าอันมหัศจรรย์ของเศรษฐกิจญี่ปุ่นก็เริ่มจะติดขัดและขยายตัวในอัตราที่ลดลง สาเหตุหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงของค่าเงินเยน ซึ่งเป็นผลมาจากความอ่อนแอทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาที่ทุ่มทุนและติดพันอยู่กับสงครามเวียดนามจนสภาพเศรษฐกิจภายในประเทศย่ำแย่ลงทุกขณะ ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ได้ประกาศนโยบายยกเลิกการผูกค่าเงินดอลลาร์ไว้กับทองคำ และเรียกร้องให้ประเทศใหญ่ๆ ลดค่าเงินตราลงในปี 1971 ญี่ปุ่นที่ดำเนินเศรษฐกิจด้วยอัตราเงิน 360 : 1 ตามนโยบายของดอดจ์มาโดยตลอดจำเป็นต้องเปลี่ยนอัตราเป็น 308 : 1 ตามมติของที่ประชุมสมิธโซเนียนที่เป็นการประชุมของมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นจึงต้องลดค่าเงินเยนลงเพื่อป้องกันไม่ให้ค่าเงินลอยตัว ถึงกระนั้นสภาพเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาก็กลับไม่มีทีท่าว่าจะกระเตื้องขึ้นได้ในเวลาอันสั้น ค่าเงินเยนของญี่ปุ่นจึงลอยตัวแข็งขึ้นจนเศรษฐกิจอยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกับสหรัฐอเมริกา (มะชะยะซุ, 2544) แต่การที่ค่าเงินเยนสูงขึ้นนั้นทำให้สินค้าที่ญี่ปุ่นส่งออกมีราคามากขึ้นตามไปด้วย

สาเหตุอีกประการที่ทำให้ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่นถดถอย คือ การเกิดวิกฤติการณ์ราคาน้ำมันที่พุ่งสูงขึ้นถึงสองครั้งในปี 1973 และปี 1979 จากเหตุการณ์ความไม่สงบของกลุ่มผู้ค้าน้ำมันในตะวันออกกลาง การลดการผลิตน้ำมันทำให้น้ำมันมีราคาสูงขึ้น ต้นทุนในการประกอบการของญี่ปุ่นที่เพิ่มมากกว่าเดิมส่งผลให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจึงไม่สามารถทำได้เท่าเก่า นอกจากนี้ความสามารถในการซื้อสินค้าญี่ปุ่นของประเทศอื่น ๆ ก็ลดน้อยลงตามลำดับ ญี่ปุ่นแก้ไขปัญหาด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ที่จะเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้ามากยิ่งขึ้น เช่น อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และเครื่องคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ก่อนจะโอนย้ายฐานการผลิตอุตสาหกรรมหนักมาสู่อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับด้านสารสนเทศมากขึ้น และแก้ไขปัญหาการขาดกำไรจากการส่งออกโดยการย้ายฐานการผลิตอุตสาหกรรมจำนวนมากไปยังต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อลงทุนร่วมกับนักลงทุนในประเทศต่าง ๆ ทำให้เกิดการพัฒนามาในกลุ่มประเทศเหล่านั้นและได้เปรียบทางการค้ามากขึ้น สุรางค์ศรี ดันเสียงสม (2551) เสนอว่า ต่อมาญี่ปุ่นได้เผชิญกับการแข่งขันจากประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย โดยเฉพาะประเทศเกาหลีและไต้หวัน ญี่ปุ่นจึงหันมาเอาดีอย่างจริงจังทางด้านอุตสาหกรรมที่มีมูลค่ามากกว่า และใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่พัฒนาได้ก้าวหน้ากว่าประเทศใด ๆ เข้าช่วยและขยายความสามารถในการสร้างอุปกรณ์สารสนเทศและเครื่องมือที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงส่งเสริมธุรกิจขนาดเล็กจนกลับมาประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจอีกครั้งในครึ่งหลังของทศวรรษ 1980 โดยไม่มีใครคาดคิดว่าจะนำไปสู่การประสบกับปัญหาครั้งใหญ่ในต้นทศวรรษ 1990 ที่ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นเสียหายอย่างย่อยยับและยังคงส่งผลกระทบเรื่อยมา

สภาวะฟองสบู่แตกที่เกิดขึ้นในปี 1990 กล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตที่รวดเร็วเกินไปของเศรษฐกิจในทศวรรษก่อนหน้า ซึ่งสร้างกำไรมหาศาลจากการลงทุนอุตสาหกรรมในต่างประเทศ สภาพคล่องทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเปิดโอกาสให้นักธุรกิจที่เป็นกลุ่มบริษัทขนาดใหญ่เข้ามาเก็งกำไร จนกลายเป็นเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ที่ตั้งอยู่บนความคาดหวังว่าการลงทุนในตลาดหุ้นและอสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ จะเพิ่มมูลค่าขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่เติบโตอยู่บนภาพลวงตา เมื่อราคาทุกอย่างลดลงฟองสบู่จะหดตัวลงจนทำให้เกิดภาวะฟองสบู่แตกในที่สุด สถาบันการเงินจึงต้องแบกรับปริมาณหนี้เสียเป็นจำนวนมาก จะเห็นได้ว่า ผลกระทบครั้งนี้มีความรุนแรงเพราะตัวการในการเก็งกำไรคือกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นกันทางผลประโยชน์ จนทำให้ระบบทุนนิยมแบบพรรคพวกเป็นไปอย่างสะดวก เช่น สถาบันการเงินปล่อยกู้ให้แก่กลุ่มของตนเองโดยง่าย จึงเกิดเป็นหนี้สินที่ไม่สามารถเรียกคืนได้ เกิดเป็นภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจที่กินเวลายาวนาน นำไปสู่อัตราการว่างงานที่เพิ่มขึ้นเป็นประวัติการณ์ บริษัทบางแห่งต้องปิดกิจการและยกเลิกนโยบายจ้างงานตลอดชีวิตซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ประกอบกับวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียที่เกิดขึ้นในปี 1997 ยังส่งผลเสียต่อการลงทุนของญี่ปุ่นในต่างประเทศ ที่แม้ญี่ปุ่นจะดำเนินการแก้ไขไปบ้างแล้ว เช่น การสร้างงานสาธารณะเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนด้านการใช้จ่ายมากขึ้น แต่ไม่สามารถทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นกลับมาอยู่ในจุดเดิมได้อีก อีกทั้งความเสียหายจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา ยังเป็นอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องเร่งหาหนทางใหม่เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของตนเองอย่างเร่งด่วน การเผยแพร่อำนาจผ่านทางนโยบายวัฒนธรรมจึงเริ่มถูกนำมาใช้

3. นโยบายเผยแพร่วัฒนธรรมกับแนวคิดพลังอำนาจอ่อน (Soft Power)

มูราคามิและโกโซ (2534) ได้เสนอว่าสิ่งที่ญี่ปุ่นจำเป็นต้องทำมากที่สุด คือ การค้นให้พบธาตุแท้ของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอารยธรรมโลกในรูปแบบปัจจุบัน จะทำให้ญี่ปุ่นสามารถปรับวัฒนธรรมของตนเองให้เข้ากับกระแสของโลกได้ จะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นให้ความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเข้าอกเข้าใจค่านิยมอันหลากหลายในวัฒนธรรมอื่น ๆ ญี่ปุ่นจึงสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งจากที่รับมาและปรับให้เข้ากับชาวญี่ปุ่นแล้ว และวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นเนื้อแท้ของวัฒนธรรมญี่ปุ่นจริงๆ ให้กลมกลืนกับสังคมอื่นเหมือนอย่างวัฒนธรรมตะวันตกเคยได้ทำสำเร็จมาแล้วในที่สุด เมื่อวัฒนธรรมสากลที่ตกผลึกแล้วหลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่น จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ ซึ่งเริ่มเป็นที่แพร่หลายและมีอิทธิพลเข้าถึงประชาชนได้ทุกเพศทุกวัยเพราะมีหลากหลายลักษณะ และเข้ากับคนทุกระดับชั้นในสังคมได้เป็นอย่างดีจนกลายเป็นวัฒนธรรมมวลชน หรือ วัฒนธรรมประชานิยม เมื่อวัฒนธรรมประชานิยมเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้น

เรื่อยๆ บางครั้งจึงถูกนำมาใช้ประโยชน์เป็นนโยบายระหว่างประเทศ ที่เกื้อหนุนให้ประเทศใดประเทศหนึ่งขยายอิทธิพลเข้าไปมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมกับสังคมอื่นได้อย่างแนบเนียน ลักษณะของวัฒนธรรมที่ญี่ปุ่นเลือกใช้เพื่อเผยแพร่อัตลักษณ์ของตนเองสู่สายตานานาชาติจึงเป็นไปในรูปแบบของวัฒนธรรมประชานิยม ตามแนวคิดของพลังอำนาจอ่อน (Soft Power)

พลังอำนาจอ่อน (Soft Power) นี้ เป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนาโดยโจเซฟ เนย์ (Joseph Nye) เพื่ออธิบายเกี่ยวกับอำนาจของสหรัฐอเมริกาที่ประสบความสำเร็จในการผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมสู่ระบบทุนนิยมว่า ไม่ใช่เป็นเพราะความเข้มแข็งทางด้านกำลังทหารหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมี Soft Power ที่ประกอบไปด้วย วัฒนธรรม แนวคิดทางการเมือง และนโยบายต่างประเทศ ที่ประกอบเข้าด้วยกันจนทำให้สามารถขยายอิทธิพลสู่ต่างประเทศได้อย่างราบรื่น โจเซฟ เนย์ ให้ความหมายว่า Soft Power คือ ความสามารถในการจูงใจผู้อื่นให้ทำตามที่ต้องการมากกว่าที่จะใช้การลงโทษหรือรางวัลจูงใจ (ซุนดันท ทักษิณานันท์, 2552) และให้ความเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีศักยภาพด้าน Soft Power มากที่สุดในเอเชีย เนื่องจากศักยภาพในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับเดียวกับสหรัฐอเมริกาและมีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง (วัชร สุธะรา, 2554) ด้วยเหตุนี้เราจึงพบเห็นวัฒนธรรมของญี่ปุ่นแทรกตัวอยู่ในหลาย ๆ สังคม

วัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นมีความน่าสนใจตรงที่ไม่ได้จำกัดรูปแบบอยู่แค่ในสมัยใหม่เท่านั้น แต่กลับเป็นการดึงเอารูปแบบการผลิตมาจากศิลปะและประเพณีในสมัยเฮอัง (ค.ศ. 794 - 1185) (วิมลเจแปน, 2551) ซึ่งเป็นสมัยที่อารยธรรมญี่ปุ่นเริ่มพัฒนาเป็นรูปแบบของตนเอง จนกระทั่งอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และอิทธิพลจากความเป็นประเทศอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเอง วัฒนธรรมนี้จึงค่อยๆ พัฒนาจนกลายเป็นวัฒนธรรมประชานิยมในปัจจุบัน ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นนั้น คือ วัฒนธรรมของตะวันตกที่ถูกดัดแปลงให้เข้ากับสังคมญี่ปุ่นแล้วอย่างสมบูรณ์แบบ รูปแบบของวัฒนธรรมประชานิยมในสังคมญี่ปุ่นสมัยใหม่ เป็นการรวมตัวกันของอิทธิพลจาก ภาพยนตร์ โทรทัศน์ การ์ตูน และเพลงป๊อป ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นในยุคหลังและเริ่มเคลื่อนย้ายอิทธิพลทางวัฒนธรรมออกสู่นานาประเทศในช่วงทศวรรษ 1980-1990 ขณะเดียวกันกับที่วัฒนธรรมประชานิยมของสหรัฐอเมริกากำลังได้รับความนิยมเช่นกัน วัฒนธรรมประชานิยมหลักๆ ของญี่ปุ่นแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ ภาพยนตร์และภาพยนตร์ชุดทางโทรทัศน์, หนังสือการ์ตูน (Manga) และภาพยนตร์การ์ตูน (Anime), เพลง, แฟชั่น และเกม

ทั้งนี้แม้วัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นจะเป็นวัฒนธรรมสมัยใหม่ แต่ก็ยังคงสะท้อนให้เห็นความเป็นญี่ปุ่นดั้งเดิมที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อนำเสนอให้เหมาะสมกับโลกยุคใหม่และให้เข้าถึงประชาชนได้ง่าย เหตุนี้ญี่ปุ่นจึงสามารถรักษาศิลปะและประเพณีแบบเก่าไว้ในวัฒนธรรมประชานิยมนี้ได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการใช้สื่อเป็นเครื่องมือสอดแทรกประวัติศาสตร์ชาติตนเองลงไปตามภาพยนตร์ เกม การ์ตูน หรือการเพิ่มรูปแบบการแสดงดั้งเดิมของญี่ปุ่นเข้าไปในโชว์ของศิลปินอยู่เสมอ และการสร้างสรรค์ชุดประจำชาติอย่างกิโมโนและยูคาตะ ให้กลายเป็นแฟชั่นที่สามารถเห็นได้ทั่วไปจนเป็นเรื่องปกติ

4. กลยุทธ์ Cool เพื่อกอบกู้กระแสนิยม

ดักลาส แมคเกรย์ (Douglas McGray) นักเขียนชาวอเมริกันผู้เขียนบทความเรื่องนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาลงในวารสาร Foreign Affairs เมื่อปี 2002 เสนอถึง “ความเท่” ของญี่ปุ่นไว้ในบทความชื่อ Japan’s Gross National Cool ว่า ญี่ปุ่นสามารถเรียกคืนความเป็นมหาอำนาจผ่านทางวัฒนธรรมที่แพร่ขยายไปทั่วโลกได้ แม้แต่ในเวลาประเทศประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจและการเมือง (ลิตเติ้ล ธอท, 2555) ทั้งนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมประชานิยมนั้นเข้าถึงผู้คนได้ง่ายจึงค่อยๆ แทรกซึมเข้าสู่สังคมได้อย่างไม่ถูกต่อต้าน แม้ว่าอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นนั้นจะลดลงไปในหลายประเทศ แต่ภายในประเทศญี่ปุ่นนั้นวัฒนธรรมประชานิยมยังคงมีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ การจะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วจึงไม่ใช่เรื่องลำบากใด ๆ ด้วยเหตุนี้ภาครัฐจึงสนใจที่จะสนับสนุนการส่งออกทางวัฒนธรรมมากขึ้น โดยการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นมากมาย เช่น โครงการแลกเปลี่ยนอาเซียน-ญี่ปุ่น และงานเสวนาด้านวัฒนธรรมระดับโลก ในปี 2003

นโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมเป็นกระแสเรื่อยมาในสังคมญี่ปุ่น จนกระทั่งเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นเมื่อกระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น (METI) ได้ผลักดันการส่งออกทางวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการในปี 2010 และประกาศให้การส่งออกวัฒนธรรมป๊อปเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การเติบโตของญี่ปุ่นในอนาคต โดยเรียกนโยบายนี้ว่า

“คุลเจแปน” (Cool Japan) และจะส่งออกภาพยนตร์ การ์ตูน ดนตรี เกม อาหาร และแฟชั่น เป็นพื้นฐานในปี 2011 กระทรวงเศรษฐกิจการค้า ของญี่ปุ่น ได้จัดตั้งหน่วยงาน Intellectual Property Strategy Headquarters Japan ขึ้น เพื่อดำเนินแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับคุลเจแปน โดยมีเป้าหมายที่จะส่งออกสินค้าจากความคิดสร้างสรรค์ของญี่ปุ่นให้ได้ 140 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ในปี 2020 (สยามอินเทลลิเจนท์, 2555) และค้นหา สร้าง เผยแพร่ เสริมสร้างความนิยม เตรียมความพร้อมพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับคุลเจแปนอย่างเป็นรูปธรรม จนปี 2012 ในสมัยที่สองของของนายกรัฐมนตรีชินโสะ อาเบะ (ปี 2012-2016) นโยบายคุลเจแปนก็ได้กลายเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญของนโยบายอาเบะโนมิกส์ (Abenomics) เพื่อฟื้นฟูและปฏิรูปเศรษฐกิจญี่ปุ่น เนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นเล็งเห็นแล้วว่าในอนาคตตลาดสินค้าวัฒนธรรมจะขยายตัวกว้างและมีความหลากหลายมากขึ้น หลังจากนั้นรัฐบาลก็ดำเนินการเผยแพร่วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ โดยการจัดตั้งกองทุนคุลเจแปน (Cool Japan Fund) ขึ้นในปี 2013 เพื่อช่วยเหลือการลงทุนในธุรกิจที่อาจมีความเสี่ยงของภาคเอกชน โดยโครงการที่เอกชนจะลงทุนต้องเป็นโครงการที่ตรงกับนโยบายคุลเจแปนของรัฐบาล กลุ่มหลักๆ ที่ได้รับการสนับสนุนคือ ด้านสื่อบันเทิง อาหาร และแฟชั่น กองทุนนี้เป็นการร่วมทุนระหว่างภาครัฐคือกระทรวงเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรมกับภาคเอกชน โดยโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะทำหน้าที่สนับสนุนการเผยแพร่ความนิยมญี่ปุ่นในต่างประเทศในส่วนที่ใหญ่เกินกว่าภาคเอกชนจะดำเนินการได้เอง เช่น การสร้าง Japan Mall หรือ Japan Street การมีช่องทางโทรทัศน์ที่ออกอากาศรายการเกี่ยวกับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศ การสนับสนุนเงินทุนแก่ผู้ประกอบการและนักออกแบบที่มีความคิดสร้างสรรค์แต่ขาดแคลนแหล่งเงินทุน รวมไปถึงการให้ชาวต่างชาติที่มีชื่อเสียงมาเป็นทูตทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นและกลับไปเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศของตน อย่างการเชิญดาราและศิลปินจากประเทศไทยไปเป็นทูตการท่องเที่ยว เป็นต้น (จับตาเอเชียตะวันออก, 2557) ซึ่งการดำเนินการนี้ทำให้ชาวต่างชาติเข้าถึงวัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นได้ง่ายขึ้นผ่านทางรายการทีวีต่าง ๆ ที่พาผู้ชมไปเรียนรู้วัฒนธรรมมวลชนในประเทศอย่างใกล้ชิด เช่น รายการ Tokyo Kawaii TV ของช่อง NHK ที่เสนอวัฒนธรรมซึ่งกำลังเป็นที่นิยมของวัยรุ่นญี่ปุ่นในปัจจุบันอย่างเจาะลึก รายการคุลเจแปนที่นำเสนอเกี่ยวกับแฟชั่น อนิเมชั่น สถาปัตยกรรม อาหาร ฯลฯ ในด้านที่จะแสดงความเก่งของญี่ปุ่นออกมา เรียกได้ว่าด้วยการใช้ยุทธศาสตร์คุลเจแปนนั่น ทำให้ญี่ปุ่นสามารถปรับนโยบายการทูตเชิงวัฒนธรรมของตนเองได้ทันยุคทันสมัย และสร้างจุดยืนให้แก่ญี่ปุ่นได้จากการเผยแพร่วัฒนธรรมอันเป็นตัวตนแบบญี่ปุ่นอย่างแท้จริง

5. การขยายอิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทย

การขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เป็นผลพวงมาจากการลงทุนทางเศรษฐกิจของนักธุรกิจญี่ปุ่นในกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งเพิ่มขึ้นตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดจากวิกฤติการณ์ราคาน้ำมันในช่วงต้นทศวรรษ ทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องลดต้นทุนการผลิตลงโดยการหันมาคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมเบาป้อนให้ตลาดโลกมากขึ้น อุตสาหกรรมประเภทเทคโนโลยีและอิเล็กทรอนิกส์จึงเริ่มเข้ามามีบทบาท นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการส่งออกและนำเข้าให้สอดคล้องกับโครงสร้างอุตสาหกรรมที่เปลี่ยนไป โดยเน้นไปที่การส่งออกผลิตภัณฑ์หลัก โยสังเคราะห์ เรือ รถยนต์ และเครื่องจักรกล ญี่ปุ่นกลายเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ของสินค้าประเภทโทรทัศน์ วิทยุ โทรานซิสเตอร์ กล้องถ่ายรูป และเครื่องใช้ไฟฟ้า (แดงอ่อน มั่นใจตน, 2542) นอกจากนี้การย้ายฐานการผลิตออกสู่ต่างประเทศเพื่อความสะดวกในการส่งสินค้าออกสู่ตลาด ยังมีส่วนช่วยในการเพิ่มกำไรและความนิยมสินค้าญี่ปุ่นขึ้นอีกหลายเท่า แม้การกอบโกยผลประโยชน์เข้าประเทศตนเองอย่างเอาใจจริงเอาใจจะทำให้ญี่ปุ่นถูกตราหน้าว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจก็ตาม

ในช่วงปี 1960-1982 การลงทุนของญี่ปุ่นในไทยมีมูลค่าประมาณ 2,086 ล้านบาท สูงกว่าสหรัฐอเมริกาถึงสองเท่าตัว ซึ่งจำนวนมากกว่าครึ่งเป็นการลงทุนในหมวดเครื่องจักรไฟฟ้าและผลิตภัณฑ์เคมี (ประเสริฐ จิตติวัฒน์พงศ์, 2533) สินค้าอำนวยความสะดวกจากญี่ปุ่นจำพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าจึงได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวไทย จนกลายเป็นกระแสนิยมแทบทุกครัวเรือน และอิทธิพลที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนี้เองที่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา เช่น ปัญหาขาดดุลการค้า ปัญหาการล้มละลายของอุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลางในประเทศ และปัญหาการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกรังเกียจและไม่พอใจต่อแนวทางการหาผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวของญี่ปุ่นในหมู่ประชาชน ประกอบกับความขัดแย้งกันระหว่างพรรคการเมืองและการกบฏพลกบฏจากการลงทุนอุตสาหกรรมร่วมกับญี่ปุ่นของเหล่าชนชั้นผู้นำ ยังทำให้การกระจายรายได้สู่ชนบทไปได้ไม่ทั่วถึง เมื่อความวิตกกังวล ความตึงเครียดทางการเมืองและช่องว่างทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นประกอบเข้าด้วยกัน ในที่สุดก็ได้นำไปสู่เหตุการณ์รณรงค์เพื่อต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในสมัยของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อปี 1972 กระแสต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยส่วนมากจะอยู่ในหมู่ปัญญาชนและนักศึกษาอย่างกว้างขวาง แต่แม้จะมีกระแสวิจารณ์ต่อนโยบายทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในสังคมไทยอย่างหนักหน่วงตั้งแต่ในช่วงต้นของทศวรรษ 1970 ก็ยังไม่สามารถลบล้างอิทธิพลของญี่ปุ่นในไทยได้ทั้งหมด ทั้งนี้เป็นเพราะญี่ปุ่นเองก็กังวลต่อบทบาททางเศรษฐกิจของตนเองในประเทศไทยไม่น้อย จึงพยายามปรับแนวทางการดำเนินนโยบายให้อ่อนข้อลงอย่างประนีประนอม เพราะขณะนั้นในสังคมญี่ปุ่นเองก็เกิดวิกฤติการณ์น้ำมันขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 1973 ซึ่งยังผลเสียแก่เศรษฐกิจในประเทศด้วยเช่นกัน เหตุนี้ญี่ปุ่นจึงต้องพยายามทุกวิถีทางเพื่อพยุงเศรษฐกิจนอกประเทศไว้ให้คงที่และหันกลับมาทบทวนนโยบายทางต่างประเทศของตนเองใหม่ ส่วนนี้เองที่ทำให้นโยบายด้านวัฒนธรรมเริ่มเข้ามามีบทบาทมาก หลังจากที่ญี่ปุ่นจะเริ่มเปลี่ยนรูปแบบดำเนินนโยบายจากมุ่งเพียงเศรษฐกิจด้านเดียวมาสนใจด้านวัฒนธรรมอย่างจริงจัง

ในความจริงแล้ว วัฒนธรรมประชานิยมจากญี่ปุ่นเคลื่อนย้ายบทบาทเข้าสู่สังคมไทยมาตั้งแต่ในช่วงของสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ยังเป็นเพียงวัฒนธรรมอย่างเบาบาง เป็นเพียงแค่ความต้องการเพื่อให้ลดความรู้สึกขัดแย้งกับประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น โดยเริ่มจากการแผ่อิทธิพลผ่านทางหนังสือการ์ตูนและภาพยนตร์การ์ตูน ซึ่งสองสิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นการรู้จักและชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่นของผู้บริโภคในสังคมไทย (ณัฐนิชา วัฒนพานิช, 2552) ก่อนจะมาด้วยกระแสของละครหรือภาพยนตร์ชุดและกระแสนิยมเพลงและศิลปินญี่ปุ่น ซึ่งภายหลังจะเคลื่อนย้ายความนิยมส่วนมากไปที่วัฒนธรรมในรูปของแบบอาหาร ของใช้ และการท่องเที่ยว ที่สามารถเห็นได้ชัดเจนกว่าในปัจจุบัน

หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นได้รับความนิยมในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากเรื่องราวที่หลากหลายทำให้สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกเพศทุกวัย อีกทั้งยังมีความเป็นเอกลักษณ์แบบญี่ปุ่นสูงทั้งในลายเส้นของผู้อาวุโสและเรื่องราวของการ์ตูน จึงเกิดเป็นความแปลกใหม่และน่าสนใจ เหตุนี้สำนักพิมพ์การ์ตูนต่าง ๆ จึงเปิดตัวขึ้น หนังสือการ์ตูนครองตลาดกว่า 90% ในช่วงทศวรรษที่ 2000 นอกจากนี้ยังมีช่องโทรทัศน์อีกมากมายที่นำภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่นเข้ามาฉาย กระแสนิยมการ์ตูนทำให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันในหมู่วัยรุ่นเช่น ประกวดคอสเพลย์หรือการประกวดร้องเพลงประกอบการ์ตูน นอกจากนี้การ์ตูนยังช่วยสร้างความฝันและแรงบันดาลใจให้กับเยาวชน การ์ตูนจึงถือว่าเป็นสื่อที่มีอิทธิพลที่มากสำหรับผู้ชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่น

ส่วนภาพยนตร์ชุดทางโทรทัศน์ จากญี่ปุ่นเคยได้รับกระแสตอบรับอย่างล้นหลาม โดยเฉพาะเรื่อง สงครามชีวิตโอชิน ที่ฉายในปี 1984 เพราะเรื่องราวเข้มข้นน่าประทับใจ แต่ความนิยมภาพยนตร์ญี่ปุ่นกลับค่อย ๆ ลดลง เพราะไม่ค่อยเน้นเรื่องความรักโรแมนติก ยากในการตีความ และมีแต่แนวเดิม ๆ ที่ดูจริงจังเกินไปในสายตาคนไทย อีกทั้งละครเกาหลีที่นำมาฉายควบคู่กันนั้นได้รับความนิยมมากกว่าและเรีกรวดตึงได้นานกว่า จำนวนการฉายละครญี่ปุ่นในไทยจึงถูกแทนที่ด้วยละครเกาหลีที่มาพร้อมกับกระแสศิลปินเกาหลีในช่วงกลางทศวรรษ 2000 แทน

ในด้านของดนตรีและศิลปิน ญี่ปุ่นเริ่มเผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยมด้านดนตรีอย่างจริงจังในช่วงทศวรรษ 1980 เนื่องจากกระแสตอบรับจากความนิยมด้านภาพยนตร์การ์ตูนนั้นเป็นไปด้วยดี เพลงประกอบภาพยนตร์การ์ตูนและดนตรีญี่ปุ่นจึงได้รับความสนใจจากผู้ชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน แต่ยังเป็นไปในวงแคบเพราะติดตามข่าวสารของศิลปินยากจนช่วงปลายทศวรรษ 1990 กระแสนิยมดนตรีญี่ปุ่นถึงได้เด่นชัดขึ้นมากจากความนิยมของวงดนตรีร็อกอย่างเอ็กซ์เจแปน (X-Japan) จากนั้นศิลปินต่าง ๆ จากญี่ปุ่นก็เริ่มได้รับความนิยมตาม โดยเฉพาะศิลปินแนวร็อกและแนวป๊อป ค่ายเพลงในไทยได้ใช้โอกาสนี้ในการสร้างศิลปินของตัวเองให้มีความใกล้เคียงกับศิลปินญี่ปุ่น ในกลุ่มแฟนเพลงเองก็เกิดการแต่งตัวและกิจกรรมร้องและเต้นเลียนแบบศิลปิน แต่เมื่อกระแสของศิลปินเกาหลีเริ่มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ความนิยมศิลปินญี่ปุ่นก็ลดน้อยลงไปจนเหลือแค่เพียงแฟนคลับกลุ่มเล็ก ๆ เพราะศิลปินเกาหลีนั้นสามารถเข้าถึงกลุ่มคนจำนวนมากได้ง่ายและติดตามได้สะดวกมากกว่า

สิ่งที่ทำให้อิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นเริ่มลดลง นอกจากกระแสโลกาภิวัตน์แล้วยังเป็นเพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำยาวนานที่ต่อเนื่องมาจากการเกิดวิกฤติการณ์ฟองสบู่แตกในปี 1990 และปัญหาภัยพิบัติอย่าง สึนามิ ที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องมุ่งแก้ไขปัญหภายในให้เรียบร้อยก่อนจึงจะกลับมาเดินหน้าขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมได้อีกครั้ง ด้วยเหตุนี้ยุทธศาสตร์คุลเจแปน (Cool Japan) จึงได้ถูกนำมาใช้เพื่อฟื้นฟูอิทธิพลทางวัฒนธรรมอย่างเร่งด่วนในช่วงทศวรรษ 2010 แต่กระแสนิยมญี่ปุ่นในสังคมไทยในด้านความบันเทิงก็ไม่สามารถฟื้นฟูให้กลับมามีสภาพดังเดิมได้ เพราะช่วงที่อิทธิพลจากญี่ปุ่นลดลง มีวัฒนธรรมใหม่จากนานาประเทศเข้ามาแทนที่อิทธิพลญี่ปุ่น แม้ญี่ปุ่นจะเดินหน้าส่งออกทางวัฒนธรรมตามยุทธศาสตร์คุลเจแปนแล้ว แต่ก็ยังเป็นแค่ในด้านการดูมากกว่าด้านอื่นเพราะได้ผลลัพธ์ที่ดีและรวดเร็วกว่า สินค้าวัฒนธรรมที่มีค่าไม่ต่างกันยกเว้นการตีพิมพ์การ์ตูนบางเรื่อง จนเสี่ยงว่าอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในสังคมไทยคงไม่มีทางฟื้นคืนเท่าเดิมได้หากไม่เริ่มสนับสนุนสินค้าวัฒนธรรมทางด้านอื่นให้มากขึ้น

5. ความนิยมญี่ปุ่นในสังคมไทยปัจจุบัน

แม้กระแสนิยมญี่ปุ่นในไทยจะดูเหมือนลดบทบาทลงไปเนื่องจากกระแสวัฒนธรรมใหม่จากนานาประเทศเริ่มเข้ามาแทนที่ แต่เราสามารถเห็นได้ว่าความนิยมญี่ปุ่นนั้นเพียงเคลื่อนย้ายจากรูปแบบหนึ่งไปสู่สิ่งอื่น ซึ่งมีความเป็นปัจจุบันและเข้ากันได้กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย เช่น ความนิยมในอาหารญี่ปุ่น เครื่องสำอาง ของใช้ และเสื้อผ้า ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถพบเจอได้ง่ายทั่วไปตามท้องตลาด และมีจำนวนมากขึ้นจึงไม่มีราคาแพงอย่างเช่นสมัยก่อน นอกจากนี้ยังถูกนำมาทำซ้ำดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมในสังคมไทยจนเหมือนว่าเป็นหนึ่งเดียวกันมาตั้งแต่ต้นจริงๆ เหตุผลนี้เราจึงไม่ค่อยสังเกตเห็นว่าวัฒนธรรมเช่นนี้เป็นเรื่องแปลกแยก แม้แท้จริงแล้วสิ่งเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมประเพณีนิยมของญี่ปุ่นที่แทรกซึมอยู่ในประเทศไทยมาหลายทศวรรษ ในทางกลับกัน วัฒนธรรมประเพณีนิยมจากญี่ปุ่นในด้านอื่น ๆ ที่เคยเฟื่องฟูมากในอดีตและเป็นต้นตอของกระแสนิยมญี่ปุ่นในปัจจุบัน กลับถูกมองว่าเป็นสิ่งประหลาดและแปลกแยกตัวออกจากสังคม

จากการสำรวจในเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า คนในสังคมไทยส่วนมากคุ้นเคยกับวัฒนธรรมประเพณีนิยมจากญี่ปุ่นเป็นอย่างดีในรูปแบบของอาหาร แฟชั่น และสิ่งที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ส่วนบุคคลที่ชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่นมากเป็นทุนเดิมอยู่แล้วนั้นต้องการให้ญี่ปุ่นดำเนินการเพื่อรื้อฟื้นกระแสนิยมในประเทศไทย คือ การประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ นอกจากในด้านการดูให้เข้าถึงคนในสังคมได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อกระจายความนิยมไม่ให้กระจุกอยู่กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากเกินไป ซึ่งจะทำให้คนส่วนมากเข้าใจความเป็นญี่ปุ่นอย่างไม่รู้สึกแปลกแยก เพราะทุกวันนี้เชื่อว่าบุคคลที่รักในการแสดงออกว่าชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่น เช่น แต่งตัวคอสเพลย์เพราะชอบการ์ตูนญี่ปุ่นหรือเป็นแฟนคลับนักร้องญี่ปุ่นซึ่งไม่ค่อยได้รับความนิยมในประเทศไทยแล้ว จะไม่ถูกมองว่าแปลกหรือแตกต่างจากคนทั่วไปเพราะไม่ได้ชื่นชอบในกระแสวัฒนธรรมหลักของคนในสังคม นอกจากนี้ยังต้องการให้มีการเผยแพร่สื่อต่าง ๆ อย่างเป็นสากลมากขึ้น ไม่ปิดกั้นการเข้าถึงให้เข้าได้เฉพาะบุคคลภายในประเทศ ทั้งนี้แม้การเข้าถึงสื่อต่าง ๆ จะเป็นไปอย่างยากลำบาก แต่กลับพบว่าวัยรุ่นไทยปัจจุบันยังคงมีความนิยมในวัฒนธรรมประเพณีนิยมในด้านอื่น ๆ นอกจากด้านการดูอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกับศิลปินและภาพยนตร์ญี่ปุ่นที่ถูกเผยแพร่ในช่วงทศวรรษ 2000

สำหรับวัฒนธรรมประเพณีนิยมของญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในประเทศไทยปัจจุบัน คือ ด้านการท่องเที่ยวที่มีการประชาสัมพันธ์เป็นอย่างดี ทั้งนี้การที่ญี่ปุ่นได้ยกเว้นวีซ่าเข้าประเทศให้แก่ชาวไทย ซึ่งเริ่มบังคับใช้ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2556 เนื่องจากต้องการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยและดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เดินทางไปท่องเที่ยว ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวไทยที่เดินทางไปญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นทุกปี ใน พ.ศ. 2558 จำนวนนักท่องเที่ยวไทยในญี่ปุ่นอยู่ที่ 796,700 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 21.2 จากช่วงเดียวกันของปีก่อน โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดเทศกาลสงกรานต์ในเดือนเมษายนซึ่งตรงกับช่วงเทศกาลชมดอกซากุระของญี่ปุ่น จากข้อมูลของสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว พบว่าในช่วงเทศกาลนี้มีจำนวนนักท่องเที่ยวไทยมากกว่า 100,000 คน เป็นประวัติการณ์ และ

ยังมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กระแสท่องเที่ยวญี่ปุ่นทำให้เกิดโปรโมชั่นลดราคาของสายการบินและทัวร์ต่าง ๆ นอกจากนี้ภาพยนตร์ไทยในปัจจุบันยังนิยมไปถ่ายทำตามสถานที่สวยงามในญี่ปุ่น ดึงดูดให้ผู้สนใจอยากไปเที่ยวตาม อีกทั้งรายการและหนังสือสารคดีท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากขึ้นและลงรายละเอียดเจาะลึกแทบจะในทุกพื้นที่ของญี่ปุ่น ซึ่งสะดวกต่อการเดินทางของเหล่านักท่องเที่ยวหน้าใหม่ ญี่ปุ่นจึงกลายเป็นประเทศแรก ๆ ที่ถูกเลือกหากต้องการจะไปเที่ยวพักผ่อนในต่างประเทศของชาวไทย

สังคมในยุคเรี่นนี้อิสระทุกคนในการเลือกรับสารเฉพาะเรื่องที่ตนเองต้องการ เทคโนโลยีที่พัฒนารุดหน้าอย่างกว้างไกลทำให้คลื่นวัฒนธรรมจากหลายที่มาหลั่งไหลเข้ามารวมกันในสังคมหนึ่งอย่างไม่มีหยุด วัฒนธรรมที่ไปด้วยกันได้กับวิถีการดำเนินชีวิตและมีสะดวกสบายมากกว่ากลายเป็นตัวเลือกที่ดีกว่าการยึดติดกับความรักหรือชอบอะไรเพียงสิ่งเดียว ซึ่งสุดท้ายแล้วก็จางหายไปตามวาระและเวลาของตัวเองนั่นเอง เช่นนี้ แม้วัฒนธรรมญี่ปุ่นจะเคยได้รับความนิยมมากเพียงใด แต่หากยังเข้าถึงได้ยากและไม่ปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยก็อาจถูกลบหายไปได้ตลอดเวลา ถึงกระนั้นวัฒนธรรมญี่ปุ่นบางส่วนก็ไ้หยั่งรากลึกลงในสังคมไทยมายาวนานจนหลอมรวมเป็นส่วนเดียวกันอย่างแยกขาดไม่ได้ไปแล้ว

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเห็นได้ว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ญี่ปุ่นได้ปฏิรูปและพัฒนานโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ มากมาย อันเป็นการช่วยส่งเสริมให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นรุดหน้าจนก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุดในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นได้กลายเป็นประเทศแนวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีรายใหญ่แห่งเอเชีย ก่อนที่ปัญหาทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นอย่างหนักหน่วงโดยไม่คาดคิด จากผลของการเจริญเติบโตที่รวดเร็วจนเกินไป เช่น การที่สินค้าญี่ปุ่นถูกต่อต้านจากต่างชาติในช่วงทศวรรษ 1970 ปัญหาฟองสบู่แตกและปัญหาเงินเฟ้อในช่วงปลายทศวรรษ 1980 - ต้นทศวรรษ 1990 ประกอบกับปัญหาภัยพิบัติจากธรรมชาติอย่างแผ่นดินไหว และสึนามิที่เกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้งยิ่งทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นเข้าสู่ขั้นวิกฤติ ปัญหาต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นต้องเผชิญทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นที่เคยมีมากในต่างประเทศค่อย ๆ ลดลงไป เพราะต้องมุ่งหน้าแก้ไขปัญภายในก่อน เหตุนี้นโยบายการส่งออกทางวัฒนธรรมที่ญี่ปุ่นเคยใช้อยู่ช่วงหนึ่ง หลังจากทีสินค้าญี่ปุ่นถูกต่อต้านในทศวรรษ 1970 จึงได้ถูกนำกลับมาใช้อย่างเป็นทางการอีกครั้งในทศวรรษ 2010 เพื่อชดเชยอิทธิพลของญี่ปุ่นในต่างประเทศที่หายไป ซึ่งการขยายอิทธิพลในรูปแบบนี้เรียกว่าเป็นการแพร่กระจายพลังด้านอ่อน (Soft Power) เพื่อป้องกันการถูกต่อต้านอย่างรุนแรง

สังคมไทยเริ่มรับอิทธิพลจากพลังด้านอ่อนของญี่ปุ่นมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 เรื่อยมาจนถึงในปัจจุบัน โดยเป็นไปในลักษณะที่มีการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการเผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยม โดยเฉพาะด้านการ์ตูน ภาพยนตร์ ชุด และดนตรี ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในสังคมไทย ก่อนที่กระแสนิยมจากประเทศอื่น ๆ จะเริ่มเข้ามามีบทบาทในยุคโลกาภิวัตน์ และกลายเป็นทางเลือกใหม่ ๆ ให้คนในสังคมได้เลือกชื่นชอบตามความพอใจ กระแสนิยมญี่ปุ่นที่พัฒนาให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ได้ช้ากว่าจึงค่อย ๆ หดบทบาทลงไปอีกครั้ง แม้ครั้งนี้จะไม่ใช่เพราะปัญหาภายในประเทศอย่างเดิม แต่สิ่งที่ทำให้กระแสนิยมญี่ปุ่นไม่ได้รับความนิยมเป็นเพราะกลไกทางวัฒนธรรมที่หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งหากญี่ปุ่นจะเร่งพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองให้มีความสมัยใหม่อย่างวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยมจากประเทศอื่นก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยาก เพราะข้อได้เปรียบที่ญี่ปุ่นมีคือ ความเป็นหนึ่งเดียวกันของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และแข็งแกร่งมากอยู่แล้วภายในประเทศ อันเป็นจุดเด่นที่ไม่มีประเทศไหนเหมือนและทำให้สามารถนิยามความเป็นญี่ปุ่นออกมาได้เพียงปรายตามอง การที่วัฒนธรรมบางอย่างของญี่ปุ่นได้ซึมซาบและฝังลึกอยู่ในสังคมไทยอยู่แล้วจนสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ความนิยมเรื่องอาหาร เครื่องใช้ หรือเครื่องสำอาง ที่ยังคงมีอยู่มากแม้กระแสนิยมญี่ปุ่นจะหมดไปแล้วก็ตาม เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เข้าใจเอกลักษณ์และความเข้มแข็งของวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ดำรงผ่านกาลเวลาได้อย่างแท้จริง

การที่รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มกลับมาให้ความสำคัญกับการส่งออกทางวัฒนธรรมอย่างจริงจังอีกครั้งในช่วงทศวรรษ 2010 โดยการออกนโยบายสนับสนุนสื่อบันเทิงต่าง ๆ ซึ่งเป็นการร่วมมือกันระหว่างรัฐและภาคเอกชน เพื่อช่วยกันส่งเสริมวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้กลับมามีความสำคัญในสายตานานาประเทศ ทำให้เห็นว่าญี่ปุ่นเริ่มกลับมาให้ความสำคัญกับสิ่งที่ตนเองมีอยู่และรู้จักปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอีกครั้ง ทั้งยังเปิดรับมุมมองใหม่ ๆ ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปอย่างไม่ปิดกั้น เมื่อประกอบกับความเห็นซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนและรัฐบาลแล้ว การจะหยิบเอาวัฒนธรรมเดิมที่มีคุณค่าอยู่ในตัวมาสร้างประโยชน์มากขึ้นจึงเป็นไปได้ง่ายโดยไร้เสียงคัดค้านจากพวกหัวสมัยเก่า เพราะสิ่งที่คนในประเทศเห็นพ้องต้องกันคือความเจริญก้าวหน้า หากญี่ปุ่นยังปฏิบัติตามแนวทางนี้ต่อไปโดยขยายขอบเขตของวัฒนธรรมให้กว้างขึ้น และเปิดช่องทางการเผยแพร่ให้มากขึ้น ในเวลาไม่นานกระแสนิยมญี่ปุ่นคงจะกลับมาเฟื่องฟูเหมือนเช่นเดิม

การศึกษาการขยายบทบาทของญี่ปุ่นผ่านทางวัฒนธรรมประชาานิยม ช่วยให้เห็นภาพของประเทศเล็ก ๆ ประเทศหนึ่งที่ความพยายามได้มอบคุณค่าตอบแทนอันยิ่งใหญ่กลับคืนเป็นประโยชน์สู่ประชาชน แม้จะเผชิญกับอุปสรรคมากมายแต่ญี่ปุ่นยังพยายามก้าวเดินอย่างมีเกียรติและพัฒนาข้ามขีดจำกัดของตนเองอยู่เสมอ การมองกระแสนิยมญี่ปุ่นในไทย เป็นหนึ่งในตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการส่งออกทางวัฒนธรรมโดยญี่ปุ่นอย่างสมบูรณ์ แม้จะมีขึ้นบ้างลงบ้างเพราะกระแสคือสิ่งที่ไม่เคยหยุดนิ่ง แต่ชาวไทยจำนวนไม่น้อยก็ยังคงมีความหลงใหลในวัฒนธรรมญี่ปุ่นและช่วยส่งเสริมสินค้าของญี่ปุ่นในหลาย ๆ รูปแบบ อีกทั้งวัฒนธรรมญี่ปุ่นบางประการก็กลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชาวไทยมานานจนกลายเป็นความเคยชิน ทั้งที่สังเกตเห็นและไม่สังเกตเห็น จึงกล่าวได้ว่าการฟื้นฟูวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสังคมไทยนั้นอาจไม่ใช่เรื่องที่จำเป็นสำหรับคนทั่วไปนัก เพราะอิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยไม่เคยหายไปอย่างหมดจด

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- คริสโตเฟอร์, โกโต-โจนส์. (2554). **ญี่ปุ่นสมัยใหม่ ความรู้ฉบับพกพา**. แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส.
- จันทร์ฉาย ภัคธิดา. (2539). **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธีระวิทย์ และไชยวัฒน์ คำชู. (2530). **ญี่ปุ่นศึกษา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บอร์ตัน, ฮิวจ์. (2526). **ศตวรรษใหม่ของญี่ปุ่นจากเปอร์ริถึงปัจจุบัน**. แปลโดย โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และคณะ. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2533). **การเมืองและนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2527). **ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรม การเกษตรแห่งชาติ.
- พุกทาเคะ ทาดาชิ. (2538). **โครงสร้างสังคมญี่ปุ่น**. แปลโดย บุญยง ชื่นสุวิมล. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.
- ยาซุสุเกะ มูราคามิ และยูตากะ โกโซ. (2534.). **ญี่ปุ่นใหม่ในศตวรรษที่ 21**. แปลโดย เจตน์ เจริญโท และดำรงศักดิ์ จินดากุล. กรุงเทพฯ: โกลเบิล เบรน.
- ลิตเติ้ล ธอท. (2555). **ความเข้มงวดรวมประชาชาติ กับการเรียกคืนความแข็งแกร่งของญี่ปุ่น = COOL JAPAN**. กรุงเทพฯ: ลิตเติ้ล ธอท.
- เศรษฐศึกษา และอ.ม.ธ. (2526). 10 ปี หลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น: ภาพพจน์ที่เปลี่ยนแปลงไป? ใน **ความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่น 10 ปี หลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่น และ สถาบันญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารอ้างอิง

สุรางค์ศรี ดันเสียงสม. (2551). **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). **Japanization**. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.
 โสยะกะ มะซะยะซุ. (2544). **ญี่ปุ่นสมัยโชวะ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากพ่อสู่ลูก**. แปลโดย สร้อยสุตา ณ ระนอง, ปราณี จงสุริยธรรม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

วิทยานิพนธ์

ณัฐนิชา วัฒนพานิช. (2552). **การเปิดรับวัฒนธรรมป๊อปญี่ปุ่นของวัยรุ่นไทยจากสื่อมวลชน และแรงจูงใจในการเรียนภาษาญี่ปุ่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน, คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทความในวารสาร

แตงอ่อน มั่นใจตน. (2542). **เศรษฐกิจญี่ปุ่น : หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 – ปัจจุบัน**. รวมบทความญี่ปุ่นศึกษา, 234.
 ภิญญพันธ์ พจนะลาวัฒน์. (2559). **พลวัตของการกลายเป็นท้องถิ่นของความเป็นญี่ปุ่น ในประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษ 2520**. วารสารญี่ปุ่นศึกษา, 32 (2), 30.
 วัชร สุธะรา. (2554). **กระบวนการ JAPANIZATION ในสังคมไทย กรณีศึกษาสื่อวัฒนธรรมป๊อปญี่ปุ่นและอิทธิพลที่มีต่อผู้ชื่นชอบ**. วารสารนิเทศศาสตร์ มสธ, 2 (1), 21.

เอกสารการประชุม

ชุตินันท์ ทักษิณานันท์. (2552). **การเปลี่ยนแปลง Soft Power ของญี่ปุ่น : จากต้นแบบของการพัฒนาไปสู่การเป็นทูตวัฒนธรรม**. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 2.
 ปัทมา จันทรเจริญสุข. (2552). **การทูตญี่ปุ่น : Soft Power ของนโยบายด้านวัฒนธรรมของประเทศไทย**. ใน การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 6.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จับตาเอเชียตะวันออก. (2557). **ยุทธศาสตร์ “Cool Japan”**. สืบค้นจาก <http://www.eastasiawatch.in.th/article.php?print=1477>
 ไทยรัฐออนไลน์. (2556). **ไขข้อข้องใจ! ญี่ปุ่นให้สิทธิพิเศษคนไทย เมื่อไหร่ไม่ต้องทำวีซ่า**. สืบค้นจาก <http://www.thairath.co.th/content/351070>
 วิชวลเจแปน. (2551). **Japanese pop culture**. สืบค้นจาก http://www.virtualjapan.com/wiki/Japanese_pop_culture
 สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว. (2559). **สถานการณ์การท่องเที่ยวของญี่ปุ่นในช่วงตลอดปี 2558**. สืบค้นจาก http://www.thaiembassy.jp/rte3/index.php?option=com_content&view=article&id=2815%3A-2558&catid=57%3A2014-04-30-02-27-40&Itemid=4
 สยามอินเทลลิเจนซ์. (2555). **Cool Japan กรณีศึกษาการส่งออก “วัฒนธรรมและความสร้างสรรค์” ของญี่ปุ่น**. สืบค้นจาก www.siamintelligence.com/cool-japan

ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ (พ.ศ. 2547)

Contemporary Thai History: A study of the film “Tawiphop” (The Siam Renaissance)

กฤษฎา บุรณมานัส¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ (พ.ศ.2547) โดยศึกษาช่วงเวลาที่เป็นภาพยนตร์ได้กล่าวถึง คือ สมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยผ่านภาพยนตร์เรื่องทวิภพ ผลการศึกษาพบว่าความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยปรากฏในภาพยนตร์เรื่องนี้ผ่านบทพูดของตัวละครที่ปรากฏในภาพยนตร์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับเรื่องราวที่ปรากฏในเอกสารในสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 โดยผู้วิจัยเสนอว่า มุมมองจากสิ่งเรียกว่า “ความคิด” ของมนุษย์ในแต่ละช่วงเวลานั้นสามารถสะท้อนความร่วมมือร่วมสมัยในประวัติศาสตร์ไทยได้ เห็นได้จากวัฒนธรรมประเพณี รวมไปถึงการพัฒนาวิทยาการต่าง ๆ อันมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจึงสามารถศึกษาความร่วมมือร่วมสมัยในประวัติศาสตร์ไทย โดยใช้เหตุการณ์บางส่วนจากช่วงเวลาในอดีตมาเชื่อมโยงกันได้

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย ภาพยนตร์ ทวิภพ ประวัติศาสตร์ความคิด

Abstract

This article studied contemporary Thai history throughout the film “Tawiphop” (The Siam Renaissance), Thai historical film about the reign of King Rama IV, King Rama V and King Rama IX. The result of article and analysis show contemporary Thai historical content through the dialogue of characters related to historical primary source from the reign of King Rama IV, King Rama V and King Rama IX. It is something called “Human Thought” which the development of culture and innovations from the past to the present can reflect contemporary in Thai history. So this article can studies contemporary in Thai history from the incidence in the past.

Keywords: Contemporary Thai History, Film, Tawiphop (The Siam Renaissance), History of Thought

บทนำ

หากเราจะกล่าวถึงความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ร่วมสมัย” หมายถึง สิ่งที่เป็นปัจจุบัน สมัยเดียวกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ดังนั้นการนำเอาความร่วมมือร่วมสมัย ซึ่งเป็นช่วงเวลานึงที่ได้นำมาศึกษาในวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อให้ทราบถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาปัจจุบัน ภายใต้ที่มาและปัจจัยที่เกิดขึ้นในอดีต ทำให้ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยจึงหมายถึง เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของไทยที่เกิดขึ้นพร้อมกันเกิดในปัจจุบันและในสมัยเดียวกัน ส่วนในทัศนะของผู้วิจัย หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่มาจนถึง ณ ปัจจุบัน และสัมผัสได้จากการดำรงชีวิตของคน จากความหมายดังกล่าวทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างทัศนะของผู้วิจัยกับความหมายของคำว่าร่วมสมัยเนื่องด้วยความเชื่อมโยงกันระหว่าง “ร่วมสมัย” กับ “ปัจจุบัน” ในลักษณะของเวลาและคนที่มีชีวิตอยู่ ส่งผลให้ความหมายของความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยจึงกลายเป็นเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งในงานวิจัยนี้คือ

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 โดยคนที่อยู่ในช่วงเวลาปัจจุบันได้รับรู้โดยทั่วไปจากการดำรงชีวิต หากมองจากความหมายที่ได้กล่าวไปข้างต้น จะเห็นได้ว่าความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยมีความหมายถึงเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ รวมถึงความคิดของคนที่มีความเกี่ยวข้องกับช่วงเวลาในปัจจุบัน แต่ในงานวิจัยนี้ยังต้องการศึกษาและตีความให้เห็นอีกแง่มุมของความร่วมสมัย ซึ่งอาจมีความคิดบางอย่างหลงเหลือมาจากความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ที่มีประสบการณ์จากการเข้ามาของชาติตะวันตกที่มาพร้อมกับภานาเอาวิทยาการอันก้าวหน้าต่าง ๆ เข้ามา ทำให้ชาวสยาม ณ ตอนนั้นเห็นถึงภัยคุกคามจึงพยายามเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้ทันสมัยให้เท่าทันต่อการเข้ามาของชาติตะวันตกด้วยเหตุผลนี้ผู้วิจัยจึงเสนอว่าประสบการณ์และความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 5 มีผลต่อความคิดของคนในปัจจุบัน เช่น การรับเอาแนวคิดจากชาติตะวันตกมาปรับใช้ในสังคม การมีจิตสำนึกรักประเทศและหวงแหนไม่ยอมให้ชาวต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลเหนือกว่า ความคิดต่อชาวตะวันตกและการใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

ภาพยนตร์เรื่อง “ทวิภพ” ที่ออกฉายใน พ.ศ. 2547 ได้มีการดัดแปลงเนื้อหาให้แตกต่างจากวรรณกรรมต้นฉบับที่แต่งโดย ทยันต์ออกไป โดยเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น 2 ช่วงเวลาสำคัญ คือ ช่วงเวลาปัจจุบัน (พ.ศ. 2546) และช่วงเวลาในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากชาติตะวันตกคืออังกฤษและฝรั่งเศส² (ทวิภพ The Siam Renaissance. 2547) เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีและขยายอิทธิพลในทุกด้าน จากบทพูดในแต่ละประโยค เช่น ความรักชาติไม่ยอมให้มีการกระทำย่ำยีต่ออธิปไตยของสยาม การเรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ จากภายนอก การเข้าใจบริบทของความเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคที่ยอมให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง อันนำไปสู่การพัฒนาต่อไป นับเป็นการสะท้อนความคิดของคนทั้ง 2 ช่วงเวลาได้ ซึ่งเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมภายในและสภาวะการณ์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจโลกในช่วงเวลาเหล่านั้นได้ และยังทำให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น เมื่อมีการนำความคิดของคน 2 ช่วงเวลามาเชื่อมโยงกัน โดยให้ตัวละครหลักอย่าง มณีจันทร์เข้าไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนในสังคมสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ทำให้เข้าใจถึงความคิดของคน 2 ช่วงเวลาได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยที่เกิดขึ้นจากสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 ดังนั้นการวิเคราะห์ผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รวมถึงการวิเคราะห์บทพูดของตัวละครต่าง ๆ ในภาพยนตร์เรื่องทวิภพเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การนำเสนอแนวคิดของความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยในที่สุด

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย ผ่านความคิดที่สื่อมาเป็นบทพูดในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ (พ.ศ.2547)

กรอบความคิด

1. งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์ความคิดในการวิเคราะห์ตีความ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ต้องศึกษาว่าคนคิดอะไร งานวิจัยนี้จึงวิเคราะห์ความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยผ่านความคิดของคนที่มีความเกี่ยวข้องกับสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความคิดทางประวัติศาสตร์บางอย่างที่มีความคล้ายคลึงกันและเป็นกลุ่มชนชั้นนำที่มีบทบาทและส่งผลกระทบต่อความคิดของคนส่วนใหญ่ในอดีตและปัจจุบัน โดยความคิดทางประวัติศาสตร์ที่หลงเหลือจากความคิดของคนสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ยังคงมีอยู่ในความคิดของคนในรัชกาลที่ 9 คือ แนวคิดในการรับวิทยาการจากชาติตะวันตก จิตสำนึกรักชาติอันอาจในแผ่นดินของตน ความคิดต่อการใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

2. เนื้อหาในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ พ.ศ. 2547 แม้ผู้สร้างภาพยนตร์จะอยู่ในรัชกาลที่ 9 แต่สามารถสะท้อนความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ได้จากข้อมูลเอกสารชั้นต้นมาสนับสนุน เช่น บันทึกของชาวต่างชาติ พงศาวดารประกาศ เอกสารจากกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น

² ในภาพยนตร์เรื่องนี้ได้กล่าวถึงการเข้ามาของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง ในฐานะตัวแทนรัฐบาลอังกฤษ เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในสมัยรัชกาลที่ 4 จนนำไปสู่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 และการเข้ามาของฝรั่งเศสที่ต้องการให้เขมรถูกอยู่ภายใต้การคุ้มครองจากฝรั่งเศส

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ ได้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยค้นคว้าจากเอกสารประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 และช่วงเวลาในรัชกาลที่ 9 ได้แก่ หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีการนำเนื้อหาที่ได้จากการค้นคว้า มาสนับสนุนเนื้อเรื่องและบทพูดในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ แล้วนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ด้วยการวิเคราะห์ตีความเป็นลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดทั้ง 2 ข้อ เพื่อนำมาอธิบายผลจากการศึกษาวิจัยนี้ โดยใช้หลักฐานประวัติศาสตร์ รวมถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ (พ.ศ. 2547) ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย ดังนี้

1. ความคิดทางประวัติศาสตร์ที่หลงเหลือจากความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ยังคงมีอยู่ในความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 9

ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ เป็นการเล่าเรื่องราวในสมัยรัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นสมัยที่คนในปัจจุบันมีชีวิตและได้ประสบเรื่องราวในช่วงเวลานี้ และในภาพยนตร์เรื่องทวิภพมีการกล่าวถึงเรื่องราวในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ดังนั้นสิ่งที่เชื่อมโยงความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย ระหว่างช่วงเวลาสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 กับช่วงเวลาสมัยรัชกาลที่ 9 เห็นได้ชัดเจน คือ ความคิดของคนในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีการส่งต่อความคิดซึ่งปรากฏให้เห็นในช่วงเวลาปัจจุบัน เช่น การรับวิทยาการจากชาติตะวันตก การจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ความรู้สึกชาตินิยม ฯลฯ

ความคิดทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 สืบเนื่องมาจากชาติตะวันตกพยายามเข้ามามีอิทธิพลต่อสยามอย่างต่อเนื่อง โดยมีอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นชาติสำคัญ ดังนั้นเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงมีความเกี่ยวข้องกับชาติตะวันตกเป็นอย่างมาก ทำให้สยามต้องติดต่อกับชาติตะวันตกมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของสยามและส่งผลกระทบต่อกระบวนทัศน์การดำเนินนโยบายของสยามอย่างมาก การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโลกทำให้เราสามารถมองเห็นความร่วมมือในสมัยรัชกาลที่ 4 ผ่านการบันทึกของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง (2398 อ้างโดย นันทนา ตันติเวส, 2556) ที่เข้ามาอยู่ในสยามเป็นระยะเวลาหนึ่งเดือน³ เขาได้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ของชาวสยามในเวลานั้น ทั้งสภาพโดยรวมของสยามและกล่าวถึงความสนใจใฝ่รู้ของชาวสยามเอาไว้ว่า “...ชาวสยามขอชมเรือ (แร่ตเลอว์) พวกเขาเดินไปรอบ ๆ ดาดฟ้าเรือแต่ละชั้นด้วยความสนใจใคร่รู้ หลังจากที่อยู่บนเรือเป็นเวลาหนึ่งหรือสองชั่วโมงพวกเขาก็จากไป...” ความอยากรู้อยากเห็นของชาวสยามในการรับเอาวิทยาการต่าง ๆ จากตะวันตกเข้ามา เป็นนัยยะสำคัญให้ชาวต่างชาติทราบว่ายามพร้อมต้อนรับสิ่งใหม่และปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ตามความเปลี่ยนแปลงของโลก ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเข้ามาของชาติตะวันตกในสมัยนี้ เป็นจุดเริ่มต้นให้สยามเกิดการปฏิรูปครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5

ความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ในสมัยรัชกาลก่อนหน้า เมื่อสยามเข้าสู่ยุคใหม่อย่างเต็มตัว กล่าวคือมีชาวตะวันตกจำนวนมากเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำมาหากินเป็นจำนวนมาก การดำเนินชีวิตของชาวบ้านโดยเฉพาะในพระนครและเมืองตามชายฝั่งทะเลที่มีการค้าขายจึงมีการคบหาติดต่อกับชาวต่างชาติอย่างสม่ำเสมอ กลุ่มชนชั้นนำสยามในตอนต้นรัชกาล ยังคงมีอำนาจจากกลุ่มขุนนางเข้ามามีส่วนในการวางนโยบายในการบริหารพระราชอาณาจักร ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงเห็นถึงการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางเพื่อรักษาอำนาจของชนชั้นนำเอาไว้ ภายหลังพระองค์ทรงบรรลุนิติภาวะพอที่จะบริหารราชการแผ่นดินได้แล้ว พระองค์จึงทรงดำเนินนโยบายปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางมากขึ้น มีการเปลี่ยนเป็นระบอบกระทรวง และที่สำคัญพระองค์ทรงยกเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล หรือ วังหน้า⁴ แล้วทรงตั้งตำแหน่ง “สยามมกุฎราชกุมาร” ตามแบบของจักรวรรดิอังกฤษแทน⁵ (วุฒิชัย

³ บันทึกนี้เริ่มเขียนตั้งแต่ 24 มีนาคม ถึง 25 เมษายน พ.ศ. 2398

⁴ หลังจากกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิวงคตใน พ.ศ. 2428 รัชกาลที่ 5 ทรงประกาศยกเลิกตำแหน่งวังหน้าในทันที

มุลศิลป์, 2552) การตั้งสยามมกุฎราชกุมารเป็นการดำเนินนโยบายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอำนาจของพระมหากษัตริย์และบรรดาเชื้อพระวงศ์ทั้งหลายภายใต้การปกครองในรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับแต่นั้นมาการวางนโยบายในการบริหารพระราชอาณาจักรจึงตกอยู่กับพระมหากษัตริย์และบรรดาเชื้อพระวงศ์ที่พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัย

เมื่อมองจากภาพยนตร์เรื่องนี้ ได้มีความพยายามสื่อให้เห็นถึงเรื่องราวหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 การเข้ามาของชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาติตะวันตกเป็นไปในลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการค้าเพื่อผลประโยชน์ ในช่วงเวลานี้ชาตินิคมอำนาจสำคัญอย่างอังกฤษและฝรั่งเศส ต่างเข้ายึดครองรัฐรอบข้างอย่าง พม่า ญวน และมลายู ทำให้สยามในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ต้องเผชิญกับการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การที่ชาตินิคมอำนาจยังคงต้องการผลประโยชน์เพิ่มมากขึ้นอยู่ตลอด เพราะต้องการเอาทรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งผลกำไรที่เพิ่มขึ้นตามวิถีทางการค้าแบบเสรี รวมทั้งมีการอ้างถึงภาระของคนผิวขาว⁵ (พิรติพย์ สุนันธเมศวร์, 2549) เป็นเหตุผลสำคัญที่ชาตินิคมอำนาจเริ่มเข้ามารุกรานเขตอิทธิพลเดิมของสยาม โดยเฉพาะทางด้านตะวันออกกับฝรั่งเศส ซึ่งเป็นภัยคุกคามสำคัญต่อรัฐบาลสยามที่รุนแรงมากขึ้น จนนำไปสู่วิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112

วิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ภาพยนตร์เรื่องนี้ให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นการคงเรื่องราวดั้งเดิมของต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องทวิภพที่ได้กล่าวถึงช่วงเวลาสมัยรัชกาลที่ 5 เอาไว้ ฉากเริ่มต้นและสิ้นสุดของภาพยนตร์ที่กล่าวถึงเหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าแม้มีความพยายามรักษาอำนาจของตนเอาไว้ หากแต่ในบทพูดที่กล่าวว่า “...ความจริงรักภักดีนั้นมิอยู่ แต่จะสู้กำลังอย่างไรได้ ฝรั่งเศสเรือเข้ามาบังคับขยี้ เราก็สู้ แต่สู้ไม่ได้...”⁷ (ทวิภพ The Siam Renaissance. 2547) แสดงให้เห็นว่าสยามไม่มีอำนาจที่จะยับยั้งการรุกรานจากฝรั่งเศสได้ วิกฤตการณ์นี้ทำให้สยามเสียเกียรติยศและเสียหน้าในฐานะรัฐที่มีเอกราชเป็นอย่างมาก รัฐบาลสยามจึงเร่งหาหนโยบายเพื่อรักษาเอกราชของชาติ กลายเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นนำสยามต้องดำเนินการปรับตัวทั้งตัวเองและสังคมสยาม นำไปสู่การปฏิรูปประเทศเพื่อวัตถุประสงค์ในการรักษาเอกราชของชาติเป็นสำคัญ ก่อให้เกิดการสร้างลัทธิราชาชาตินิยมเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในฐานะพลเมืองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีการปรับปรุงระบบสังคม เป็นความเจริญที่ดำเนินรอยตามความเจริญของชาติตะวันตกเพื่อรักษาเอกราชของชาติ ไม่ให้ชาตินิคมอำนาจใช้เป็นข้ออ้างในการรุกรานสยามได้

ผลจากเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่มีผลความคิดของคนในช่วงเวลาสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 จึงส่งผลต่อความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 9 ดังจะเห็นได้ว่าความคิดเกี่ยวกับสำนึกความรักชาติจากความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ยังคงมีอยู่ เห็นได้ชัดเด่นชัดภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2500 ฐานะของพระมหากษัตริย์จึงเริ่มฟื้นตัว โดยรัฐบาลสนับสนุนให้พระองค์เสด็จไปยังต่างประเทศและในประเทศ ตามถิ่นทุรกันดารต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นพื้นฐานของโครงการพระราชดำริเพื่อบรรเทาปัญหาแก่ประชาชน ทำให้พระองค์ทรงได้รับความจงรักภักดีจากประชาชน นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ขึ้นมาใหม่ ภายหลังที่เคยหายไปตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 พระองค์จึงทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจที่ภาพยนตร์เรื่องนี้สื่อออกมาว่า เป็นสิ่งบ่งบอกว่าเรายังคงมีความเป็นไทยหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน⁸ (ทวิภพ The Siam Renaissance. 2547) นอกจากนี้การรับเอาวิทยาการจากชาติตะวันตกในช่วงเวลานี้ยังคงปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง เช่น การรับความช่วยเหลือทางการเงิน การรับเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ การรับแนวคิดเสรีนิยม ฯลฯ แสดงให้เห็นถึงความร่วมสมัยในประวัติศาสตร์ไทยที่มีการถ่ายทอดความคิดจากช่วงเวลาสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ที่ยังคงปรากฏให้เห็นในสมัยรัชกาลที่ 9

⁵ รัชกาลที่ 5 ทรงตั้งตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร แทนตำแหน่งวังหน้า ใน พ.ศ. 2429 โดยเอาแบบมาจากตำแหน่ง “ปรินซ์ออฟเวลส์” (Prince of Wales) รัชทายาทแห่งจักรวรรดิอังกฤษ

⁶ ภาระของคนผิวขาว (The White Man's Burden) คือ คนผิวขาวมีหน้าที่ที่จะทำให้คนผิวดำ ผิวดำเหลือง ผิวดำตาล มีความศิวิไลซ์ ซึ่งความจริงเป็นการอ้างเพื่อเข้ามากดขี่ชาวพื้นเมืองเท่านั้น

⁷ ปรากฏในบทพูดของมณีนันท์ในตอนท้ายของภาพยนตร์

⁸ ปรากฏในฉากที่มณีนันท์สนทนากับหลวงอัครเทพรารักษ์และพระราชไมตรี

2. แม้ภาพยนตร์เรื่องทวิภพสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 แต่สามารถสะท้อนความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ได้

การศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย โดยใช้ภาพยนตร์เรื่องทวิภพ พ.ศ. 2547 เป็นหลักในการศึกษา จะเห็นได้ว่าภาพยนตร์เรื่องนี้พยายามสะท้อนให้ผู้ชมเกิดความคิดทางประวัติศาสตร์ โดยคุณนุชรี ใจเก่ง (2560) หนึ่งในทีมงานหาข้อมูลให้กับภาพยนตร์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า จะใช้บทพูดในฉากต่าง ๆ ทั้งการรับรู้เรื่องราวในอดีต การศึกษาประวัติศาสตร์ ความเชื่อ การวิเคราะห์ข้อมูล และภาพสะท้อนของตัวละครในฐานะตัวแทนทางความคิดบางอย่างของคนในปัจจุบัน ผ่านการหาข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ ทำให้ภาพยนตร์ที่ดำเนินเรื่องราวต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 สะท้อนภาพประวัติศาสตร์จากความคิดของคนในปัจจุบัน โดยให้ผู้ชมติดตามเรื่องราวและติดตามแบบของตัวเอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการให้ภาพอย่างชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย

ในภาพยนตร์ได้พลิกเนื้อเรื่องเดิมจากการดำเนินเรื่องในสมัยรัชกาลที่ 5 มาเป็นสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นหลักแทน เนื่องจากการเป็นภาพยนตร์ที่ต้องการถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นประวัติศาสตร์มากขึ้น ส่งผลให้ต้องนำเรื่องราวในสมัยรัชกาลที่ 4 มาเป็นหลักเพื่อศึกษาเรื่องราวจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน หากไม่มีความเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 4 แล้ว ก็ไม่อาจทำให้เกิดการปฏิรูปและพัฒนาสยามในช่วงเวลาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้ ทั้งนี้เพราะการปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นผลให้สยามพัฒนาตนอย่างก้าวกระโดดและสามารถเข้าถึงวิทยาการต่าง ๆ จากชาติตะวันตกได้นั้น ย่อมเกิดจากความเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะทางความคิดของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นสำคัญ

หลังจากรัชกาลที่ 4 เสด็จขึ้นครองราชย์มา 4 ปี รัฐบาลอังกฤษได้ส่งคณะราชทูต ภายใต้การนำของเซอร์จอห์น เบาว์ริง มาเจริญสัมพันธไมตรีใน พ.ศ. 2398 รัชกาลที่ 4 ต้อนรับราชทูตอย่างสมเกียรติ จะเห็นได้ว่าความตึงเครียดในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาครั้งนี้มีมาก เพราะอาจมีผลกระทบต่อด่านต่าง ๆ ของสยาม และอาจก่อให้เกิดความตึงเครียดเหมือนปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ดังสะท้อนจากบทกลอนตอนหนึ่งของกรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศ์⁹ (ไม่ปรากฏปี อ้างโดย ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, 2551) ก่อให้เกิดความพยายามของชนชั้นนำกลุ่มอนุรักษนิยมนำโดย สมเด็จพระยาบรมมหาราชบุรุษวงศ์ (ดิศ บุนนาค) และ สมเด็จพระยาบรมมหาราชพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) ต่างพยายามคัดค้านไม่ให้อังกฤษเข้ามาแก้ไขสนธิสัญญาซึ่งอาจทำให้สยามเสียผลประโยชน์ได้

ภาพยนตร์เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความคิดของชนนางกลุ่มอนุรักษนิยม ผ่านฉากการเจรจาที่ได้มีคำพูดหลายประโยค โดยเฉพาะจากสมเด็จพระยาบรมมหาราชบุรุษวงศ์เขาว่าว่า “...ไม่ลัก ขายไม่ได้ เราไม่ได้มีมากมายไว้อาย...ข้าวก็นิยามสยามไม่ขายข้าวก่อนใคร เราต้องไว้ให้กษัตริย์ประเทศ...ภาษีส้อยละ 10 ให้เหลือร้อยละ 3 เห็นทีจะไม่รู้ความ เอาเก่าบ่นมาจอดหน้าเรา คิดจะเอาอะไรก็ได้...”¹⁰ (ทวิภพ The Siam Renaissance. 2547) บทพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้ว่าชนนางระดับสูงในสยามขณะนั้น ยังคงมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยม คือ ไม่ยอมให้ตนเสียผลประโยชน์ทางการค้าผูกขาดที่เคยมีมาแต่เดิม แต่ในที่สุดสยามต้องยอมให้มีการแก้ไขสนธิสัญญา โดยมาในรูปของสนธิสัญญาสมัยใหม่ที่มีทั้งข้อตกลงทางการค้า ภาษี และการศาล ทำให้สยามต้องเสียผลประโยชน์บางอย่างอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เห็นได้จากคำพูดของสมเด็จพระยาบรมมหาราชบุรุษวงศ์ในการเจรจาที่ว่า “...เอาหละ การก็มาถึงขั้นนี้แล้ว หากข้าขัดขืน ก็เหมือนดื้อรั้น เป็นคนแก่ขัดขวางความเจริญของบ้านเมืองเวลาของข้ามันสิ้นแล้ว ข้าจะให้ความเจริญในเวลาของพวกเจ้า จงใช้มันอย่างระแวงระวังเถิด...”¹¹ (ทวิภพ The Siam

⁹ บทกลอนกล่าวว่า “ปลายรัชกาลพระเจ้า เจษฎา ธิราชท่าน
อังกฤษแผลงฤทธิ์ธา ทุมร้าย
แต่งทูตพุดสัญญา หลายยุค ยอมถุ
พาณีสยามทิศหม้าย มากห้ามขามขนอน”

¹⁰ ปรากฏในฉากเจรจาที่นำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398

¹¹ ปรากฏในฉากคำสั่งต่อต้านอำนาจของสมเด็จพระยาบรมมหาราชบุรุษวงศ์ (ดิศ บุนนาค) ให้แก่เจ้าพระยาสุรสีร์วงศ์ (ช่วง บุนนาค) และคนสนิทในเรื่อง ซึ่งในประวัติศาสตร์สมเด็จพระยาบรมมหาราชบุรุษวงศ์ได้ถึงแก่กรรมภายหลังจากการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง เนื่องจากติดเชื้จากแผลที่เท้า

Renaissance. 2547) บทพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชนชั้นนำสยามต่างรับรู้ถึงภัยคุกคามจากชาติตะวันตกเป็นอย่างดี และเห็นว่าไม่อาจขัดขวางความเจริญเหล่านั้นได้ แต่ต้องรับมาด้วยความระมัดระวัง กล่าวคือต้องเป็นประโยชน์ไม่ใช่เป็นผลร้ายต่อสยาม

การเปิดรับในครั้งนี้ถือเป็นปัญหาต่อระบบการปกครองดินแดนของสยามเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าดินแดนรอบข้างของสยามอย่างพม่าและญวนถูกชาติมหาอำนาจอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสคุกคามจนสูญเสียเอกราช ชนชั้นนำสยามก็ไม่อาจยับยั้งการคุกคามของชาติตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศสในปลายสมัยรัชกาลที่ 4 หากมองจากภาพยนตร์เรื่องทวิภพ จะเห็นได้ว่าตัวแทนของฝรั่งเศสอย่างโอบาเรต์ ได้แสดงท่าทีก้าวร้าวและพยายามเอาดินแดนของเขมรไปจากสยาม ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ได้มีการบันทึกเอาไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ว่า “...มองซิเออบาเรส (โอบาเรต์) มีหนังสือเตือนมาว่า ให้ทำหนังสือการเมืองเขมรให้สำเร็จ เดียวนี้การไม่สำเร็จ เกิดพุ่มเถียงกันขึ้นไม่ตกลงกันดังนี้ จะต้องบอกไปให้คอนวอนแมนต์ฝรั่งเศสรู้ว่า ไทยปิดเป็นอันเสียไม่ยอมทำหนังสือสัญญา...” (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2547) ในที่สุดชนชั้นนำสยามไม่สามารถรักษาสถานะอิทธิพลเหนือดินแดนเขมรได้อีกต่อไป

ภาพยนตร์เรื่องทวิภพ พ.ศ. 2547 มีการเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่มากนัก จึงมีความแตกต่างกับเรื่องราวต้นฉบับนวนิยายของทวิภพที่เน้นเรื่องราวในสมัยรัชกาลที่ 5 ภาพยนตร์ใน พ.ศ. 2547 ยังคงมีการเล่าเรื่องราวอยู่บ้าง แต่เล่าเรื่องราวในเหตุการณ์สำคัญทางด้านการเมืองและความมั่นคงของสยาม คือ วิกฤตการณ์ปากน้ำ ใน ร.ศ. 112 เนื่องจากเป็นวิกฤตการณ์ที่มีผลจากภัยคุกคามของชาติตะวันตกที่มีมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับฝรั่งเศสที่ทางผู้สร้างภาพยนตร์เห็นว่าเป็นประเทศที่คุกคามสยามมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 4 และมีความขัดแย้งกับสยามเรื่อยมาจนถึงจุดแตกหัก

ส่วนเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (พ.ศ. 2546) กลับไม่เป็นลักษณะของการเล่าผ่านเหตุการณ์หรือเรื่องราวสำคัญ แต่กลับเน้นเรื่องประวัติศาสตร์ความคิดของคนในปัจจุบัน โดยสร้างบทพูดในภาพยนตร์ขึ้นมาเพื่อสะท้อนความคิดของคนในอดีตและปัจจุบัน ดังนั้นตัวละครอย่างฉนิจันทร์จึงมีบทบาทสำคัญ เพราะเธอเป็นตัวแทนความคิดของคนในปัจจุบันซึ่งได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับเรื่องราวในอดีต ปรากฏในช่วงที่เข้าไปสนทนากับหลวงจักรเทพรารกร (พ่อเทพ) และพระราชไมตรี (พ่อตรี) นับเป็นการสะท้อนความคิดของคนในปัจจุบันกับคนในอดีตได้ชัดเจนตามที่ผู้สร้างภาพยนตร์ต้องการ นอกจากนี้ในบทสนทนายังสะท้อนเรื่องราวที่มีการกล่าวถึงในช่วงเวลาฉายภาพยนตร์ เช่น การที่ฉนิจันทร์ในปัจจุบันอ่านหนังสือปีละ 6 บรรทัด¹² รวมไปถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ประชาชนให้ความเคารพ ซึ่งมีมาต่อเนื่องตั้งแต่ในอดีต¹³ (ทวิภพ The Siam Renaissance. 2547)

สรุปและอภิปรายผล

ผลจากการศึกษาวิจัยจะเห็นได้ว่า ความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ ซึ่งปรากฏเรื่องราวในสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 หากมองเกี่ยวกับความร่วมมือที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ไทย คงหมายถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยเรื่องราวในภาพยนตร์กล่าวถึงสมัยรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2546) หากแต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 กลับยังหลงเหลือให้เห็นในสมัยรัชกาลที่ 9 ด้วยเช่นกัน เห็นได้ชัดเจนจากความคิดของคนในปัจจุบันที่มีความคล้ายคลึงกับความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 จากข้อมูลที่ได้ศึกษาวิจัย ผู้เขียนเห็นถึงความสำคัญจากการปรากฏในหลักฐานพระราชพงศาวดาร หลักฐานที่เขียนขึ้นโดยชนชั้นนำสยาม¹⁴ ที่มีผลจากการ

¹² เนื่องจาก พ.ศ. 2546 เป็นช่วงเวลาปัจจุบันในภาพยนตร์ ได้มีการสำรวจการอ่านหนังสือโดยเฉลี่ยของคนไทยเป็นครั้งแรก ผลปรากฏว่าคนไทยอ่านหนังสือเพียงปีละ 6 บรรทัด โดยมีข้อมูลจาก TK park อุทยานการเรียนรู้ ที่พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2559 ชื่อบทความว่า สถิติการอ่านของคนไทย พ.ศ. 2558

¹³ ฉากที่ฉนิจันทร์สนทนากับหลวงจักรเทพรารกรและพระราชไมตรี จากที่ฉนิจันทร์ได้ตอบคำถามว่าความเป็นไทย (สยาม) ที่หลงเหลืออยู่มีอะไร โดยเธอตอบว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งเดียวที่บ่งบอกว่าเรายังคงความเป็นไทย

¹⁴ ในที่นี้กล่าวถึงเอกสารสำคัญ คือ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) และบทกลอนของสมเด็จพระนารายณ์ประพันธ์พงศ์ ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทความชิ้นนี้ไว้แล้ว

ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ โดยเฉพาะจากชนชั้นนำสยาม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การรับเอาวิทยาการต่าง ๆ จากชาติตะวันตก และความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

การรับวิทยาการต่าง ๆ จากชาติตะวันตกปรากฏอย่างชัดเจนในภาพยนตร์ เห็นได้จากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 การเข้ามาทำสนธิสัญญาทางการค้าส่งผลให้การรับวิทยาการจากชาติตะวันตกมีมากและหลากหลายยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์สำคัญที่ทำให้สยามต้องติดต่อกับชาติตะวันตกในที่สุด ความคิดของชนชั้นนำในช่วงเวลานั้น จึงเปลี่ยนไป โดยมีการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ของชาติตะวันตก เพื่อป้องกันภัยคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม ณ ตอนนั้น และเพื่อรักษาอำนาจของชนชั้นนำสยามเอาไว้ ดังปรากฏให้เห็นจากฉากสนทนาระหว่างเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์กับกงสุลโอบาเรต์ที่พยายามเข้าไปมีอิทธิพลเหนือดินแดนเขมร (ทวีภพ The Siam Renaissance. 2547) ผลจากการรับเอาวิทยาการต่าง ๆ จากชาติตะวันตกจึงยังปรากฏให้เห็นจนถึงปัจจุบัน เช่น การรับเทคโนโลยีเพื่อความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต การรับแนวคิดต่าง ๆ (เสรีนิยม ทุนนิยม สังคมนิยม ฯลฯ) การติดต่อเพื่อการค้าและด้านอื่น ๆ กับชาวตะวันตก เป็นต้น

ประเด็นเรื่องความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ปรากฏอย่างชัดเจนจากการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเป็นระบอบการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุด การที่พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจ เนื่องจากต้องการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวภายในสยาม มีการลดบทบาทของขุนนางตระกูลต่าง ๆ โดยเฉพาะตระกูลขุนนาง และสร้างจิตสำนึกความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ขึ้นมา เพื่อสร้างความสามัคคีและเป็นการป้องกันต่อภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม แม้ว่าระบอบนี้ได้ถูกท้าทายจากวิกฤติการณ์ปากน้ำ ร.ศ.112 ที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของสยามเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามรัชกาลที่ 5 ยังทรงนำพาสยามให้สามารถผ่านพ้นวิกฤติครั้งนี้ไปได้ ซึ่งต้องยอมรับว่าความมั่นคงของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีส่วนสำคัญให้สยามสามารถดำเนินนโยบายต่าง ๆ ต่อไปได้ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 9 แม้อำนาจของพระมหากษัตริย์จะถูกลดทอนลงไปจากกรณีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 หากแต่พระองค์ทรงใช้โอกาสขณะที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ส่งเสริมพระราชอำนาจของพระองค์ ในการสร้างความจงรักภักดีโดยการที่พระองค์เสด็จไปเยี่ยมเยียนประชาชนทั่วประเทศ รวมถึงทรงวางพระองค์ให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นผลให้ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ที่มีมาตั้งแต่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

เรื่องราวของประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ในงานวิจัยนี้ได้อธิบายและวิเคราะห์ถึงช่วงเวลาภาพยนตร์ทวิภพ (พ.ศ.2547) ได้กล่าวถึง โดยเริ่มต้นจากสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเรื่องราวส่วนใหญ่ของภาพยนตร์ปรากฏขึ้นในสมัยนี้ การเปิดรับโลกทัศน์จากวิทยาการของชาติตะวันตกอย่างเปิดเผย แม้จะยังมีความรู้สึกไม่ไว้วางใจชาติตะวันตกของชาวสยามและส่งผลกระทบต่อความคิดของคนในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ปรากฏในภาพยนตร์ การยอมทำสนธิสัญญาเบาว์ริง สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของความคิดและการเปิดโลกทัศน์ของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 4 ในฐานะยุคสมัยแห่งการเข้ามาอย่างมากของความเป็นตะวันตก ทำให้สยามต้องติดต่อกับชาติตะวันตกอย่างมากทั้งการค้าและการเมือง ซึ่งนำไปสู่ยุคแห่งการปฏิรูปครั้งสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ผลกระทบจากการเข้ามาของชาติตะวันตกและปัญหาภายในช่วงต้นรัชกาล นำไปสู่วิกฤติการณ์วังหน้า ทำให้พระองค์ทรงสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมา พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจมากจนสามารถกำหนดทิศทางการบ้านเมืองได้ รวมถึงสร้างความเคารพเทิดทูนจากประชาชน หากแต่ยังต้องเผชิญกับภัยคุกคามของชาติตะวันตกโดยเฉพาะจากฝรั่งเศส นำไปสู่วิกฤติการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 ผลจากวิกฤติการณ์นี้ทำให้สยามต้องสูญเสียอำนาจเหนือดินแดนประเทศราชไปเกือบทั้งหมด การปฏิรูปประเทศที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นจึงเป็นไปในลักษณะการปฏิรูปในทุกด้านเพื่อสร้างความเจริญตามแบบตะวันตก และไม่ให้ชาติมหาอำนาจตะวันตกใช้เป็นข้ออ้างว่าเป็นดินแดนป่าเถื่อนไร้อารยะ ที่จะนำไปสู่การเข้าครอบครองสยามได้ นอกจากนี้วิกฤติการณ์ ร.ศ. 112 ยังเป็นฉากเริ่มต้นและสิ้นสุดของภาพยนตร์เรื่องนี้ เนื่องจากเป็นความพยายามของผู้สร้างภาพยนตร์ เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของวิกฤติการณ์ที่เป็นเรื่องราวสำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีผลต่อความคิดของคนในสังคมสยาม เช่น ความเป็นชาตินิยมในรูปแบบราชาชาตินิยม คือ ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำพาชาติให้รอดพ้นภัยจากภายนอก และรวมไปถึงการยินยอรับเอาวิทยาการตะวันตกมาปรับใช้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยรัชกาลที่ 9 ความคิดและรูปแบบที่มีในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 จากการรับวิทยาการจากตะวันตก ยังคงอยู่เพื่อสร้างความเจริญให้กับประเทศต่อไป แม้สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดก็ตาม อีกทั้งวิทยาการจากชาติตะวันตกมีความสำคัญกับการพัฒนาประเทศในทุกด้าน นอกจากนี้ยังมีเรื่องพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 หากแต่หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2500 นับเป็นการเริ่มต้นฟื้นฟูพระราชอำนาจขึ้นมาอีกครั้ง ในทางประเพณีและในฐานะศูนย์รวมจิตใจของคนไทย อีกทั้งการที่พระองค์ทรงดำเนินการต่าง ๆ เพื่อสร้างความเจริญแก่ประเทศและให้ประชาชนอยู่ดีกินดี เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนต่างเคารพเทิดทูนพระองค์เป็นอย่างมาก ทั้งหมดนี้จึงกลายเป็นประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทความวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ” ทำให้เกิดข้อเสนอแนะต่อเรื่องราวของความร่วมสมัยในประวัติศาสตร์ เพื่อให้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย เพื่อให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับอดีตที่ทำให้เกิดลักษณะโดยรวมในปัจจุบัน ได้ 3 ข้อ ดังนี้

1. ภาพยนตร์จากวรรณกรรมไทยบางเรื่องสามารถวิเคราะห์และเชื่อมโยงเกี่ยวกับความเป็นประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยได้ โดยสามารถมองได้จากสภาพสังคม รวมไปถึงความคิดของผู้เขียนที่สะท้อนผ่านบทพูดของตัวละคร นอกจากนี้หากเราได้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยผ่านภาพยนตร์จากเนื้อหาในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง จะช่วยให้เห็นภาพของความร่วมสมัยในแต่ละช่วงเวลาได้บ้าง แม้ว่าเนื้อหาในวรรณกรรมบางส่วนจะเป็นเรื่องที่แต่งเติมโดยผู้เขียนก็ตาม ซึ่งเราจะสามารถแยกออกจากกันได้ระหว่างข้อเท็จจริงกับเรื่องที่แต่งเติมได้จากหลักฐานร่วมสมัยในช่วงเวลาต่าง ๆ เช่น เอกสารราชการ บันทึกของชาวไทยและชาวต่างชาติ พระราชพงศาวดาร ฯลฯ
2. บางเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ สามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์กับสิ่งที่ปรากฏในหลักฐานชั้นต้นได้บ้าง เพื่อต่อยอดไปสู่การทบทวนวิจัยได้
3. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความคิดของคนในแต่ละช่วงเวลา หรือ “ประวัติศาสตร์ความคิด” เป็นเรื่องราวที่อยากให้มีการศึกษาในวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทยให้มากขึ้น เพราะความคิดของมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นในทุกการกระทำที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นหากเราต้องการเข้าใจในเหตุการณ์ที่ถูกต้องชัดเจน จึงต้องเริ่มต้นจากการศึกษาความคิดของคน โดยสามารถอ้างอิงได้จากหลักฐาน เช่น บันทึก พงศาวดาร จดหมาย ฯลฯ รวมไปถึงการอ้างทฤษฎีทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่สามารถนำมาเชื่อมโยงความคิดของมนุษย์กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือ ทั้งความรู้และกำลังใจในการทำบทความวิจัย จากคุณนุชจรี ใจเก่ง ในฐานะหนึ่งในทีมงานจัดหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในภาพยนตร์เรื่องทวิภพ (พ.ศ.2547) ที่ให้สัมภาษณ์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจกับภาพยนตร์เรื่องนี้ให้ดียิ่งขึ้นและมองภาพมุมมองของผู้สร้างภาพยนตร์ได้อย่างชัดเจน

ขอบพระคุณคุณอาจารย์จากภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ครอบคลุม และเพื่อนๆ อันเป็นแรงบันดาลใจ ผู้ให้ความรู้ และกำลังใจเสมอมา

ขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้คอยแนะนำ ช่วยเหลือในการให้คำปรึกษาเรื่องการทำความเข้าใจ ความรู้ ความคิดทางวิชาการ รวมไปถึงเป็นกำลังใจสำคัญที่ทำให้มีแรงผลักดันในการดำเนินการจนสำเร็จในที่สุด ทางผู้วิจัยจึงขอขอบคุณกลุ่มบุคคลที่ได้กล่าวมา ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- ขจร สุขพานิช. (2525). **ฐานันดรไพร่**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- คาร์, อี เอช. (2525). **ประวัติศาสตร์คืออะไร?**. แปลโดย ชาดิชา พณานานนท์. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. (2551). **สมเด็จพระนเรศวรมหาราชศรีสุริยวงศ์ เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2547). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2559). **โฉมหน้าราชาชาตินิยม**. นนทบุรี: ฟาเดียวก้น.
- เบาว์ริง, จอห์น. (2556). **บันทึกรายวันของเซอร์จอห์น เบาริง และสนธิสัญญาเบาริง**. แปลโดย นันทนา ตันติเวสส. กรุงเทพฯ: โครงการเลือกสรรหนังสือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วัยอาจ, เดวิด เค. (2557). **ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป**. แปลโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2551). **ไทย จีน ญี่ปุ่น ในยุคจักรวรรดินิยมใหม่**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- _____. (2557). **วิกฤตการณ์ ร.ศ.112: ป้อมพระจุลจอมเกล้ากับการรักษาเอกราชของชาติ**. นนทบุรี: ต้นฉบับ.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2545). **ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตรวาทการ**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2546). **สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชน” ของชาวสยาม**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โสภา ชานะมูล. (2550). **“ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2538). **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยานิพนธ์

- ชลภูมิ บรรหาร. (2552). **ความทันสมัยทางการเมืองตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นฤมล ชีรวัฒน์. (2524). **พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาติ สวัสดิ์ศรี. (2509). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พีรทิพย์ สุคันธเมศวร์. (2549). **การปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่นำไปสู่การสร้างรัฐชาติ**. สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บทความ

- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2552). **วิกฤตการณ์วังหน้ากับผลกระทบต่อกรปฏิรูปการปกครอง ในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2417-2428)**. สารธารแห่งความคิด, 3, 169-206.

เอกสารอ้างอิง

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

TK park อุทยานการเรียนรู้. (2559). สถิติการอ่านของคนไทย พ.ศ. 2558. สืบค้นจาก https://www.tkpark.or.th/tha/articles_detail/260/สถิติการอ่านของคนไทย พ.ศ. 2558

สื่อ

ทวีภพ The Siam Renaissance. (2547). (ภาพยนตร์). กรุงเทพฯ: พิล์มบางกอก.

การสัมภาษณ์

นุชจรี ใจเก่ง. (2559, 27 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย กฤษฎา บุรณมานัส ที่เดอะมอลล์ งามวงศ์วาน.

การประเมินค่าใช้จ่ายและการปรับตัวของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

Monthly Expense Estimation and Adaptation of University Students Field Experience

ปริญญญา ธรรมชาติ¹ยศพล เพ็งเลา¹พุดชัย ศรีอุทัย¹จิตรภณ สุนทร²

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและการปรับตัวของนักศึกษาฝึกสอน โดยมีกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น 30 คน ซึ่งทำการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูอยู่ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่คนละ 5,102 บาท โดยเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าที่พักและค่าอาหาร โดยเมื่อประเมินค่าใช้จ่ายต่อเดือนทั้งหมดจำแนกเป็นรายอำเภอ พบว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของนักศึกษาฝึกสอน ที่อยู่ในอำเภอสามปรานจังหวัดนครปฐม และอำเภอพุทธมณฑลจังหวัดนครปฐม มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงเป็นลำดับต้น ๆ ของพื้นที่ศึกษา

คำสำคัญ: ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ค่าใช้จ่าย การปรับตัว

Abstract

This research aims to calculate the university students' monthly expense and the adaptation in teaching training at school. The researcher collected questionnaire from 30 students who training in Nakhon Pathom Province, Rat Cha Buri Province and Kan Chana Buri Province. The Research found that the average students' monthly expense is 5,102 Baht which are most highly in accommodation and food expense. By amphoe, Amphoe Sam Pran and Amphoe Budda Monthon in Nakhon Pathom Province have the highest expense.

Keyword: field Experience, expense, adaptation

บทนำ

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต การศึกษาในสาขาวิชาชีพครูนักศึกษาจะต้องทำการศึกษาในสาขาวิชาเอกของตนเอง และในสาขาวิชาของคณะครุศาสตร์เป็นระยะเวลา 4 ปี จากนั้นจึงออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในสถานศึกษาอีกเป็นเวลา 1 ปี ทำให้นักศึกษาจะต้องทำการย้ายที่อยู่จากบริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัยไปยังบริเวณโรงเรียนที่ตัวเองเลือกฝึกประสบการณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดการปรับตัวของนักศึกษาฝึกสอนในเรื่องของค่าใช้จ่ายซึ่งจะต้องเปลี่ยนไป

ซึ่งในแต่ละพื้นที่ของสถานศึกษาที่นักศึกษาฝึกสอนเลือกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูนั้นจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของค่าใช้จ่ายและค่าครองชีพ ดังนั้นนักศึกษาวิชาชีพครูจะต้องทำการปรับตัวเพราะทำการย้ายที่อยู่มาอยู่บริเวณโรงเรียนที่ตัวเองเลือกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ทำให้ค่าใช้จ่ายและค่าครองชีพอาจเปลี่ยนไป

¹ นักศึกษาปริญญาตรี หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

จากประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของปัญหาในการเลือกพื้นที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาฝึกสอน และได้นำระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์มาช่วยในการประเมินค่าใช้จ่าย เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบการตัดสินใจเพื่อที่จะได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาใช้ในการเลือกพื้นที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูได้ตามต้องการ

วัตถุประสงค์

เพื่อประเมินค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและการปรับตัวของนักศึกษาฝึกสอน

วิธีการศึกษา

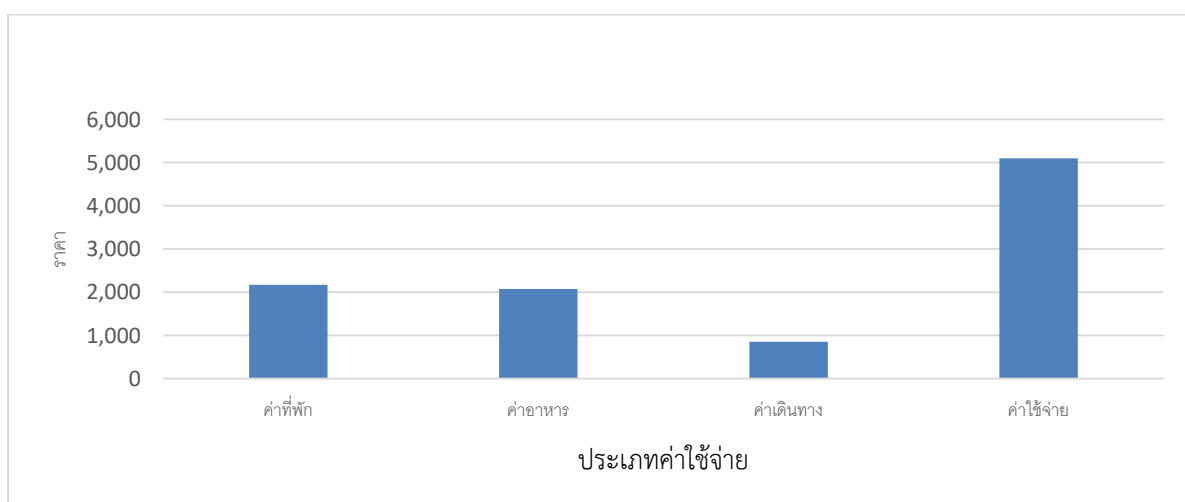
1. จัดทำแบบสอบถามประกอบด้วยปัจจัยด้านราคาที่พัก ค่าเดินทาง ค่าอาหาร การปรับตัวของนักศึกษาฝึกสอน โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา หมู่เรียน 56/9 จำนวน 30 คน
2. รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ ด้วยเครื่องมือสารสนเทศทางภูมิศาสตร์

ผลการศึกษา

ผลสำรวจค่าใช้จ่ายนักศึกษาฝึกสอนพบว่า นักศึกษาฝึกสอนมีค่าใช้จ่ายโดยรวมเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 5,000 บาทต่อเดือน โดยแบ่งเป็นค่าใช้จ่ายทางด้านการพักมากที่สุดเฉลี่ยคนละ 2,200 บาทต่อเดือน รองลงมาคือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าอาหารเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 2,000 บาทต่อเดือน และค่าใช้จ่ายในการเดินทางเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 800 บาทต่อเดือน ตามลำดับ (ดังตารางที่ 1 และภาพที่ 1)

ตารางที่ 1: ค่าใช้จ่ายของนักศึกษาฝึกสอนเฉลี่ยต่อเดือน

ประเภทค่าใช้จ่าย	ราคา
ค่าที่พัก	2,171
ค่าอาหาร	2,075
ค่าเดินทาง	855
ค่าใช้จ่ายทั้งหมด	5,102

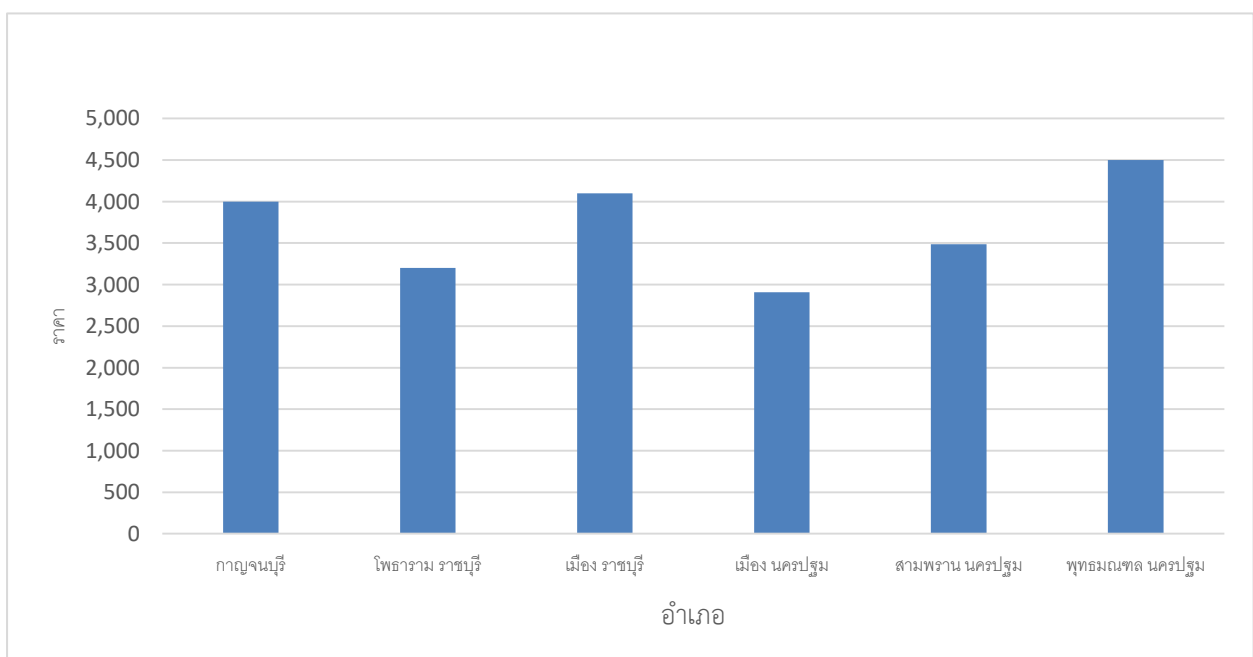

ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดงค่าใช้จ่ายของนักศึกษาฝึกสอนเฉลี่ยต่อเดือน

เมื่อจำแนกประเภทค่าใช้จ่ายตามเขตอำเภอต่าง ๆ โดยเริ่มต้นจากประเด็นเรื่องค่าที่พักของนักศึกษาฝึกสอน พบว่า นักศึกษาฝึกสอนที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีค่าใช้จ่ายโดยรวมเฉลี่ยอยู่ที่ 4,500 บาท ต่อเดือน รองลงมาอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี 4,100 บาทต่อเดือน ตามด้วยอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 4,000 บาท อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 3,487 บาทต่อเดือน และอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม 2,900 บาทต่อเดือน ตามลำดับ(ดังตารางที่ 2 และภาพที่ 2)

ตารางที่ 2: ค่าที่พักเฉลี่ยต่อเดือนจำแนกรายอำเภอ

อำเภอ	ค่าที่พัก
พนมทวน จ.กาญจนบุรี	4,000
โพธาราม จ.ราชบุรี	3,200
เมือง จ.ราชบุรี	4,100
เมือง จ.นครปฐม	2,908
สามพราน จ.นครปฐม	3,487
พุทธมณฑล จ.นครปฐม	4,500

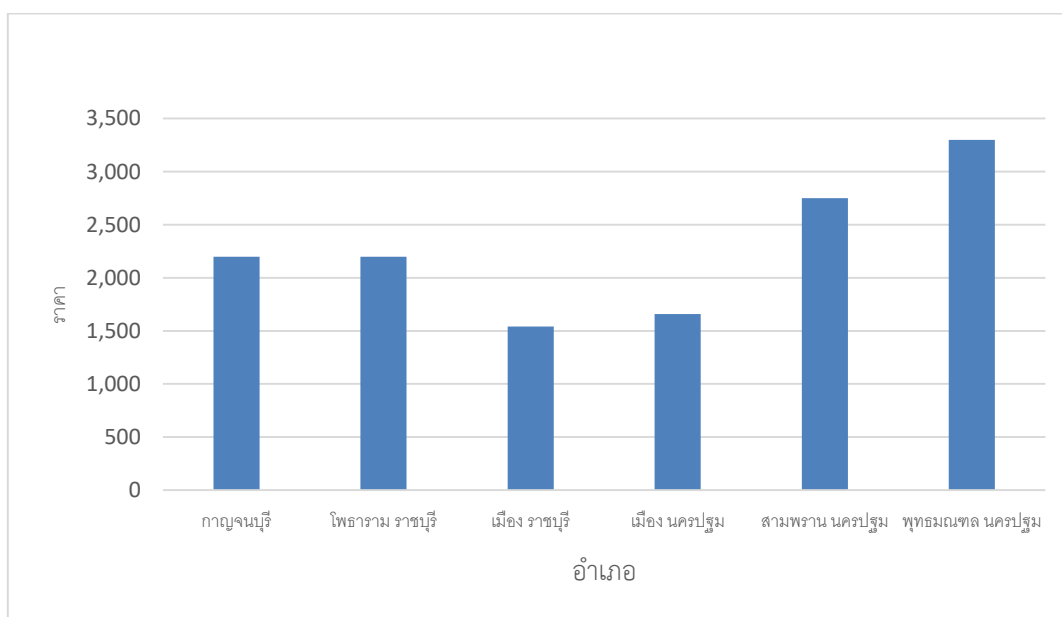

ภาพที่ 2 แผนภูมิแสดงค่าที่พักเฉลี่ยต่อเดือนจำแนกรายอำเภอ

ในประเด็นเรื่องค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารของนักศึกษาฝึกสอน พบว่านักศึกษาฝึกสอนที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารโดยรวมเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 3,300 บาทต่อเดือน รองลงมาอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 2,750 บาทต่อเดือน ตามด้วยอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 2,200 บาทต่อเดือน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 2,200 บาทต่อเดือน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐมมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 1,660 บาทต่อเดือน และอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 1,540 บาทต่อเดือน ตามลำดับ (ดังตารางที่ 3 และภาพที่ 3)

ตารางที่ 3: ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารเฉลี่ยต่อเดือน จำแนกรายอำเภอ

อำเภอ	ค่าอาหาร
พนมทวน จ.กาญจนบุรี	2,200
โพธาราม จ.ราชบุรี	2,200
เมือง จ.ราชบุรี	1,540
เมือง จ.นครปฐม	1,660
สามพราน จ.นครปฐม	2,750
พุทธมณฑล จ.นครปฐม	3,300

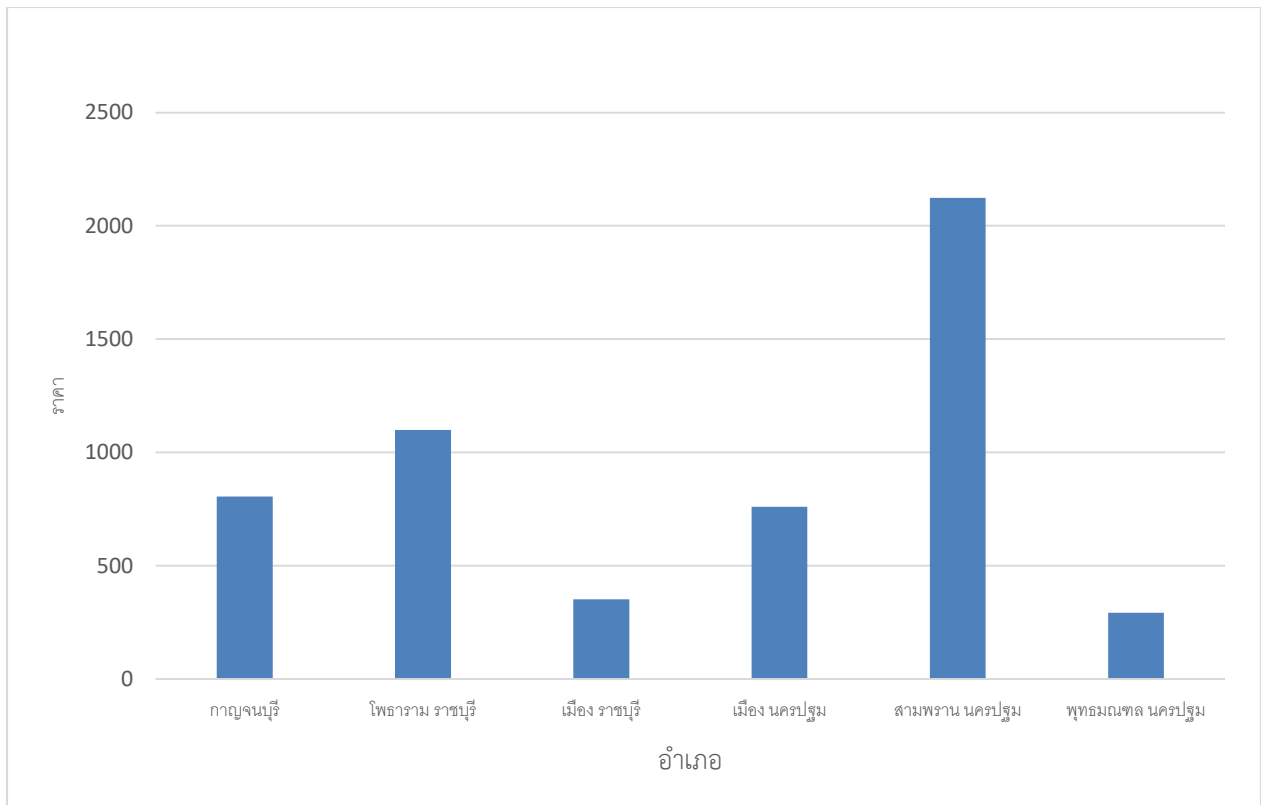

ภาพที่ 3 แผนภูมิแสดงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารเฉลี่ยต่อเดือนจำแนกรายอำเภอ

ในขณะที่ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าเดินทางของนักศึกษาฝึกสอน พบว่านักศึกษาฝึกสอนที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีค่าเดินทางเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่คนละ 2,123 บาทต่อเดือน รองลงมาอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีค่าเดินทางเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่คนละ 1,100 บาทต่อเดือน ตามด้วยอำเภอกาญจนบุรีมีค่าเดินทางเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่คนละ 806 บาทต่อเดือน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม มีค่าเดินทางเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่คนละ 760 บาทต่อเดือน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีค่าเดินทางเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่คนละ 352 บาทต่อเดือน และอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีค่าเดินทางเฉลี่ย โดยรวมอยู่ที่คนละ 293 บาทต่อเดือน (ดังตารางที่ 4 และภาพที่ 4)

ตารางที่ 4: ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าเดินทางเฉลี่ยต่อเดือน จำแนกรายอำเภอ

อำเภอ	ค่าเดินทาง
พนมทวน จ.กาญจนบุรี	806
โพธาราม จ.ราชบุรี	1,100
เมือง จ.ราชบุรี	352
เมือง จ.นครปฐม	760
สามพราน จ.นครปฐม	2,123
พุทธมณฑล จ.นครปฐม	293

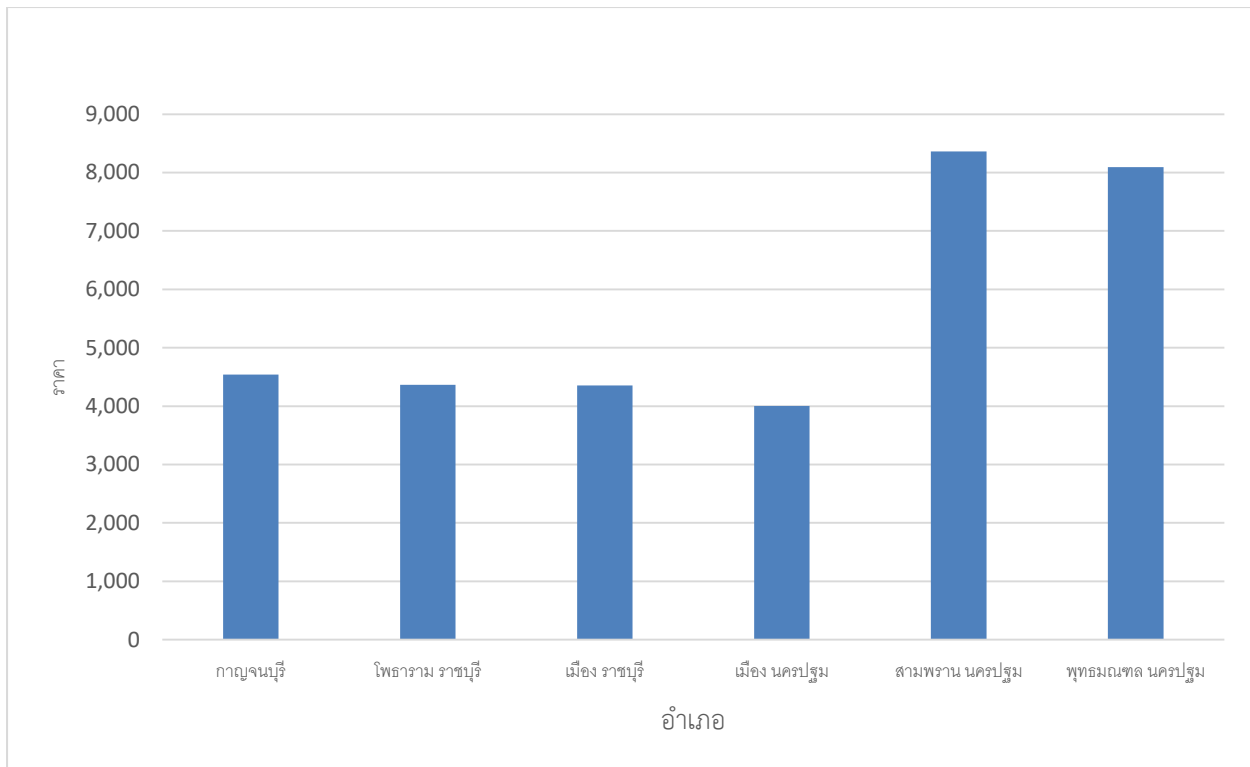

ภาพที่ 4 แผนภูมิแสดงค่าใช้จ่ยเกี่ยวกับค่าเดินทางเฉลี่ยต่อเดือนจำแนกรายอำเภอ

จากประเด็นเกี่ยวกับค่าใช้จ่ยแต่ละด้านดังที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อนำมาสรุปค่าใช้จ่ยต่อเดือนที่นักศึกษาฝึกสอนจำเป็นต้องใช้ในช่วงระยะเวลาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู จำแนกรายอำเภอ พบว่าค่าใช้จ่ยต่อเดือนของนักศึกษาฝึกสอนอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีค่าใช้จ่ยต่อเดือนเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ที่คนละ 8,360 บาทต่อเดือน รองลงมาคืออำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีค่าใช้จ่ยเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 8,093 บาทต่อเดือน ตามด้วยอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีค่าใช้จ่ยเฉลี่ย อยู่ที่คนละ 4,540 บาทต่อเดือน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีค่าใช้จ่ยเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 4,366 บาทต่อเดือน อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี มีค่าใช้จ่ยเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 4,352 บาทต่อเดือน และอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม มีค่าใช้จ่ยเฉลี่ยอยู่ที่คนละ 4,006 บาทต่อเดือน (ดังตารางที่ 5 และภาพที่ 5)

ตารางที่ 5: ค่าใช้จ่ยเฉลี่ยต่อเดือน จำแนกรายอำเภอ

อำเภอ	ค่าใช้จ่ย
พนมทวน จ.กาญจนบุรี	4,540
โพธาราม จ.ราชบุรี	4,366
เมือง จ.ราชบุรี	4,352
เมือง จ.นครปฐม	4,006
สามพราน จ.นครปฐม	8,360
พุทธมณฑล จ.นครปฐม	8,093

ภาพที่ 5 แผนภูมิแสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนจำแนกรายอำเภอ

ในประเด็นด้านการปรับตัวของนักศึกษาฝึกสอน พบว่านักศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวในหลากหลายด้าน ดังนั้นนักศึกษาส่วนใหญ่มีการย้ายหอพักจากสถานที่เดิมไปยังสถานที่ใหม่จากเดิมที่อยู่ใกล้มหาวิทยาลัย ทำให้ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่หรือสังคมใหม่ เพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันและต้องปรับตัวเรื่องการตื่นนอน เพราะต้องตื่นเร็วกว่าปกติเพื่อเตรียมการสอนและไปโรงเรียน อีกทั้งยังต้องมีระเบียบวินัยและการวางตัวให้เหมาะสมต่อสถานที่ มากขึ้นเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กนักเรียน ฝึกการกล้าพูดกล้าแสดงออกมากขึ้นเพื่อการสื่อสารกับเด็ก

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวัน

1. เรื่องอาหารการกินและเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ต้องประหยัดมากขึ้น
2. ค่าที่พักยังมีราคาแพงมากเมื่อเทียบกับหอพักเดิมใกล้มหาวิทยาลัย
3. ปัญหาการเจ็บคอหลังการสอนเด็กเนื่องจากต้องใช้เสียงมากในการสอน
4. ปัญหาเรื่องฝนตก ทำให้การเดินทางไป-กลับ โรงเรียนมีความลำบากมากขึ้น

วิธีการปรับตัวหรือแก้ไข

1. นอนให้เร็วขึ้น เพื่อการพักผ่อนที่เพียงพอ
2. ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น
3. ตั้งกฎกติกาในห้องเรียนให้แก่เด็กนักเรียน
4. เพื่อเวลาในการเดินทางมาโรงเรียนในตอนเช้า และเตรียมชุดกันฝนติดไว้ตลอดเวลา

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่านักศึกษาฝึกสอนที่จำเป็นต้องย้ายไปอาศัยอยู่บริเวณรอบโรงเรียนที่ตนเองไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพ จำเป็นต้องมีการปรับตัวในหลายด้าน และเมื่อทำการประเมินค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของนักศึกษาฝึกสอน พบว่านักศึกษาฝึกสอนจะมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่เดือนละ 5,102 บาท โดยเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าที่พักและค่าอาหาร เฉลี่ยเดือนละ 2,171

บาท และ 2,075 บาท ตามลำดับ โดยเมื่อประเมินค่าใช้จ่ายต่อเดือนทั้งหมดจำแนกเป็นรายอำเภอ พบว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของนักศึกษาฝึกสอนที่อยู่ในอำเภอสามพราณจังหวัดนครปฐม และอำเภอพุทธมณฑลจังหวัดนครปฐม มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงเป็นลำดับต้น ๆ ของพื้นที่ศึกษา โดยเป็นผลมาจากค่าหอพักที่มีราคาสูงกว่าในเขตอำเภออื่น ๆ เนื่องจากเป็นเขตพื้นที่ที่ใกล้กับกรุงเทพมหานครทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีค่าครองชีพสูง ในขณะที่อำเภอเมืองนครปฐม ถึงแม้จะเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองแต่กลับพบว่ามียอดนักศึกษาในพื้นที่ มีค่าครองชีพต่อเดือนต่ำที่สุด เนื่องมาจากนักศึกษาส่วนใหญ่จะเดินทางไปกลับยังบ้านของตนเองทำให้ประหยัดค่าที่พักได้ อย่างไรก็ตามแม้นักศึกษาจะไม่มีค่าใช้จ่ายในด้านที่พัก แต่กลับพบว่ามีค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าเดินทางเพิ่มขึ้นมานั่นเอง

จากงานวิจัยเรื่องนี้ พบข้อบกพร่องในเรื่องของกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ยังมีจำนวนไม่มากพอที่จะใช้เป็นตัวแทนของค่าใช้จ่ายในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ได้ ดังนั้นงานวิจัยที่จะทำต่อไปในอนาคตจึงควรที่จะมีกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มากขึ้น และมีการกระจายตัวของการอาศัยอยู่ในที่พักหรือหอพักให้ครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่มากขึ้น เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นกว่านี้

เอกสารอ้างอิง

เกียรติพงษ์ อุ้นแก้ว. (2555). การจัดการกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน. สืบค้นจาก

<https://www.gotoknow.org/posts/285243>

พัชรี โชคบำรุงศิลป์. (2554). การตัดสินใจเช่าหอพักของนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.

การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ลัดดาวัลย์ ประกอบมูล (2556). ปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกเช่าหอพักของนักศึกษามหาวิทยาลัยในจังหวัดปทุมธานี.

การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, วิชาเอกการตลาด, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

การปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของ

กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

Acting in Accordance with the Principles of His Majesty the King Headman in

Dontum District, Nakhon Pathom

ภัทรวดี เปลี่ยนปฐม¹รุ่งนภา เพ่งรุ่งเรืองวงษ์²

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ซึ่งใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่าง คือ กำนัน ผู้ใหญ่ บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม จำนวน 69 คน และเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ผลการศึกษาพบว่า

1. ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 85.51 ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 88.41 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี มากที่สุด จำนวน 32 คิดเป็นร้อยละ 46.38 ระดับการศึกษาเป็น ระดับประถมศึกษา มากที่สุด จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 39.13 ในตำบลลำห้วย มีจำนวนหมู่บ้าน 15 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 21.75 ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาระดับการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความซื่อสัตย์ สุจริต จริตใจ ต่อกัน รองลงมา ด้านประโยชน์ส่วนรวม ด้านการพึ่งตนเอง ด้านปลูกป่าในใจคน ด้านการมีส่วนร่วม ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความเพียรแบบอย่างพระมหากษัตริย์ ด้านการทำงานอย่างมีความสุข ด้านพออยู่พอกิน ด้านภูมิสังคม ด้านทรงใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ด้านการทำตามลำดับขั้น ด้านระเบิดจากข้างใน ด้านประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ด้านการบริการรวมที่จุด ด้านการใช้ธรรมชาติรอบอบธรรม ด้านองค์กรรวม ด้านขาดทุนคือกำไร ด้านไม่ติดตำรา ด้านการแก้ปัญหาที่จุดเล็ก ด้านการศึกษา ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และด้านการทำให้ง่าย ตามลำดับ

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พบว่า ควรมีการส่งเสริมและจัดอบรมให้ราษฎรในหมู่บ้านนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลางและควรใช้หลักการทรงงานในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด สามารถให้ราษฎรทำได้เองในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ นำมาแก้ไขโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก

คำสำคัญ: การปฏิบัติตน หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Abstract

This study aims to: 1) study the level of practice in the manner of His Majesty the King of the village headman, Don Tum District, Nakhon Pathom Province. 2) study the guidelines for the development of self-performance according to the principles of the work of His Majesty the King of the Village Headman, Don Tum District, Nakhon Pathom Province. The total population is the village headman in Don Tum district. There were 69 people in Nakhon Pathom province and the data collection tool was the questionnaire.

The research results revealed that

1. The results of the study revealed that most of the samples were male, 59 male or 85.51%. Most of them were 61 male headman or 88.41%, aged between 51-60 years, the highest was 32% 46.38 education level is The highest number of 27 primary school students was 39.13%. In Lam Lan, there were 15 villages, or 21.75%.

2. The results of the study on the level of self-actualization under the principle of working in the King's Kamnan. Headman in Don Tum District Nakhon Pathom Overall, the performance of King Bhumibol's career was at the highest level. And when considering each side in a descending order, as follows: Honesty, sincerity, and mutual interest. Self-reliance The afforestation in the mind. Participation Sufficiency economy. The perseverance of the public. Work happily Enough to eat Geo-social Nature uses natural help. Side-by-side Explosion from the inside simple economical advantage. Total service point The unfair use of holistic abortion on the loss is profit. Non-stick cookbook Small problem solving Systematic study of information. And the side makes it easy, respectively.

3. Suggestions for the Development of Self-Performance in the King's Majesty's Principles were that the villagers should be encouraged and trained to adopt Sufficiency Economy Philosophy in the middle way. Resists solving problems with simplicity and economy. It is possible for local people to do it locally and apply what is available in that region. To be solved without investing heavily or using technology that is not complicated.

Keywords: practice, the principles of the work of His Majesty the King, the village headman

บทนำ

พระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัตินับตั้งแต่เสด็จขึ้นเถลิง ถวัลย์สิริราชสมบัติในปี 2489 แสดงให้เห็นถึงพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่พสกนิกรทั้งแผ่นดินได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทรงทุ่มเทพระวรกายตรากตรำและมุ่งมั่นเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนโดยไม่ว่าจะเชื้อชาติและศาสนาใดหรืออยู่ห่างไกลสักเพียงใดก็มีทรงย่อท้อทรงเข้าไปช่วยเหลือราษฎรทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การเกษตร การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ และพลังงานหรือแม้กระทั่งการจราจร ทรงคิดค้นแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างแยบยล การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยและสามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงเน้น “การพัฒนาคน” เป็นตัวตั้งและยึดหลักผลประโยชน์ของปวงชน และการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชน ตลอดจนภูมิสังคมที่คำนึงความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และการพึ่งตนเอง โดยรู้จักประมาณตนและดำเนินการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังและ “ทำตามลำดับขั้น” ซึ่งอาศัยความ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และการ

“รู้ รัก สามัคคี” ของทุกฝ่ายส่งผลให้ประชาชนและชุมชนในชนบทที่ได้ดำเนินการตามแนวพระราชดำริ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม มีเทคโนโลยีที่เหมาะสมดำเนินการได้อย่างประหยัดและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนอันนำไปสู่ชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

การประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่เป็นมาตรการในการควบคุมกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งย่อมอาจทำให้เกิดประสิทธิภาพตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง เนื่องจากกำนันผู้ใหญ่บ้านมีวาระการดำรงตำแหน่งเป็นเวลานานจนถึงอายุ 60 ปี จึงจำเป็นต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่เพื่อป้องกันการปฏิบัติหน้าที่ที่ย่อนยานและไม่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชนยังทราบข้อเด่นข้อด้อยระดับศักยภาพในการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติตนของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้ดีขึ้น และรักษาระดับของผลการปฏิบัติตนให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ทางราชการต้องการและเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในท้องที่ (ส่วนบริหารงานกำนันผู้ใหญ่บ้าน กรมการปกครอง, 2559)

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 6 เมษายน 2551 ได้แก้ไขวาระการดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านจากวาระ 5 ปี เป็นให้ดำรงตำแหน่งจนอายุครบ 60 ปี และกำหนดให้ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงกำนัน เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้าน เพื่อให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในด้าน การรักษาความสงบเรียบร้อยและการรักษาความมั่นคงภายใน ซึ่งเป็นหน้าที่หลักที่สำคัญ จึงได้มีการกำหนดมาตรการในการควบคุม ดูแลอย่างเข้มงวด เช่น การลงโทษทางวินัยเช่นเดียวกับข้าราชการ นอกจากนี้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 มาตรา 14 (11) ได้กำหนดเหตุที่ผู้ใหญ่บ้านต้องพ้นจากตำแหน่งว่า “ไม่ผ่านการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งต้องทำอย่างน้อยทุก 5 ปี นับแต่วันที่ได้รับการแต่งตั้ง ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา” ทั้งนี้ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 ระบุให้หลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษานั้น มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้ราษฎรในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านด้วย (ส่วนบริหารงานกำนันผู้ใหญ่บ้าน กรมการปกครอง, 2559: 1) ความสำคัญของสถาบันกำนันผู้ใหญ่บ้าน การคงอยู่ของสถาบันดังกล่าวภายใต้กระแสความผันผวนทางการเมืองดังที่ได้กล่าวแล้ว ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ตามเงื่อนไขแห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ.2551 มาตรา 14 (11) ซึ่งการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ต้องการประเมินขีดความสามารถที่จำเป็นต้องปฏิบัติงานให้บรรลุสัมฤทธิ์ผล ซึ่งจะเป็นการวัดเพื่อนำไปเปรียบเทียบกับความคาดหวังที่กำหนดไว้ในรูปแบบวัตถุประสงค์โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน (ส่วนบริหารงานกำนันผู้ใหญ่บ้าน กรมการปกครอง, 2559) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีการปฏิบัติหน้าที่เป็นระยะเวลายาวนานจนถึง 60 ปี อาจมีการปฏิบัติหน้าที่ที่ย่อนยาน ละเลยในการปฏิบัติหน้าที่ และไม่สนองตอบต่อความต้องการของราษฎรในหมู่บ้าน สมควรที่จะดำรงตำแหน่งต่อไปหรือไม่ จึงต้องควรมีประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเป็นมาตรการในการควบคุมกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ และรักษาระดับของผลการปฏิบัติงานให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ทางราชการต้องการและเป็นประโยชน์แก่ราษฎรในท้องที่

ที่ว่าการอำเภอดอนตูม มีพื้นที่ปกครอง 8 ตำบล 69 หมู่บ้าน จากการสอบถามปลัดอำเภอ (30 มกราคม 2560 : สัมภาษณ์) การดำเนินงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ผ่านมายังไม่มีการประเมินผลการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อยกระดับศักยภาพ ความรู้ความสามารถของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องที่ให้มีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อสามารถปฏิบัติงานและบูรณาการงานในพื้นที่อย่างเต็มความสามารถ ซึ่งจะทำให้เกิดประสิทธิภาพตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจระดับและแนวทางการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม การนำหลักการดำเนินงานตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งปฏิบัติตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล เพื่อให้เกิดความครอบคลุมในการปฏิบัติงาน เป็นการกระตุ้นการทำงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ให้สามารถปฏิบัติงานบำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ประชาชนได้อย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง และเต็มภาคภูมิ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. ศึกษาระดับการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
2. ศึกษาแนวทางการพัฒนาตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากการประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสฯ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสและวาระต่าง ๆ โดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายสาขา สามารถนิยามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่าเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาชุมชนและหมู่บ้านเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้นำในทุกกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (เบญจมา ยมสารและคนอื่น ๆ , 2549: 3 อ้างถึงใน กษมา พานแก้ว, 2551: 15-16)

นอกจากนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล, 2550 อ้างถึงใน ขวัญกลม ดอนขวา, 2557: 9-10) ได้สรุปหลักการสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจสำหรับคนยากจนและไม่ใช่วิถีชีวิตที่ต้องตระหนี่ถี่เหนียว พระองค์ทรงสอนให้ร่ำรวยแต่รวยแล้วต้องรักษาให้คงอยู่และยั่งยืน พระองค์ท่านรับสั่งให้หลักสามประการและเงื่อนไขประกอบสองประการเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศ และจะนำไปใช้ในการบริหารงานในองค์กรใด ๆ ได้ดังนี้ ประการที่หนึ่ง ให้ใช้เหตุผลเป็นเครื่องนำทางอย่าใช้กิเลสตัณหา อย่าทำตามกระแส ต้องมีความกล้าหาญเพียงพอที่จะเลือกหนทางในการดำเนินชีวิตโดยใช้สติปัญญา ประการที่สอง ทำอะไรพอประมาณ คือ ตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อนว่าตนเองมีจุดแข็งตรงไหน ซึ่งการจะพัฒนาอะไรต้องดูจากขีดความสามารถของตนเองว่าควบคุมได้หรือไม่ และยึดทางสายกลาง ความพอดี และมีความสมดุล และประการที่สาม ทำอะไรให้มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา เนื่องจากไม่สามารถคาดเดาอนาคตได้ ปัจจุบันสถานการณ์ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การวางแผนพัฒนาทำได้ยากมีปัจจัยความเสี่ยงตลอดเวลา ซึ่งอีกนัยหนึ่งภูมิคุ้มกันคือการบริหารความเสี่ยงนั่นเอง จากที่กล่าวมาทั้งหมด พระองค์ทรงให้เงื่อนไขข้อรับที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประชาชนต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม มีธรรมาภิบาลและดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้รอบคอบ คือ ต้องทันโลกอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ศึกษาทั้งหมดรวบรวมได้ 22 หลักการ ประกอบด้วย 1) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2) ระเบิดจากข้างใน 3) แก้ปัญหาที่จุดเล็ก 4) ทำตามลำดับขั้น 5) ภูมิสังคม 6) องค์กรรวม 7) ไม่ติดตำรา 8) ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด 9) ทำให้ง่าย 10) การมีส่วนร่วม 11) ประโยชน์ส่วนรวม 12) บริการรวมที่จุดเดียว 13) ทรงใช้ธรรมชาติ ช่วยธรรมชาติ 14) ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ 15) ปลูกป่าในใจคน 16) ขาดทุนคือกำไร 17) การพึ่งตนเอง 18) พออยู่พอกิน 19) เศรษฐกิจพอเพียง 20) ความซื่อสัตย์ สุจริต จริใจต่อกัน 21) ทำงานอย่างมีความสุข 22) ความเพียร แบบอย่างพระมหากษัตริย์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557, หน้า 5-33) ซึ่งมีที่มาจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

วันชัย พลະไกร (2550, บทคัดย่อ) เรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านคำแย ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอวังสามสิบจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 72 ราย ได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมาและขั้นตอนในการนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ว่าเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนำเอาแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน ได้แก่ ต้องการต่อต้านแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลักกระตุ้นให้ประชาชนรู้จักการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมจัดระเบียบครอบครัวชาวบ้านให้มีการกินอยู่ที่พอใช้พอเพียงส่วนขั้นตอนเริ่มต้นจากผู้ริเริ่มสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้แก่ประชาชนสำรวจข้อมูลชุมชนให้เป็นปัจจุบันเมื่อมีครอบครัวต้นแบบ จัดประชุมเวทีประชาคมเพื่อนำแนวปฏิบัติตามแบบอย่างดังกล่าวมาปฏิบัติในครอบครัว ผลการดำเนินการในปัจจุบัน จากผลการดำเนินการตั้งแต่ต้น ปัจจุบันประชาชนทุกครอบครัวในหมู่บ้านคำแย ดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแต่เดิมจากที่มีครอบครัวที่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงได้มองเห็นความสำคัญในโครงการนี้เพียง 25 ครอบครัว ปัจจุบันมีจำนวน 86 ครอบครัว จากจำนวนทั้งหมด 134 หลังคาเรือน ด้านความเป็นมาและขั้นตอนในการจัดตั้งสถาบันการเงินหมู่บ้านคำแย กลุ่มผู้นำมีเหตุผลหรือแรงบันดาลใจ คือ การต้องการเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวให้พ้นเกณฑ์หรือเส้นความยากจนให้หมู่บ้านมีเงินสนับสนุนครัวเรือน นำไปสร้างเสริมรายได้จากการประกอบอาชีพเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตส่งเสริมให้ครัวเรือนยากจนเป็นสมาชิกเพื่อการผลิตส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อการผลิตการแปรรูปหรือรวมกันจำหน่ายมีการติดตั้งศูนย์สาธิต การตลาดหรือร้านค้าชุมชน เป็นแนวทางอีกมาตรการหนึ่งโดยบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งสถาบันการเงินหมู่บ้านคำแย คือ นายประดิษฐ์ สมชาติ โดยระยะเริ่มต้นได้ประชุมประชาคมหมู่บ้านเลือกคณะกรรมการหาข้อมูลสำรวจข้อมูลในหมู่บ้าน ชักชวนกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ประชุมประชาคมหมู่บ้าน เลือกคณะกรรมการ ร่างระเบียบ ข้อบังคับ ประชุมประชาคมหมู่บ้านเลือกคณะกรรมการหาข้อมูลเพื่อปฏิบัติทำให้มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น จาก 62 คน เป็น 225 คน มีทุนหมุนเวียนเพียงพอ ด้านปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนประกอบด้วย แหล่งน้ำธรรมชาติและบ่อบาดาล พืชพันธุ์และไม้ยืนต้นและพืชตามฤดูกาล ปัจจัยด้านความหลากหลายทางอาชีพ อาชีพหลักของชาวบ้านก็คือทำนา นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทอผ้า กลุ่มแปรรูปผ้า กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มเลี้ยงปลาหรือกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มเกษตรชาวนา กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สหกรณ์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มอาชีพเหล่านี้ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยด้านศาสนา สังคม และวัฒนธรรม คือ หลักทางศาสนาที่ยึดเหนี่ยวในหมู่บ้าน อันได้แก่ศาสนาพุทธ พระสงฆ์อบรมสั่งสอนชาวบ้านโดยปลูกฝังเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้นการรู้จักและเห็นคุณค่าของตัวเอง ส่วนปัจจัยด้านการเงินในหมู่บ้านคำแย กลุ่มผู้นำได้มีการดำเนินการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือนเพื่อให้เกิดความตระหนักในการใช้จ่ายของครอบครัวด้วยความมีเหตุผลและความพอประมาณ ปัจจัยผู้นำด้านชุมชน ได้แก่ ผู้ในชุมชนมีภาวะผู้นำสูง ความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กล้าคิดนอกกรอบ ความรอบคอบและรอบรู้ความสามารถในการประสานงานความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีคุณธรรมจริยธรรม ปัจจัยด้านการเมืองท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือองค์การบริหารส่วนตำบลให้การสนับสนุนด้านงบประมาณแต่แรงงานและวิทยากรใช้บุคลากรในท้องถิ่นและบางครั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ให้การสนับสนุนในการจัดทำบัญชีครัวเรือน บุคลากรจากโรงเรียนบ้านคำแยให้การสนับสนุนในอบรมการใช้คอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีสนับสนุนด้านวิชาการแนะนำทางในการจัดเก็บข้อมูล

สมาน พัวโพธิ์ (2551, บทคัดย่อ) เรื่อง รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านประชาสุขสันต์มีการขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านระบบบริหารจัดการพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีการจัดองค์กรในหมู่บ้าน 4 ระดับ คือ ที่ปรึกษาหมู่บ้าน คณะผู้บริหารหมู่บ้าน ประชาคมหมู่บ้านและกลุ่มกิจกรรมหรือคุ้มบ้าน ส่วนบ้านโนนประดู่มีการจัดองค์กร 3 ระดับ คือ ที่ปรึกษาหมู่บ้าน คณะกรรมการประชาคมหมู่บ้านและกลุ่มกิจกรรมหรือคุ้มบ้าน โดยทั้งสองหมู่บ้านใช้ปัจจัยในการขับเคลื่อนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ผ่านการปรึกษาหารือเพื่อเตรียมความพร้อม การขอความเห็นชอบจากเวทีประชาคม การวางแผนและมอบหมายภารกิจ การดำเนินการ การติดตามผล การเรียนรู้ และขยายผล โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐและองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้สนับสนุนปัจจัยที่ทำให้หมู่บ้านประสบผลสำเร็จประกอบด้วย 5 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้ ด้านผู้นำชุมชน ด้านโครงสร้างของประชาคมหมู่บ้าน ด้านความพร้อมของทุนทางสังคมของชุมชนและด้านโครงสร้างของประชาคมหมู่บ้าน ด้านความพร้อมของทุนทางสังคมของชุมชนและด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานและภาคีการพัฒนาภายนอกชุมชน

ขมิยภรณ์ ศรีสมัย (2551, บทคัดย่อ) เรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดยะลา พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีส่วนร่วมมากที่สุด 1 ด้าน ได้แก่ ด้าน การเรียนรู้ มีส่วนร่วมในระดับมาก จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการประหยัด 2) ด้านการเอื้ออารีต่อกัน 3) ด้านการลดรายจ่าย 4) ด้านการเพิ่มรายได้ และ 5) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและด้านการได้รับสนับสนุนทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะ 1) ด้านการลดรายจ่าย ควรสร้างความตระหนักปลูกจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเยาวชนมากขึ้น 2) ด้านการเพิ่มรายได้ หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP อย่างจริงจัง เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน 3) ด้านการประหยัด หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพมากขึ้นเพื่อลดต้นทุนการผลิตและส่งเสริม การจัดทำบัญชีรับ-จ่ายครัวเรือน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 4) ด้านการเรียนรู้ หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้นและเห็นเป็นวาระสำคัญในทุกองค์กรทุกภาคส่วน 5) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 6) ด้านการเอื้ออารี หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างจริงจังเพื่อสืบทอดลูกหลานต่อไป

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (2556, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทั้ง 4 ด้าน โดย ด้านที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการเปรียบเทียบ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสภาพแวดล้อม พบว่า โดยภาพรวม ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงโดยภาพรวมไม่ต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ขณะที่ประชาชนที่มีรายได้ ต่อเดือนระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชนสถานภาพในชุมชนและการเข้าร่วมกลุ่มในชุมชน ต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงโดยภาพรวมต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ตลอดเวลาที่ผ่านมาทศวรรษแห่งการครองราชย์ที่ผ่านมา ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของปวงชนทั้งชาติ ด้วยพระราชปณิธานอันแน่วแน่ที่จะทรงเสียสละประโยชน์สุขส่วนพระองค์ เพื่อพสกนิกรชาวไทย สมดังที่ได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม พระราชกรณียกิจที่พระองค์ ทรงปฏิบัติ นับตั้งแต่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติในปี ๒๔๘๙ แสดงให้เห็นถึงพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณ

ในการบำบัด ทุกข์บำรุงสุขให้แก่พสกนิกรทั้งแผ่นดินได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทรงทุ่มเทพระวรกายตรากตรำและมุ่งมั่นเพื่อแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนให้แก่ พสกนิกร ไม่ว่าจะเชื้อชาติและศาสนาใดหรืออยู่ห่างไกลสักเพียงใดก็มีทรงย่อท้อทรงเข้าไปช่วยเหลือราษฎรทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การเกษตร การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ และพลังงานหรือแม้กระทั่งการจรรจนกัทรงคิดค้นแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างแยบยล การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยและสามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงเน้น “การพัฒนาคน” เป็นตัวตั้งและยึดหลักผลประโยชน์ของปวงชนและการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชนตลอดจนภูมิสังคมที่คำนึงความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และการพึ่งตนเอง โดยรู้จักประมาณตนและดำเนินการด้วยความรอบคอบระมัดระวังและ “ทำตามลำดับขั้น” อย่างบูรณาการ ซึ่งอาศัยความ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และการ “รู้ รัก สามัคคี” ของทุกฝ่ายส่งผลให้ประชาชนและชุมชนในชนบทที่ได้ดำเนินการตามแนวพระราชดำริมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม มีเทคโนโลยีที่เหมาะสมดำเนินการได้อย่างประหยัดและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน อันนำไปสู่ชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) รวบรวมไว้มีความหลากหลายถึง 22 หลักการ ซึ่งปวงชนชาวไทยสามารถน้อมนำไปปฏิบัติในวาระและโอกาสต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ได้แก่ 1) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2) ระเบิดจากข้างใน 3) แก้ปัญหาที่จุดเล็ก 4) ทำตามลำดับขั้น 5) ภูมิสังคม 6) องค์กรรวม 7) ไม่ติดตำรา 8) ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด 9) ทำให้ง่าย 10) การมีส่วนร่วม 11) ประโยชน์ส่วนรวม 12) บริการรวมที่จุดเดียว 13) ทรงใช้ธรรมชาติ ช่วยธรรมชาติ 14) ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ 15) ปลุกป่าในใจคน 16) ขาดทุนคือกำไร 17) การพึ่งตนเอง 18) พออยู่พอกิน 19) เศรษฐกิจพอเพียง 20) ความซื่อสัตย์ สุจริต จริใจต่อกัน 21) ทำงานอย่างมีความสุข 22) ความเพียรแบบอย่างพระมหากษัตริย์

สายยันต์ ไพรชาญจิตย์ (2559, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักพัฒนาที่สมบูรณ์แบบครบถ้วนทั้งในฐานะนักวิชาการและนักปฏิบัติการ ทรงมีเป้าหมายการพัฒนาคนและการพัฒนาชุมชน ให้มีความสามารถในการรอดอย่างสันติสุข ด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พึ่งตนเองได้ และพึ่งกันเองอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ แนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทฤษฎีการพัฒนาชุมชนสากลที่มีลักษณะพหุนิยม ไม่สร้างความขัดแย้งในสังคม ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ของสิ่งที่แตกต่างกัน เน้นเรื่องความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย มีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปปฏิบัติพัฒนาให้เห็นผลจริงเป็นทฤษฎีการพัฒนาแบบองค์รวม มีหลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต ที่ส่งเสริมคุณธรรมแห่งความพอและจริยธรรมแห่งความเพียร มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้เข้าถึงความเป็นจริง ไม่รู้สึกมีปมด้อยหรือท้อถอยในโชคชะตา มองเห็นศักยภาพของตนเอง เข้าใจหลักสันโดษ ไม่ถูกมองหรือที่บดบอบว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนามีปัญหา หรือเป็นขวากหนามของการพัฒนาตรงกับหลักการพัฒนาชุมชนที่มองเห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน และทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาด้วยกันทั้งสิ้น และคุณลักษณะที่สำคัญที่สุด คือ เป็นทฤษฎีที่ปลอดจากแนวคิดผลประโยชน์และอุดมการณ์ทางการเมือง มีความเป็นสากล สหประชาชาติยอมรับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นทฤษฎีการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานที่ ทุกประเทศในโลกนี้

จากผลงานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและการปฏิบัติตนของผู้นำชุมชนที่ผ่านมาส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อมุ่งศึกษาวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และหมู่บ้าน โดยเฉพาะในประเทศไทยได้มีการนำแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในระดับโครงการและหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว โดยมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักพัฒนาทั้งจากภายในและภายนอก เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทุก ๆ ด้านที่เกิดขึ้นในตำบล ด้วยกระบวนการทำงานแบบการบูรณาการร่วมกัน บนพื้นฐานของความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ส่งผลให้หมู่บ้านมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวทำให้ได้กรอบแนวคิดในศึกษาครั้งนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ได้แก่ กำนัน 8 คน ผู้ใหญ่บ้าน 61 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 69 คน

2. ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ เพศ ตำแหน่ง อายุ ระดับการศึกษา ตำบล และหมู่บ้าน และการปฏิบัติตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย ด้านศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ด้านระเบิดจากข้างใน ด้านแก้ปัญหาที่จุดเล็ก ด้านทำตามลำดับขั้น ด้านภูมิสังคม ด้านองค์รวม ด้านไม่ติดตำรา ด้านประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ด้านทำให้ง่าย ด้านการมีส่วนร่วม ด้านประโยชน์ส่วนรวม ด้านบริการรวมที่จุดเดียว ด้านทรงใช้ธรรมชาติ ช่วยธรรมชาติ ด้านใช้ธรรมชาติประอบธรรม ด้านปลูกป่าในใจคน ด้านขาดทุนคือกำไร ด้านการพึ่งตนเอง ด้านพออยู่พอกิน ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความซื่อสัตย์ สุจริต จริตใจ ต่อกัน ด้านทำงานอย่างมีความสุข ด้านความเพียรแบบอย่างพระมหาชนก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ลักษณะคำถามแบบปลายปิด ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติตามหลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ใช้คำถามแบบปลายเปิด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนโดยเริ่มจากการขอความร่วมมือจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ให้ช่วยตอบแบบสอบถามและพร้อมบอกวัตถุประสงค์และเหตุผลความจำเป็น เก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเองและนำข้อมูลที่ได้นำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถามเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้ค่าร้อยละและความถี่ ส่วนที่ 2 วิเคราะห์ระดับการปฏิบัติตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และส่วนที่ 3 สัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางพัฒนาตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม เป็นแบบสอบถามปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไป พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 85.51 ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 61 คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.41 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี มากที่สุด จำนวน 32 คิดเป็นร้อยละ 46.38 ระดับการศึกษา ระดับประถมศึกษา มากที่สุด จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 39.13 ตำบลลำเหย มากที่สุด จำนวน 15 หมู่บ้าน มีหมู่บ้าน 3 หมู่ ที่มากที่สุด ได้แก่ หมู่ที่ 1 จำนวน 8 หมู่ คิดเป็นร้อยละ 11.59 หมู่ที่ 2 จำนวน 8 หมู่ คิดเป็นร้อยละ 11.59 หมู่ที่ 3 จำนวน 8 หมู่ คิดเป็นร้อยละ 11.59 ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาระดับการปฏิบัติตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พบว่า โดยภาพรวมการปฏิบัติตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = 0.55) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความซื่อสัตย์ สุจริต จริตใจต่อกันอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.75$, S.D. = 0.40) รองลงมา ด้านประโยชน์ส่วนรวม ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.54) ด้านการพึ่งตนเอง ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.61) ด้านการปลูกป่าในใจคน ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.49) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.45) ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = 0.52) ด้านความเพียรแบบอย่างพระมหาชนก ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = 0.44) ด้านการทำงานอย่างมีความสุข ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.55) ด้านพออยู่พอกิน ($\bar{X} = 4.57$, S.D. = 0.60) ด้านภูมิสังคม ($\bar{X} = 4.55$,

S.D. = 0.45) ด้านทรงใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ($\bar{X}$ = 4.52, S.D. = 0.55) ด้านการทำตามลำดับขั้น ($\bar{X}$ = 4.51, S.D. = 0.58) ด้านระเบิดจากข้างใน ($\bar{X}$ = 4.49, S.D. = 0.60) ด้านประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ($\bar{X}$ = 4.49, S.D. = 0.60) ด้านการบริการรวมที่จุดเดียว ($\bar{X}$ = 4.46, S.D. = 0.63) ด้านการใช้ธรรมชาติประอบธรรม ($\bar{X}$ = 4.46, S.D. = 0.56) ด้านองค์รวม ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.61) ด้านขาดทุนคือกำไร ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.55) ด้านไม่ติดตำรา ($\bar{X}$ = 4.44, S.D. = 0.62) ด้านการแก้ปัญหาที่จุดเล็ก ($\bar{X}$ = 4.38, S.D. = 0.75) ด้านการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ($\bar{X}$ = 4.37, S.D. = 0.53) และด้านการทำให้ง่าย ($\bar{X}$ = 4.16, S.D. = 0.65) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม อภิปรายผลดังนี้

1. ด้านศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับสมาน พัวโพธิ์ (2551, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระบบบริหารจัดการและพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษาเอกสารต่าง ๆ และการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า 1. รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านประชาสุขสันต์มีการขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านระบบบริหารจัดการพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีการจัดองค์กรในหมู่บ้าน 4 ระดับ คือ ที่ปรึกษาหมู่บ้าน คณะผู้บริหารหมู่บ้าน ประชาคมหมู่บ้าน และกลุ่มกิจกรรมหรือคุ้มบ้าน ส่วนบ้านโนนประดู่มีการจัดองค์กร 3 ระดับ คือ ที่ปรึกษาหมู่บ้าน คณะกรรมการประชาคมหมู่บ้าน และกลุ่มกิจกรรมหรือคุ้มบ้าน โดยทั้งสองหมู่บ้านใช้ปัจจัยในการขับเคลื่อนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ผ่านการปรึกษาหารือเพื่อเตรียมความพร้อม การขอความเห็นชอบจากเวทีประชาคม การวางแผนและมอบหมายภารกิจ การดำเนินการ การติดตามผล การเรียนรู้และขยายผล โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐและองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้สนับสนุนปัจจัยที่ทำให้หมู่บ้านประสบผลสำเร็จประกอบด้วย 5 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้ ด้านผู้นำชุมชน ด้านโครงสร้างของประชาคมหมู่บ้าน ด้านความพร้อมของทุนทางสังคมของชุมชนและด้านโครงสร้างของประชาคม 2. รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมในระดับตำบลต้องมีคณะทำงานสนับสนุนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคีการพัฒนาในพื้นที่ทุกภาคส่วน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานพัฒนาชุมชนเป็นแกนประสานดำเนินการ ผ่านกระบวนการ 7 ขั้นตอน คือ 1) สร้างความเข้าใจ 2) ค้นหาปัญหาความต้องการและศักยภาพชุมชน 3) หาทางออกและเลือกกิจกรรมความพอเพียง 4) วางแผนหรือปรับแผนที่มียุติ 5) ดำเนินการตามแผน 6) ติดตามเรียนรู้และขยายผล และ 7) ประชาสัมพันธ์ การดำเนินการมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ชุมชนมีการปฏิบัติตามกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง เป็นฐานมีบุคคลตัวอย่าง ครีวเรือนตัวอย่าง ผู้นำต้นแบบ ศูนย์เรียนรู้และแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนพึ่งตนเองได้ ครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขมีการขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กัน ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มและชุมชน การดำเนินการคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงอัน ได้แก่ ความพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว

2. ด้านระเบิดจากข้างใน พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับชัยภรณ์ ศรีสมัย (2551, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดยะลา พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีส่วนร่วมมากที่สุด 1 ด้าน ได้แก่ ด้านการเรียนรู้ มีส่วนร่วมในระดับมาก จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการประหยัด 2) ด้านการเอื้ออารีต่อกัน 3) ด้านการลดรายจ่าย 4) ด้านการเพิ่มรายได้ และ 5) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

3. ด้านแก้ปัญหาที่จุดเล็ก พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาประกาศิต สิริเมธ (2556, บทคัดย่อ) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้าน

คลองใหม่ พบว่า อุปสรรค หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ร่วมกับชุมชนในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ให้ประชาชนร่วมรับรู้ รับทราบ ร่วม วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ร่วมกันเป็นอย่างดี

4. ด้านทำตามลำดับขั้น พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของสายยันต์ ไพเราะจติย (2559, บทคัดย่อ) เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชผู้ทรงเป็น “พัฒนามหาราช” ได้กล่าวถึงแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทฤษฎีการพัฒนาชุมชนสากลที่มีลักษณะพหุนิยม ไม่สร้างความขัดแย้งในสังคม ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เน้นเรื่องความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย มีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปปฏิบัติพัฒนาให้เห็นผลจริง นอกจากนี้ยังเป็นทฤษฎีการพัฒนาแบบองค์รวม มีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต ที่ส่งเสริมคุณธรรมแห่งความพอและจริยธรรมแห่งความเพียร มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้นึกใคร่ถึงความเป็นจริง ไม่รู้สึกมีมด้อยหรือท้อถอยในโชคชะตา มองเห็นศักยภาพของตนเอง เข้าใจหลักสันโดษ ไม่ถูกมองหรือทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา มีปัญหา หรือเป็นขวากหนามของการพัฒนาตรงกับหลักการพัฒนาชุมชนที่มองเห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน และทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาด้วยกันทั้งสิ้น และคุณลักษณะที่สำคัญที่สุด คือ เป็นทฤษฎีที่ปลอดจากแนวคิดผลประโยชน์และอุดมการณ์ทางการเมืองมีความเป็นสากล สหประชาชาติยอมรับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นทฤษฎีการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานที่ ทุกประเทศในโลกนี้

5. ด้านภูมิสังคม พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับบทความของสายยันต์ ไพเราะจติย (2559, บทคัดย่อ) เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชผู้ทรงเป็น “พัฒนามหาราช” ได้กล่าวถึง แนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทฤษฎีการพัฒนาชุมชนสากลที่มีลักษณะพหุนิยม ไม่สร้างความขัดแย้งในสังคม ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เน้นเรื่องความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย มีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปปฏิบัติพัฒนาให้เห็นผลจริง เป็นทฤษฎีการพัฒนาแบบองค์รวม มีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต ที่ส่งเสริมคุณธรรมแห่งความพอ และจริยธรรมแห่งความเพียร มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้นึกใคร่ถึงความเป็นจริง ไม่รู้สึกมีมด้อยหรือท้อถอยในโชคชะตา มองเห็นศักยภาพของตนเอง เข้าใจหลักสันโดษ ไม่ถูกมองหรือทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา มีปัญหา หรือเป็นขวากหนามของการพัฒนาตรงกับหลักการพัฒนาชุมชนที่มองเห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน และทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาด้วยกันทั้งสิ้น และคุณลักษณะที่สำคัญที่สุด คือ เป็นทฤษฎีที่ปลอดจากแนวคิดผลประโยชน์และอุดมการณ์ทางการเมือง มีความเป็นสากล สหประชาชาติยอมรับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นทฤษฎีการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานที่ ทุกประเทศในโลกนี้

6. ด้านองค์กรรวม พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของขวัญมล ดอนขวา (2557, บทคัดย่อ) เรื่อง แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีผลต่อ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในทิศทางตรงกันข้าม นั้นหมายถึงประเทศไทยโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมและรณรงค์ให้ประชาชนในประเทศไทย รวมถึงการประกอบธุรกิจของภาคเอกชนได้รับความรู้และความเข้าใจกับหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเข้มข้น เพื่อป้องกันปัญหาเศรษฐกิจจากทั้งภายในและจากต่างประเทศ เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าวอาจเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในกระแสเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของการเงินและการลงทุน เพราะเมื่อเกิดปัญหาจากเศรษฐกิจกระแสโลกาภิวัตน์ จะทำให้ประชาชนและผู้ประกอบการภาคเอกชน สามารถดำรงชีวิตและทำธุรกิจต่อไปได้ด้วย ความไม่ประมาท เพราะมีฐานรากที่มั่นคงที่ยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีที่สุด อีกทั้งประชาชนและผู้ประกอบการภาคเอกชนควรดำรงชีวิตและทำธุรกิจด้วยความมีเหตุผล มีความพอประมาณ ควบคุมการใช้ความรู้ และคุณธรรม

7. ด้านองค์กรร่วม พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของเกริกไกร แก้วล้วน (2550, บทคัดย่อ) เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ: กรณีศึกษาการพัฒนาองค์ความรู้โดยเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ จังหวัดอำนาจเจริญศึกษาและถอดบทเรียนองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปฏิบัติจริงในแต่ละพื้นที่และเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้

8. ด้านประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของชัยภรณ์ ศรีสมัย (2551, บทคัดย่อ) เรื่องการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดยะลา การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีส่วนร่วมมากที่สุด 1 ด้าน ได้แก่ ด้าน การเรียนรู้ มีส่วนร่วมในระดับมาก จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1.ด้านการประหยัด 2. ด้านการเอื้ออารีต่อกัน 3.ด้านการลดรายจ่าย 4.ด้านการเพิ่มรายได้และ 5.ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

9. ด้านทำให้ง่าย พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดของของสายยันต์ ไพเราะจิตต์ (2559, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชผู้ทรงเป็น “พัฒนามหาราช” ได้กล่าวถึง แนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทฤษฎีการพัฒนาชุมชนสากลที่มีลักษณะพหุนิยม ไม่สร้างความขัดแย้งในสังคม ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างพึงพิงสัมพันธ์ของสิ่งที่แตกต่างกัน เน้นเรื่องความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย มีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปปฏิบัติพัฒนาให้เห็นผลจริงเป็นทฤษฎีการพัฒนาแบบองค์รวม มีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต ที่ส่งเสริมคุณธรรมแห่งความพอและจริยธรรมแห่งความเพียร มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้เข้าถึงความเป็นจริง ไม่รู้สึกมีปมด้อยหรือท้อถอยในโชคชะตา มองเห็นศักยภาพของตนเอง เข้าใจหลักสันโดษ ไม่ถูกมองหรือทักท้วงว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา มีปัญหา หรือเป็นขวากหนามของการพัฒนาตรงกับหลักการพัฒนาชุมชนที่มองเห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน และทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาด้วยกันทั้งสิ้น และคุณลักษณะที่สำคัญที่สุด คือ เป็นทฤษฎีที่ปลอดจากแนวคิดผลประโยชน์ และอุดมการณ์ทางการเมือง มีความเป็นสากล สหประชาชาติยอมรับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นทฤษฎีการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานที่ ทุกประเทศในโลกนี้

10. ด้านการมีส่วนร่วม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาประกาศิต สิริเมโธ (2556, บทคัดย่อ) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน โดย ด้านที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

11. ด้านประโยชน์ส่วนร่วม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาประกาศิต สิริเมโธ (2556, บทคัดย่อ) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน โดย ด้านที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

12. ด้านบริการรวมที่จุดเดียว โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557, หน้า 18) ด้านบริการรวมที่จุดเดียว ได้กล่าวถึง พระองค์ท่านทรงแปรเปลี่ยนการทำงานที่มักจะแบ่งแยกกันทำมาเป็นการร่วมมือร่วมใจโดยไม่มีเจ้าของและสามารถอำนวยความสะดวกให้กับประชาชน จึงเกิดรูปแบบการบริหารที่เป็นการ “บริการรวมที่จุดเดียว” และ “การบริการแบบเบ็ดเสร็จ” หรือ “One Stop Service” ขึ้น

13. ด้านใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของสมาน พัวโพธิ์ (2551, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาระบบบริหารจัดการและพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านต้นแบบการดำเนินงานเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดสกลนคร ด้านอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนได้มีการวางแผนในการประกอบ

อาชีพเสริมและหรืออาชีพหลักด้วยว่าสมดุลของธรรมชาติ เพราะสิ่งที่ไม่เกิดอันตรายหรือความเสียหายกับทรัพยากรที่มีในหมู่บ้าน

14. ด้านใช้ธรรมปราบอธรรม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557, หน้า 21) ด้านใช้ธรรมปราบอธรรม ได้กล่าวถึง มีการนำกฎของธรรมชาติมาแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่ปกติตามหลักการทรงงาน ได้แก่ การนำน้ำดีขับไล่ น้ำเสีย การแนะนำหรือให้ความรู้แก่ราษฎรเลี้ยงไส้เดือนกำจัดขยะและยังได้บุญมูลไส้เดือน การใช้สมุนไพรไล่แมลง

15. การปฏิบัติด้านการปลูกป่าในใจคน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557, หน้า 22) ด้านการปลูกป่าในใจคน พระองค์ท่านทรงเล็งเห็นการแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติด้วยการปลูกจิตสำนึกในการรักผืนป่าให้แก่คนเสียก่อน เพื่อให้พวกเขารักและดูแลผืนป่าของตนเองด้วยตนเองมีการปลูกจิตสำนึกให้แก่ราษฎรในพื้นที่หมู่บ้านตำบล ในการรักผืนป่า และทรัพยากรธรรมชาติ

16. ด้านขาดทุนคือกำไร โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557, หน้า 23) ด้านขาดทุนคือกำไร ได้กล่าวถึง จากพระราชดำรัสตอนหนึ่งนั้น ความว่า “เงินของรัฐบาลหรืออีกนัยหนึ่งคือเงินขอประชาชนถ้าอยากให้ประชาชนอยู่ดีกินดีก็ต้องลงทุน ต้องสร้างโครงการซึ่งต้องใช้เงินเป็นร้อย พัน หมื่น ล้าน ถ้าทำไปเป็นการจ่ายเงินของรัฐบาล แต่ไม่เข้าประชาชนจะได้รับผลราษฎรอยู่ดีกินดี ราษฎรได้กำไรไป” มีการนำหลักการทรงงาน เรื่องขาดทุนคือกำไร มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือ มี “การให้” และ “การเสียสละ” ซึ่งเป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร เช่น มีความเสียสละในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อราษฎรพร้อมให้ความช่วยเหลือกับราษฎรที่มีความเดือดร้อนทุกเวลา

17. ด้านการพึ่งตนเอง โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของเกษมา พานแก้ว (2552, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการพึ่งตนเองของสมาชิกสถาบันเกษตรกร ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของตำบลวังทอง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น พบว่า สมาชิกสถาบันเกษตรกรมีการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมาก รวมถึงการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ และด้านสังคม อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ส่วนด้านเทคโนโลยี และด้านทรัพยากร มีการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง

18. ด้านพออยู่พอกิน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของเกริกไกร แก้วล้วน (2550, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ : กรณีศึกษาการพัฒนาองค์ความรู้โดยเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ การศึกษาการดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาความคิดความรู้จากเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ พบว่า เกษตรกรมีความจำเป็นในการดิ้นรนเพื่อให้ตนเองอยู่ได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ ช่องทางที่สำคัญ คือ การรวมกลุ่ม เพื่อผลิตผลเพื่อการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ รวมถึงการออม การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน และส่งเสริมให้ราษฎรพออยู่พอกิน

19. ด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของขวัญกมล ดอนขวา (2557, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พบว่า ค่าเฉลี่ยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ยังมีปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศ เช่น ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนากลุ่ม องค์กรชุมชน การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจ และการพัฒนาพื้นฐานทางกายภาพ

20. ด้านความซื่อสัตย์ สุจริต จริใจต่อกัน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557, หน้า 30) ด้านควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ได้กล่าวถึง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และจริงจังต่อราษฎร เช่น ผู้ใหญ่บ้านมีการแสดงออกอย่าง

เปิดเผยถึงความสุจริต ความโปร่งใส จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ มีการเปิดเผยสรุปรายละเอียดผลงาน ในการพัฒนาหมู่บ้าน

21. ด้านทำงานอย่างมีความสุข โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551, หน้า 32) ด้านทำงานอย่างมีความสุข ได้กล่าวถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเกษมสำราญและทรงมีความสุขทุกคราที่จะช่วยเหลือประชาชน ซึ่งเคยรับสั่งครั้งหนึ่งว่า “ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกันในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น” มีความสุขและความเต็มใจ ที่ได้ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาให้กับราษฎรในพื้นที่

22. ด้านความเพียรแบบอย่างพระมหากษัตริย์ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557, หน้า 33) ด้านความเพียรแบบอย่างพระมหากษัตริย์ ได้กล่าวถึง “พระมหากษัตริย์” เป็นพระราชินีพจน์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เข้าใจง่าย และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพสังคมในปัจจุบัน กล่าวถึงกษัตริย์ผู้มีความเพียรพยายามที่จะช่วยนำให้ถึงฝั่ง เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงริเริ่มทำโครงการต่าง ๆ ในระยะแรก ที่ไม่มีความพร้อมมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็ได้ท้อพระราชมหัทธัญมั่งมั่นพัฒนาบ้านเมืองให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสุขและมีความเพียรพยายามในการปฏิบัติหน้าที่ หากไม่มีความพร้อมต้องมีความพยายามในการศึกษาทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ ได้แก่ หมั่นศึกษาหาแนวทาง วิธีการที่จะปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้ประสบความสำเร็จ แม้ว่าล้มเหลวก็ต้องศึกษาวิธีการเพื่อพัฒนาต่อไป ไม่ท้อถอยหรือปล่อยวาง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ กำหนด ผู้ใหญ่บ้านควรมีการส่งเสริมและจัดอบรมให้ราษฎรในหมู่บ้านนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง ควรให้การสนับสนุนการพัฒนา และช่วยเหลือราษฎรโดยใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด สามารถให้ราษฎรทำได้เองในท้องถิ่น และรู้จักประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิกษัตริย์นั้น ๆ นำมาแก้ไขโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยาก

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรศึกษาการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักการทรงงานในพระสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเชิงคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2559). คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้านใหญ่ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้าน พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ: ส่วนบริหารงานกำนันผู้ใหญ่บ้าน สำนักบริหารการปกครองท้องที่ กระทรวงมหาดไทย.
- กษมา พานแก้ว. (2552). การพึ่งตนเองของสมาชิกสถาบันเกษตรกรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของตำบลวังทอง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ขวัญมณเฑียร ดอนขาว. (2557). แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2544). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. 2545 – 2549. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ชัยมัย ธีรสมัย. (2551). การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

เอกสารอ้างอิง

- ที่ว่าการอำเภอดอนตูม. (2559). **แผนพัฒนาอำเภออำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม (พ.ศ. 2561 - 2564)**. นครปฐม: ที่ว่าการอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม.
- _____. (2559). **ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับที่ว่าการอำเภอดอนตูม**. นครปฐม: ที่ว่าการอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม.
- เป็ญญา ยมสาร, พรทิพย์ โชคทวีพาณิชย์, เกษณี วงศ์สุทธี และภาพร เหมาะเหม็ง. (2549). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. การอบรมหลักสูตรนักบริหารงานส่งเสริมสุขภาพ ระดับกลาง รุ่นที่ 4 กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- ประเวศ วะสี. (2542). **เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน.
- พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร). (2556). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วันชัย พลไกร. (2550). **ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านด้าย ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอม่วงสามสิบ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สมาน พัวโพธิ์. (2551). **รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สกุลศักดิ์ อินหล้า. (2551). **วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนการพึ่งตนเองบ้านสวนสายลมจอย ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการส่งเสริมสุขภาพ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายยันต์ ไพเราะจิตต์. (2559). **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชผู้ทรงเป็น “พัฒนามหาราช”**. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 14 (3), 31-49.
- สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). **เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. สืบค้นจาก <https://www.slideshare.net/mpsrivirat/ss-38322555>
- อภิชัย พันธเสน, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, ฐิติพร ศิริพันธ์ พันธเสน และสุวิจฉรา เปี่ยมญาติ. (2549). **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อภิชาติ เทพชมพู่. (2553). **การปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- Pedersen, K. (2006). **Supporting a local natural resource businrss – Beehive botanicals**. Retrived from <http://www.umex.edu/ces/cced/sawyer3.html>
- Sarjini, I. (2005). **Participation in developing public facility**. Jakarta: Staff Association of University of Indonesia.

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

A Development of Leadership Characteristics of Village Headman in

Amphoe Kamphaeng Saen Nakhon Pathom Province

อนุพงศ์ เหลืองจำรัสกุล¹

รุ่งนภา เพ่งรุ่งเรืองวงษ์²

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาระดับคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 136 คน ได้มาจากการคำนวณตามสูตรทาโร่ ยามาเน่ และเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า

1. ข้อมูลทั่วไป พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 77.90 มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี มากที่สุด จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 39.70 มีระดับการศึกษา ระดับประถมศึกษา มากที่สุด จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 28.70 มีรายได้ ไม่เกิน 10,000 บาท มากที่สุด จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 46.30 มีอาชีพ นอกเหนือจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน เกษตรกรรม มากที่สุด จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 43.40 ตามลำดับ

2. ระดับคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่าโดยภาพรวมคุณลักษณะความเป็นผู้นำอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านหลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม จริยธรรมรองลงมา ด้านความสามารถในการสื่อสาร ด้านความรับผิดชอบ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านการพัฒนาองค์กร และด้านลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ ตามลำดับ

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำ พบว่าควรมีการจัดอบรมภาวะผู้นำ ควรมีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ มาปรับปรุงการปฏิบัติงานอยู่เสมอ ควรมีการลงพื้นที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ และควรมีการทำประชาคมร่วมกับราษฎรในพื้นที่

คำสำคัญ: คุณลักษณะความเป็นผู้นำ ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

Abstract

The objective of the research 1) examine the levels of Leadership Characteristics of Village Headman in Amphoe Kamphaeng Saen Nakhon Pathom Province 2) establish development functional competency of Leadership Characteristics of Village Headman in Kamphaeng Saen District Nakhon Pathom Province. The samples were the Village Headman 136 people in Amphoe Kamphaeng Saen Nakhon Pathom Province derived from the calculation Taro Yamane and the tools used to collect data in this study were questionnaires.

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

The study found that

1. The study results General information found that Most of the samples were male 106 people 77.90%. Age 41 - 50 years old most 54 people 39.70%. Have education elementary most 39 people 28.70%. Have income not more than 10,000 baht most 63 people 46.30%. Have addition to being Village Headman farmers most 59 people 43.40% respectively.

2. The Study of Leadership Characteristics of Village Headman in Amphoe Kamphaeng Saen Nakhon Pathom Province found that the overall characteristics of leadership at a high level and when considering each side in descending order as follows: Principles of Good Governance with Moral Ethics subordinate The ability to communicate, Responsibility, Achievement, Organizational development and the leadership characteristics and leadership respectively.

3. Recommendations development of leadership characteristics found that Leadership training should be provided, new knowledge should always be sought to improve the performance there should be regular work areas in the village and community with the people in the area.

Keywords: Leadership features, Village Headman, Amphoe Kamphaeng Saen

บทนำ

การปกครองระดับตำบล และหมู่บ้านเป็นมาโดยกฎหมายพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 เป็นส่วนหนึ่งของราชการบริหารส่วนภูมิภาค โดยผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าปกครองดูแลในหมู่บ้าน และต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่อำเภอมอบหมาย หากทางราชการมีงานหรือนโยบายอันใดก็จะมีกรมมอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านที่จะต้องปฏิบัติ เพราะทางราชการไม่อาจจัดเจ้าหน้าที่เข้าไปการปกครองได้ทั่วถึงและเพียงพอ จึงได้กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่เป็นตัวแทน และเป็นหูเป็นตาของทางราชการ เป็นผู้นำนโยบายของรัฐไปแจ้งให้ราษฎรในหมู่บ้านทราบและช่วยอำนวยความสะดวกสาธารณะของรัฐให้กับราษฎรในท้องที่ของตน ขณะเดียวกันผู้ใหญ่บ้านยังเป็นผู้เชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างรัฐบาลกับราษฎรในพื้นที่ โดยการควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อยภายใน และความมั่นคงปลอดภัยของประเทศในท้องที่ต่าง ๆ ซึ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นเจ้าหน้าที่หลักในการดูแลทุกข์สุขของประชาชน ทั้งในเรื่องการปกครอง การรักษาความสงบเรียบร้อย การพัฒนาส่งเสริมอาชีพโดยมีการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2547 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อปี พุทธศักราช 2551 ในมาตรา 27 ที่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน เป็นมาตราหลักให้มีความชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อนกับองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นท้องถิ่น ความสำคัญของผู้ใหญ่บ้านนั้น มีใช้อยู่ที่เป็นตำแหน่งที่ได้ตั้งกันมาเป็นเวลานานเท่านั้น แต่ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านนั้นเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านซึ่งจำเป็นจะต้องมีผู้นำที่เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ และเป็นผู้นำโดยทางการในบุคคลเดียวกันเป็นผู้ที่สามารถทราบข้อมูลต่าง ๆ ของหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่ประชาชนในท้องที่ให้ความศรัทธาเคารพนับถือให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นบุคคลสำคัญ และจำเป็นต้องอยู่คู่กับสังคมไทย ความแตกต่างในด้านคุณลักษณะทางสังคมของผู้ใหญ่บ้านในเรื่องเพศ อายุ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง และความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ ก็นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงก็โดยอ้อมต่อประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ภาวะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านมีความแตกต่างกัน เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลสำคัญที่จะกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริมและชักนำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งหากผู้ใหญ่บ้านมีคุณลักษณะความเป็นผู้นำมากเพียงใด ย่อมจะได้รับความเชื่อถือและความไว้วางใจ รวมทั้งได้รับความร่วมมืออันดี ทั้งจากข้าราชการ และราษฎรในการพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จอย่างสูงสุด อันจะส่งผลให้

การประสานความต้องการของประชาชนกับการดำเนินงานของส่วนราชการเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ก่อให้เกิดความสงบสุขและนำไปสู่การพัฒนาประเทศต่อไป

ผู้ใหญ่นับได้ว่าเป็นหน่วยปกครองพื้นฐานที่มีความผูกพันกับสังคมไทยมาช้านาน โดยได้รับการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 แก้ไขเพิ่มเติมจนถึงพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2559, หน้า 1) และดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงทั้งที่มาและอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านอยู่ตลอดเวลา วันที่ 6 เมษายน 2551 ได้มีการแก้ไขวาระการดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านจากรวบรวม 5 ปี จนอายุครบ 60 ปี และกำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยและการรักษาความมั่นคงภายใน ซึ่งเป็นหน้าที่หลักที่สำคัญ จึงได้มีการกำหนดมาตรการในการควบคุม ดูแลอย่างเข้มงวด นอกจากผู้ใหญ่บ้านจะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของราชการส่วนภูมิภาคแล้ว อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อย การอำนวยความสะดวกในสังคม การสร้างความสมานฉันท์และความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน การประสานอำนวยความสะดวกแก่ราษฎรในการติดต่อขอรับบริการจากส่วนราชการต่าง ๆ การรับฟังปัญหาและนำความเดือดร้อนทุกข์สุขและความต้องการที่จำเป็นของราษฎรแจ้งต่อทางราชการเพื่อให้ความช่วยเหลือ การสนับสนุนการปฏิบัติงานของส่วนราชการ การดูแลให้ราษฎรในพื้นที่ปฏิบัติตามกฎหมาย การอบรมชี้แจงให้ราษฎรมีความรู้ความเข้าใจในข้อราชการให้ความช่วยเหลือในกิจการสาธารณประโยชน์ รวมถึงปฏิบัติการกิจตามนโยบายรัฐบาลหรืองานอื่นตามกฎหมายกำหนด จะเห็นได้ว่าผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทในการนำที่สำคัญต่อการบริหารราชการไทยมีฐานะเป็นทั้งตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของราษฎรเกี่ยวกับเรื่องร้องทุกข์ความเดือดร้อนของราษฎรเพื่อนำเสนอต่อส่วนราชการ รวมทั้งเป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐเอง และหน่วยงานของรัฐกับประชาชนเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในท้องที่มากที่สุด (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2559, หน้า 1)

ความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านมีความสำคัญอย่างมาก ผู้ใหญ่บ้านเป็นเจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคที่มีบทบาทเป็นผู้ปกครองท้องที่ที่ใกล้ชิดกับราษฎรในพื้นที่มากที่สุด นอกจากนี้มีหน้าที่ประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น ยังเป็นผู้เสนอความต้องการของราษฎรในท้องที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ประสานงานตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ให้ถูกต้อง โปร่งใส และเป็นไปตามกฎหมาย โดยที่อำนาจของผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ที่ซ้ำซ้อนกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่อย่างใด แต่ทำหน้าที่ในการสนับสนุน ร่วมมือประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นการดำเนินการนโยบายบริการสาธารณะที่ได้รับการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำหมู่บ้านมีหน้าที่ในการดูแลด้านการปกครองการรักษาความสงบเรียบร้อยจากอำนาจความเป็นธรรม รวมถึงการเสริมสร้างความมั่นคงในตำบลและหมู่บ้านเป็นหลัก (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2559, หน้า 2)

อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีพื้นที่ปกครอง 15 ตำบล 204 หมู่บ้าน ทำให้ต้องอาศัยผู้ปกครองท้องที่จำนวนมาก ความสำคัญของผู้ใหญ่บ้านจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้คุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้ใหญ่บ้าน เพื่อยกระดับศักยภาพความรู้ ความสามารถของผู้ใหญ่บ้าน ให้มีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อสามารถปฏิบัติงานและบูรณาการงานในพื้นที่อย่างเต็มความสามารถ จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง และยกระดับศักยภาพภาวะผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในการวางแผนพัฒนาท้องที่ให้เกิดความเข้มแข็ง จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ (21 กุมภาพันธ์ 2560, สัมภาษณ์) พบว่า ผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่ไม่มีความกล้าตัดสินใจและยังขาดความสามารถในมนัวราษฎรในพื้นที่ให้ปฏิบัติหน้าที่ตามได้ความประสงค์ ขาดความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน และยังไม่สามารถนำความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน บางส่วนขาดความดูแล เอาใจใส่ และอุทิศตน ในการปฏิบัติหน้าที่ต่อความต้องการของราษฎรในพื้นที่อย่างเต็มที่ ส่วนมากขาดการวางแผนในการดำเนินงาน การติดตาม และปรับปรุงงานให้เกิดประสิทธิภาพในผลงาน บางแห่งขาดความโปร่งใส บางคนมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมต่อการ

ปฏิบัติหน้าที่ ได้แก่ กริยามารยาทก้าวร้าว การแต่งตัวไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ เป็นต้น ผู้ใหญ่บ้านหลายแห่งไม่มีความเคารพ เชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน และราษฎรในพื้นที่ เอาความคิดเห็นส่วนตัวเป็นหลักในการดำเนินงาน ทำให้ไม่ตอบสนองความต้องการของราษฎรในพื้นที่ ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้ศึกษาสนใจศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วยขอบเขต ดังนี้

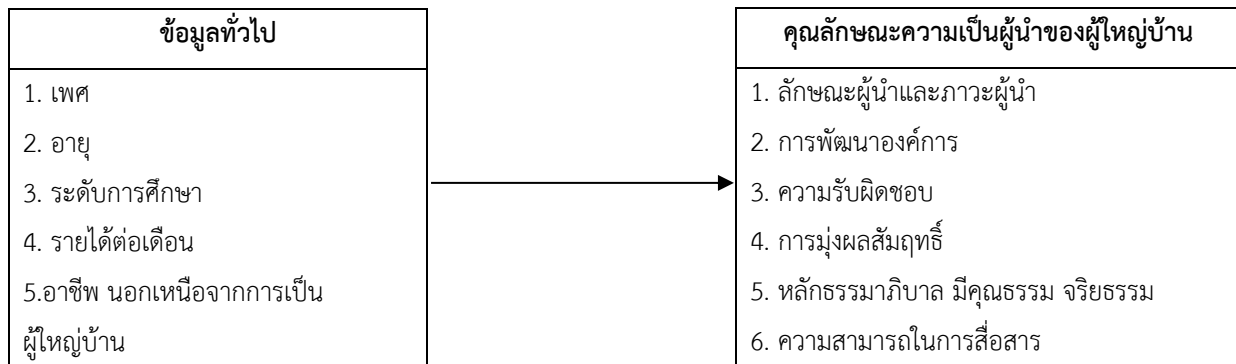
1. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 204 คน
 - 1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งได้มาโดยวิธีการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างตาม สูตรทาร์โร ยามาเน่ จำนวน 136 คน โดยสุ่มแบบง่าย
2. ด้านตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา
 - 2.1 ตัวแปรต้น คือ ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และอาชีพ นอกเหนือจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน
 - 2.2 ตัวแปรตาม คือ คุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้าน ประกอบด้วย ลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ การพัฒนาองค์กร ความรับผิดชอบ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ หลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการสื่อสาร
3. ด้านเนื้อหา
การศึกษาระดับคุณลักษณะความเป็นผู้นำและแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
4. ด้านพื้นที่และระยะเวลา
 - 4.1 ด้านพื้นที่การศึกษาครั้งนี้ คือ ที่ว่าการอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
 - 4.2 ด้านระยะเวลา ระยะเวลาการดำเนินการศึกษา เดือนมกราคม - เดือนเมษายน 2560

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

จากการศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะความเป็นผู้นำตามกรอบการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ ของผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2559 ดังนี้

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษานี้ใช้วิธีการแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 204 คน และกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวนทั้งสิ้น 136 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรทาร์โย ยามาเน่ โดยสุ่มแบบง่าย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน อาชีพ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายปิด ส่วนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับระดับคุณลักษณะความเป็นผู้นำ ใช้คำถามปลายปิดแบบมาตราส่วนประมาณค่า และส่วนที่ 3 สอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำ เป็นคำถามแบบปลายเปิด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลโดยขอความร่วมมือให้ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวนทั้งหมด 136 หมู่บ้าน แจกแบบสอบถามตามสัดส่วนของขนาดกลุ่มตัวอย่างของแต่ละตำบล โดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบง่าย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละ ส่วนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลระดับคุณลักษณะความเป็นผู้นำ ใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำ ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 77.90 มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี มากที่สุด จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 39.70 มีระดับการศึกษา ระดับประถมศึกษา มากที่สุด จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 28.70 มีรายได้ ไม่เกิน 10,000 บาท มากที่สุด จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 46.30 ประกอบอาชีพ นอกเหนือจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน เกษตรกรรม มากที่สุด จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 43.40 ตามลำดับ

2. คุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่า โดยภาพรวมคุณลักษณะความเป็นผู้นำอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$, S.D = 0.51) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไป

หาน้อย ดังนี้ ด้านหลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม จริยธรรม ($\bar{x}$ = 4.24, S.D = 0.48) รองลงมา ด้านความสามารถในการสื่อสาร ($\bar{x}$ = 4.17, S.D = 0.50) ด้านความรับผิดชอบ ($\bar{x}$ = 4.16, S.D = 0.56) ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ($\bar{x}$ = 3.98, S.D = 0.62) ด้านการพัฒนาองค์กร ($\bar{x}$ = 3.93, S.D = 0.62) และด้านลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ ($\bar{x}$ = 3.89, S.D = 0.61) ตามลำดับ ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม

(n=136)

คุณลักษณะความเป็นผู้นำ	$\bar{x}$	S.D	ความหมาย	ลำดับ
1. ลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ	3.89	0.42	มาก	6
2. การพัฒนาองค์กร	3.93	0.50	มาก	5
3. ความรับผิดชอบ	4.16	0.56	มาก	3
4. การมุ่งผลสัมฤทธิ์	3.98	0.57	มาก	4
5. หลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม จริยธรรม	4.24	0.48	มาก	1
6. ความสามารถในการสื่อสาร	4.17	0.50	มาก	2
รวม	4.06	0.51	มาก	

จากตารางที่ 1 คุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

2.1 ด้านลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.89, S.D = 0.61) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้านมีมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{x}$ = 4.22, S.D = 0.60) รองลงมา ผู้ใหญ่บ้านมีการตัดสินใจเหมาะสมกับสถานการณ์ ($\bar{x}$ = 3.93, S.D = 0.67) ผู้ใหญ่บ้านมีภาวะผู้นำสามารถเป็นที่ปรึกษาหรือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชน และสามารถบริหารความขัดแย้งที่เกิดจากกระบวนการทำงานในพื้นที่ได้ มีความเสียสละ ($\bar{x}$ = 3.83, S.D = 0.63) ผู้ใหญ่บ้านมีการทำงานเป็นทีมโดยสามารถโน้มน้าวให้ราษฎรในพื้นที่เกิดความเต็มใจและกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ราษฎรในพื้นที่ ($\bar{x}$ = 3.77, S.D = 0.58) และผู้ใหญ่บ้านมีความรอบรู้ มีทักษะและประสบการณ์เกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติ ($\bar{x}$ = 3.72, S.D = 0.55) ตามลำดับ

2.2 ด้านการพัฒนาองค์กร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.93, S.D = 0.62) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้านติดตามความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานเพิ่มเติมอยู่เสมอ ($\bar{x}$ = 4.00, S.D = 0.61) รองลงมา ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดริเริ่มในการกำหนดโครงการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของราษฎรในพื้นที่ ($\bar{x}$ = 3.99, S.D = 0.60) ผู้ใหญ่บ้านศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ใหม่ ๆ ด้วยตนเอง ($\bar{x}$ = 3.91, S.D = 0.64) และผู้ใหญ่บ้านนำความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ มาพัฒนาผู้ร่วมงานและประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ($\bar{x}$ = 3.82, S.D = 0.63) ตามลำดับ

2.3 ด้านความรับผิดชอบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$, S.D = 0.56) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมาก ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้านเอาใจใส่ อุทิศตน ปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 4.16$, S.D = 0.56)

2.4 ด้านการพัฒนาองค์กร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.98$, S.D = 0.62) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้านมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการที่รับผิดชอบเป็นระยะๆ ($\bar{X} = 4.00$, S.D = 0.63) รองลงมา ผู้ใหญ่บ้านมีการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานไว้อย่างชัดเจน ($\bar{X} = 3.99$, S.D = 0.63) และผู้ใหญ่บ้านมีการปรับปรุง พัฒนา ระบบ ขั้นตอน และวิธีการทำงานให้รวดเร็ว และมีคุณภาพมากขึ้น หรือบริหารจัดการเวลาและทรัพยากรเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อภารกิจของหน่วยงานตามที่วางแผนไว้ ($\bar{X} = 3.95$, S.D = 0.61) ตามลำดับ

2.5 ด้านหลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม จริยธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$, S.D = 0.60) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้านมีคุณธรรมและจริยธรรม ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต ถูกต้องตามหลักกฎหมาย ($\bar{X} = 4.32$, S.D = 0.62) รองลงมา ผู้ใหญ่บ้านมีการประพฤติตนเป็นพลเมืองดี ไม่เป็นผู้มีอิทธิพลหรือเสียชื่อในทางพาลหรือทางทุจริต ($\bar{X} = 4.29$, S.D = 0.60) ผู้ใหญ่บ้านมีจิตสำนึก และรับผิดชอบต่องานในหน้าที่ ($\bar{X} = 4.27$, S.D = 0.58) ผู้ใหญ่บ้านมีกิริยา มารยาท เรียบร้อย วางตนเหมาะสม และรู้จักการควบคุมอารมณ์ ($\bar{X} = 4.18$, S.D = 0.60) และผู้ใหญ่บ้านมีการปฏิบัติต่อผู้มีส่วนได้เสียเท่าเทียมกัน ($\bar{X} = 4.13$, S.D = 0.58) ตามลำดับ

2.6 ด้านความสามารถในการสื่อสาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$, S.D = 0.53) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้านมีการสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน ราษฎร และผู้ที่เกี่ยวข้องได้ดี โดยเข้าใจถูกต้องตรงกัน หรือถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ให้ผู้อื่นเข้าใจอย่างชัดเจน โดยเหมาะสม ($\bar{X} = 4.19$, S.D = 0.52) รองลงมา ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดริเริ่มในการกำหนดโครงการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของราษฎรในพื้นที่ ($\bar{X} = 4.14$, S.D = 0.53) ตามลำดับ

3. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สามารถสรุปแนวทางการพัฒนา ได้ดังนี้

3.1 แนวทางการพัฒนาด้านลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ อำเภอกำแพงแสนควรมีการจัดอบรมภาวะผู้นำ เพื่อเพิ่มทักษะความเป็นผู้นำในการโน้มน้าวให้ราษฎรในพื้นที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ทำให้ราษฎรในหมู่บ้านมีความเข้าใจตรงกันในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน

3.2 แนวทางการพัฒนาด้านการพัฒนาองค์กร ผู้ใหญ่บ้านควรศึกษาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาตนเองให้สนใจใฝ่รู้ สืบสมองค์ความรู้ใหม่ ๆ จะช่วยทำให้เกิดแนวคิดในการประยุกต์ใช้กับการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองให้ประสบความสำเร็จได้

3.3 แนวทางการพัฒนาด้านความรับผิดชอบ อำเภอกำแพงแสนควรมีการประเมินผลการปฏิบัติงานแล้วนำผลการประเมินนั้นมายกย่องชมเชยเมื่อผลงานของผู้ใหญ่บ้านมีระดับการปฏิบัติงานที่ดี ทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น

3.4 แนวทางการพัฒนาการมุ่งผลสัมฤทธิ์ อำเภอกำแพงแสนควรมีการติดตามผลการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน โดยกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการปฏิบัติงาน ทำให้มีการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพและแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และ

ผู้ใหญ่บ้านควรมีการวางแผนทิศทางการปฏิบัติงานในหมู่บ้าน ทำให้มีแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านให้มีความสอดคล้อง กับบริบทของหมู่บ้าน

3.5 แนวทางการพัฒนาด้านหลักธรรมาภิบาล ผู้ใหญ่บ้านควรปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลโดยยึดมั่นในมาตรฐานจริยธรรม มีคุณธรรมกำกับจิตใจ อุทิศตนเพื่อปฏิบัติงานให้กับส่วนรวม และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต โปร่งใส ถูกต้องตามหลักกฎหมาย สามารถตรวจสอบได้ เป็นตัวอย่างผู้นำที่ดีให้กับราษฎรในหมู่บ้าน

3.6 แนวทางการพัฒนาด้านความสามารถในการสื่อสาร ผู้ใหญ่บ้านควรมีการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อรับฟังความคิดเห็นของราษฎรในพื้นที่ทำให้มีการพูดคุยกันระหว่างผู้นำกับราษฎรมีความเข้าใจตรงกันในการปฏิบัติงาน

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้ดังนี้

1. คุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม อภิปรายผลดังนี้

1.1 ลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทวีศักดิ์ สมศักดิ์ (2550: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ใหญ่บ้านตามทัศนะของประชาชนตำบลเปือ อำเภอยะบะ จังหวัดน่าน พบว่า ด้านภาวะผู้นำความคิดเห็นของประชาชนตำบลเปือ อำเภอยะบะ จังหวัดน่าน ในภาพรวมพบว่าเป็นคุณลักษณะที่ประชาชนพึงประสงค์อยู่ในระดับมาก และทุกข้อพึงประสงค์อยู่ในระดับมาก โดย เป็นผู้มีความรับผิดชอบ เป็นคุณลักษณะที่ประชาชนพึงประสงค์มากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของสำเร็จ บุญอรุณรักษา (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะผู้นำ และผลการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม มีคุณลักษณะผู้นำและผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีคุณลักษณะผู้นำและผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากทุกด้าน เช่นกันโดยมีคุณลักษณะผู้นำด้านการมีความคิดริเริ่มสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการให้ความช่วยเหลือ ด้านการเข้าถึงคนได้ดี ด้านการให้ความยอมรับนับถือ ด้านการโน้มน้าวจิตใจ ด้านการประสานงาน และด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไข ตามลำดับ และมีผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ด้านการเป็นผู้นำชุมชนสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการเป็น ตัวแทนของประชาชน และด้านการเป็นตัวแทนของทางราชการ ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของธรรมรงค์ สืบอายุ (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะภาวะผู้นำของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริกในความคิดเห็นของประชาชนตำบลแม่พริก อำเภอมะพริก จังหวัดลำปาง พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริกในความคิดเห็นของประชาชนตำบลแม่พริก อำเภอมะพริก จังหวัดลำปาง โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด

1.2 การพัฒนาองค์การ พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวีศักดิ์ สมศักดิ์ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ใหญ่บ้านตามทัศนะของประชาชนตำบลเปือ อำเภอยะบะ จังหวัดน่าน พบว่า ด้านความรู้ความสามารถความคิดเห็นของประชาชนตำบลเปือ อำเภอยะบะ จังหวัดน่าน ในภาพรวมพบว่าเป็นคุณลักษณะที่ประชาชนพึงประสงค์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าส่วนใหญ่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากโดย มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้านเป็นคุณลักษณะที่ประชาชนพึงประสงค์มากที่สุด ยกเว้นมีความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ การบริหารสมัยใหม่และ มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษ พอสมควร พึงประสงค์อยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรพงษ์ แสงเรณู (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่อำเภอยะบะ จังหวัดน่าน พบว่า ระดับความคิดเห็นของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่อำเภอยะบะ จังหวัดน่าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงจากมากไปน้อยคือ ด้านการบริหารงาน ด้านคุณธรรมจริยธรรม ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ และด้านบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์

1.3 ความรับผิดชอบ พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สำเร็จ บุญอรุณรักษา (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องคุณลักษณะผู้นำ และผลการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีคุณลักษณะผู้นำและผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านมีคุณลักษณะผู้นำและผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากทุกด้านเช่นกันโดยมีคุณลักษณะผู้นำด้านการมีความคิดริเริ่มสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการให้ความช่วยเหลือ ด้านการเข้าสังคมได้ดี ด้านการให้ความยอมรับนับถือ ด้านการโน้มน้าวจิตใจ ด้านการประสานงาน และด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไขตามลำดับ และมีผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ด้านการเป็นผู้นำชุมชนสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการเป็นตัวแทนของประชาชน และด้านการเป็นตัวแทนของทางราชการ ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิทยา สุรินทร์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาภาวะผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในอำเภอเสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทอำนาจหน้าที่ และคุณลักษณะของการเป็นผู้นำในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเคารพและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีความรอบรู้เกี่ยวกับงานที่ตนต้องกระทำหรือรับผิดชอบ สามารถแก้ไขปัญหาหรือเหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นได้อย่างสุขุม รอบคอบ ไม่ตื่นตระหนกผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนกระทำ และสอดคล้องกับงานวิจัยของธรรมรงค์ สืบอายุ (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะภาวะผู้นำของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริกในความคิดเห็นของประชาชนตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริกในความคิดเห็นของประชาชนตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง โดยรวม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านวิสัยทัศน์ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาด้านความรับผิดชอบ ด้านการตัดสินใจ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านคุณธรรมจริยธรรม ตามลำดับ

1.4 การมุ่งผลสัมฤทธิ์ พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริประภา ชาติประสพ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนต่อสมรรถนะของข้าราชการในการให้บริการสาธารณะของที่ทำการปกครองอำเภอละหานทราย อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อสมรรถนะของข้าราชการในการให้บริการสาธารณะของที่ทำการปกครองอำเภอละหานทราย อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด คือ ด้านจริยธรรม รองลงมาคือ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านการบริการที่ดี ด้านการส่งเสริมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ และด้านความร่วมมือร่วมใจ ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสมนึก ลิ้มอารีย์ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาสมรรถนะหลักของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3 พบว่า 1) ความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และในสถานศึกษาที่มีต่อสมรรถนะหลักของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงาน ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นต่อด้านมีจริยธรรมอยู่ในระดับสูงสุด ส่วนด้านที่อยู่ในระดับต่ำสุด คือ ด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ 2) บุคลากรทางการศึกษา จำแนกตามสถานที่ปฏิบัติงานแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อสมรรถนะหลักของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3 โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความคิดเห็นต่อด้านมีจิตมุ่งบริการด้านมีจริยธรรม และด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการทำงานเป็นทีม และด้านส่งเสริมความเชี่ยวชาญ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทยา สร้อยพะยอม (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาสมรรถนะหลักการปฏิบัติงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า สมรรถนะหลักการปฏิบัติงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร ภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านการบริการที่ดี มีค่ามากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านจริยธรรม ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านการส่งเสริมความเชี่ยวชาญตามลำดับ

1.5 หลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม จริยธรรม พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทวีศักดิ์ สมศักดิ์ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ใหญ่บ้านตามทัศนะของประชาชน ตำบลเปือ อำเภอยะกังกลาง จังหวัดน่าน พบว่า ด้านจริยธรรมความคิดเห็นของประชาชนในตำบลเปือ อำเภอยะกังกลาง จังหวัดน่าน ในภาพรวมพบว่าเป็นคุณลักษณะที่ประชาชนพึงประสงค์อยู่ในระดับมากและทุกข้อพึงประสงค์อยู่ในระดับมากโดย เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม เป็นคุณลักษณะที่ประชาชนพึงประสงค์มากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริประภาชาติประสพ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนต่อสมรรถนะของข้าราชการในการให้บริการสาธารณะของที่ทำกรปกครองอำเภอละหานทราย อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อสมรรถนะของข้าราชการในการให้บริการสาธารณะของที่ทำกรปกครองอำเภอละหานทราย อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาลำดับ คือ ด้านจริยธรรม รองลงมาคือ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านการบริการที่ดี ด้านการส่งเสริมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ และด้านความร่วมมือร่วมใจ ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสมนึก ลิ้มอารีย์ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาสมรรถนะหลักของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3 พบว่า 1) ความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และในสถานศึกษาที่มีต่อสมรรถนะหลักของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่ามีความคิดเห็นต่อด้านมีจริยธรรมอยู่ในระดับสูงสุด ส่วนด้านที่อยู่ในระดับต่ำสุด คือ ด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ 2) บุคลากรทางการศึกษา จำแนกตามสถานที่ปฏิบัติงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสมรรถนะหลักของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3 โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความคิดเห็นต่อด้านมีจิตมุ่งบริการ ด้านมีจริยธรรม และด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการทำงานเป็นทีม และด้านส่งเสริมความเชี่ยวชาญ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรพงษ์ แสงเรณู (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อำเภอยะกังกลาง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ระดับความคิดเห็นของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่อำเภอยะกังกลาง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงจากมากไปน้อยคือ ด้านการบริหารงาน ด้านคุณธรรมจริยธรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และด้านบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของจารึก จิตรสม (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาความคาดหวังต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอยะกังกลาง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ระดับความคาดหวังของผู้บริหาร พนักงานส่วนตำบลต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอยะกังกลาง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เพื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับ ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการบริหารงาน ด้านบุคลิกภาพ และมนุษยสัมพันธ์ และด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทยา สร้อยพะยอม (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาสมรรถนะหลักการปฏิบัติงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า สมรรถนะหลักการปฏิบัติงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร ภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านการบริการที่ดีมีค่ามากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านจริยธรรม ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านการส่งเสริมความเชี่ยวชาญตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของธรรมรงค์ สืบอ้าย (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะภาวะผู้นำของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริก ในความคิดเห็นของประชาชนตำบลแม่พริก อำเภอยะกังกลาง จังหวัดลำปาง พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริกในความคิดเห็นของประชาชนตำบลแม่พริก อำเภอยะกังกลาง จังหวัดลำปาง โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านวิสัยทัศน์ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาด้านความรับผิดชอบ ด้านการตัดสินใจ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านคุณธรรมจริยธรรม ตามลำดับ

1.6 ความสามารถในการสื่อสาร พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทวีศักดิ์ สมศักดิ์ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ใหญ่บ้านตามทัศนคติของประชาชนตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร พบว่า ด้านมนุษยสัมพันธ์ความคิดเห็นของประชาชนในตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร ในภาพรวมพบว่าเป็นคุณลักษณะที่ประชาชนพึงประสงค์อยู่ในระดับมากและทุกข้อพึงประสงค์อยู่ในระดับมากโดย เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตัวเอง เป็นคุณลักษณะที่ประชาชนพึงประสงค์มากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของสาคร สุริยะโชติ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะผู้นำท้องถิ่นตามทัศนคติของเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลแม่สาย มีค่าเฉลี่ยของทัศนคติเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำท้องถิ่น ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความซื่อสัตย์และจริงใจ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านความสามารถในการจูงใจ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยอันดับสุดท้าย ได้แก่ ด้านความรอบรู้ ในทางธุรกิจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสำเร็จ บุญอรุณรักษา (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะผู้นำและผลการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครพนม พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครพนม มีคุณลักษณะผู้นำและผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีคุณลักษณะผู้นำและผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากทุกด้านเช่นกันโดยมีคุณลักษณะผู้นำด้านการมีความคิดริเริ่มสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการให้ความช่วยเหลือ ด้านการเข้าสังคมได้ดี ด้านการให้ความยอมรับนับถือ ด้านการโน้มน้าวจิตใจ ด้านการประสานงาน และด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไขตามลำดับ และมีผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ด้านการเป็นผู้นำชุมชนสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการเป็นตัวแทนของประชาชน และด้านการเป็นตัวแทนของทางราชการ ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิทยา สุรินทร์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาภาวะผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทอำนาจหน้าที่ และคุณลักษณะของการเป็นผู้นำในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเคารพและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีความรอบรู้เกี่ยวกับงานที่ตนต้องกระทำหรือรับผิดชอบ สามารถแก้ไขปัญหาหรือเหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นได้อย่าง สุขุม รอบคอบ ไม่ตื่นตระหนกผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนกระทำ ดังแนวคิดของเฮลลริเกิล และคณะ (Hellrigel, Slocom & Woodman, 1998, pp. 303-304) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำ ที่จะทำให้ประสบความสำเร็จไว้คือ 1) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลร่วมกำหนดเป้าหมายกับผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความผูกพันกับเป้าหมายนั้น และจะพยายามดำเนินการเพื่อให้เป้าหมายนั้นบรรลุผล 2) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสาร 3) เป็นผู้ที่มีมอบอำนาจให้กับผู้ปฏิบัติงาน โดยให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป้าหมายและนโยบาย ซึ่งเมื่อเป้าหมายนั้นบรรลุผลผู้ปฏิบัติงานก็จะเกิดความพึงพอใจรวมทั้งผู้นำให้การสนับสนุนเพื่อพัฒนาผู้ปฏิบัติงาน และช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคลด้วย 4) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องตนเอง โดยรู้จักจุดอ่อนและจุดแข็งของตนเองและเป็นผู้ที่ต้องการข้อมูลย้อนกลับของผลการปฏิบัติงาน เพื่อปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น

2. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม อภิปรายผลดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ อำเภอกำแพงแสนควรมีการจัดอบรมภาวะผู้นำ เพื่อเพิ่มทักษะความเป็นผู้นำในการโน้มน้าวให้ราษฎรในพื้นที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ทำให้ราษฎรในหมู่บ้านมีความเข้าใจตรงกันในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุรพงษ์ แสงเรณู (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร พบว่า ข้อเสนอแนะของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร คือ ควรจัดให้มีการอบรมเพื่อเพิ่มความรู้ในด้านระเบียบ กฎหมาย ในการบริหารงานให้มากขึ้น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการแลกเปลี่ยนแนวคิดประสบการณ์ในการบริหารงานจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อื่นบ้าง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่ควรถือยศถือศักดิ์ ควรใช้หลักคุณธรรมในการพิจารณาความดีความชอบของพนักงานส่วนท้องถิ่น และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุวิทย์ สุรินทร์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา

ภาวะผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในอำเภอสมเด็จ จังหวัดมอสงสอน พบว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ โดยการให้ความรู้กับชาวบ้านเพื่อให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนให้มากขึ้น หรือการกระจายข่าวสารต่าง ๆ เพื่อแจ้งให้กับชาวบ้าน และเสนอความเห็นให้มีการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาเส้นทางคมนาคม และจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดซื้อเครื่องมือสื่อสารด้วยความรวดเร็ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาความเป็นผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้กำนันมีภาวะผู้นำที่สูงขึ้น สามารถแสดงบทบาทความเป็นผู้นำได้มากยิ่งขึ้น และใช้ภาวะผู้นำได้อย่างเหมาะสม โดยการฝึกอบรม การพัฒนาบุคลิกภาพ ตลอดจนการสนับสนุนให้กำนันแสดงบทบาท ตามอำนาจหน้าที่ได้อย่างกว้างขวางและเป็นอิสระภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

2.2 แนวทางการพัฒนาการพัฒนาองค์กร กำนัน ผู้ใหญ่บ้านควรศึกษาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านตนเองให้สนใจใฝ่รู้ สักสมองค้ความรู้ใหม่ ๆ จะช่วยทำให้เกิดแนวคิดในการการประยุกต์ใช้กับการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองให้ประสบความสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนงนทยา สร้อยพะยอม (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาสมรรถนะหลักการปฏิบัติงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า แนวทางพัฒนาสมรรถนะหลักการปฏิบัติงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร มีดังนี้ ติดตามผลการปฏิบัติงานของตนเอง โดยเทียบเคียงกับเกณฑ์มาตรฐาน และนำมาแก้ไขปรับปรุง มีการจัดทำบรรยายลักษณะงานที่สะท้อนถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบจัดตั้งศูนย์บริการร่วมอย่างเป็นรูปธรรมในองค์กรเพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน หรือสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อให้บริการเป็นไปด้วยความรวดเร็ว พัฒนาด้านตนเองให้สนใจ ใฝ่รู้ สักสมองค้ความรู้ใหม่ ๆ จากหน่วยงานอื่นที่ประสบความสำเร็จมาปรับใช้ในองค์กร ให้ปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลโดยยึดมั่นในมาตรฐานคุณธรรมจริยธรรม มีคุณธรรมกำกับจิตใจ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม สร้างจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติงานพร้อมทั้งปรับแนวทัศนคติให้มองโลกในแง่ดี กล่าวถึงเพื่อนร่วมงานในเชิงสร้างสรรค์ตระหนักในภาวะผู้นำเป็นผู้ประสานรอยร้าวในองค์กร และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ลุล่วงไปด้วยดี

2.3 แนวทางการพัฒนาความรับผิดชอบ อำเภอกำแพงแสนควรมีการประเมินผลการปฏิบัติงานแล้วนำผลการประเมินนั้นมาขยายผลเมื่อผลงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีระดับการปฏิบัติงานที่ดี ทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุรพงษ์ แสงเรณู (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ข้อเสนอแนะของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด คือ ควรจัดให้มีการอบรมเพื่อ ความรู้ในด้านระเบียบ กฎหมาย ในการบริหารงานให้มากขึ้น นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลควรมีการแลกเปลี่ยนแนวคิดประสบการณ์ในการบริหารงานจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อื่นบ้าง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่ควรถือยศถาศักดิ์ ควรใช้หลักคุณธรรมในการพิจารณาความดีความชอบของพนักงานส่วนท้องถิ่น

2.4 แนวทางการพัฒนาการมุ่งผลสัมฤทธิ์ อำเภอกำแพงแสนควรมีการติดตามผลการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการปฏิบัติงาน ทำให้มีการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพและแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และกำนัน ผู้ใหญ่บ้านควรมีการวางแผนทิศทางการปฏิบัติงานในหมู่บ้าน ทำให้มีแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านให้มีความสอดคล้องกับบริบทของหมู่บ้าน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของธรรมรงค์ สืบอายุ (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะภาวะผู้นำของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริกในความคิดเห็นของประชาชนตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง พบว่า ควรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงาน โดยการแสดงวิสัยทัศน์ ต่อประชาชนให้มากขึ้นอีกเพื่อความสมบูรณ์ในการเป็นผู้นำที่ดีที่สุด ด้านความรับผิดชอบ ควรมีความรับผิดชอบในการให้ความร่วมมือกับชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งควรมีความรับผิดชอบในการประสานงานในการพัฒนาชุมชนเพื่อที่จะให้การทำงานร่วมกันที่ดีขึ้นอย่างที่สุด ด้านการตัดสินใจ ควรตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยความเป็นธรรมโดยยึดระเบียบกฎหมายอันดีที่กำหนดแนวทางเอาไว้ ด้านการติดต่อสื่อสาร ควรกล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองต่อผู้อื่นหรือต่อประชาชนให้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ในการบริหารงาน ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ควรเป็นผู้มีความอดทนต่อการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ไม่ควรแสดงอาการที่รู้สึกไม่เป็นธรรมออกมาจากผู้นำ

2.5 แนวทางการพัฒนาหลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม จริยธรรม ผู้ใหญ่บ้านควรปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลโดยยึดมั่นในมาตรฐานจริยธรรม มีคุณธรรมกำกับจิตใจ อุทิศตนเพื่อปฏิบัติงานให้กับส่วนรวม และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต โปร่งใส ถูกต้องตามหลักกฎหมาย สามารถตรวจสอบได้ เป็นตัวอย่างผู้นำที่ดีให้กับราษฎรในหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนนทยา สร้อยพะยอม (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาสมรรถนะหลักการปฏิบัติงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า แนวทางพัฒนาสมรรถนะหลักการปฏิบัติงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร มีดังนี้ ติดตามผลการปฏิบัติงานของตนเองโดยเทียบเคียงกับเกณฑ์มาตรฐาน และนำมาแก้ไขปรับปรุง มีการจัดทำบรรยายลักษณะงานที่สะท้อนถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบจัดตั้งศูนย์บริการร่วมอย่างเป็นทางการในองค์กรเพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน หรือสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อให้การบริการเป็นไปด้วยความรวดเร็ว พัฒนาตนเองให้สนใจ ใฝ่รู้ สังเกตองค์ความรู้ใหม่ ๆ จากหน่วยงานอื่นที่ประสบความสำเร็จมาปรับใช้ในองค์กรให้ปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลโดยยึดมั่นในมาตรฐานคุณธรรมจริยธรรม มีคุณธรรมกำกับจิตใจ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม สร้างจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติงานพร้อมทั้งปรับแนวคิดให้มองโลกในแง่ดี กล่าวถึงเพื่อนร่วมงานในเชิงสร้างสรรค์ตระหนักในภาวะผู้นำเป็นผู้ประสานรอยร้าวในองค์กร และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ลุล่วงไปด้วยดี

2.6 แนวทางการพัฒนาความสามารถในการสื่อสาร ผู้ใหญ่บ้านควรมีการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อรับฟังความคิดเห็นของราษฎรในพื้นที่ให้มีการพูดคุยกันระหว่างผู้นำกับราษฎรมีความเข้าใจตรงกันในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสำเร็จ บุญอรุณรักษา (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะผู้นำและผลการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม พบว่า แนวทางในการพัฒนาผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย ควรดูแลความสงบเรียบร้อยในพื้นที่เป็นประจำควรประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อถ่ายทอดข่าวสารราชการเป็นประจำ ควรรับฟังปัญหาของประชาชนเพื่อเสนอให้ส่วนราชการทราบ ควรจัดหาและจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความถูกต้องและเต็มความสามารถ ควรจัดประชุมประชาคมหมู่บ้านและประชาสัมพันธ์กฎหมายที่ควรรู้ ควรมีวิสัยทัศน์และเป็นผู้นำทางความคิด ควรสร้างแรงจูงใจให้เกิดความร่วมมือภายในชุมชน และควรมีความพร้อมที่จะรับสถานการณ์ฉุกเฉินเสมอ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนา ปรับปรุงแก้ไข และสนับสนุนเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน

1.1 ด้านลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำ ผู้ใหญ่บ้านควรมีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ มาปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ ควรมีการลงพื้นที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ และมีการทำประชาคมร่วมกับราษฎรในพื้นที่ เพื่อนำความคิดเห็นของราษฎรมาพัฒนาหมู่บ้านในสถานะผู้นำ

1.2 ด้านการพัฒนาองค์กร ผู้ใหญ่บ้านควรมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และทักษะในการบริหารงานจากผู้ใหญ่บ้านคนอื่น ๆ บ้าง จะช่วยทำให้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ควรมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงานมีความสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพในความต้องการของราษฎรในพื้นที่ที่หลากหลาย ควรมีการประชุมและวางแผนแนวทางการปฏิบัติงาน โดยเอาส่วนรวมร่วมคิด และแสดงความคิดเห็น เพื่อทำให้มีการศึกษาความเป็นไปได้ของการปฏิบัติงานในหมู่บ้าน

1.3 ด้านความรับผิดชอบ ผู้ใหญ่บ้านควรมีความตรงต่อเวลาในการปฏิบัติประชุมประจำเดือนและการประชุมประชาคมหมู่บ้าน และเอาใจใส่ ดูแลผู้ร่วมงาน ติดตามผลการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย และควรเปิดโอกาสให้ราษฎรในพื้นที่เสนอความคิดเห็นในการปฏิบัติงานในหมู่บ้าน เพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติงานร่วมกันกับราษฎรในพื้นที่ ก่อให้เกิดกระบวนการทำงานที่ง่ายและประสบความสำเร็จ

1.4 ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ผู้ใหญ่บ้านควรมีการติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงาน และปรับปรุงแก้ไขงาน เพื่อนำปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสม และควรให้ราษฎรในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดการปฏิบัติงานมีความสะดวก รวดเร็ว เป็นไปตามความต้องการของราษฎรในหมู่บ้านและช่วยลดความขัดแย้งในการปฏิบัติงานได้

1.5 ด้านหลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม จริยธรรม อำเภอกำแพงแสนควรจัดให้มีการอบรมคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติงานที่ดี ทำให้ผู้ใหญ่บ้านมีจิตสำนึกที่ดีในการบริหารงานในหมู่บ้านให้มีความซื่อสัตย์ สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ของบทบาทของผู้นำในหมู่บ้าน และควรมีการกำกับดูแลกำหนดหลักเกณฑ์ที่เป็นตัวชี้วัดให้มีการยึดมั่นในหลักการ และจรรยาบรรณของการเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของส่วนรวม

1.6 ด้านความสามารถในการสื่อสาร ผู้ใหญ่บ้านควรรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศของอำเภอกำแพงแสน เพื่อให้รู้ถึงงานที่จะต้องปฏิบัติของทางราชการในการบริหารงานของหมู่บ้าน รวมถึงข้อมูลข่าวสารที่ราษฎรในพื้นที่ต้องรับรู้และปฏิบัติตามที่หน่วยงานราชการกำหนดขึ้น และอำเภอกำแพงแสนควรจัดให้มีการอบรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ใหญ่บ้าน ทำให้เกิดแนวทางและวิธีการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองให้มีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ผู้วิจัยควรศึกษาความสัมพันธ์ปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลกระทบต่อคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่บ้าน หรือศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้ใหญ่บ้าน ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก

2.2 ผู้วิจัยควรศึกษาลึกลงไปจากการปกครองท้องถิ่นในต่างประเทศเปรียบเทียบกับของประเทศไทย เพื่อ ศึกษาถึงบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในต่างประเทศ อาทิ ประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และเวียดนาม เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบกับกรณีของไทยเกี่ยวกับประเด็นการคงอยู่ของสถาบันผู้ใหญ่บ้าน ความผสมผสานกันระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้านกับชุมชนแบบชนบท

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2559). คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้านใหญ่ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้าน พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.
- จารึก จิตรสม. (2554). การศึกษาความคาดหวังต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ทวีศักดิ์ สมศักดิ์. (2550). การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ใหญ่บ้านตามทัศนะของประชาชนตำบลเปือ อำเภอยะลา จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์.
- ธรรมรงค์ สืบอายุ. (2557). คุณลักษณะภาวะผู้นำของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริกในความคิดเห็นของประชาชนตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐศาสตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- นันทยา สร้อยพะยอม. (2554). แนวทางพัฒนาสมรรถนะหลักการทำงานของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- ประพนธ์ ฝาสุขยิต. (2541). ทางเลือกทางรอด. กรุงเทพมหานคร: เออาร์ อินฟอร์เมชั่น แอนด์ พับลิเคชั่น.

เอกสารอ้างอิง

- วิทยา สุรินทร์. (2553). **ภาวะผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**.วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริประภา ขาติประสพ. (2552). **ความคิดเห็นของประชาชนต่อสมรรถนะของข้าราชการในการให้บริการสาธารณะของที่ทำการปกครองอำเภอละหานทราย อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- สาคร สุริยะโชติ. (2550). **คุณลักษณะผู้นำท้องถิ่นตามทัศนะของเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการทั่วไป, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สุรพงษ์ แสงเรณู. (2552). **ความคิดเห็นของพนักงานส่วนท้องถิ่นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สมนึก ลัมอารีย์. (2552). **การศึกษสมรรถนะหลักของบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สำเร็จ บุญอรุณรักษา. (2552). **คุณลักษณะผู้นำ และผลการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- อำเภอกำแพงแสน. (2555). **แผนพัฒนาอำเภอกำแพงแสน 4 ปี พ.ศ. 2557-2560**. นครปฐม: ที่ว่าการอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม.
- Hellriegel, D., Slocum, J. W. & Woodman, R. W. (1998). **Organizational behavior** (8th ed.). Ohio: South-Western College Publishing.
- Yukl, G. A. (1989). **Leadership in organizations**. New Jersey: Prentice-Hall.

การศึกษาการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วมของศาลเจ้าจีน

ในชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

The Study of Knowledge Management and Cooperative Tradition of the Joss House in

Trokrongtoop Community, Nakhonpathom Sub - District Nakhonpathom

สุเทพ อ้อตเอก¹ณัฐติพงษ์ เพ็งเหมือน¹วิชาฤทธิ์ ปัญญา¹ปรารภนา เภาจิ¹วาสนา แทนนาค¹วรรณช แซ่จิ๋ว¹พิรพัฒน์ พันศิริ²ดวงจิตร์ สุขภาพสุข³

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาวัฒนธรรมประเพณีชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณี และการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนในชุมชนกับศาลเจ้าจีน ชำชวักก๊อวัง ซอยตรอกโรงรูป อันจะนำไปสู่การจัดทำฐานข้อมูลและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม รวมถึงการจดบันทึกในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า อดีตประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับประเทศจีนมายาวนานมีการเดินเรือเข้ามาค้าขายบริเวณอ่าวไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาและมีการอพยพตั้งถิ่นฐานของชาวจีนไปทั่วอาณาจักรของประเทศไทยเพื่อประกอบอาชีพและทำการค้าขายสินค้าเป็นต้นและจังหวัดนครปฐมมีสภาพบริบทที่เอื้ออำนวยในการดำเนินกิจกรรมของชาวจีน จึงเกิดการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและชุมชนตรอกโรงรูปเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีคนไทยเชื้อสายจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ก่อให้เกิดการนำเข้ามาและเผยแพร่ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวจีนจนเกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลตรุษจีน เช็งเม้ง สารทจีน วันไหว้พระจันทร์ วันชิวอิกเป็นต้นและนอกจากนี้ยังมีเรื่องความเชื่อในเรื่องการบูชาเทพเจ้าซึ่งคนไทยเชื้อสายจีนมีความเชื่อว่าเทพเจ้าเป็นผู้ลดบาปความทุกข์มาสู่มนุษย์จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดและปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ได้ศึกษาประเด็นการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน พบว่าการบริหารจัดการเป็นไปในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการแต่มีลักษณะเรียบง่ายเหมือนเป็นพี่น้อง ในส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาในด้านการช่วยระดมกำลังกายและกำลังทรัพย์ในการบูรณะก่อสร้างศาลเจ้าให้คงสภาพที่สมบูรณ์และสวยงาม คณะกรรมการศาลเจ้าที่มาจาก การเลือกตั้งตัวแทนจากคนในชุมชนจะร่วมกันบริหารจัดการและดำเนินการพัฒนาศาลเจ้าและมีการริเริ่มจัดทำข้อมูลในรูปแบบเอกสารอัดสำเนาเพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าศาลเจ้าในแต่ละที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญ

¹ นักศึกษาปริญญาตรี หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

³ อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ของการจัดทำฐานข้อมูลสามารถศึกษาเรียนรู้และเป็นแนวทางในการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาวไป๋เชื้อสายจีนต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการองค์ความรู้ กระบวนการมีส่วนร่วม วัฒนธรรมประเพณีชาวไทยเชื้อสายจีน กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ในชุมชนตรอกโรงอุป

Abstract

The research on the title “The study of Cooperative Knowledge and Traditional Management: a case study of Thai-Chinese Tradition and Culture at Trokrongtoop, Nakhonpathom Sub-District, Nakhonpathom.” This aimed to study the history, explicit Knowledge, and cooperation between people in the community and Samsuakokaung joss house. This made the database and suggestions for developing the community. To collect the data, qualitative research was used by using interviews, cooperative observations, as well as recordings. This employed descriptive analysis in order to analyze the data.

The results showed that Thailand in the past has had the relationship with China for a long time through sailing around Thailand Gulf since Sukhothai era and there was Chinese migration over Thailand Kingdom in order to do a job and business. Moreover, Nakhonpathom province had suitable context in migration and Trokrongtoop community was one of the communities which Thai-Chinese migrated to. This made the dissemination of tradition, way of life, and festivals such as Chinese New Year, Tomb Sweeping Day, Spirit Festival, Moon Festival Chi Chik Day, etc. As well as, there was the belief about god worship that destined the happiness for Thai-Chinese from the past to the present In addition, the management and cooperation of people in the community was found that the management was informal but simple. As for cooperation, they supported the community with power and money in renovating the joss house. The committee came from the selection of people in the community, then managed and took action in making document in order to reflect that the joss house was important, the way of inheritance, and reserve Thai-Chinese tradition continually.

Keywords: knowledge management, cooperative process, Thai-Chinese tradition, Thai-Chinese people in Trokrongtoop community

บทนำ

ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับประเทศจีนมายาวนานมีการเดินเรือเข้ามาค้าขายบริเวณอ่าวไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย ต่อมาในสมัยอยุธยาเริ่มมีการติดต่อค้าขายกันมากขึ้น จึงมีการเข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขายบริเวณภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ ทั้งชั่วคราวและถาวร ต่อมาสมัยกรุงธนบุรีซึ่งพระเจ้าตากสินมีพระมารดาเชื้อสายจีนแต่จิ่วชาวจีนจึงได้รับการดูแลเป็นพิเศษโดยเฉพาะกลุ่มที่พูดภาษาแต้จิ๋ว ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ชาวจีนจากทางตอนใต้ของจีนอพยพมาอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก เพราะสามารถประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้สะดวกแม้ชาวจีนจะอพยพมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในไทยต่างยุคต่างสมัยแต่สิ่งสำคัญที่ชาวจีนในเมืองไทยหรือแม้แต่ชาวจีนที่เคลื่อนย้ายไปอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกยังคงยึดมั่นและดำรงอยู่นับแต่อดีตจนปัจจุบัน คือศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชุมชนที่มักมีพื้นที่ตั้งเดิมจากแหล่งเดียวกันมาอยู่ร่วมกันโดยมีสัญลักษณ์อันบ่งได้ถึงการจัดตั้งถิ่นฐานในบริเวณนั้น ๆ คือ วัดจีนหรือศาลเจ้า

ปัจจุบันได้มีการจำแนกศาลเจ้าที่ขึ้นทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ จากรายงานการศึกษาศาสนสถานประเภทศาลเจ้าในเขตกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2554 ของ กองนโยบายและแผนงาน สำนักผังเมือง กทม. มีจำนวน 77 แห่ง แบ่งเป็นศาลเจ้าที่มีอาคารและรูปเคารพ 71 แห่ง เป็นศาลเจ้าร้าง 6 แห่ง และหากจะแยกตามจังหวัดที่มีจำนวนศาลเจ้ามากกว่า 20 แห่งขึ้นไป ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 10 จังหวัด จังหวัดในภาคกลางก็ยังคงครองสถิติจำนวนมากโดยอันดับแรก คือกรุงเทพฯ ที่มีมากถึง 78 แห่ง อันดับ 2 คือ นครปฐม 53 แห่ง (เป็นศาลเจ้าจีน 48 แห่ง) อันดับ 3 คือชลบุรี 49 แห่ง จังหวัดเพชรบุรีและจันทบุรีมีจำนวน 30 แห่ง ส่วนจังหวัดที่เหลือมีจำนวน 20 เศษ คือราชบุรี พระนครศรีอยุธยา สมุทรสงคราม สงขลา และระยอง มีจำนวน 28, 25, 24, 22 และ 21 ตามลำดับ แต่แม้ว่าจะมีศาสนสถานตั้งอยู่แต่ถ้าขาดซึ่งการบริหารจัดการและการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ก็อาจส่งผลให้สูญหายไปไปในที่สุด เช่นเดียวกับ ศาลเจ้าจีน ซำซึกก๊อว้ง ในจังหวัดนครปฐมที่มีวัฒนธรรม ประเพณีมากมาย แต่สิ่งเหล่านั้นกำลังจะหายไปเนื่องจากอนุชนรุ่นหลังขาดความตระหนักรู้ในการร่วมอนุรักษ์และสืบทอดพิธีกรรม

จากสถิติจำนวนศาลเจ้าที่มีมากเป็นอันดับ 2 ของประเทศนี้ ทำให้พอจะกล่าวอ้างได้ว่าจังหวัดนครปฐมเป็นแหล่งชุมชนใหญ่ของชาวจีนรองจากเมืองหลวง ทั้งนี้การที่ชาวจีนอพยพมาอยู่ที่นครปฐมอย่างหนาแน่นนั้น สืบเนื่องจากสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ระหว่างสมัยรัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 5 บริเวณนครปฐม (นครชัยศรีในปัจจุบัน) เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน อันเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก อยู่ไม่ไกลจากทะเลมากนักจึงสะดวกต่อการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวจีนอีกทั้งยังมีภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพที่สำคัญเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้กับเมืองหลวง คือ กรุงเทพฯ ชาวจีนจึงนิยมมาตั้งหลักแหล่งทำการค้า โดยเฉพาะภายหลังเมื่อเริ่มมีกิจการรถไฟสายใต้วิ่งผ่านไปสู่อำเภอเมืองและหัวเมืองใกล้เคียง ความนิยมในการอพยพมาตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพยังทวีเพิ่มมากยิ่งขึ้นจึงทำให้นครปฐมเป็นชุมชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี เกิดการสร้างศาลเจ้าขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งศาลเจ้าขนาดเล็กและขนาดใหญ่

จากประเด็นปัญหาข้างต้นนักวิจัยจึงต้องทำการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีและการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับศาลเจ้าจีน ซำซึกก๊อว้ง ซอยตรอกโรงรูป ต. พระปฐมเจดีย์ อ. เมือง จ.นครปฐม

วัตถุประสงค์

สำหรับการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาวัฒนธรรมประเพณีชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณี และการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนในชุมชนกับศาลเจ้าจีน ซำซึกก๊อว้ง ซอยตรอกโรงรูป ซึ่งในกรณีนี้มุ่งเน้นการศึกษาการจัดการองค์ความรู้ และวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนตรอกโรงรูปอันจะนำไปสู่การจัดทำฐานข้อมูลและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาวัฒนธรรมประเพณีชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์คณะกรรมการศาลเจ้าและชาวบ้านในชุมชนตรอกโรงรูป โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. **พื้นที่การวิจัย** สำหรับการเลือกพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษา แบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยเป็นพื้นที่ที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีการปฏิบัติจริงแต่ยังขาดซึ่งการจัดทำข้อมูลเพื่อเป็นองค์ความรู้และแนวทางในการปฏิบัติของอนุชนรุ่นหลังต่อไป คณะผู้วิจัยจึงได้เลือกศาลเจ้าจีนในชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

2. **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)** สำหรับบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ติดต่อขอสัมภาษณ์คณะกรรมการศาลเจ้าและชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา วัฒนธรรมประเพณีและการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมของศาลเจ้าจีนและชุมชนตรอกโรงรูป ซึ่งประกอบด้วย

- 2.1 นายชัยรัตน์ ลิ้ไพบูลย์ (ประธานกรรมการ)
- 2.2 นายปณต เจนกิจณรงค์ (รองประธานคนที่ 1)
- 2.3 นายวิรัตน์ ยิ้มสุขไพฑูรณ์ (รองประธานคนที่ 2)
- 2.4 นายณัฐธ อนุชิตอารมณ์ (เลขานุการ)
- 2.5 นางอารีย์ แซ่ตั้ง (ชาวบ้านในชุมชน)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแบบสังเกตแบบสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สมุดจดบันทึกข้อมูล กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง สำหรับการเก็บข้อมูลแบ่งออกดังนี้

- 3.1 ข้อมูลด้านเอกสาร ประกอบด้วย หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารอัดสำเนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อศึกษาแนวคิดในการวิจัย
- 3.2 ข้อมูลด้านบุคคล ประกอบด้วย ผลการสัมภาษณ์คณะกรรมการศาลเจ้าและชาวบ้านในชุมชนตรอกโรงรูป
- 3.3 ข้อมูลด้านภาคสนาม ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่ม

4. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยได้มีการดำเนินการในขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

- 4.1 การวิจัยเอกสาร สืบค้นข้อมูลทุติยภูมิผ่านอินเทอร์เน็ต เอกสารอัดสำเนา และข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพบริบทพื้นที่ชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
- 4.2 การวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วยการดำเนินการดังนี้
 - 4.2.1 การสำรวจพื้นที่ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
 - 4.2.2 การระบุตัวบุคคลและการนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์สนทนากับบุคคลที่ประกอบด้วยคณะกรรมการศาลเจ้าและชาวบ้านในชุมชนตรอกโรงรูป
 - 4.2.3 การสัมภาษณ์เพื่อเจาะลึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับศาลเจ้าจีน
 - 4.2.4 การสังเกตแบบไม่เป็นทางการโดยการสังเกตการจัดการของศาลเจ้ารวมถึงวิถีชีวิตหลักการวิธีการดำเนินการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี
 - 4.2.5 นำข้อมูลที่รวบรวมมาถอดประเด็น สรุปตามกรอบแนวคิดการวิจัยชุมชน
 - 4.2.6 การสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อเจาะลึก ข้อมูลพื้นฐานและตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วม
 - 4.2.7 ทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนแบบมีส่วนร่วม
 - 4.2.8 ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา

ผลการวิจัย

สำหรับการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาวัฒนธรรมประเพณีชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” นี้

ผลการศึกษาพบว่า

สำหรับชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนตรอกโรงรูปจากการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนชอยตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐมพบว่าชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนยังคงดำเนินตามวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษในการศึกษาเป็นข้อมูลในชุมชนในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ ของคนในชุมชน อาทิ เช่น เทศกาลตรุษจีน สารทจีน แข่งเม้ง วันไหว้พระจันทร์

เทศกาลกินเจเป็นต้น รวมไปถึงความเชื่อในสิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจทั้งนี้สืบเนื่องมาจากอดีตขณะที่ยังไม่เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เหมือนเช่นปัจจุบัน บรรพบุรุษในอดีตจึงหันเข้าพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมและความเชื่อนั้นมีความข้องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนดับสูญ เช่น ความเชื่อเรื่องการยกบุตรที่คลอดออกมาแล้วเลี้ยงยา ไม่สบายบ่อยครั้งให้เป็นลูกของเทพเจ้าเพราะเชื่อว่าท่านจะปกป้องคุ้มครองจากอันตรายทั้งปวง นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งและพบว่าปัจจุบันคนในชุมชนในช่วงอายุ 40 -60 ปีขึ้นไปที่มีบทบาทในการร่วมสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ในส่วนของเยาวชนรุ่นหลังหรือกลุ่มคนที่มีอายุในช่วง 18-39 ปีนั้นมีส่วนร่วมในการสืบทอดวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ลดน้อยลง จากการศึกษาพบว่า เป็นเพราะสภาพบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปจากอดีต เช่น ปัจจุบันมีสื่อต่าง ๆ มากมายที่เข้ามาเบียดเบียนความสนใจของลูกหลานรุ่นหลัง ประกอบกับการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเนื่องจากการประกอบอาชีพจึงส่งผลให้ลำบากต่อการที่จะกลับมาร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ และอีกประเด็นที่สำคัญคือ ลูกหลานรุ่นหลังนั้นไม่ทราบถึงความสำคัญของพิธีกรรมหรือเทศกาลต่าง ๆ จึงส่งผลให้มีส่วนร่วมในการสืบทอดวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ลดน้อยลง ในการดำเนินโครงการครั้งนี้คณะผู้จัดทำได้เห็นความสำคัญของการศึกษาข้อมูลด้านวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อเพื่อนำมาจัดทำฐานข้อมูลให้แก่ชุมชนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและการสืบสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ สืบไป

สรุปผลและอภิปรายผล

สำหรับการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาวัฒนธรรมประเพณีชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” กล่าวได้ว่า จากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับศาลเจ้าจีน ชำชวักก๊วง ซอยตรอกโรงรูป ต.พระปฐมเจดีย์ อ.เมือง จ.นครปฐม และได้ศึกษาบทความวิจัยด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของศาลเจ้าจีนในจังหวัดต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนวัดเกาะ จังหวัดเพชรบุรี (ณัฐวุฒิ สุวรรณช่าง, 2543) เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรปราการ (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย) เอกลักษณะคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่ (วงเดือน ภาณุวัฒนากุล, 2553) การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช (ภัทรกร สุวรรณจินดา, 2559) และอื่น ๆ พบว่าในรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีนในแต่ละศาลเจ้ามีลักษณะที่เหมือนกันแบ่งเป็นด้านได้ดังนี้

ด้านวัฒนธรรมประเพณี เทศกาลและวันสำคัญ

จากการศึกษาพบว่าชาวไทยเชื้อสายจีนในทุกพื้นที่ที่มีการปฏิบัติและสืบทอดด้านวัฒนธรรมประเพณีและวันสำคัญต่าง ๆ ที่เหมือนกัน เช่น เทศกาลตรุษจีน สารทจีน เซ็งเม้ง ซึ่งเป็นเทศกาลการบูชาบรรพบุรุษเพื่อแสดงถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษ รวมไปถึงการเทพเจ้าฟ้าดินที่ช่วยคุ้มครองมนุษย์จากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง เทศกาลถือศีลกินผัก (กินเจ) วันไหว้ขนมบัวลอย (ต่งโจ้ย) วันไหว้พระจันทร์ วันชิวอิก ฯลฯ ในเทศกาลและวันสำคัญต่าง ๆ ถือเป็นวันรวมญาติของชาวไทยเชื้อสายจีนก็ได้กิจกรรมที่จะได้แก่ การนำสิ่งของมากราบไหว้บูชาเทพเจ้าที่แต่ละท้องถิ่นนับถือเพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว รวมไปถึงการปฏิบัติตามความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน สิ่งของที่นำมาบูชาจะมีลักษณะเดียวกัน เช่น เครื่องไหว้ชาแซ โหงวแซ ผลไม้ และอาหารคาวหวานต่าง ๆ ที่มีชื่อหรือมีลักษณะเป็นสิริมงคล เช่น กล้วยหอมเชื่อว่าทำอะไรก็ง่ายเหมือนปอกกล้วย ขนมหมีลักษณะฟูเชื่อว่าเฟื่องฟูรุ่งเรือง ส้มเชื่อว่าทุกคนจะรักใคร่กลมเกลียวกันเหมือนดังกลีบของส้ม เป็นต้น แต่ทั้งนี้สิ่งที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ คือ ความเคร่งครัดในเรื่องการปฏิบัติหรือการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยเชื้อสายจีนในแต่ละพื้นที่เห็นได้จากสภาพบริบทและวิถีชีวิตที่ต่างกัน

ด้านบริบทของชุมชน

จากการศึกษางานวิจัยพบว่าในแต่ละสถานที่ที่มีบริบทที่แตกต่างกันการเปรียบเทียบจากงานวิจัยการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชซึ่งมีความแตกต่างจากชุมชนตรอกโรงรูปอย่างชัดเจนเนื่องจากย่านเยาวราชเป็นเขตชุมชนเมืองที่มีความเจริญทางวัฒนธรรม รวมไปถึงเป็นชุมชนที่ถูกจับตามองจากภายนอกเนื่องจากมีความเด่นชัดและ

เครื่องคิดในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีน แต่ในส่วนของชุมชนตรอกโรงรูปนั้นมีสภาพบริบทชุมชนอยู่ในเขตปริมณฑลจึงส่งผลให้บุตร-หลานหรือบุคลากรในชุมชนต้องเคลื่อนย้ายเข้าไปประกอบอาชีพในเมืองหลวงและที่สถานที่ต่าง ๆ ด้วยหน้าที่การงานและปัจจัยหลายอย่างจึงทำให้หาโอกาสได้ยากที่จะมาร่วมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชนจึงส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ถูกลดความเคร่งครัดในการปฏิบัติลงน้อยลงหรือมีการปฏิบัติแบบเรียบง่ายตามอัธยาศัย

ด้านความสัมพันธ์ของศาลเจ้าจีนและคนในชุมชน

จากการศึกษางานวิจัยการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ของศาลเจ้าจีนและคนในชุมชนพบว่าในทุกพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ที่เหมือนกันคือการใช้ศาลเจ้าเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมา เช่น งานประจำปีศาลเจ้า รวมไปถึงการเข้าถึงและบูชาเทพเจ้าเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เห็นได้ชัดจากกิจกรรมการเสี่ยงทาย เช่น เชียมซี เสี่ยงปั่วเป้ย (ไม่เสี่ยงทาย) ด้วยความเชื่อที่ว่าเทพเจ้าจะช่วยชี้แนะชะตาชีวิตว่าจะดำเนินไปในทิศทางใด ในช่วงอดีตการเสี่ยงทายถือเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์มากเนื่องจากเทคโนโลยีต่าง ๆ ยังไม่เกิดการพัฒนาซึ่งต่างจากปัจจุบันที่การเสี่ยงทายถูกลดความน่าเชื่อถือลงเพราะเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ได้พัฒนาเด่นชัดและสามารถพิสูจน์ได้ แต่ทั้งนี้ศาลเจ้าทุกที่ก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งกิจกรรมเสี่ยงทายเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สืบทอดกันมา

ด้านทุนทางสังคมของชุมชน

จากการศึกษางานวิจัยด้านทุนทางสังคมของศาลเจ้าในแต่ละพื้นที่พบว่ามีความสัมพันธ์ด้านผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่เหมือนกันโดยสมาชิกในชุมชนเชื่อว่าผู้ที่มาเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม เทพเจ้าจะเป็นผู้คัดเลือกผู้ที่มาปฏิบัติหน้าที่เพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์ หรือเรียกว่า “ร่างทรง” สำหรับพื้นที่ศักยภาพของเขตชุมชนเยาวราชและชุมชนตรอกโรงรูปนั้นมีพื้นที่ศักยภาพคือ ศาลเจ้าจีน ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาศาลเจ้า

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีความคล้ายกันในทุก ๆ ที่คือชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนจะมาร่วมกันประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี เทศกาลและวันสำคัญต่าง ๆ ถือเป็นวันรวมญาติของชาวไทยเชื้อสายจีนกว่าได้กิจกรรมที่ทำได้แก่ การนำสิ่งของมากราบไหว้บูชาเทพเจ้าที่แต่ละท้องถิ่นนับถือเพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวรวมถึงการปฏิบัติตามความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน สิ่งของที่นำมาบูชาจะมีลักษณะเดียวกันเช่น เครื่องไหว้ชาแซ โหงวแซ ผลไม้ และอาหารคาวหวานต่าง ๆ ที่มีชื่อหรือมีลักษณะเป็นสิริมงคล เช่น กล้วยหอมเชื่อว่าทำอะไรก็ง่ายเหมือนปลอกกล้วย ขนมที่มีลักษณะฟูเชื่อว่าจะทำให้รุ่งเรือง ส้มเชื่อว่าทุกคนจะรักใคร่กลมเกลียวกันเหมือนดังกลีบของส้มเป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาวัฒนธรรมประเพณีชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” มีดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกระตุ้นและหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนให้ดำรงอยู่
2. ผู้นำชุมชนส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกและจัดทำฐานข้อมูลด้านวัฒนธรรมประเพณีเพื่อให้อนุชนรุ่นได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติ
3. ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนร่วมกันพัฒนาสถานที่สำคัญซึ่งเป็นทุนทางสังคมและพื้นที่ศักยภาพของชุมชนให้คงอยู่และส่งเสริมระบบการบริหารจัดการเพื่อนำไปสู่การจัดทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งจะสามารถเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังและผู้ที่มีความสนใจในวัฒนธรรมจีนที่ถูกสืบทอดกันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีแบบมีส่วนร่วมของศาลเจ้าจีนในชุมชนชอยตรอกโรงรูป ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยโดยได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจากชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนชอยตรอกโรงรูป ผู้ให้การสัมภาษณ์ 10 หลังคาเรือน คณะกรรมการศาลเจ้าชาฮักอ๊วง และผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ คุณณัฐธ อนุชิตอารมณ ที่ให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่ คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและเห็นคุณค่า ขอบกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ท่านอาจารย์พิรพัฒน์ พันศิริ ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และแนะนำในทุกขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ผลักดันให้งานวิจัยประสบความสำเร็จและได้รับข้อมูลด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนชอยตรอกโรงรูป คุณค่าอันพึงมีจากงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยมอบเป็นเครื่องบูชา พระคุณบิดามารดา รวมถึงคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และวางรากฐานสำคัญทางการศึกษาให้แก่คณะผู้วิจัยตลอดมา

เอกสารอ้างอิง

- เกตุมาตุ ดวงมณี. (2558). ความเหมือนและแตกต่างของพิธีกรรมในเทศกาลกินเจของศาลเจ้าจีนในจังหวัดตรัง. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 107-122.
- จันทิรา แกมขุนทด. (2554). ศึกษาประเพณีในรอบปีของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ต อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ชนากา เมธีเกรียงไกร. (2559). กระบวนการสืบทอดประเพณีทางสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตลาดใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ณัฐวุฒิ สุวรรณช่าง. (2543). วิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนวัดเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี: เพชรภูมิ.
- พัชรา กิจปฐมมงคล. (2547). พิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ภัทรกร สุวรรณจินดา. (2559). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีนย่านเยาวราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ. (2552). เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัด สมุทรสงคราม. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 29 (3), 115-117.
- _____. (2554). รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาสืบทอดความเป็นจีนผ่านการทำความเข้าใจในความหมายและสัญลักษณ์ทางศาสนาของชาวจีนสู่ลูกหลานในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- วงเดือน ภาณุวัฒนากุล. (2553). อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 2 (1), 26-41.
- ศุภการ สิริไพศาล. (2550). พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่ม ทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.